DIONYSII

PETAVII

AVRELIANENSIS

E SOCIETATE

IESV

ORATIONES.

PARISIIS,

Ex Officina Niuelliana.

Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY,

via Iacobæa, sub Ciconiis.

M. DC. XX.

Cum Priuilegio Regis.

ILLVSTRISSIMO
PRINCIPI
HENRICO
BORBONIO
METENSI EPISCOPO.

VT qui prætereunti viam intento digito demonſtret, bene is quidem, & humaniter faciat: (Princeps Illuſtriſsime) ſin deducat ac præeat ipſe, longè vtiliùs officioſiúſque ſe gerat. Sic eloquentiam qui vſu artis ipſo, exemplóque diſcipulis informant, multo fru-

Ftuosiûs operam suam iis collocant, qui solis illam præceptis, ac dicendi ratione præscribunt. Est illud verò institutionis genus cùm posteriore isto laboriosius per sese, tùm docenti ipsi periculosius. In quo & actorem ex disceptatore fieri necesse est: & omnium hominum iudiciis, nonnullorum etiam inuidiæ, famam suam, existimationemque subiicere. Sed cum singulari Scholarum nostrarum felicitate in earum sis curam disciplinamque traditus, & ad hanc eloquentiæ quam profitemur institutionē gradatim perueneris; nihil, qua quidem in re studiis tuis commodare possem, vel laboris defugi-

endum putaui, vel inuidiæ ac periculi deprecandum. Feci igitur non admodùm inuitus; tibi vt eius artis specimen aliquod offerrem, cui te cumprimis hoc tempore deditum esse, non tam optabamus omnes, quàm summâ nostrâ cum voluptate ac gratulatione quotidie videmus. Simul vt, quoad in me situm esset, cuidam tuæ postulationi ac voluntati satisfacerem. Quæsisti enim de me sæpiùs quod Latinè dicendi scribendíque genus probarem maximè: propterea quòd tanta esset inter eruditos homines sermonis ac styli varietas; neque deessent, quos Ciceroniana illa simplicitas offenderet; in quâ mi-

nus aliquanto lacertorum ac virium inesse: reconditioris verò doctrinæ locum omninò nullum esse crederent. Ego verò cùm vnum nihilominus intuendũ Tullium, vnum imitandum dicerem: id mihi optimum videri, quod illius ad exemplar quamsimillimè esset effictum: negarem fastidiosos illos ac delicatos tanti faciendos esse, qui non iudicio repudiassent hunc elegantiæ nitorem, sed desperatione formidassent: vehementer hoc tibi penitúsque persuasi: deinceps vt in illius lectionem & imitationem acriùs incubueris: nec è sinu tuo vnquam ac complexu deposueris. Quamobrem vt iudicij opinionis-

quæ meæ non testem solummodo vocem; sed firmiorem aliquem obsidem teneres, has ipsas Orationes in tuo nomine apparêre volui: in quibus quid ego dicendo consequi studerem, quidve cæteris proponendum arbitrarer, tibi imprimis (Illustrißime Princeps) secundum te autem cæteris, qui à me tecum instituuntur, velut perpetuo monimento testatũ relinquerem. Iam si idipsum, quod esse optimum perfectißimúmque iudico, assecutum me esse profitear, nimium arrogans sim, & ineptus. Ciceronianum *quidem me esse, hoc est eam, quam isti contemnunt, sermonis facilitatem ac candorem imitari, vo-*

luisse præ me fero. Equidem non paruo tibi, ac reliquis, quos dixi, vsui hæc nostra confido fore: quæ tametsi longè absint à summo; quòd ad eius vtcunque similitudinem sunt expressa, in iis paululum licet hærentem ad grandiora illa, & magnifica consurgere. Nam vt teneras vites agricolæ, antequam proceris arboribus applicent, humilioribus adminiculis ad ascensum consuefacere solent. Sic ad Tullianæ facundiæ maiestatem aspirantibus vtile est interim in inferioribus, nec dißimili tamen genere, consistere. Vix enim (*ait Quintilianus*) prima se elementa ad spem tollere effingendæ,

quam ſummam putant, eloquentiæ audebunt: proxima amplectentur magis. Vtile igitur eſt habere, quos imitari primùm, mox vincere velis. Ita paulatim & ſuperiorum ſpes erit. *Ad ſummam non hæc tibi, tanquam abſoluta, perfectáque: ſed vt horum meditandorum ac comparandorum adiumenta proponimus. Vt hoc porrò meum in te ſtudium, ac munuſculum gratiſſimum tibi ſit, adeo non vereor: vt vel eo tibi nomine dicandum putauerim, quo abs te probatum ac receptum, ad Scholarum noſtrarum fructum, publicámque*

commendationem longius sese authoritate tua diffunderet.

Illustrissimæ A. T.

Obseruantissimus,
DIONYSIVS PETAVIVS,
Societatis IESV P.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV.

STEPHANVS CHARLETVS Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Franciæ, poteſtate ad id mihi facta ab admodum R. P. N. Præpoſito Generali MVTIO VITELLESCO, facultatem concedo, vt P. DIONYSII PETAVII Societatis noſtræ Sacerdotis, Orationes & Opera Poëtica, eruditorum ex eadem Societate noſtra virorum iudicio probata, typis excudantur. Datum Pariſiis 25. Ianuarij, M. DC. XX.

STEPHANVS CHARLETVS.

Summa Priuilegij Christianiss. Regis.

LVDOVICI XIII. *Franciæ & Nauarræ Regis Christianißimi authoritate concessum est Sebastiano Cramoisy, & Sebastiano Chappelet Bibliopolis Parisiensibus, typis mandare, & venales habere,* P. Dionysij Petauij, è Societate IESV Sacerdotis Orationes, & Opera Poëtica: *aliisque cuiuscunque conditionis interdictum est intra decennium, vt patet in diplomate regio dato Parisiis, 26. Februarij, 1620.*

Subsignato

RENOVARD.

DIONYSII

PETAVII

AVRELIANENSIS

E SOCIETATE

IESV

ORATIONES.

De Sacro Annunciationis Mysterio, ac B. Virginis Laudibus

ORATIO PRIMA.

Eodem illo die ab Sodali Parthenico dicta.

QVÆ duæ res impedire cæteros à dicendo solent (Viri ornatissimi, vosque Sodales amantissimi) eæ mihi fauent in hac

oratione præcipuè, rei amplitudo, & ingenij ac facultatis inopia. Nisi enim tanta esset, quantam omnes sciunt, propositæ rei dignitas, tanta porrò imbecillitas, ac tenuitas mea, vestrum hîc iudicium foret, mihi quidem magnopere verendum, quantum ego essem rei magnitudinem dicendo consequutus. Nunc cùm & hodierni Mysterij maiestas ea sit, quam nec maiori, quàm in me est, facultate præditus possit consequi, & ego minimè omnium idoneus prædicandæ huic sim adhibitus, spero vos & quid ego possim, & quantum res ipsa postulet, rationem habituros. Accedit & humanitas, Viri ornatissimi! vestra, quòd vos tales viros facilè id mihi daturos existimo, vt cuius in hoc religiosissimi Sodalitij collegio nomen ac mentionem consistere passi estis, ibidem vocem etiam audiri non iniquo animo feratis. Sed ego compensabo hanc inopiam meam rerum tractandarum magnitudine, ac pretio: Quibus etsi tritæ aures vestræ ac verberatæ sæpius sint, sic eas tamen habere statuetis, vt illarum commendationi nihil neque

oratoris infantia detrahat, neque nouitas possit afferre. Quare peto illud à vobis, Auditores, vti ne vestra mens expectatióque cum hac dicentis imbecillitate potius, quam cum argumenti dignitate consentiat: vtique in sanctissimis religionibus ac diuinissimis mysteriis explicandis nihil me arcersitum, ac reconditum, sed quotidianum ac contritum allaturum putetis. Quæ dicam eiusmodi erunt, vt cognita vobis magis ac perspecta, quàm mihi sint, atque hæc ex consuetudine ac sermonibus vestris excepta, non deprompta præcipua aliqua mea ex scientia, atque ingenio tradantur. Etenim cùm ego sim à vobis hodie delectus ex omnibus, qui sanctissimi diei celebritatem cũ integerrimæ Dei Matris prædicatione coniungerem, habebit hęc mea vox necessariò communem interpretationem mentium vestrarum, ac sensuum: neque vos tam quid à me inuentum noui sit, quàm quid vtcumque à vobis traditum, à me in memoriam reuocatum fuerit existimare debetis. Et quidem ignoscetis, opinor, Auditores! si cùm

in amplissimæ Virginis laudibus, sic quasi clarissima luce, retusam, atque hebetem aciem defixerim, discernere aliud nihil queam, prçter id quod perspicacissimi ante me homines, acutissimique peruiderint. Quod ipsum tamen tale esse sentio, vt neque pro amore erga hanc Virginem vestro nimium sæpe dici, nec pro suo merito ac pondere satis explicari tractarique possit.

Et quoniam duo à me solennis huius diei religio postulat, non prius quod alterum horum est, de castissimę Dei Matris ac sanctissimę laudibus dicam, quàm illud attigero, quantum sit hodierna die generi nostro munus ac beneficium concessum. Qua in re paulò istud fortassis audacius, sed ingenuè tamen dicam ac liberè: Vellem equidem quæ hîc apud vos agenda modò sunt, ea in communi generis humani consessu ac conuentu dicerem, atque hæc mea qualiscumque vox ad omnium mortalium aures animósque peruaderet. Nam vobis sanè, vestrique similibus, quibus ea sunt assiduo vsu meditata, & cognita minus

hæc orationis pars necessaria videtur, quæ neque vestra præcipuè causa suscipitur. De cæteris primùm illud nescias, mirandum magis, dolendúmne sit, tam præclaras atque eximias res, aut eorum memoria atque animis excidisse penitus, aut ipsa etiam consuetudine propemodum obsolescere. Tum verò optandum in primis, atque elaborandum est, vt eædem diligenter pro rei opportunitate commendatæ pretium suum atque existimationem retineant. Non solùm quod per se turpe, atque omnino ferendum non sit, Diuinum adeò munus & egregium obrui tanta hominum vel ignoratione vel incuria: verùm etiam quòd nihil sit ad erigendas excitandásque mentes hominum præsentius, quàm vt idipsum quod hodierna die adepti sunt serió & attentè considerent. Sint sanè, vt magna ex parte sunt, ferrei homines, & agrestes; sint feroces; sint beneficiorum immemores; sint ingrati: vix vllum tamen fore credo, qui vt liquidò istud apud se reputet; quid ex diuino illo commercio decoris in se redundarit; quantum ad

ſplendorem, & gloriam profecerit, quem ſit in rerum ordinem, conditionémque tranſcriptus: qui hæc, inquam, perpenderit, ac tractarit omnia, nemo erit, opinor, qui non vehementi primùm admiratione, tùm incredibili tantarum rerum voluptate ac deſiderio capiatur. Si verò etiam quis ille ſtatus Mundi fuerit animaduertat, ex quo tam admirabilis inclinatio rerum, ac viciſſitudo facta ſit, quàm deploratæ antea res noſtræ, quàm perculſæ, quàm deſperatæ ſubitò in integrum non modò reſtitutæ ſunt, ſed & tanto commodiùs ac feliciùs conſtitutæ, nónne attenta eius rei cogitatione maximum in ſe non ardorem amoris, ſed flamam atque incendium excitabit?

Mementote enim quæſo paululum, cuiuſmodi ante tempus illud præcipitantis, ac ſeneſcentis mundi reliquiæ fuerint; quantúmque in hac Adami fæce peſtiferæ labis, & corruptelæ reſederit. In qua nihil integrum vſquam, nihil ſincerum, nihil non communi clade, ac noxa deprauatum atque implicitum fuit. Cùm ve-

lut ingentis alicuius corporis pars nulla foret, quæ non intestina vi lethalis ac miserrimi morbi contabesceret. Cuius si nondum speciem vulneráque atrocissima vultis recordari, considerate ipsi vobiscum quis in eo tum imperium ac dominatum habuerit: dubitabit nemo qualem tunc eum fuisse necesse sit, cùm cuius sub potestate ac legibus vixerit, cogitarit. Fuit enim illud profectò tempus, fuit, quo pulso exterminatóque Dei Imperio superbissimi Tyranni impurissimo ac nefario dominatu terrarum orbis cesserat; quo verè Mundi princeps ille in mortalium omnium ceruicibus iugum acerbissimæ seruitutis imposuerat. Quos adeò possessioni suæ vendicarat ille, ac sine controuersia peculiares fecerat, vt is cuius ea res erat, cùm de recuperando iure suo ageret, vindiciarum in eum litem persequi noluerit. Noluerit dico? Quid si vltro istud ipse etiam fassus est? Quid si, inquam, in Dæmonum mancipio ac potestate esse mundum mundi architectus ac conditor persæpe testatus est? Quoties eundem ob id

mundi principem esse, mundíque rectorem, aut veritatis oraculo dictum accepimus, aut discipulorum illius suffragio comprobatum? Cuius enim illa vox est? *Regnum meum non est de hoc mundo. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Non pro mundo rogo.* Tum illa eius ex institutis ac disciplina profecta? *Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* Nam innumera eius generis alia prætermitto. Ex quibus illud efficitur: alieni iuris hominum genus tùm fuisse, & contrariæ factionis sacrilego fœdere ac Sacramento sic obstrictum, nullum vt inter illos fœdus, societas nulla, nulla conditio, nullum commercium interesset.

Hîc ego vos hortor, ac magnopere precor, Auditores! vt quæ à me dicuntur hoc loco, non ex oratione verbísque meis, sed de se, suísque momentis, ac ponderibus æstimetis. Res enim per se grauis, ac vehemens est; facultas ipsa mediocris, ac penè nulla; Quæ ne mole tantæ rei obruatur penitùs, maiorem in modum extimesco. Etenim quid ad corruptum illum ac

perturbatum mundi ſtatum vel declarandum efficacius, vel deplorandum acerbius, vel ad horrorem maius dici poteſt, quàm quod modò allatum, ac patefactum eſt? Eóne recidiſſe res noſtras, vt Dei hoſtis ac perduellis homo fieret? vt cum ſceleratiſſimo prædone mortiferæ ſocietatis coïtione ſuſcepta, contra Parentem ſuum ac principem veniret? detrectaret imperium? voluntati ac mandatis reſiſteret? mutuis ab eo inimicitiis & capitali odio diſſideret? Non quæro quocum fœdus, atque amicitiam coniunxerit: quis ille fuerit, ac qualis omitto, cuius ſe poteſtati, ac ditioni addixerit. Quanquam hoc quoque ad calamitatis magnitudinem pertinet; in eum incidiſſe potiſſimùm, qui non minore in nos, quàm in Deum odio & inuidia flagraret. Sed illud quantumcumque graue eſt non commemoro: hoc vnum vrgeo, huic inſiſto, hoc ſum contentus vno: inimicos Dei homines atque hoſtes eſſe factos. Veſtram fidem, Auditores! quænam illa tanta mali vis ac pernicies fuit, quæ præcipiti rerum com-

mutatione tam fœdum, ac repentinum diuortium attulerit, vt à se productum ac propagatum hominem Deus, & eum hominem, quem tanti initio fecisset, cui prolixè omnia cumulatéque contulisset, cuius vnius gratia cætera omnia procreasset, vt illum ipsum, inquam, à se penitus abalienaret, ac reiiceret, cum eo commune nihil esse vellet, ac vel nomen illius mentionémque omnem proscriberet?

Hoc quippe authore & impulsore perfectum est, vt mundi appellationi (qua improborum quidem hominum, sed hominum communitas intelligitur) perpetua dedecoris labes imposita videatur. Quæ ne tum quidem deleri potuit, cum interprete ac velut feciali Christo pace reddita reconciliatus Deo mundus in gratiam, ac concordiam receptus est. Nam & nunc quoque cùm *mundum* dicimus, vt aliud nihil addamus, vel ipsa vox statim cùm turpe aliquid & probrosum, tùm verò imbutum hostili atrocitate, ac Deo contrarium sonat. Quamobrem quid ea peste fœdius, ac

contaminatius poteſt dici, cuius etiam repreſſæ ac reſtinctæ contagio in appellationem ipſam nomènque redundarit?

Hic igitur ſtatus fuit mundi totius ac naturæ: cuius hodierno beneficio finis tandem aliquis atque exitus repertus eſt. Hoc enim ipſo ſalutis noſtræ primordia ac fundamenta iacta ſunt, Auditores. Quæ cùm per ſe, atque vtcumque parta opportuna miſeris, atque optabilis foret; tùm ipſa illius comparandæ ratio multò iucundiſſima fuit, & ad hominum ſplendorem ac gloriam ſingularis. Erat illud ſanè maximum, expediri tot ærumnis homines, atque intoleranda ſeruitute ac tyrànnide liberari: transferri verò inſuper in Dei regnum ac ditionem, & ad eius obſequium ac famulatum adiungi, vix erat vt illud ſibi quiſquam pro criminum atrocitate promitteret. Quid illud? Non modò extricari crudeli & iniqua dominatione? recuperare perditam libertatem? priſtinum in gradum atque ordinem recipi? ſub Dei ius ac ſuauiſſimam poteſtatem ſubiici? Verùm, quod voto omni, &

opinione præstantius est, multò quàm antè honestiore & luculentiore loco esse? Non enim liberi solùm è captiuis, sed Reges ac Principes: non serui, sed filij; non alieni, sed heredes: non famuli, sed propinqui, sed fratres, sed consanguinei: plus aliquid dicam, non iam homines, sed Dij, Dij, inquam, sumus ex hominibus hodierna primùm luce facti. Quis hoc non dictu incredibile, ac monstri vel portenti simile iudicabit, si non perscriptis diuinæ vocis authoritatibus esset approbatum? Ecquid verò sæpiùs in his consignatum, ac contestatum reperias, quàm hoc ipsum; filios esse nos Dei; consortes scilicet Filij eius, ac socios, atque ab eodem adoptionis iure non modò ad hereditatis, ac patrimonij societatem, sed & communionem quandam diuinitatis ascitos? Quorum omnium expressis vterer ac conceptis sententiis, si non tritæ omnium vsu essent ac peruulgatæ: vt de eius rei veritate ne dubitari quidem posse sine scelere summo ac flagitio videatur.

Quæ cùm intelligimus, ac perspi-

cimus animo, quid agimus? quid ſentimus, Auditores? Poſſumus tam inuſitatæ rei, tam inſignis, tam excellentis magnitudinem capere? Cur non totos nos ſpretis contemptíſque cæteris, tam inauditæ gloriæ ac dignitatis admiratio defixos atque occupatos tenet? Hæc quidem olim veteres illos ſanctiſſimos viros perpulit, vt abiectis ac repudiatis opibus, deſtitutis parentibus, patria, atque hominum frequentia relicta, ſeſe in ſpeluncas, ac ſolitudines coniicerent: ibíque dies ac noctes cibi, ac potus obliti perpetuò ſe in vnius huius rei contemplationem intenderent.

At videte mihi ſubitò illud, Auditores, quantopere rei iſtius tractatio ad incitandos, atque extra ſe rapiendos quodammodo animos efficax ſit ac potens, cùm vel delibata modo leuiter oblitum inſtituti ac conſilij mei hortatorem pro interprete veſtro, aque officij magiſtrum reddiderit. Atqui nihil hîc mea vobis cohortatio, vt initio dixeram, eſt neceſſaria; gratulatio verò magis adhibenda, quòd ea vos, quæ tam acri

contentione verborum probare vobis studeo, multò factis ac re ipsa magis exprimatis: Vt si quas habere faces ad inflammandum visa est hæc orationis meæ pars, hæ ex quotidiano vestro ardore accensæ, afflatæque potius sint, quàm vt illi ex iis nostris scintillis atque igniculis quicquam possit accedere. Hoc cùm facitis (Sodales amantissimi) cùm vos diuinæ huic necessitudini non cogitatione solùm accommodatis, sed eam vitæ integritate, morum innocentia, imitatione Parentis vestræ, totius vitæ disciplina ac studiis repræsentatis, præcipuo illud quodam iure vestro suscipitis ac singulari. Non enim vulgari illa, ac communi ratione vobis cum Deo propinquitas ea constituta est; sed priuato etiam nomine arctiori cum illo ac sanctiori fœdere estis obstricti. Vt enim amplissima Dei Mater, tametsi Christianorum omnium parens ac Regina dicatur, vos omnes tamen præcipuè hoc nomine atque officio complectitur, qui ad domesticum veluti ius illius estis, & familiam aggregati. Sic Ille Matris vestræ filius ita mortalium

omnium propinquus eſt, vt ad vos propter Parentis ſuæ neceſſitudinem propria quadam germanitatis ratione pertineat. Defendite vobis hanc laudem, Sodales optimi! atque ad præſentis diei prædicationem & lætitiam præclarum hoc decus ac beneficium adiungite. Nimirum ille maternum huic Virgini nomen, atque eundem cum Deo patre filium dedit: vos cum vtroque, Matre ſcilicet, ac filio, propiori ac certiori cognatione deuinxit.

At cuius demum Filij? Cuius matris propinquos ac neceſſarios vos facit? De Filio dicere hoc loco non debeo, & ſilentio illum melius, quàm voce ac ſermone prædicabo. De Matre tametſi alterum hoc dici conuenit, ſilere idcirco non poſſum, quòd quid illa hodierna luce adepta ſit, dicendum mihi orationis meæ altera parte conſtitui. Quæ ne ipſa quidem à priore ſeiunctum aliquid ac ſeparatum continet. Siue enim materna laus omnis & amplitudo ad ſplendorem filiorum pertinet: ſiue quicquid in eam diuinitùs collatum eſt, illud & noſtra cauſſa conceſſum, & ad vſum noſtrum

atque commodum profusum est, profecto si quid de eius ornamentis attigero, necesse est æquè esse cum nostris rebus, & rationibus implicatum.

Animaduerto, Auditores, vehementérque sentio quem sim modo orationis locum ac sermonem ingressus. Nolo enim me tam absurdum aliquis, ac parum intelligentem existimet, vt quantum mihi onus imposuerim nesciam, tam præclaris de rebus támque eximiis dicendi. Ego verò sic in ea parte versabor, itáque quid illo die augustissima Dei Mater obtinuerit exponam, non vt illud accuratè ac penitus introspiciam, sed, quod in priori à me parte factum meministis, adumbrem summa capita rerum atque indicem, vos quod à me percursum ac delineatum fuerit expolituros confidam. Num enim ignorare possum quantum ei voci, *Quid sit consequuta Dei Mater* vis ac potestatis subiaceat: aut non eiusmodi esse illud intelligo, quò nulla hominũ, aut etiam Angelorum ratio ac solertia pertingat? Vt intelligere me sciatis: Pri-

enim ita ſtatuo: Sic illius dignitatem ex hoc die cum diuina permixtam ac coniunctam fuiſſe, vt eadem propè dixerim, ac communis ambobus eſſe cœperit: vt quicquid ad infinitam huius amplitudinem conueniat, id alteri quodammodò poſſit attribui. Nimium multa fortaſſe dixiſſe videri poſſum, atque in laudanda Virgine modum nullum ac menſuram tenere: Sed iis duntaxat videbor, qui materni nominis vim ac pondus æſtimare nequeunt: quique quod ex eo conſequens ac conſentaneum ſit, vel propter imbecillitatem non vident, vel tractandi aſſiduitate negligunt, vel infuſcati inuidia ac maleuolentia diſſimulant. Apud vos quidem cùm diſputo, quibus & ad rem tantam deſcernendam ingenij motus excellens, & ad exſtimandam acre ac ſubtile iudicium, & ad agnoſcendam ac confitendam denique, amor in illam, ac voluntas ſuppetit, non vereor, ne me plus æquo indulſiſſe huic præconio iudicetis.

An cùm ſe in huius hodie Virginis vterum diuina maieſtas inſinuauerit?

cùm fragilitatis nostræ speciem de illius sibi corpore sumpserit? cùm eius filius esse, ac de ea nasci voluerit, dubitare quisquam audebit quin secum Matri Filius ornamenta omnia dignitatis, atque insignia communicarit? Quid est Deo melius illud ac præstantius, quod cùm seipsum in eam totum transfunderet, nominatim exceptum, ac sibi reseruatam esse voluerit? Quin enim totum se Deus in Mariam transtulerit, negabit is solùm qui vel Dei matrem non fatebitur, vel Dei aliquid esse quod à Deo separari possit, vanissima sibi opinione finxerit. Quod vtrúmque quia pari est impietatis labe atque insaniæ suffusum, audacter de ea, ac libera voce profitebimur; Excessisse Dei matrem humanæ conditionis captum, ac supra creatarum rerum ordinem euectam, quandam veluti diuinitatis sortem ac cõmunionem attigisse. Ex quo illud effici necesse est: quemadmodum Dei filius naturam ex ea nostrám & conditionem traxerit, sic eam vicissim suarum rerum, atque, vt sic dicam, fortunarum omnium sociam

ac participem fecisse?

Vultis amplius etiam aliquid dicam? quanquam sileri istud fortasse melius est, neque enim quam accepturi sitis in partem quæ dicturus sum scio. Verùm audendum sanè nihilominus est, idque adeò vos ex omnium vultu, attentionéque vestra non nolle coniicio. Quidnam igitur illud esse potest? Quod specie quidem audax, ac dictu temerarium est: re vera tamen iis quæ sunt hactenus à me dicta consentaneum & proximum. Mihi quippe non ad diuinæ tantum maiestatis fastigium euolasse Virginis nostræ dignitas videtur, sed etiam (quod bona vestra cum venia dicere liceat) diuinum prætergressa numen altius quodammodò constitisse. Quæ dum à me auditis, facite quæso, vt materni iuris ac potestatis veniat in mentem. Cogitate singularem materni vim & authoritatem nominis, ac quid valeat, significationéque ipsa præ se ferat attendite. Nónne matrem cùm dicimus, statim aliquem esse filium cognoscimus, quo sit illa superior, quem se illi subiice-

re ac parere deceat ? cuius volunta-
te posteriorem esse velit atque existi-
met suam ? Ergo & cùm Matrem ap-
pellamus Dei, inesse hæc omnia ne-
cesse est, vt, ne minus aliquid quàm
cæteræ matres obtineat, inferiorem
sibi aliqua ratione Deum habeat, &
supra illum vox ipsam matris, appel-
latióque constituat. Sed si parum
prudẽter, periculoséque à me dictum
illud existimetur, Auditores ! non
equidem magnopere pugnabo : illud
saltem prius tenebo perillustre & ho-
norificum, méque ad eandem quasi
cum Deo maiestatem ac gloriam re-
uocabo. Iam hoc quàm infinitum,
quàm vastum, quàm longè latéque
diffusum, quàm nullo exitu circun-
scriptum, per me ipse quidem satis
animaduerto : cuiusmodi verò illud
sit oratione complecti ne vos quidem
potestis, Auditores : cogitare & vt-
cumque progredi, quia meliùs quàm
ego id facere potestis, perfunctus hac
mea adumbratione atque indicio per-
mitto.

Quod à me paulò superiùs allatum
est, vnius vobis authoritate ac senten-

tia confirmo. Atque eum vobis testem ac suffragatorem adducam, quem propter diuinarum rerũ exquisitam scientiam tanquam Theologiæ Dictatorem vulgò omnes suspiciunt. Aquinatem illum Thomam intelligo, virum maximum ac celeberrimum Doctorem. Cuius ex oraculis (pro iis enim decreta illius haberi in Scholis audio) sed illius ex scriptis vox quædam vsurpari solet ad diuinam Virginis præstantiam commendandam propè singularis. Sic enim scripsit: Res secundum Deum infinitas censeri præcipuè duas; Alteram videlicet ascitam à Christo naturam hominis, atque eâdem cum Deo personâ atque hypostasi deuinctam: Alteram ipsammet Dei matrem ac Virginem; ex qua primùm illud exemplar infinitæ rei infinitâ quoque necessariò & ipsâ prodierit. Hæc ille. Quorum procul dubio ea vis est: Quandoquidem caducæ res omnes atque infimæ designatæ certis spatiis, ac finitæ sunt; solùm autem hoc quod diuinum est immensum atque infinitum putetur; cùm infinitum aliquid maternum Virginis

decus illud dicitur; Diuinum quoque esse iudicandum.

Mea enim denique hæc oratio est: vti si quis ad Solem accesserit, necesse sit quidem radiis ac luce colorari: idem verò si Solem etiam ipsum in se possit recipere, non iam particula aliqua luminis, sed toto ipso Solis splendore colluceat: Ita posteaquàm in Mariam tota se quanta quanta est diuinitas immisit, deinceps illam offusa & absorpta mortali luce, aduentitio ac cœlesti splendore micuisse. Sic igitur cùm hoc hospitium sibi Deus, ac domicilium sumpsisset, expressam in eo ac solidam effigiem reliquit numinis sui, amplitudinis, potentiæ, claritatis, virtutum & ornamentorum omnium.

Quæ vt numero penitus infinita sint, duobus tamen potissimum *bonitate* ac *potentia* continentur. Has insignes & proprias esse Dei notas vulgò omnes consentiunt, cùm Deum optimum maximum communi vsu sermonis nominant. Nam cùm optimum vocant, bonitatem eius, ac beneficentiam intelligunt: maximum

verò propter vim præsertim ac potentiam appellant. Quamobrem ambo illa videamus breuiter quàm in beata Dei Matre ad illius exemplar insignita, ac conformata fuerint. Ac quod ad potestatem pertinet, non illud tantùm commune valet, quod ad Sanctos æquè omnes pro rata meritorum portione conuenit; omnia vt ob id posse censeantur, quod apud omnipotentem Deum nihil non authoritate & potentia perficiant. Magnum istud quidem, atque ad gloriam & commendationem satis amplum; sed vulgare tamen ac commune, vti dixi, cum cæteris. Tametsi, vt iactare me in hac parte velim, quantum præ omnibus Dei parens istius sibi iuris vsurpet nemo vestrûm non videt. Sed omittatur istud in præsens, sic vt intuentes tamen ac respectantes transeamus. Suum hic à me Dei Mater ac singulare præconium desiderat: nihil vsitatum ac tritum, nihil nisi rarum, nisi non concessum aliis atque eximium requirit. Plurimum apud Deum suffragatio eius, & authoritas valet? Mediocre. Præest illa cœlo, terrís-

que, ac longè látéque imperat? Vulgare. Dicam amplius: Poteſt momento quicquid libuerit, ac nullo negotio efficere? Et hoc nihilominus adæquandæ tantæ poteſtati nondum ſufficit? Quid tu tandem afferes? An eſt in diuina potentia aliud quò ſe poſſit extendere? Niſi forte procreatricem illam generis humani, ac rerum omnium facis: quod ei ſaltem vnicum ex illa poteſtatis immenſitate denegatum eſt, & quidem vt videtur præcipuum.

At ego reliquis prętermiſſis de hoc vno cõtendo. Doceo ne iſtud quidem ab tot ac tam illuſtribus titulis eius abfuiſſe. Vtrúmne tandem per veſtram fidem, Auditores, creatum humanum genus tùm putatis, cùm in communem hanc cum belluis lucem à Deo eſt productum? an potius cùm idem Dei filius perditum & afflictum aduentu ſuo ac potentia recreauit? Profectò, ſi benè vos noui, quod veſtrum de ea re ſit iudicium intelligo. Non enim ignorabitis id quod nos quotidie in Scholis diſcimus: In quo ſit vera hominis vita poſita: quídue

illud

illud ſit quo ſtante atque incolumi perſiſtat: cuius occaſu atque interitu occidere idem atque interire dicatur. An ego id in homine viuere appellem, quòd reſpiret? quòd ſentiat? quòd moueat ſeſe? quòd cibo ac potu fruatur? Intro etiam magis. Nego eam vitam eſſe hominis; occupari in diſciplinis atque artibus; ordinare reſpublicas; rerum omnium inquirere ac perueſtigare rationem. Nego eum viuere qui hæc ſola faciat, qui ſine Conditoris ſui notitia degat interim; qui ſe ad corporis voluptates abiiciat; qui rectè & honeſtè viuendi modum non teneat; qui in tenebris vitiorum, & ſordibus obſoleſcat. Viuit ille qui præcipua ac potiſſima ſui parte viuit; cuius mens atque animus integer eſt; qui rationem ducem ſequitur; qui honeſtatis iter, ac virtutis arripit; qui ad agnitæ immortalitatis ſpem animo ac deſiderio contendit. Eiuſmodi ſi homines ſine Dei aduentu eſſe potuerint, vixiſſe tùm illos non negabo. Sin longè diſſimilis prior ille mundi ſtatus fuit: ſi & authoris ſui ac parentis maleficio oppreſſi, & priuatis

ſceleribus confoſſi homines miſerrimo exitio conciderant: ſi, quod antea demonſtratum eſt, mortis & Diaboli iugo, ac ſeruituti ceſſerant, quid eſt quòd vita excidiſſe penitus dubitemus? Rurſus verò ſi hæc omnia Chriſti opera ac labore reſtituta ſunt; ſi & nefariæ tyrannidis iugum à ceruicibus noſtris deiectum; ſi pulſa, fugatáque vitiorum nocte, vera lux mentibus noſtris illata; ſi ad vitam denique illius beneficio ſumus à morte reuocati: nónne tùm demum nouo quodam ſatu editi ac procreati fuimus? Alterum enim horum vtique dici neceſſe eſt, vel nunquam introductam in mundum eſſe mortem; vel quoniam mortui erant omnes, eſſe tùm quodammodo deſiiſſe genus hominum, ac denuo vt eſſe poſſet excitari poſtmodum debuiſſe.

Quamobrem confecta mihi propemodum cauſa eſt, Auditores. Oſtendam enim quod facillimum eſt, ad vitam hominum poſtliminio recuperandam, hoc eſt, vt modo declaratum eſt, procreandos iterum homines, adminiſtram De Virginem & ſociam

extitiſſe: omnem huius rei procurationem illius opera, atque interuentu ſuſceptam; ſine ea geſtum, & confectum nihil: audaciùs dicam: geri etiam nihil ac confici potuiſſe. Cuius rei fides non aliunde quàm ex hodierni diei religione petenda eſt.

Fuerat is hactenus rerum humanarum ſtatus, quem nos initio orationis expoſuimus. Huic cùm remedium atque opem afferret Deus, erat omnino opitulandi ratio vna longè optima; vt ad nos Filium ſuum allegaret, hominémque eſſe vellet, quo & paria ſecum omni ex parte diuina iuſtitia faceret, & cum infinita ſcelerum grauitate, infinita piacula compenſaret. Quærebatur par tantæ amplitudini ſuſtinendæ mulier: cuius è corpore corpus ille ſibi noſtrum effingeret. Simul quòd ad remedij ſummam pertinere putabatur; vt quemadmodum mulieris olim culpâ lethiferum nobis vulnus eſſet inflictum, ſic eidem mulieris virtute atque obſequio ſuccurreret. Oblata igitur ea tandem eſt ac longo interuallo reperta. Sed ſine illius voluntate, ac conſilio nihil age-

ret Deus. Quare ad eius animum tentandum cœlestis internuntius & interpres mittitur. Offert se ille Virgini: salutat: quæ in mandatis habebat exponit: quid renuntiari velit interrogat. At illa nutans atque hęsitans silet: & siuè hoc moderatione animi, siuè metu temeritatis facit, silet tamen, ac se sustinet. Quid cunctaris? quid hæres Virgo sanctissima? quin tu cœlestibus monitis obtemperas? quin instaurandæ hominum salutis occasionem arripis? Perfici absque te nihil omninò potest. Nisi tu enim ad partẽ causámque descenderis, spes est omnis mortalium generi salutis erepta. Nonne cùm hæc attenditis; dum trepidantem, dum cunctantem, dum attonitam aspicitis, etsi confecta iam re, tamen pro periculi magnitudine nonnihil metuitis? Quid enim si assentiri illa noluerit? si se imparem tantæ rei & indignam dixerit? (Scimus enim de se quàm demissè, atque humiliter sentiat) quid nos tandem agemus? Ad quem exclusi hoc necessariò præsidio confugiemus? Cuius opem atque auxilium implorabimus?

Quid aliud est Deum esse si hoc non est? habere aptas ex sese ac suspensas hominum expectationes? vnā omnes intueri? vnius ex nutu ac voluntate pendere? in eius arbitrio esse, conseruari velit hominum stirpem, an perire funditus, atque in inueterata ac diuturna clade persistere? Cuiusmodi enim illud est quod cœlesti nuncio responsum dedit? *Fiat*, inquit, *mihi secundum verbum tuum*. Hoc est exeant in lucem, ac reuocentur vniuersa, recreetur mortale genus suapte culpa profligatum, reddatur aliquando miseris salus, captiuis libertas, medicina languentibus, lux cæcis, maleficis venia, vita mortuis. Reconcilietur authori suo progenies hominum: veteres inimicitiæ soluantur: Nouo atque inaudito cœli terræque commercio homo se ad Deum erigat, Deus ad hominem descendat. Hac voce, ac paucissimis his literis hæc omnia hodierna luce scitote esse perfecta. Qua quidem, Auditores, concessum sibi creandi munus illud ac facultatem ostendit. Nam quid aliud fecit tùm cùm res omnes initio condidit Deus

nisi hoc, quod illa modò, dixit? *Fiat lux. Fiat firmamentum.* Ergo vt illorum propterea creator atque opifex vocatur, quòd ad illius vocem illicò sint omnia consequuta, sic cùm ad beatæ Virginis eandem vocem quę dixi ante omnia successerint, creata quodammodo ab illa, ac reformata esse censenda sunt.

At etiam incredibiliter ad id quoque ratio temporis facit: quòd eâdem luce cœlestis illa Mariæ denuntiatio facta creditur, qua cœli à Deo terræque fundamenta sunt iacta. Hunc enim Sapientes memorant primum illuxisse mundo diem: atque hoc communi naturæ significatione comprobari putant. Nam & Sol tùm primùm ad suas metas regreditur, annuo orbe descripto: & vernis teporibus laxata tellus, ac velut hilarata parturit fœtus: & bestiarum, ac volucrum, animantiúmque genus omne passim volitat ac gestit. Vt dum quasi senio deposito quandam ad iuuentutem natura omnis reuertitur, ortus suos ac prima illius temporis incunabula demonstret. Quamobrem percommo-

dè hoc ipſum cecidiſſe videtur: idem vt ille dies recreandi mundi initium eſſet, qui creandi ac propagandi olim fuiſſet. Quo ex amborum natalium contextu illuſtrior nobis ac iucundior debet videri. Si quidē homines quicquid commodi, quicquid glorię, quicquid ſplendoris, quicquid in hac vita ſpei, in altera fructus atque amplitudinis adepti ſunt; totum illud cùm ab eo primum die cœptum, tum ex ea ſacroſanctæ Virginis voce ac conſenſu profectum eſt.

Quæ quia ſunt eiuſmodi; videor propemodum omni hoc meo labore dicendi, atque officio perfunctus. Vt quoniam duo mihi diuinitatis iudicia, in potentia ac bonitate definieram, cùm de beatæ Virginis poteſtate hactenus dictum ſit, nihil de altera amplius, quàm quod allatum eſt, explicandum videatur. Pręſertim cùm ambæ ſint, vt in Deo, ſic in Dei Matre, coniunctæ ac promiſcuæ partes, & ad hominum ſalutem ac beneficentiam ex æquo pertineant. Quare ſint illa tractatione coniuncta, quæ vſu atque officio copulantur. Niſi forſitan ma-

ius aliquid ad munificentiam ac diuinius cogitari poteſt, quàm quod ſupra commemoratum eſt; huius virtute ac potentia ſpem ſalutis hominibus, vitæ, immortalitatis, gloriæ, dignitatis erectam. Huic quòd viuimus, quòd ſuperſtites ſumus, quòd non delictorum moli ac ponderi ſuccubuimus, quòd non miſerrimo exitu concidimus, referri acceptum oportere. Aut cùm ita prædicatum eſt; vnico eius verbo allectum in terras Dei filium. Ex quo quæ infinitæ ad hominum genus opportunitates, ac commoda peruenerint; eadem quoque, cuius ille filius eſt, ſanctiſſimæ Virgini profectò tribuenda ſunt.

Non vereor vt poſt tanta, tam ampla bonitatis ſigna priuata quiſpiam, ac noua in dies ad diuinitatis indicium requirat; aut de immortalibus illis beneficiis à me aliquid expectet; quibus cùm omnes communiter; tùm priuatim ſingulos allicere ac complecti quotidie ſolet. Simul illud intelligo: reſeruandum aliquid eorum orationi, qui poſt me ex hoc loco de eadem Virgine di-

cturi sunt; Quibus ne præripiam, ac prægustem omnia (quanquam persequi omnia ne percensendo quidem licet) sed vt ornatiùs quàm vt à me præstari posse sentio, eadem ab iis illa narrentur, sileri, ac prætermitti satius existimo. Ego, quia satis iam vos in contemplanda sacræ Virginis, atque huiûs diei maiestate detinui, desinam abuti vestris auribus diutius, vósque cum eorum, quæ dixi, cogitatione ac fructu; eorum verò, quæ prætermisi, spe atque expectatione, domum dimitto.

DE EIVSDEM BEATÆ Virginis Laudibus

ORATIO SECVNDA.

Illo ipso Annunciationis die in Parthenico Sodalitio dicta.

FELICI prorſus ac diuina opportunitate factum arbitror (Viri grauiſſimi, vóſque maximè Sodales amantiſſimi) vt in ipſo naſcentis Sodalitij exortu dicere inſtituenti mihi, cum recenti hac & celebri gratulatione ſolemnis lætiſſimi, ac fortunatiſſimi diei religio iungeretur. Certiſſimum enim eſt profectò, quod de eo ſacrorum auctoritate didicimus, primum hunc extitiſſe diem, quo cœleſti fœta partu, grauidatáque virgo vnâ & Dei mater eſſe ſalua, atque integra caſtitate cœpit, & miſeris deſperatíſque rebus noſtris primam recuperandæ ſpem ſalutis

aperuit. Atque etiam eundem ipſum olim fuiſſe memorant, quo multis antea ſæculis condita à Deo rerum vniuerſitas eſt, & cœli terræque & elementorum omnium primordia conſtituta. Quare cùm & naturæ totius, & maternæ amplitudinis in Virgine, & venerationis noſtræ in vnum quidam velut natales conuenerint, apparet, ei qui huius diei ſplendorem adæquare dicendo voluerit, cùm omnia maximè, tum poſtrema hæc certè duo oratione eſſe complectenda: vt & ſacroſanctæ Virginis gloriam exquiſitis laudibus efferat, & de huius inſtituto Sodalitij dicat, quæ accommodata huic tempori, & ad veſtram omnium expectationem idonea videbuntur.

Ego verò qui alterius orationis, prædicationiſque difficultatem intelligam: quíque nihil in præſtantiſſimæ Virginis laudibus mediocre, aut eiuſmodi eſſe ſciam, cui inopia mea, ac tenuitas adhæreſcat, mihi eas in præſentia omittendas eſſe duxi: Vt cùm in illius patrocinio duntaxat, cultúque commendando orationem poſuero, ſit, quaſi qui iuxtà litus nauigant ne-

quaquam me in immensum illud, ac profundum mare committam. Cui quidem & illud ad deterrendum accedit, quòd vt eo maximè argumento vti velim, nihil tamen à me commemorari possit, quod non ab aliis ante me plurimis, grauissimísque præconibus fuerit occupatum.

Etenim quis vnquam nostris, hoc est Christianis ex hominibus, aliquo in numero fuit, qui si de Christiana pietate ac fidei nostræ religione elucubraret aliquid, non in celebrandam ornandámque Dei Matrem bonam argumenti sui partem, atque operis conferret? Aut cuiusnam ex sanctissimis illis, ac eloquentia sapientiáque celeberrimis Patribus non insigne in scriptis aliquod extet de eius dotibus, ac singulari dignitate testimonium? Ita fit vt cùm propè omnem vim sententiarum ac verborum, quæ in eas comparari possunt, alij ante me consumpserint, nihil mihi nisi vulgare ac tritum, nihil quod à vobis lectum auditúmque sæpe non sit, de illius laudibus ad dicendum relinquatur. Igitur quod huius præsertim, vti dixi,

Sodalitatis magis initij proprium, atque originis videtur, id ego mea oratione attingam potiùs.

Ac primùm quid ex hoc facto vestro, professionéque in recentem hanc familiam nominis sitis assecuti: Tum quæ vestræ sint partes, quibúsque officiis initam hanc cum Diuina parente pietatis, ac religionis necessitudinem colere, ac fouere oporteat, explicabo. Hoc ego plerísque maximè vestrûm, quibus nouum hoc atque in hanc diem inusitatum acciderit, non modò gratum futurum, sed & fructuosum omnino, ac necessarium confido. Etenim magnopere sanè omnibus nobis, qui selecti ex adolescentum numero, atque adscripti in hunc gregem fuimus, elaborandum puto; vt de eo quod diuinitûs oblatum nobis est, mediocre nihil, aut vulgare; sed præclarum, illustre, singulare, magnificum, atque eximium sentiamus. Sic enim habetote (Adol. opt.) quo primum die incredibilis quidam, ac singularis Dei fauor ad eum cœtum nos, ac consortium aggregauit, Sacratissimæ, integerrimæque Virginis intimos, ac

domesticos esse cœpisse, atque in illius rem quodammodo, possessionémque transcriptos. Satis hoc vno verbo, vel vt aliud nihil dicam, intelligitis quantum honoris, ac splendoris ex hoc vno, quantum vtilitatis, quantum auxilij, ac securitatis accesserit. Nisi forte aut secundum Deum immortalem Dei matre maius quicquam, & gloriosius cogitare; aut benignius atque humanius experiri; aut eius denique patrocinio tuteláque præsentius comparare nobis possumus. Quare vti Regum & Principum serui, eo gloriari, atque efferre se se ampliùs solent, quo plus ij potestatis atque amplitudinis habent, quorum se famulatui atque obsequiis addixerunt, sic cùm in eius hodierna die familia numeremur, quæ cœli terræque imperatrix, ac Domina, eadémque præpotentis Dei mater & Virgo sit, quo nos tandem est animo decet? quanam hoc tantum, tam insigne beneficium gratulatione prosequi? quibus compensare officiis, nisi ingrati esse volumus, debemus? Est illa quidem communis Christianorum pa-

trona omnium atque princeps, cuius ad omne genus hominum immensa quædam largitatis vis ac munificentię pertingit. Sed vt iidem illi, quorum proximè exemplo vsus sum, Imperatores ac principes tametsi subditos, sibi omnes imperio suo ac ditione comprehendant, eos tamen ad sese potissimum pertinere putant, quos ad domesticum conuictum, ac contuberrimum adhibuerunt. Sic Christianorum illa moderatrix ac regina, quos ex omnibus in comitatũ veluti suum, ac clientelam receperit, pręcipua quadam sibi ratione tuetur ac vindicat. Quare ita de se vnusquisque deinceps nostrûm quasi aliena de re statuat, nec sui se arbitrij, aut voluntatis esse, sed in alterius cessisse mancipium, ac potestatem arbitretur. Quod si quid forte, vel generis ex claritate, vel fortunarum amplitudine concessum sibi præ cæteris ad splendorem decúsque videat; intelligat ex quo censeri tam nobili, tam illustri seruitute cœperit, reliquum omne discrimen esse sublatum. Vno eodémque sacramento obligati omnes, & obstricti sumus,

eiuſdem nos cœleſtis Dominæ miniſtri ac ſatellites ſumus: eadémque proinde ex eo nobilitatis in omnibus, nec diſſimilis conditio.

Cùm ad Salomonem olim videndum Sabæorum regina, ex vltimis Æthiopiæ finibus veniſſet, ita ex admiratione ingenij, ac tantæ ſplendore poteſtatis obſtupuit, felices vt illius omnes ſeruos, atque aſſeclas, & beatos diceret quod profluentem quotidie, ex illius ore ſapientiam in tanta bonorum affluentia perciperent. Nobis non multò illud magis vſurpandum erit? non nobilior? non glorioſior? non honeſtior longè noſtra illa ſeruitus exiſtimabitur? Iniuriam tam eximiæ maieſtati faciam, ſi aut Salomonis, aut cuiuſquam cum ea mortalium opes, ac virtutis ingeniíque ornamenta conferam. Quis enim niſi temerè Dei matris potentiam, ac dignitatem æſtimet? Quis illius amplitudinem cogitatione definiat, quæ conditorem rerum omnium moderatorémque cum æterno Patre Filium caſtiſſimis viſceribus, nulla pudoris, atque integritatis labe conceperit?

Quæ cum cuius nutu terræ ac maria continentur, qui perpetuas ſempiternorum orbium viciſſitudines, deſcriptiones ſiderum, pulchritudinem illam mundi ac rerum omnium venuſtatem, admirabilem ſingularium partium, ac immutabilem ordinem varietatémque tẽperauerit: cuius quidquid vſpiam immortale, aut caducum eſt, vt imperio eſt ac voluntate factum, ſic adminiſtratione, ac prouidentia gubernatur: immenſum, inquam, illud atque infinitum numen, ſacris vteri anguſtiis clauſum, vt antè, ſic poſt editum virgo, deinceps etiam mater ediderit? Poteſt verò opum illius magnitudo ratione vlla colligi, cuius in poteſtate arbitrióque præter ſe vnum Deus eſſe voluerit vniuerſa? Sed næ imprudenter inconſideratéque facio (Auditores) qui quod mihi diligenter cauendum decreueram, vt ne in præſtantiſſimæ Virginis prædicationem ingrederer, eo ſim repente oblitus inſtituti mei ac conſilij delatus. Quamobrem inde ego me bona veſtra cum venia, tanquam periculoſo aliquo atque ancipiti ex loco, ſubdu-

cam: méque ad pensum meum atque institutum reuocabo.

Mea hæc oratio erit: quoniam quidem in eius clientelam traditi sumus, in qua collaudanda, honestandáque modum vllum, atque exitum inueniré nequeat oratio, præcipuam quandam à nobis erga eam voluntatem, beneuolentiam, studium, atque obseruantiam requiri. Quod ego sanè nescio an vllo vnquam tempore iustioribus, magísque necessariis de causis suscipiendum fuerit. Nec eo tantum dico, quòd id à nobis postulare illa videatur conflata cum ea nuper deuinctáque societas, vt ad illius nos applicare cultum arctius in posterum diligētiúsque studeamus. Sed est aliud, quòd cùm ego animo reputo, acrioribus stimulis vrgeri me atque excitari sentio. Venit enim mihi in mentem quo furore, qua insania contra patronæ illius nostræ existimationem, atque auctoritatem venire Hæreticorum hominum execranda factio hac ætate præsertim instituerit. Qui cum sacris omnibus, aris, templis, delubris, pietati, religioni nefarium, atque

omni atrocitate imbutum bellum indixerunt; tum aduerſus Sanctorum, Deíque potiſſimum Matris honorem ac venerationem maiori cum impetu, ac pertinacia feruntur. Hoc conſiliorum omnium caput; hæc arx fraudis omnis ac malitiæ; hanc aduerſus Eccleſiam machinam vrgere identidem ac commoliri ſolent. Id, inquam, pugnant, vt cùm de illorum commendatione ac gloria obtrectando cauillandóque detraxerint; tum quicquid in eos eſt beneuolentiæ ac pietatis extorqueant. Quo tam firmo ac neceſſariò præſidio ſublato faciliùs quò iam pridem intendunt, hoc eſt ad religionum cæremoniarúmque vaſtitatem, ac Chriſtianæ Reipub. direptionem interitúmque perueniant. Hæc cùm illi non nimis occultè, ac callidè, ſed apertè palámque moliantur: cùm cœli terræque Reginam, cuius in fide, ac tutela ſumus, laceſſere, ac vellicare non deſinant: cùm plenas in eam contumeliæ, plenas impietatis, plenas ſacrilegij voces iactitent; obſecro vos quid agimus? (Adol.) Continere nos vltra, aut id æquo animo, vel non ni-

mis irato pati possumus? Non quo aduersus eius cultum crudeliùs, violentiúsque consurgunt, eo nos acriùs ad resistendum iis, eorúmque propulsandos impetus comparabimus? Nō denique nos hæc inusitata eorum rabies ardentiores ad eius amorem, atque alacriores efficiet? Atqui ad id vnum maximè istiusmodi cœtus ac societates scitote fuisse constitutas.

Tametsi enim formandæ continendæque in iuuentute probitati, atque integritati quæsitæ esse videantur: tamen quòd hæc ipsa res habet summam cum Sacrosanctæ Virginis cultu necessitatem, ac coniunctionem, eo pertinere præcipuè conuentus illos adolescentulorum, atque consortia putandum est. Quare vti formidolosissimis Reipub. temporibus, magnóque in metu ciuitatis ac periculo, sacramento rogari à Consulibus solitos ciues accepimus, vbicumque sua opera necessaria videretur, eò se continuò affuturos. Sic in perturbatissimis his Christianæ Reipub. fluctibus, summóque fidei ac religionis huius discrimine, tutandæ, propugnandæque,

optimæ Parenti deuotos nos atque obſtrictos eſſe exiſtimare debemus.

Neque verò temerè, aut ſine magno conſilio, ſi quid perditiſſimis in conatibus conſilij, ac prudentiæ eſſe poteſt, hanc imprimis religionis noſtræ partem euertendam, ac labefactandam profligatiſſimi homines depopoſcerunt: quod ideò commemorari à me hoc loco neceſſe eſt; quòd quæ neceſſaria iis cauſa ad oppugnandam Sanctiſſimam Virginem eſſe viſa eſt, eadem nobis ad defendendam debet videri. Hoc enim illi intelligunt: Maximum ac firmiſſimum Chriſtianæ fidei robur in eius Virginis eſſe patrocinio conſtitutum. Sentiunt huius prę cęteris auctoritate ac precibus niti Chriſtianorum fiduciam, ac cùm vniuſcuiuſque præcipuam, tùm communem Eccleſiæ incolumitatem ac decus hoc tam præſenti ſubſidio fulciri. Vident fruſtra eas à ſe diſſipandæ ſuccidendæque vineæ Domini partes eſſe ſuſceptas, niſi validiſſimum, ſolidiſſimúmque hunc murum, quo ſepta ea, aque obuallata eſt, demoliri ante potuerint. Nec tam

hoc illi intelligunt, quàm cuius impulsu atque afflatu concitantur hanc ipsis mentem funestus humani generis hostis, eidémque Virgini infestissimus subiicit. Quippe qui id sibi cùm multò ante prædictum meminerit; tùm diuturni experientia temporis comprobarit; ab ea caput esse suum perpetuò virésque collisas; ac persæpe cum vtcumque direpta Christi possessione ingentem atque opimam prædam nefarius populator abigeret, omnem sibi repentè excussam è manibus: séque illius ope nudatum, ac spoliatum turpissimam in fugam coniectum.

Sentio me (Adol.) vehementérque gaudeo paulatim eo esse dicendo prouectum, quo mea iamdudum aspirabat Oratio: vt de singulari illius patrocinio, omnibúsque in rebus ope præsenti, ac subsidio deinceps agendum sit. Cùm ea vobis iucundissima, vtilissimáque futura pars est, tum, quod hactenus superiori tota oratione pugnaui, meliùs atque commodiùs perficiet, vestrum vt erga eum stúdium, pietatem, fiduciam, religionem

promoueat. Nam cùm duabus fermè rebus allici studia hominum conciliarique soleant; si & aliqua insit dignitatis honestatísque ratio; & multa, & magna vtilitate sit, quod suscipitur coniunctum: intellectum hactenus est, quod erat primum, nihil vobis eo religionis fœdere, atque societate illustrius, ac magnificentius esse posse. Nunc alterum, quod etsi tanti esse non debeat accendere tamen magnam hominum partem magis solet, breuiter proponendum est; quantæ quamque admirabiles eadem illa ex re commoditates redundent. Quanquam nescio quo pacto præter expectationem accidit, vt quod eminus intuenti facile mihi ad dicendum præ copia videbatur, id ex eadẽ ipsa vbertate modo ac copia difficile, atque impeditum appareat. Sed vtcumque se res habeat, quando fieri aliter non potest, cæteris omnibus ex hac oratione circumscriptis, quæ ad animi propriè fructum aliquem atque vtilitatem pertinent, ea breuiter attingam.

Scio apud quos agam (Auditores) Quo illi modo affecti sint, quid respi-

ciant, quid habeant in vita propositum. Si mihi apud imperitos, aut vulgares homines hæc eadem tractanda forent, alia forsan adhibenda oratio esset, alia incitamenta quærenda. Nec ea verò deessent, quæ, vt captus hominum est, vel à corporis valetudinisque commodis, vel ab externis rebus, opibúsque peterentur, & plurimis, & ingentibus sæpe, sicubi opus fuit, adiumento illius ac precibus impetratis. Dicerem ab desperatissimis ægritudinibus, innumeris ærumnarum ac difficultatum incommodis, maxima ex desperatione vitæ, ab ipsis lethi faucibus afflictos, ac penè depositos quamplurimos ad salutem esse lucémque traductos. Vterer bene multis eorum exemplis, quos ne minimis quidem ac vilissimis in rebus illius esset humanitatis, ac benignitas frustrata. Multorum denique conscientiam, experientiámque testarer, qui suis in periculis grauissimorum in ea malorum, atque calamitatum portum, ac perfugium inuenissent. Nunc quod ego, si mihi apud rudes, & impolitos habendus sermo esset, istiusmodi

modi in bonis facerem; faciam apud elegantes, ac probè institutos Adolescentes, alio in genere bonorum libentiùs. Ex quó eo clarior insigniórque Sanctissimæ Parentis bonitas, beneficentiáque erit, quo sunt ea quæ ad animi vsum pertinent, longè cæteris bonis omnibus præferenda. Itaque non restitutam corporum sanitatem; sed mentis incolumitatem atque integritatem receptam: nec morbos ægrotationésque depulsas; sed animi vitia ac cupiditates restinctas: nec ad vitam reuocatos ab interitu; sed à scelerum consuetudine, ac sempiterno exitio reuocatos homines eius beneficio prædicabo. De quibus quid ego pręstantius, ac luculentius afferre possum, quàm vetustissimorum, ac sapientissimorum Patrum grauitatis, ac dignitatis plenissimas voces, quibus id magnificè, & constanter pronunciant; Nullum à Deo beneficium, nullam gratiam, nullum largitatis in homines, ac munificentiæ signum extare, quod non suffragante ea atque interpellante collatum sit: quodque non per eandem, quasi ductum quen-

dam, ac veluti fistulam, cœlestibus illis, atque vberrimis è fontibus hauriatur ac profluat? Itaque fremant licet, ac disrumpantur Hæretici, nósque, si Diis placet, contumeliæ in Diuinum numen, & impietatis arcessant, sceleris ipsi atque impietatis artifices; hoc nos tamen, hoc inquam clara de ea voce profitebimur: hanc esse apud Filium conciliatricem generis nostri, pacis inter Deum atque homines constituendæ, propitiandæque tantæ maiestatis sequestrem atque interpretem: illam nobis diuinitus datam atque oblatam, quæ imbecillitatem nostram luce quadam suæ auctoritatis ac potentiæ recrearet. Quę ita quicquid vellet efficere nullo negotio atque obtinere posset, vt quicquid ipsa posset, nulli vnquam imploranti se ac supplici negaret. Quis enim aliquando frustra ad eam susceptas à se preces? Quis non exauditos gemitus? Quis irrita cassáque suspiria? Quis inanes fuisse lachrymas expertus est? Prodeat ille quisquis est. Dabo quî cum Sacramento, ac sponsione contendat. Veniet enim eiusdem ex fa-

milia longè ei cariſſimus, atque imprimis nobilis alumnus: qui quemlibet noſtrûm prouocare, atque eam conditionem ferre non dubitet: Niſi ea roganti ſeſe propitia ſemper, ac præſens affuerit, deinceps vt tanquam auerſam, ac ſuſpectam caueamus. Nulla hîc probitatis: nulla ſanctitatis, ac virtutis exceptio: nec de cuiuſque moribus, aut meritis beneficij cauſa, atque opportunitas capitur. Sint modo tales, qui illius humanitati, ac benignitati aditum apud ſe eſſe patiantur. Da improbum; da ſceleratum; da contemptorem Numinis; da parricidam; da flagitiis, ac libidinibus æſtuantem; da in cœno turpitudinum ſuarum ac ſordibus iacentem; da in ipſis propemodum inferis ſepultum: Ego tibi illum vno Virginis nutu ex perdito ac corrupto integrum; honeſtum ex impuro, ex impio religioſum; ex nefario probum; ex contaminato, frugi atque innocentem reſtituo.

Cùm duo illa Religionis ac ſanctitatis lumina, Dominicum, & Franciſcum idem pietatis ardor, eiuſdém-

que impulsus spiritus vno tempore Romam attulisset, eiusmodi quiddam alteri ex iis per visum oblatum fuisse memorant. Videbat enim patefacto cœlo Christum cum Matre, Sanctorúmque omnium comitatu magna atque insolita cum luce descendere; Non vt quondam mitis humano generi, ac salutaris aduenerat. Iratus hominum sceleribus, ac furens accingere se ad eorum exitium, ac perniciem videbatur: Inflammati erant oculi: Atrox & horribilis aspectus; toto ex ore minæ, ac terrores emicabant. Tria porrò manibus iacula tenebat: quibus vniuersum genus confixum, ac profligatum ad internecionem extingueret. Cùm nemo qui se iustissimo furori auderet opponere ex eo numero esset inuentus, sola ad Filium accurrens, aduolutáque Mater iram vt lenire vellet enixè flagitabat. Causante illo hominum nequitiam, ac dubitante, habere se benigna Mater famulos duos adiecit, quorum opera ac studio corruptelę temporum, ac morum improbitati subueniret. Tum vtroque repræsentato, approbatóque, omnis

illa procellæ vis, ac tempestas sedata est. Hæc tùm visa primùm: an etiam facta primùm, aut non sæpius occultè, ac ne cogitantibus quidem nobis gesta similiter putabimus? Planè istud agnoscere, hoc fateri, hoc cum eius laude, ac prędicatione palàm ferre debemus: Postquam à Deo discesserimus, huic vni nos salutem vitámque nostram, huic conseruationem, huic integritatem animi, huic quicquid boni habemus, quicquid mali fugimus, quicquid in hac vita, quicquid in morte præsidij consequimur, huic ascribere vni, ac referre acceptum oportere.

O nos felices ac beatos! (Adolescētes) quos sub tam beneficæ, tā pręsentis, tam mā suetæ Virginis tutelam, eadem volūtas, concors animus, nō dissimilis Dei fauor, ac benignitas subiunxit. Dubitabimus enim quæ in omnes promiscuè clementem se ac liberalem exhibet, quin & ipsos, quos vsque eo proprios sibi, & quasi peculiares habeat, singulari aliqua cura prouidentiáque foueat? Et quo imbecillior, atque iniuriis opportunior ætas ea est,

quò plura grauioráque nos pericula partim intestinis, ac domesticis, partim externis ab hostibus circumstant, eo omnes studiosiùs, ac sollicitiùs cõseruet? Nolo in eo quod experientia magis vestra, quàm oratione mea intelligere subinde poteritis, hęrere diutius. Et hoc ipsum, quod à me dictum hactenus est, pro rei dignitate nullum, pro vestra expectatione exiguum, pro temporis ratione fortasse nimium est. Quare compensabo id alterius breuitate partis; nec de officio erga illam nostro dicam, quæ vel tanta cuilibet argumenti facultas, ac copia suppeditat, vel initio mihi dicenda proposueram.

Quæ sunt igitur partes nostræ? aut cuiusmodi à nobis officij, vitæque conditio quæritur? Si ex illius, cui id debetur merito: ne cogitari quidem potest: Sin ex viribus nostris, atque æquitate quadam; nec pauca, nec vsitata, nec vulgaria flagitantur. Dicam hoc non terrendi cuiusquam, nec augendi gratia, sed quod ita mihi veritas ipsa, & ratio subiicere videtur: posteaquam relati in eum gregem, atque ex

eo cœtu, ac quodam veluti comitatu Dei Matris esse cœpimus, omnium nos religione officiorum deuinctos atque obstrictos esse: alium nobis vitæ statum, leges alias, aliam impositam personam. Nec si turpe aliquid, ac flagitiosum admiserimus, graue à nobis dico crimen esse commissum. Sed si quid honesti, ac decori in vita prætermiserimus: si non omnem officij rationem plenè cumulatéque præstiterimus, vel vt mali nihil aliud agamus, non mediocrem hoc ipso culpam sustinere necesse est. Susceptæ itaque à nobis sanctitatis partes, susceptæ Religionis, pudicitiæ, pietatis, verecundiæ, grauitatis: depositæ non modò turpitudinis, non improbitatis modò ac flagitij, sed & futilitatis, leuitatis, inconstantiæ, vanitatis. Ita nos cogitare, atque ita comparari decet, quasi in omnium prospectu, & quodam veluti theatro vniuscuiusque nostrûm consilia, dicta, factáque versentur. Nec eo iam contenti esse possumus, priuatim vt nobis ipsis solummodò satisfaciamus: sed aliorum insuper famam existimationémque præ-

ſtare, & ad eorum quibuſcum viuimus vtilitatem noſmetipſos accommodare debemus. Proinde ea nobis maturitas morum, ea temperantiæ continentiæque moderatio, ea conformatio actuum, ea ſtudiorum ac voluntatum integritas, is in omni vita decor, atque ornatus adhibendus eſt, vt quicumque ora in nos oculóſque coniecerint, ſtatim vel ex aſpectu ipſo cuius famuli, ac domeſtici ſimus intelligant.

Qua ex re non id tantùm aſſequimur, vt recens hac in vrbe inſtitutum noſtrum etiam inuidis ac maleuolis probemus: ſed, quod multò illis optabilius eſt, vti apud Cœleſtem illam Dominam maiori in pretio, & gratia eſſe poſſimus. Noui ego animos veſtros: ſcio præclaris atque egregiis adoleſcentibus nihil tam cordi eſſe, quàm vt ſe ſe penitùs in illius familiaritatem inſinuent, cui deditos ſe ac cõiunctos eſſe gratulentur. Erit illud perfacile vobis; ſi quæ animorũ blãda inter ſe conciliatricula ſolet eſſe, vitæ morúmque vos illi ſocietas ac ſimilitudo commendet. Si quibus ipſa ma-

ximè dotibus atque ornamentis enituit, eæ in vobis effloruerint, cùm ad fructum animi præcipuum, tùm ad hominum approbationem, ac iudicium.

Atque vt nulla ab eorum mentibus abeſſe virtus debeat, qui puriſſimæ innocentiſſimæque Matri ſeruiunt; tamen Caſtimoniæ in primis illa continentiæque ſtudium ab ſuis efflagitat. Dici non poteſt quantum ex hac vna lætitiæ, quantum voluptatis capiat. Repetite eorum vitam atque memoriam, qui apud illam gratioſiſſimi, ac præcipuo in loco habiti fuiſſe dicuntur: ne mihi ad exitum finémque properandi neceſſe ſit Bernardos, Idelphonſos, Bernardinos, Bonauenturas, aut ſi qui alij iſtius pietatis perilluſtres fuerint, nominare. Vllumne de tot cultoribus Virginis reperietis vnquam, qui non puritate atque integritate tãtùm antecelleret cæteris, quantùm amore in illam, ac ſui quadam conſecratione preſtitiſſet? Enimuerò Virginis ſtudioſos omnes, vel virgines, vel virginitati quamproximos; caſtos certè, atque omni fœdi-

tate alienos, & incorruptos eſſe conuenit. Nihil igitur in adoleſcentibus noſtris fractum, nihil ſolutum, nihil petulans, nihil procax, nihil inſolens animaduerti patior. Obſcœnum verò & impudicum, ac non modò in factis, ſed in verbis ac ſermone parum pudicum æquè ineſſe nihil oportere, ne commonere quidem neceſſarium exiſtimo. Quòd ſi cui tam ſeuera probitatis norma, támque exacta, ac circumſpecta moderatio, aut difficilior, aut nimis moleſta videatur. Primùm abſurdum eſt, cùm te tam eximiæ ſeruitutis ſplendor ac gloria delectet, nolle pari eam animi magnitudine, ac vitæ dignitate ſuſtinere. Tùm illud conſolari nos, ac ſubleuare non mediocriter debet: quòd non tam inde officij neceſſitatem, quàm vim ac facultatem accipimus; nec tales exigere illa potiùs, quàm efficere paulatim atque informare ſolet. Nec poſtremò quantùm poſſit vnuſquiſque, ſed quantùm aſſequi velit, aſpiciat. Facilis vtique, neque dura, aut oneroſa conditio; vbi quãtum tibi permiſeris, tantum præſtare ac perficere poſſis:

felix verò & optanda, ſanè ; in qua par atque æqualis ſit opitulantis poteſtas cum voluntate facientis.

Atque hæc quidem (Adoleſcentes) quæ hucuſque à me de officio veſtro diſputata ſunt, omnibus ſunt reliquarum vbique Sodalitatum alumnis vobiſcum communia. Veſtra hoc priuatim intereſt, quod quidem, quia penè modum prætergreſſa oratio eſt, vbi breuiter comprehendero, ego dicendi vos audiendi finem facietis. Etenim quòd nullæ ante hoc tempus, hiſce in Scholis, atque hac veſtra ciuitate ſodalitates, atque huiuſcemodi conuentus initi ſunt : quodque nunc primùm auſpicatò à nobis religionis iſtius primordia, & quaſi fundamenta ponantur: magnopere ſanè prouidendum eſt, cuiuſmodi ei rei principium, qualem deinceps curſum tribuere velimus. Si alacres, ſi experrecti, ſi in omnibus virtutis partibus, atque officiis explendis ſtrenui, diligentéſque fuerimus : ſi exemplo noſtro, cæteros ad honeſtatem, ac probitatem incitauerimus ; benè impulſa ſemel inchoatáque res magnos in poſterum,

atque admirabiles progressus habitura est. Neque id duntaxat situm in nobis est, quem ei statum ordinémque constituamus. Sed agitur pręterea hominum de eiusmodi ritibus, ac sanctissimæ Virginis cultu opinio, atque fama. Non enim aliter, quàm pro vestris moribus vitáque, iudicandum de toto hoc pietatis genere arbitrabuntur.

Est hæc iniquissima fateor, sed vsitata, quotidianáque ratio; vti singulis de rebus non aliter, quàm ex euentu ipso, atque exitu statuatur: nec quæ hominum vitio culpáque contingunt, hominibus magis, quàm professioni eorum, atque instituto tribuantur. Quamobrem quæ omnium cura? quæ sollicitudo ac contentio esse debet? (Adolescentes) cùm in manibus nostris arbitrióque positas amplissimas religiones, augustissimos ritus, maximas cæremonias, ipsius propemodum Dei parentis, ac Cœli terræque Dominæ commendationem, atque honorem videatis? Nullus mihi credite, his in castris, ac militia desidiæ locus, nullus languori, ac socordiæ esse po-

test. Sed nihil in ipso conditæ Sodalitatis principio præfari acerbius volo. Erunt planè, vti cupimus, læta omnia, & voto etiam ampliora. Excitabit ex iis animis, eáque alacritate vestra, & ardore benignissima Parens præclarum quidpiam, & insigne, quod Filij sui maiestati honorificum, dignitati suæ amplum, Ecclesiæ fructuosum, salutare vobis, gratum omnibus sit, atque expetendum. Illud ego cùm ab ea mihi certissimè polliceor, ac postulo: tum ei vicissim omnium nomine repromitto: nobis neque in eius suscipiendo cultu fidem, neque in amore constantiam, neque in obsequio diligentiam, nec in tuenda dignitate libertatem, nec in augenda industriam, nec in perferendis laboribus patientiam defuturam. Vos (Adolescentes) quæso vti instituistis operam date, vt ne ea à me suscepta deuotio, quo minùs conuicta commissáque sit, vitio vestro faciatis.

IN ANNIVERSARIO Magni HENRICI die

ORATIO TERTIA.

Dicta ab Rhetoricæ Auditore in Collegio Remensi Societatis IESV. *Anno* CIↃIↃCXI.

FVIT hæc quorundam olim Principum in retinenda maiestate religio, (Viri ornatissimi) vt exprimendæ imaginis suæ potestatem non promiscuè omnibus, sed iis duntaxat facerent, qui in ea propiùs ad veritatem exprimenda cæteris antecellerent. Quæ quidem nobis lex si in effingenda Magni HENRICI specie animi foret proposita : si eam nemo, nisi qui id perfectissimè facere posset, attingeret; ne vnus quidem esset, qui illum ornare, ac prædicare auderet, hactenus repertus. Neque enim cuiusquã,

opinor, tanta esse potest in exprimendo solertia, ac facultas, vt qualem adhuc virtutum illius effigiem animo, ac memoria retinemus, talem nobis oratione sua, atque eloquentia repræsentare possit. Sed cùm communi omnium bono sit ille quondam diuinitûs huic imperio datus, & communi omnium iactura, ac mœrore præreptus, absurdum fortassis, atque etiam iniquum fuerat, non communem quoque laudandi huius, ac conquerendæ tantæ calamitatis licentiam esse velle. Quare secundum acerbissimum illum, ac luctuosissimum diem, siue recenti adhuc plaga vehemens quidam dolor in gemitus, ac querelas erumperet; siue mœrentibus, & oppressis omnium animis solatij aliquid esset adferendum, à plerísque est vtriúsque officij munus meritò, ac cum laude susceptum. Nunc verò cùm partim diuturnitate ipsa repressus, partim nouæ lucis, atque Imperij exortu mitigatus dolor ille deferbuerit, quid est quod tanto interuallo delectus hodie sum ex omnibus, qui anniuersaria maximo, atque inuictissimo Principi iusta

totius Scholæ nomine persoluere n? Non dicam id quod verissimè dicere possum; miserrimo hoc, & inopinato luctu perculsis, absorptisque mentibus nostris omnem tùm esse non modò vsum eloquentiæ, sed & sensus ipsius, ac penè sermonis extortum. Hoc igitur dicam; consolandi, leuandíque doloris vestri partes (quæ in eo potissimùm genere orationis requiruntur) minimè ætati nostræ consentaneas fuisse; laudandi verò, ac celebrandi Principis, ne nunc quidem tardiores videri. Quis enim seriûs laudari eum post annum existimet, cuius immortalis, sempiternáque nominis fama omnium in seculorum memoria, monimentísque versabitur?

Quare illud mihi, bona vestra cum venia, faciendum hodierna die decreui, vt ab inueterata illa, & acerba, quam de eius pridem obitu concepistis, ægritudine vos ad illius contemplationem virtutum, admirationémque traducerem; describerémque eum vobis oratione mea Principem, quem vnum his temporibus osten-

diſſe mihi diuina ſapientia videtur; in quem cùm genera laudum omnium atque ornamentorum congereret, tum innumera, maximáque potentiæ ſuæ, ac prouidentiæ miracula conferret.

De quibus ego cùm pro concessi exiguitate temporis diſputare apud vos cogito, video quidem quàm & mihi multa præterire, reliqua verò curſim exequi neceſſe ſit; & in iis ipſis tamen explicandis quantùm mearum virium ratio, atque ingenij mediocritas ſuccumbat. Sed horum alterum, præter æquitatem, facilitatémque veſtram, eorum inſuper qui mihi id pro ſuo iure oneris mandarunt, voluntas, atque authoritas ſubleuat; alterum vt vel inuitus faciam, tantarum me laudum amplitudo, atque infinitas hortatur. Itaque ea ſola nobis ornamenta quærenda ſunt, quæ illius potiſſimùm animi propria, quæ non oblata fortuitò, non vel cum peſſimo quoque communia, nec vſitata denique, aut vulgaria ſeligantur ex omni ea copia, quam mihi in qualibet vitæ parte immenſa rerum

ab eo geſtarum varietas ſuppeditat.

Sed antequam robuſtiora illa, ac firmiora perſequor, ſummatim primæ ætatis tyrocinia, ac rudimenta complectar, vt quibus ex initiis tantæ laudes excitatæ ſint faciliùs intelligatis. De quibus ſic, opinor, ſtatuetis; neque eum, qui florentiſſimo huic Regno præfuturus aliquando eſſet, aliter inſtituendum fuiſſe: nec qui ita inſtitutus eſſet non eidem præfici tandem, vt cætera omnia decllent, oportuiſſe. Scio pleriſque citrà informationem, ac diſciplinam vllam ſatis eam, quam à natura expreſſerant, indolis felicitatem, atque induſtriam fuiſſe: nec paucos commemorari Principes audio, qui ſerò admodum tractandis Imperij gubernaculis admoti, quod nunquam didicerant, idipſum ſtrenuè, ac præcipua cum laude geſſerunt. Sed hoc vnà tamen intelligo, nec eam eſſe omnibus naturæ bonitatem attributam, & quicunque ea freti aliquo in numero, atque exiſtimatione eſſe potuerunt, ſi ad eam inſtitutionis, ac diſciplinæ cultus acceſſiſſet, multò clariores, atque

illuſtriores futuros. Quorum è numero Chriſtianiſſimus ille ſanè Princeps noſter extitit, cuius ingenij vim, ac naturæ præſtantem ſolertiam, cùm acutè ab eo dicta, ac prudenter, conſideratéque geſta quamplurima, tùm verò omnis illa in adipiſcendo, conſtituendóque Imperio diuina planè, atque admirabilis ratio declarat.

Quòd niſi tanta ingenij celeritas, ac ſagacitas mentis educatione perfecta, ac perpolita foret, non eſſet tam eximium decus maximis in rebus conſecutum. Credo enim ingens adeò ſubinde moleſtiarum, ac negotiorum pondus ſuſtineret lautè, atque indulgenter habitus adoleſcens; eam præberet arduis, ac deſperatiſſimis in rebus animi tolerantiam, atque conſtantiam; vigiliis ſe, atque angoribus conficeret: perferret inediam; nullis corporis animíque fractus incommodis perſtaret; tandiu denique ſumma in rerum omnium egeſtate, ac ſolitudine verſaretur, niſi ad incredibile quoddam robur animi à natura fictus, diſciplina edoctus, vſu eſſet, atque aſſidua meditatione perductus. Non

enim illius infantiam puerilium annorum illecebræ, ac voluptates exceperunt: non nutricum blanditiis emollitus in otio, ac iocis elanguerat; non inter conuiuia, atque epulas garrire; non in ludis, ac saltationibus frequens esse consueuerat. Nullæ in ea ætate delitiæ, nihil in victu, aut cultu corporis profusum; nihil solutum, ac languidum; nihil quod luxum, atque inertiam redoleret; summa vbique frugalitas, ac parsimonia: cibi potúsque non præcipua, aut exquisita præ cæteris, sed vulgaris, quotidianáque ratio; vestitus obsoletus, cætera cum famulis communia; vt ex tanta nobilitate nihil tamen esset, quo eum ab aliis discernere, præterquam animi præstantia, ac regia totius corporis dignitate, posses. Iam laboris, exercitationísque quàm acris, quàm assidua contentio! cùm asperis in locis, atque incultis, inter præruptas montium salebras modò per accliues, deuexásque rupes cursu ad verticem subiret; modò in campo, planitiéque decurreret: hîc armatus gladio comminùs certaret, illîc eminùs iaculum torque-

ret; aliàs ænea fiſtula glandem ad ſcopum dirigeret: pedes ſæpiùs, nonnunquam equo vectus ludicra, atque vmbratili meditatione armorum vſum ac militiam prædiſceret. Quid in venatu? quoties per horridos, ac deuios ſaltus ferarum cubilia perſequens niue, ac pruina obriguit? aut immodicis ardoribus toſtus camporum patentium puluerem cum ſudore commiſcuit?

Rectè enim illud de vetere Perſicorum diſciplina Principum vſurpauerat, vti nunquam niſi labore attritum, ac defeſſum corpuſculum cibo, ac ſomno recrearet. Eiuſmodi illa priſcis temporibus fuit vetuſtiſſimorum Heroum, ac celeberrimorum Principum educatio. Sic apud Chironem Achilles, flóſque Græciæ maximè totius duriſſima olim, miniméque molli diſciplina habiti feruntur. Et, vt à fabulis diſcedam, ab iis tolerantiæ ac virtutis primordiis ad tantum ſplēdorem Alexandri fortuna progreſſa eſt: Nec diſſimilia vtriúſque Aphricani fuerunt ſub fortiſſimis Parentibus rudimenta militiæ: Per hæc eadem Annibalis

virtus summum in bellicosissimę gentis, ac potentissimi Imperij terrorem excreuerat: Ab iis notissimi illi toto orbe Duces, atq; Imperatores, Pompeij, Cæsares, Constantini, Theodosij; ex nostris Clodouæi, Caroli, Ludouici ad insignem primùm corporis, animíque vim, tum sæculorum omnium notitiam, ac celebritatem efflorucrunt. Quorum omnium gesta, atque præconia non, quemadmodum facere oratores amplificando solent, nostri illius laudibus etiam aliquanto minora constituam. Salua cuique sua sit virtutis, ac dignitatis existimatio. Non est huius præsertim ingenij, ac tenuitatis meæ, præstantissimorum, ac diuinorum hominum dissimillimis in rebus similem fortassis gloriam, atque industriam contendere. Sed hoc tamen non modò omnibus vobis (Auditores) sed vel illis ipsis fauentibus, ac consentientibus obtinebo; neminem ex iis vnum extitisse, cuius pari in generis, ac familiæ nobilitate, grauioribus incommodis penè vita omnis exercita, iactatáque fuerit; quique ex tam obscuris, desperatísque principiis

ſubitò ad tantam opum, ac potentiæ amplitudinem aſpirarit: qui difficillimis tempeſtatibus, aut pulſatus crebriùs, aut violentiùs laceſſitus, vſque eò conſtanter, fortitérque diſcuſſis, ac ſuperatis omnibus emerſerit. Neque verò ignota ea cuiquam ſunt, aut incredibilia quæ dixi: neque eiuſmodi, vt à me potiùs expectanda, quàm à veſtra omnium conſcientia, experientiáque tantarum rerum fides comparanda ſit. Hærent adhuc in animis infixæ veſtris, ac penè dicam ſenſibus; neque vobis modò, qui iis intereſſe cùm agerentur, aut in partem etiam earum aliquam venire ipſi potuiſtis, penitùs exploratę, compertęque ſunt, ſed ad nationum, regnorúmque omnium, famam percrebuerunt. Quo mihi ſanè difficilior apud vos reliqua oratio eſt, quòd in commemorandis iis, quæ mihi exornanda potiſſimùm in eius vita ſumpſero, non tam quid à me dictum fuerit, quàm quid dici de iis potuerit, aut omiſſum, propter ignorantiam, vel infinitatem, cæterarum rerum ſit, exiſtimaturos vos intelligo. Sed hoc me tamen ipſum con-

ſolatur, ac recreat, quòd vobis vtique teſtibus adulationis nulla mihi deprecanda ſit opinio: habebítque hæc mea oratio, ſi minùs in aſſequenda tantarum rerum dignitate gloriam, in prædicanda certè fidem, exiſtimationémque veritatis.

Non enim vereor, cùm nondum ab eo adoleſcente, ſed penè puero inuſitata quædam, atque anteactis ſeculis inaudita ſuſcepta eſſe dixero; cùm eum vixdum totos ſedecim annos natum partium Imperatorem appellatum, commiſſos in eius fidem ingentes exercitus, infinitorum hominum, ciuitatúmque ſalutem concreditam, turbulenta, atque impedita negotia conſilio eius explicata, incredibili ſolertia adminiſtrata, ſumma cum felicitate tranſacta, confectáque protulero; non inquam vereor, ne mihi ex iudicio, atque opinione cuiuſquam, aut vulgari ætatis illius, ac cæterorum hominum captu fides, atque authoritas derogetur. Nihil hîc ego de cauſa mihi diſputandum cenſeo; non quæro quánam occaſione ciuiles ij motus, in quos con-

coniectus ille, atque præcipitatus est, cuius sint culpa concitati. Hoc mihi ad purgandum Principem satis est, quòd inuitus, quòd aliis cogentibus, quòd domesticis calamitatibus, quòd quotidianis vitæ periculis, quod officij necessietate, quòd acerbitate inimicorum, atque odio compulsus, in eas se temporum procellas, ac tempestates commiserit. Itaque quòd in his potiùs tumultibus, ac ciuilibus bellis cùm vniuersa illius propemodum vita, tum primum illud adolescẽtiæ curriculum consumptum est, id ego fatali cuidam atrocitati temporum, ac necessitati tribuo: hoc egregiæ virtutis, ac præstantis animi proprium puto, quòd tot deincops certaminibus exercitus, tot iactatus incommodis, tot ærumnis, atque angustiis circumuentus, præter fidem hominum plerumque victor, saluus semper, atque incolumis euaserit.

Quod enim, Deus bone, tempus illud fuit, cùm intentis in hunc vnum potentissimis Regni viribus, ac totius Imperij robore collecto, solus ex aduerso inuictus ille quidem, ac con-

ſtans, ſed deſertus, atque ab omnibus copiis, ac præſidiis imparatus, & iuuenis conſiſteret? Qua tùm magnitudine animi, ac fortitudine validiſſimorum hoſtium impetus, ac ferociam repreſſit! vt quatuor vix totis annis decem omninò inſtructiſſimos, ac fortiſſimos exercitus ſuſtinuit! Quid ſimile vnquam oſtentator ille decoris ſui Græciæ populus, aut domina quõdam terrarũ ciuitas experta eſt? Quæ tametſi in Pompeio ſuo Imperatoriam ante annos virtutem, plurimáq; & maxima eius ope confecta bella prædicet, nihil tamen habet, quod non, vt ſplendore fortaſſe, ac ſpecie maius ſit, difficultate tamen ipſa, ac magnitudine ſuperetur. Quid enim cùm rudibus, efferatíſque gentibus negotij exercitatiſſimis, ac peritiſſimis Ducibus eſſe potuit? quos non arma ipſa, non hoſtium impetus, non ſcientia militaris, ac virtus, ſed ingenita illis barbaries, pugnandi inſcitia, inconſideratus ardor, ac temerarius, Romani denique nominis terror, ac maieſtas perculerat. Quæ vt abeſſent maximè omnia, tamen pro tam illuſtri

Reip. atque Imperij fortuna; pro tantis opibus, bellicísque subsidiis, nihil tam amplum, atque arduum esse poterat, quod non vel mediocri peritiæ, atque industriæ debitum videretur. Hîc siue ad eos spectes, quibus cum Principi nostro confligendum in omni vita fuit, eadem ex gente, iisdem ex moribus, atque institutis erant, qui esse poterant fortissimi: siue copias vtrinque, & apparatum consideres, ita gesta omnia sunt, vt perpetuò cum numerosis, ac confertis exercitibus, militum paucitas, atque inopia; cum profusis sumptibus egestas, cum potentia solitudo, cum securitate, ac fiducia metus, cum vsu rerum, & experientia, nondum firma, corroborataque ætas in certamen veniret. Quamobrem nihil in ea omni laude, ac gloria, præter vnicam illius, virtutem, ac fortitudinem, externarum rerum vlla decerpere sibi, ac vindicare meritò possit. Quamquam non perinde sum ac debui locutus (Auditores) Neque enim tam hæc illius adscribēda viribus sunt, quàm summi illius ac præpotentis Dei fauori, ac voluntati

tribuenda; Qui quidem suæ in tuendis promouendisque Principibus curæ, ac sapientiæ clariora in nullo, quàm in eo Rege signa, atque indicia patefecit. Quòd nisi ita prorsus fuisset, quę vis illum, aut solertia obrutum his vndarũ fluctibus, atque oppressum mole rerum ac pondere, non dicam ad Imperium tam admirabili, atq; insperato cursu proueheret, sed vel ab occasu, atq; interitu, propè ab ipsis lethi faucibus seruare, atque eripere potuisset?

Hîc ego, tametsi nolo in colligendis superiorum temporum calamitatibus renouare sopitum dolorem vestrum, nec obductam vulneri cicatricem tristissima præteritorum recordatione scindere; libet tamen quasi pendente manu titubantur, ac strictim tangere; vt cum recentem hanc paucos ante annos flammam Reip. atque Imperij vastitatem reputaueritis animo, faciliùs & diuini beneficij magnitudinem, & illius quem prædicamus singulare decus, egregiáque in nos merita æstimare possitis. Fingite igitur animis, cogitationibúsque vestris pristini atrocitatem temporis atque

in integro positam rem omnem esse putatote. Repetite paululum apud vos quàm funesta regni totius esset, ac luctuosa species; cum domesticis discordiis, atque intestinis seidtionibus quasi ventis quibusdam, agitata, turbataque Gallia suam ipsa in perniciem, atque exitium consurgeret; cùm per omnes Ciuitates, ac Prouincias, velut signo dato, ad arma, cædes incendia, proscriptiones, direptiones, concursus vndique fieret perditorum: cùm nullo propinquitatis, nullo necessitudinis, nullo humanitatis fœdere, ac sẽsu relicto, inmanes, atq. efferati homines imbutos semel cruore ciuium gladios parentum, filiorum, fratrum, consanguineorum iugulis, ac ceruicibus intenderẽt: cùm nulla, perinde vt in humano corpore, florẽtissimi Imperij pars esset, quæ nõ importuni illius, ac fœdissimi morbi contagione tabesceret; cũ nihil mali, aut calamitatis foret, quòd nõ boni partim viderent, partim metuerent; improbi aut auderẽt, aut vehementer sperarẽt.

Hanc si quis miseri, calamitosique regni deformatam imaginem ex alto,

ac tanquam è ſublimi ſpecula proſpiceret, repræſentari vnquam illius incolumitatem; ac componi, ſedaríque hos diſſenſionum turbines poſſe crederet? Non deſperatas, ac depoſitas Galliæ res concidiſſe penitùs vel gemeret, ſi quid apud eum amor noſtri, ſi quid communis humanitas poſſet; vel ſi hoſtili in nos, atque implacabili mente eſſet, hoc ſe iucundo certiſſimę noſtræ cladis, atque exitij ſpectaculo paſceret? Non quiduis denique exiſtimaret potiùs, quàm reſtitui in integrum illud poſſe, atque extremam ab eo peſtem, ac perniciem depelli? Quod ſi eadem illa cogitanti futurum hoc tamen certiſſimus quiſpiam author, vel Deus ipſe confirmaret, itáque diceret: Viden' conſumptum ſuis flammis, profligatumque hoc Imperium? Breui illud tibi ex eo incendio vnius hominis opera, ac virtus detrahet: Veniet paulò pòſt qui lucẽ iis, ac ſalutẽ afferat; cuius beneficio nõ modò integrũ reſtituãtur, ſed & meliorẽ, ac pulchriorẽ ſtatũ vniuerſa recipiãt. Hæc cùm ſtupens, atque attonitus audiret, quemnam ad id ſibi potiſſimum

idoneũ deſcriberet? Opinor eum qui opibus authoritate, potentia floreret; cui ad manũ omnia, abundéque ſuppeterent; qui ornatiſſimos exercitus, paratiſſimas copias, qui ciuitates munitiſſimas, ampliſſimas Prouincias poſſideret; abiectũ verò illũ, ac deſertum ſine Imperio regẽ, ſine potentia principẽ, ſine exercitu Imperatorem, extorrem patria, hæreditate pulſum, ſpoliatum ornamentis omnibus, penè ſingulis momẽtis de vita, ac ſalute periclitantẽ ne ſuſpicaretur quidem. O incertas rerum humanarũ viciſſitudines! ô altiſſima ſemper, abditaque Dei conſilia! Meminerit quſique qui per omne illud tempus hominum ſermones opinioneſque fuerint, ac quid ipſe animo conceperit, quid ſtatuerit, quid aut optauerit, aut timuerit aliquando: tùm quid poſteà factum ſit animaduertat: neceſſe profectò erit fateatur, multò melius à Deo rebus noſtris, quàm à nobis ipſis eſſe conſultum; nec dubitabit quin quem cò peruenturum nequaquam crediderit, aut fortaſſe noluerit, neceſſariò fuerit eligendus.

Etenim putate vos in communi Galliarum consilio, ac quibusdam totius regni comitiis versari; agatur de eo rege constituendo, qui tot simul vulneribus mederi, atque inclinãtem, præcipitãtémque Galliã humeris suis sustinere possit. Ecquẽ igitur vna voce, omnibúsq; suffragiis vniuersi principem declarabunt? Nonne eum, qui quidem primùm ad subeundam, superandámque tantam difficultatum molem altissimâ esset animi magnitudine, ac constantia præditus? qui armorũ scientia, vsuque militari plurimùm præstaret? deinde verò qui tam dubiis, tam formidolosis rebus cõsilio tractãdis perspicaci ingenio, prudentíque solertia esset instructus? tùm, quòd allici, conciliaríque homines, ac pleráque beneuolentia perfici oporteat, in quo plena omnia essent humanitatis, clementiæ, lenitatis? Ad hæc quoniam ex religionis, fideíque diuortio conflata illa principiò sunt discordiarum semina, qui veram, ac sinceram in Deum pietatẽ non credulitate modò quadã, sed & vitæ ac morũ professione comprobaret? qui ad compensandam

bellorum iniuriam, colligendásque fœdissimi naufragij reliquias liberalitatem, ac magnificentiam afferret? qui in regendis subditis æquitatem, cum finitimis concordiam, cum hostibus iustitiam, fidem cum omnibus, ac moderationem teneret? postremò qui omnibus & animi, & corporis ornamẽtis tueri amplissimi Imperij dignitatem, ac maiorum gloriæ respondere posset? Talem arbitror, vt id arbitrio vestro, ac potestati permissum sit, moderatorem regni vnicum ad deploratissimi temporis remediũ quærendum existimetis. Ergo is vobis, nullo vestro cõsilio, sed diuinitùs oblatus, & summa nostra opportunitate huic regno impositus est, qui ita in sese, quæ dico, expressa haberet omnia, vt non tam propter eum præscripta, quàm de eius vita deprompta, atque informata videantur.

Qui ea primùm fortitudine, ac magnanimitate fuit; vt cùm nemo post conditum hoc regnum grauiora, ac molestiora perpessus sit, tùm nemo sustinuerit, ac tolerarit constãtius. Cuius ab incunte pueritia per assi-

duos labores, ac quotidianas ærumnas vita eſt omnis penè ad affectam vſque ætatem perducta. Qui à teneris annis in ludo quodam, diſciplináque patientiæ edoctus, nihil vnquam earum deliciarum attigit, quibus oblectari ætas illa ſolet; nihil operæ, ac moleſtiæ detrectauit, quod adultis, ac grandioribus conueniret. Qui in adoleſcentia nullius fere Imperatoris miles, Imperator ipſe fortiſſimis ſemper, atque acerrimis militibus præfuit. Qui non fictis, & adumbratis concertationibus; ſed multis, ac bellicoſiſſimis hoſtibus; non legendis, meditandiſque domi præliis, ſed ſuis ipſe periculis; non alienis denique auſpiciis, ſed ſuo ductu, & Imperio bellicam ſcientiam, ac militarem artem didicit. Quod enim belli genus eſt, in quo nō illum fortuna ſua, aut neceſſitas exercuerit? Externum, ciuile, conflatum ex vtroque, cum Regibus, cum Ducibus, cum Principibus, ſubitis, atque inopinatis præliis, collatis in acie ſignis, vrbibus, aut oppugnandis, aut defendēdis, variis ac diſperſis in locis: quibus ex omnibus exigua admodum

offensione, cum victoria ferè semper, nunquam sine eximia laude, ac gloria reuersus est. Quod eo admirabilius est, quòd non pauca illa, aut rara, sed innumerabilia, ac propè cõtinua fuerunt. Quorũ quidem iniri ratio, atq; ad nos peruenire memoria potuit; instructis ordinibus, iustóque, ac denũciato prælio vicisse ter dicitur: fortuitis autem ac temerariis quadragies: in vrbium, aut castellorum obsidione trecenties: quibus verò in conflictibus non consilio modò præfuit, sed & manu, ac robore decertauit, centum, & quadraginta memorantur.

Quanquam quod esse potest illustrius monumentum bellicæ virtutis, ac fortitudinis, quàm istud ipsum Imperium ex hostium manibus, atque ex iis, quas paulò antè commemoraui, calamitatibus, ac periculis ereptum: nec ereptũ solùm, sed ciuitatibus, ac prouinciis receptis, amplificatũ, atque auctum: nec auctum modò, atque ereptum, sed ad terrorem hostium munitum, ad sociorum perfugium patefactum, ad ciuium securitatem firmissimis præsidiis ornatum, ad eorun-

dem vtilitatem omnibus bonis, atque commodis refertum? Atque hæc qua celeritate gesta sint, quanto porrò sudore, ac labore constiterint: vt infinitis sese curis, angoribus, vigiliis dies, noctésque confecerit: vt vitam sæpè, corpúsq. suũ infestissimis hostiũ telis exposuerit, sãguinem profuderit, omnes non solùm optimi Imperatoris partes, sed & strenui militis expleuerit: vt quadraginta circiter totos annos hisce in certaminibus, ac partim suorum salute procurãda, partim maiorum hæreditate vindicanda posuerit, hęc & alia id genus pleráque, quòd neque comprehendi oratione omnia possunt, & sunt vobis quàm mihi notiora, prætermitto.

De prudentia, atque consilio breuiter dico: quæ quàm in eo admirabilia fuerint, aut esse debuerint, eædem illæ gestæ ab eo res, administratæque testantur. Si enim plurimarum ex rerum experientia agẽdi, cogitandíque prudentia, ac solertia comparatur, quis eo perspicacior, cui tot secũdarũ aduersarúmque rerum vicissitudines, tãta negotiorũ, & administrationum

varietates, tametsi hebes esset, ac tardior, non mediocrem tamen vsum, ac scientiam afferre potuerunt? Idem cùm à natura insitum quoddam, ac proprium haberet acumen ingenij, vt, vel citrà periclitationem, ac doctrinam, per sese suapte indole niti posset, quantam ex amborum concursu vim sagacitatis ac prudentiæ in illius animo collectam fuisse putabimus? Quid? Bellum illud tam longè latéque dissipatum, quo vniuersæ Regni partes, ac Prouinciæ premebantur, potuítne sine incredibili consilio, iis, quas modò dixi, angustiis, atque inopia sustineri? Potuit postremò tam opportunè, felicitérque pacatis omnibus, atque in potestatem redactis, sedari, ac comprimi? Quid ea quæ postmodum consecuta sunt; in ambustis, ac fumantibus adhuc Reipublicę reliquiis instaurandis, in tractandis, mitigandísque hominum offensionibus, constituendis legibus, sancienda regni disciplina, externis hostibus propulsandis, veteri Imperij dignitate recuperanda? Nec minora illa adiicio, quæ ab eadem sunt natura

bonitate, atque indole profecta; quàm acutus in respondendo, quàm in capiendis, intelligendísque rebus celer, in diiudicandis acer fuerit, ac perspicax, non magnis illis dico, ac seriis tantùm, sed & minutis interdum, ac leuissimis. Testis est omnis illa scitè ab eo, argutéque dictorum nonnullorum etiam voluminibus comprehēsa multitudo. Testis est Italia, quam is tumultuantem consilio suo, atque authoritate composuit. Testes Belgarum, ac Batauorum Prouinciæ, quæ ad illius sē consulta sæpiùs, atque arbitrium accommodarunt. Testes exteræ nationes, ac Principes, qui illius voluntatem pro legibus, pro mandatis consilia, decreta pro oraculis amplexi sunt.

Sed ab earum me commemoratione virtutum, rapit ad se iamdudum, atque omnem dicendi copiam absorbet, quæ in eo præsertim eluxit, animi facilitas, & clementia. Hoc enim præcipuum vitæ totius, ac laudis argumentum, hic campus est, in quo iactare se quamlibet magnificè, ac triumphare possit etiam infantis, atque in-

diserti oratoris facultas; hæc cætera ornamenta sic lucis suæ splendore complet, atque amplectitur, vt contuentium oculos, non quia maior, præstantiórque reliquis, sed quia iucundior, & gratior est, in sese vna propemodum conuertat; hæc aliis quidem virtutibus debitum, sed huius vnius præsertim beneficio promeritum Magni illi cognomen attribuit; vt quod pauci demoliendis, atque euertendis oppidis, expugnandis Prouinciis, profligandis exercitibus, cruore hominum, ac cæde sibi pepererunt, id ille protegendis suis, conseruandis etiam hostibus, liberandis ciuitatibus, propulsanda ab hoc Imperio vastitate, prohibenda Galliæ totius internecione quæreret. Quid enim tam cuiquam insitum, atque infixum fuit, quàm eius naturæ mansuetudo, atque humanitas? Quis tam cupidè quos maximè odisset vlcisci, ac persequi optauit, quàm ille eos, qui se acerrimè oderant, seruare atque eripere studuit? Quis eius quem in potestate non haberet hostis tantoperè sanguinem, ac necem expetiit, quantum ille eo-

rum salutem, ac dignitatem, quos cum armis rebelles adhuc, ac contumaces vicisset? Quis denique optimè de se meritos tam prolixè liberalitérque remuneratus est, quàm is infestissimos quondam, atque inimicissimos homines sibi amplissimis beneficiis, atque honestissimis conditionibus deuinxit? Scitis eiusmodi in bellis, ac ciuilibus dissidiis quantæ simultates, atque offensiones suscipi soleant, quàm altè reposita, penitúsque defixa in intimis sensibus hæreat præteritarum iniuriarum recordatio; sic vt plerúmque armis positis exulcerati animi dolor, ac vindictæ cupiditas efferuescat. Quæ in summa præsertim nobilitate ac potentia eo ardentiora sunt, quo plus ij licere sibi propter authoritatem, minúsque contrà quæ velint obsisti putant oportere. Adde his victoriam, quæ ferox vt plurimum est, & impotens: Adde armati licentiam, quæ regere se, ac cohibere minùs potest: Adde iustam in plerósque iracundiam, quę consilium omne perturbat, ac dissipat. Quis nostrûm, qui eum non nosset, victoriæ exitum non pertimuit?

Quis sine plurimorum sanguine expiari tam inueterata odia, atque aboleri posse credidit? Quis, vt reprimi hæc ad tempus discordiarum incendia quiuissent, non mansuras diu eorum scintillas, ac prima quaque occasione in flammam erupturas putauit? Quæ tamen omnia ita HENRICVS noster clementiæ, ac benignitatis suæ fōte restinxit, vt ne vestigium quidem vllum in animis suis inimicitiæ, & acerbitatis resederit; sic vtrasq; partes tandiu studio, ac voluntate distractas in vnum societate, ac concordia ligauit, vt multò quā antè arctiùs firmiúsque coalescerent. Itaque non occulto postmodum iudicio vetus hostis est ab amico discretus: non ex armorum, partiúmque coniunctione propensior in quemquam fuit: eadem in omnes, atque æquabilis voluntas, nisi si quem officiorum magnitudo, & integritas maior plus cæteris commendaret. Hac ego vna virtute, non armis, non consilio confectas res tantas, ac bellicosissimos hostes arbitror superatos. Non enim prosternere, aut campo deiicere hostem, vincere est.

Vincitur nemo, nisi qui se victum existimat, nisi qui animo, qui iudicio, qui voluntate vincitur, qui inferiorem denique se sẽtit, & agnoscit altero. Hoc autem non iam manu, ac militari robore, ac ne clade quidem eorum qui expugnantur, aut calamitate extorqueas: cùm iidem illi qui succubuerint casu aliquo, ac fortunę inclinatione fractos se, non viribus oppressos fateantur. Tum demum victos se intelligunt, cùm cuius sustinere impetum non potuerint, eius clementia ac pietate subleuantur.

Dedimus iam eũ hactenus suffragiis vestris Principẽ, qui fortitudine, prudẽtia, lenitate turbulentis illis tẽpestatib. esset aptissimus. Nũc, quòd istiusmodi dotes sine pietate, ac religione imbecillæ, aliquorũ etiã iudicio nullę, atque inanes sunt, pium deinceps, ac numinis cultorem dabimus, & patriis ritibus, ac religioni addictum. In quo etsi pristinæ labis, atq; erroris recordatio fuscare orationẽ nostrã, ac decerpere de laudis istius magnitudine nõnihil videatur, tamẽ cùm excusari facillimè qualiscúmq; hæc culpa po-

teſt, tùm neſcio quo pacto ad inſequentis pietatis commendationẽ pertinet. Cogitate hominem primò ab iis informatoribus imbutum, à quibus penè cum lacte nutricis errorẽ, ac falſitatem ſuxiſſet: tum qui alios homines nullos vidiſſet: qui poſteà inter tubarum ſtrepitus, & clamorem militũ adultus ſeriò ad hæc animũ adiicere nunquã potuiſſet. Mitto huiuſce fraudis architectorũ, qui tùm nuperrimè prodierant, artes, atque illecebras; quàm callidè ſimpliciorum mentibus obreperent; vt ſimulatione virtutis, ac ſpecie quadã pietatis ementitæ innumeros è plebe, ac nonnullos etiam omnium ordinum Principes in ſectã ſuam, ac factionem pertraherent. Ab his ſi inductus ille, ſi cum multis in communem hanc calamitatem vitio temporum prolapſus eſt, non tam ob id culpãdus, quàm eo nomine vel maximè celebrandus eſt, quod ab eo ſe cœno, in quo nullo ſuo conſilio, ſed impoſitus ab his, atq; implicatus hæſerat, vt primùm cõmodè potuit, certo animi iudicio, ac voluntate ſubduxit. Soleo equidem ſæpè eorum inter

se conditionem conferre, qui in veritatis luce atq; Ecclesiæ sinu procreati integram semper fidem suam, atque inuiolatam præstiterint, quíque aliquando contractum errorem scientes, ac prudētes deposuerint. De quibus sic ego existimo; illos in suscipienda fide plus felicitatis, alios laudis, ac virtutis assecutos. Illi enim sine sensu atque arbitrio quod fortuitò oblatum est arripiunt: hi cum delectu ac ratione probatum sibi, ac cognitum sequuntur. Quo fit vt in religione plerumq; retinenda firmiores, constantioréśq; illi sint, hi languidiores, ac minùs soliciti: velut qui relictum à maioribus patrimonium acceperunt, non perinde sunt in eo conseruando diligentes, atque ij qui rem familiarem opera sua, & industria pepererunt. Quamobrē sit illud primum ætatis crimen, sit imprudentiæ, sit erroris: Illud verò iam consilij, ac grauitatis, quod ab eo se detrahi, atq; ad Catholicam religione applicair sit passus. Quodquidem factum quàm admirabile, quàm illustre, quàm contra omnium fidem, quàm optatum,

magis, quàm speratum acciderit, ne commonere quidem vos necesse habeo. Mihi verò naturæ in eo præstantiam, ac bonitatẽ reputanti, minùs illud mirum videretur, reuocari ad lucẽ vnquam illum atque emergere potuisse, quàm tandiu hæsisse in ea nocte, atque his tenebris, nisi id perditorum quorumdam culpa, atque improbitas fecisset. At quàm verè, quàm syncerè, quàm ex animo, quanto nostro cum gaudio; quanta totius orbis gratulatione, ad Ecclesiæ concordiam, ac societatem adiunctus est.

O diem illum (Auditores) iucundissimum bonis omnibus, Galliæ optabilem, exteris gentibus, ac nationibus admirabilem, posteris stupendum, Magno illi Henrico ad prædicationem, ac gloriam sempiternum, quo die ad ingentes illas, æternásq; victorias, sui postremò gloriosiorem multo, atque illustriorem victoriam adiecit. Cùm frementibus licet, atque indignè ferentibus iis, qui iactatione rerum, ac publicis quassati Imperij miseriis pascuntur, ad Romani se Põtificis obedientiam traduxit. Quem

deinceps ſtudij, atque obſeruantiæ curſum, quandiu vixit, omnibus ſibi officiis retinendum putauit, vt pręclarè traditam ſibi à maioribus, atque ab ea Sede transfuſam pręrogatiuam adoptionis, ac poſſeſſionem nominis tueretur. Audiant hoc Hæretici greges, qui ſingulari, ſtultitia dicam, an arrogantia, ac ſcelere impoſitũ Chriſtianorum ceruicibus à Deo iugum abiiciunt: qui conflare quoad poſſunt huic nomini inuidiam, atque ineptè, imperitéque eleuare authoritatẽ Sedis illius, ac poteſtatis ſtudent: qui de Regia Maieſtate, atque amplitudine tãtum decedere calumniantur, quantum ritè, atque ex inſtituto Maiorum, Petri ſucceſſoribus, Vicariis Chriſti, regni cœlorum, ac ſalutis noſtræ arbitris reuerentiæ, ac cultus acceſſerit. Audiant hoc, inquam, ac Magni Principis documento ſapiant ſi poſſunt; ſi non poſſunt, videant quàm honeſtè Inferorũ portis miniſtros ſe, ac ſatellites præbeant. Ad Romani Pontificis pedes ſupplex ecce Hẽricus, & humilis proſternitur, & proſternitur Princeps, & rerum geſtarum gloria, ac tot

triumphis, & victoriis celeberrimus Princeps. Eant nunc homunciones isti, & inuictissimi Regis sui factum, atque consilium reprehendant. Audeant contrà tantæ Maiestatis præiudicium frōtem suam, ac supercilium opponere.

Sed nescio quomodo ab optimi, & præstantissimi Regis laudibus ad eum sum locum, ac querimoniam impetu quodam Orationis abreptus. Tametsi eò illud omne pertinuit, vt insignior eius cum pietate coniuncta moderatio esset, qui id in tanta potentiæ magnitudine alienum à se non duxerit, quod priuati, atque obscuri homines facere per contemptum, ac superbiam non sustinent. Age verò quæ in reliquo vitæ instituto religionis integritas? Sinite me (Auditores) minora illa, ac quotidiana prætermittere. Illum dico diuinis in rebus sensum pietatis, illam in augustissimis sacrorum cæremoniis frequentādis modestiam, vsurpandis reuerentiam, commēdandis ardorem, atque industriam; ac si qua eius generis alia sunt, quæ per se non maxima, his moribus, atq; in tāta

nobilitate præſertim, in admiratio-nem, ac penè miraculum ceſſerunt. Sunt his maiora multò, certioráque indicia pietatis: quæ etſi breuiter perſtringẽda hoc loco pro temporis breuitate ſunt, ſileri tamen penitùs ſine aliquo flagitio non poſſunt. Neque enim credo ferendum exiſtimetis, ſi de incenſo adeò, inflammatóque propagandæ Eccleſię, atque amplificandę religionis ardore nihil dixero: ſi inſtauratas templorum ruinas; ſi redditum ciuitatibus priſtini cultus decorem; ſi repreſſam, debilitatámque hæreticorum audaciam, ac Catholicorum fiduciam erectam; ſi conſtitutam vbique veri dogmatis libertatẽ præteriero. In quibus, ſimul atque reſpirare paululùm ab armis licuit, vniuerſa ſunt illius dicta, facta, cogitata, conſilia defixa. Quoties ad frangendos hæreticorum impetus, ac latratus, idoneos homines opportunis in locis diſpoſuit? Quoties cum iiſdem illis priuatis in colloquiis, ac ſermonibus mira facilitate, ac lenitate cõgreſſus eſt? Quoties aut ad mẽtis ſanitatẽ reducere cõtendit, aut reductos omni

bene-

beneuolentiæ, ac voluntatis significatione peramanter, atque humaniter complexus est? Quinetiam vt quam plurimos ea vtilitate, ac tam præclaro beneficio comprehenderet, non dubitauit eos, quos ad eam rem opportunos, atque aptissimos iudicaret, à proscriptione, atque exilio retractos, publicam in lucem, ac libertatem asserere. Fuit hoc profectò, fuit non religiosi tantùm animi, sed & inauditæ humanitatis, ac clementiæ; calamitosis, atque afflictis hominibus (mitto quo suo merito: euellatur enim ex animis præteritæ acerbitatis, atque offensionis recordatio, quando est omnis iampridem teterrimæ famæ, ac suspitionis deposita) perculsis, inquā, ac naufragis tam subitò receptum ad gratiæ suæ, atque amicitiæ portum concedere: horum se patronum, ac defensorem profiteri, imponere omnibus in regni sui Prouinciis, commendare exteris nationibus, conciliare Barbaris, per eos in Oriente, ac Græcia renouandæ Ecclesiæ spem, atque instaurandæ religionis patefacere: vt quò nondum armis atque im-

perio peruenerat, ibi virtutis suæ, pietatis vestigia collocaret.

Nolite hæc quæso (Audit.) quæ à me hucúsque de Christianissimi Regis laudibus disputata sunt, breuitate potiùs dicendi, quàm magnitudine singulorum expendere. Ignoscetis enim vtique, si pro tam exiguo orationis spatio, tantáque tenuitate mea, vberrimis, atque amplissimis in præconiis id mihi permittam, vt vnoquóque molliùs, celeriúsque defungar. Quare cùm Regem vobis diuinitùs huic quondam Imperio datum præcipuis dotibus, atque ornamentis descripserim, in iisque adumbrandis dũtaxat plus etiam aliquanto iusto tempore consumpserim, non grauatè, opinor, cætera à me in præsens omissa, relicta vobis esse patiemini. Quę sunt eiusmodi (Audit.) vt partim leuiora, minutioráq; partim his quæ dixi cõsẽtanea sint, partim depromi ex vestra memoria faciliùs, quàm à me attingi, delibaríque possint. Eritis igitur de iis omnibus hac vna verissima testificatione contenti: Omnes in vno illo Regias artes, omnia pacis, ac

belli ornaméta sic excelluisse, vt cùm singularum laude nemini cederet, vniuersarum gloria facilè omnibus præcelleret; tantum verò dissimillimarum alioqui virtutum concentum, ac consensionem extitisse, vt neque comitate grauitas, nec maiestate simplicitas, nec parsimonia liberalitas, nec facilitate iustitia læderetur. Iam priuatis in rebus frugalitas, in publicis splendor, in factis, ac sermonibus veritas, in fide constantia, in quotidiano conuictu, ac consuetudine lepor, atque vrbanitas, cuius in moribus Principis maior anteà, atque admirabilior eluxit? Nam illam corporis firmitatem, dignitatem oris, frontis maiestatem, honorem capitis, acrem, ac micantem oculorum aciem, illam tot ex curis, ac vigiliis potiùs, quàm ex ætate acceleratam, ac venerandam canitiem idcircò commemorare vereor, ne si illius speciem, atque imaginem propiùs expressero, (quod paulatim fieri in vobis sentio) nimis acri vos illius, ac viua recordatione acerbissimo mœrore, molestiáque cóficiam. Quare adhibebo modum orationi meæ;

faciámque quod sæpe in propinquorum luctu fieri vidimus, vt ab coniugum, aut filiorum aspectibus mortuorum simulacra, aut insigniora quędam monumenta, ac vehementiora subtrahantur. Ita ego quam proposui vobis hactenus optimi Regis, ac charissimi parentis effigiem remouebo ab oculis vestris, ac sensibus; nec de miserabili, ac luctuosissimo illius exitu dicam quod sine ingēti dolore, atque animi cruciatu dici à me, audiri à vobis non potest. Sileatur plaga illa miserrima, quæ in eius corpore recepta, imposita Reipublicę est, penè illa quidem insanabilis, ac mortifera, nisi pręsenti rebus nostris subsidio rara illicò, & inusitata Dei bonitas affuisset. Magna eodem tempore (Audit.) diuinæ in nos primùm seueritatis, mox clementiæ, ac bonitatis exempla ætas nostra protulit: magna sanè, ac nescio an, ex quo hoc regnum conditum est, luculentiora, & grauiora vnquam cōtigerint.

Credéntne hoc posteri potuisse fieri, vt fortissimus ille, atque inuictissimus HENRICVS, decus orbis terrarū, Chri-

ſtiani nominis delitiæ, potentiſſimi Regni propemodum conditor, ille, inquam, vt ſubditorum ſibi parens, ſic finitimorum, ac lōginquorum hoſtium terror, tot bellis atque victoriis perfunctus, tot ereptus periculis, Imperio, ac pace longè latéque compoſitis, in medio ſuorum ſtipatu, ac ciuium veluti complexu, vnius perditiſſimi, atque execrandi hominis nefario ſcelere, in ipſo regni ſinu, ac gremio concideret? Credéntne ſecūdum hunc atrociſſimum, ac funeſtiſſimum interitum, in tanta improborum copia, tantóque metu omnium, ac trepidatione, nihil neque ab externis, neque ab inteſtinis hoſtibus fuiſſe commotū? Puero Regi potentiſſimi quondam Regis filio, ſub deſertæ, afflictæque matris tutela derelicto tam pacata repētè omnia, tam ad nutum voluntatémque ceſſiſſe? Tantum illi vel Parentis memoriam, vel ſpem virtutis, atque indolis, vel Dei potius fauorem, ac præſentiam contuliſſe, vt inclinantem, ruētémque molem Imperij vnus cum Matre, teneris adeò, atque imbellibus humeris fulciret? Hæc

diuinæ pietatis prodigia non omninò tamen destitutos nos esse; respicere illũ adhuc res nostras, adhuc spei aliquid restare nobis, ac præsidij confirmant. Si concidendum nobis penitùs fuisset: si scelerum nostrorum, ac criminũ pœnas exitio nostro repetere diuina iustitia vellet, illo profecto tempore fecisset. Occidere hoc vno calamitatis ictu, ac profligari regnũ istud potuit, si perire debuisset. Quod quia factum non est, bono animo esse nos conuenit (Audito.) & hanc infelicissimæ cladis molestiam innocentis huius, Deóque acceptissimi Imperij iucundissima spe, ac certissima lenire.

Tu summe Regum, ac Principum moderator, cuius in manu, ac ditione vertuntur omnia: qui perditissimis nostris temporibus singulari Parentis virtute, nutu tuo, ac potentia subuenisti: qui illius opera extremã ab hoc regno pestẽ, ac perniciem depulisti: qui eundem ad malorum nostrorum remedium ac solatium commodatum postremò mœrentibus licet nobis occulto consilio sustulisti: Patere hunc nobis hæredem regni, ac

gloriæ, virtute non minùs, quàm genere filium, LVDOVICI illius tibi quondam cariſſimi nepotem nominíſque participem, vtriúſque religione, pietate, clementiâ, virtute, ſucceſſione dignum quàm diutiſſimè huic Imperio florentem, atque incolumem præeſſe. Fuerit vnius occaſu miſerrimo tuæ in nos iræ, ac iuſtiſſimo furori ſatisfactum. Adiice deinceps æquiſſimos illos, atque humanitatis, clementiæque pleniſſimos oculos; tenerrimámque, ac ſaluti Galliæ fatalem HENRICI ſobolem, non modò ſolitâ illâ, & vſitatâ, quâ cæteros Principes foues, curâ, ac prouidentiâ proſequere: ſed eo benigniùs, ac diligentiùs tuere; quo in tanta ſolitudine, atque inopia, tantáque ætatis imbecillitate penè in vnius tui tutela, ac patrocinio conquieſcit.

DE LVDOVICO XIII.

ORATIO QVARTA.

PVBLICÆ apud Athenienſes pecuniæ debitoribus (Viri Ornatiſſimi) nullum tandiu Magiſtratum capere, ac ne Reipublicæ quidem partem vllam licebat attingere, dum eo nomine diſſoluto debitores eſſe deſiiſſent. Quod ſapientiſſimæ ciuitatis inſtitutum non ad pecuniæ magis, quàm ad cæterarum rerum, atque officij præſertim debitionem par eſt referri. Quamobrem cùm ob publicum in nos Chriſtianiſſimi Regis Ludouici beneficium, & honorificum de Societate noſtra teſtimoniũ, publica à nobis gratia laudatióque debeatur, nullum antè publicè docendi muuus vſurpare licet, quàm hoc à nobis nomen fuerit, officiúmque perſolutũ. Quod enim tanto hoc interuallo ſuſcipitur, nec eo

præcipuè tempore est factum, quo vniuersæ simul ludi huius scholæ reflorescere atque excitari cœperunt, id non vllo nostro vitio commissum, sed repentino casu impulsum esse meministis. Nam me, cuius eæ dicendi partes erant, grauissima tum ægrotatione scitis prohibitum fuisse, cuius ægrè sum ad hanc diem ex vi ac longinquitate recreatus. Nunc illud percommodè factum arbitror, minùs vt quod constitueram perficere tempore illo potuerim: quod neque inclinantis anni reliquiis tanti argumenti committēda dignitas, & ad illustriora ineuntis auspicia reseruāda videretur.

Ac profectò si attendere diligenter, ac de omni instituto nostro existimare volueritis, ita statuetis (Auditores) genus esse orationis nullum, quod vel ad tractandum ex hoc loco amplius, vel hoc clarissimorum hominum consessu dignius, vel iis Scholarum initiis aptius excogitari potuerit. Etenim duo ferè sunt, quæ harum velut partium actori debent esse proposita: vt eam scilicet orationem instituat, quæ & ludi huius alumnis ex-

citandis, cohortandisque seruiat, & eorundem fructum cum scholarum splendore, ac nonnulla cæterorum voluptate coniungat. Quæquidem cum suscepta Christianissimi prædicatione Principis ambo esse video coniuncta. Quid enim primùm ad Scholarum nostrarum decus afferri magnificentius potest, quàm vt ab eo Rege instauratas illas, ac propemodum conditas appareat, qui sit omni virtutum laude conspicuus? Quid ad commouendos nostrorum animos, & ad præstantissimarum artium studia inflammandos efficacius, quàm vt intelligant tali se in tutela patrocinióque versari: & ad eius se informari, & adolescere Principis obsequium, cuius non tam ad honorem ac venerationem exposita maiestas, quàm admirationi & imitationi proposita singularis esse virtus debeat? Neque verò ambitionis est mihi, adulationisque pertimescẽda suspicio, quòd vel collaudare omnino Principem decreuerim, vel eum ornare præsertim, cuius tenera adhuc ætas, & in pacis quiete otióque nutrita, vti ma-

gnarum rerum gerendarum opportunitate caruit, sic gestarum exempla desiderat. Est enim illa primùm perpetua atque constans officij lex, vti benè de se meritis grata vicissim animi significatio tribuatur, etiam priuatis. Quod ipsum multò erga Reges adhibendum magis est, quo & illustriora horũ beneficia sunt, &, vt poteab omni spe mutui quæstus aliena, præstantiore ex studio ac voluntate deriuantur. Deinde est illud profectò ridiculum: nullam in Principe satis excellentem esse virtutem, quæ non oculos externa quadam pompa ac splendore perstringat: nec illo dignũ aliud genus esse laudis arbitrari, quàm quod armorum strepitu, vociferatione militum, bucinarũ cantu, ac bellico illo tumultu & fragore circunsonet. Sit ista militum exercituúmque præcipua laus, ac ne Regi quidem, si id imperij ratio tulerit, repudianda: magis tamen vt oblata necessitate temporum, quàm studio quæsita & arcessita videatur. Alia sunt Regiæ amplitudinis ornamenta, quæ non extrinsecus petita, sed inclusa in eorum

animis ac domestica sunt : neque ex euentu ac fortunæ temeritate pendent, sed consilio cuiusque & voluntate continentur : non eorum denique cum aliis communicanda gloria est, sed illorum tota est, & sine vllo competitore propria.

Sed vt de cæteris hoc loco taceatur, quis eum Regem, qui Christianissimus appelletur, quíque id vnum propemodum gloriandum, ac præ se ferendum existimet, aut aliter audeat, aut non eo præsertim laudis genere prædicare, quod sit cum præclari nominis potestate coniunctum ? Quid autem aliud Christianissimi vox illa declarat ? aut quæ est tam excellenti vocabulo subiecta notio ? Opinor eum significat, qui & Christianas omnes in se virtutes expressas habeat, & earum possessionem singulari erga se Christi beneuolentia sit adeptus. Quæ duo cùm in Ludouico XIII. incredibiliter hactenus eluxerint, non vt in illo excitari laudum argumenta possint, sed vt excitata corroborentur, ætas est optanda maturior. Ac mihi quidem (Auditores) hic introi-

tus orationis susceptæ prædicationi conuenire maximè videtur, vt quanta in Principem nostrum diuini amoris magnitudo sit priore loco constituatur. Ab hoc enim veluti fonte tot illa maximarum virtutum decora atque insignia profluxerunt. Simul instituta à nobis laudatio eo minus est inuidiæ & obtrectationis habitura, quo quicquid ad honestandum Regem nostrũ contulero, id ad illius, vnde ista deriuata sunt, honorem gloriámque pertinebit. Sed vt eo quo intendimus viâ ac ratione perueniamus, certa disputationis totius fundamenta iacienda sunt, quibus positis reliqua nobis erit explicata ac perfacilis oratio.

Sic igitur ea de re cogitanti mihi veniebat in mẽtem. Omnium rerum, quasquidem infinita diuinæ sapientiæ prouidentiæquę vis continet, nullam esse publicarum rerum moderatoribus ac Principibus, quam exquisitiori illi studio diligentiaque tueatur. Non enim subitò ac fortuitò Principes existunt: neque temerè tantum in honorem ac celsissimam sedem dignitatis ascendunt: ac ne id quidem sola po-

pulorum consensione arbitrioque cõsequuntur. Sed vt magnarum rerum prudentis est diu ante constituere ac fundare primordia: sic quos moderãdis hominib. diuina sapiẽtia præficit, arcanis, ac sempiternis antè suffragiis eligere solet, electosque omnibus ad id munus præsidiis & ornamentis instruere. Hoc si dubium esse cuiquam arbitrarer vehementiúsque probandum, sacrorum ad id Librorum auctoritatibus & exemplis vterer. In quibus quàm id verum sit, certissimis est experimentis indiciisque compertum. Sed nec illud quod per sese expositum est oratione persequor mea: & aliud tamen, quod eadem illa nos docent, præterire nefas esse iudico. Non enim populorum præsides modò Deus ac gubernatores instituit: verùm etiam quo in ipsum maiori illi pietate & obsequio feruntur, aut in eos vtrúmque est ille propensior, eo rectores illis ac principes diligentius à se excultos ac perpolitos attribuit. Circumspicite modo animis (Audit.) orbis terrarum imperia, & quo ad longissimè potestis præteritam illo-

rum memoriam præſentemq; recordamini. Dicam paulò fortaſſis audaciùs, ſed verè tamen dicam ex tot & tantis quæ ad hanc diem extitiſſe ſcimus, Regnum omnino fuiſſe nullum, cui quidem vehementius quam Christianiſſimo huic diuina lenitas indulſerit; nullum quod propenſiore cura beneuolentiâque complexa ſit, quod arctioribus ſibi vinculis adſtrinxerit, obligarítque, nullum.

Nolo vos illius contemplari modò ſitum ac domicilium. Nec illud exiſtimari iubeo, quàm egregia ibi vbi eſt opportunitate poſitum fuerit. Mitto etiam illud quanti ſit dicere, quòd in Europæ, Chriſtianíque adeo orbis gremio ac ſinu collocatum: quòd immaniſſimarum, crudeliſſimarúmque gentium partim incurſioni ac feritati ſit, partim commercio ſubductum. Sed nec illud commemorari admodum volo, quanta non ad vitæ ſolũ neceſſitatem, ſed ad luxum ac delicias vbertate copiiſque circunfluat. Illius denique opes, amplitudo, potẽtia, rerũ geſtarũ magnitudo, ac cùm vetus omnis, tum recentior gloria

dignitáſque taceatur. Duo ſunt quæ à me proponenda breuiter, nam ad alia feſtinat animus, à vobis porrò diligentiùs animaduertenda cenſeo, ex quibus de ſingulari in hoc regnũ Dei fauore coniecturam capere poſſitis. Quænam illa verò ſunt? Diuturnitas primum imperij tanta, quantam nulli hactenus contigiſſe meminimus. Neque enim è Chriſtianis quidem regnis proferri vllum poteſt, quod longiùs perpetuitate quadam ſucceſſionis propagatum fuerit. Poteſt verò ſine incredibili in nos Dei benignitate eſſe factum, vt ad mille ac ducentos ampliùs annos, ex quo iaci illius fundamenta cœperunt, integrum atque incolume permanſerit? Quorum enim ad diuturnitatem maximè inſignis eſt memoria, paucis duntaxat ſæculis præſtante illo ſtatu ac potentia floruerunt. Deinde ſiue domeſtico aliquo vulnere afflicta, ſiue hoſtium incurſione lacerata, ſiue magnitudine ſua collapſa, languentia paulatim ac diſtracta ceciderunt, veteríſque fortunæ, ſic tanquam naufragij, reliquias ad

insequentis longinquitatem temporis traxerunt. Nostrum verò illud per tot annos non attenuatum opibus, non viribus infractum, non amplitudine diminutum: sed perpetuis progressibus auctum, collatatum spatiis, robore est ac potentia prouectum: vt quantum velut cuidam illius iuuentuti longinquitas detraxit, tantùm addiderit splendori.

Alterum diuini illius amoris indicium est, quod cùm iactatum sæpius, & atrocissimis tempestatibus penè obrutum fuerit; cúmque illud partim externi hostes assiduè vexarint, partim domestici tumultus exercuerint, victis ac superatis omnibus non solùm emerserit atque erexerit sese, sed pristinum decus noua semper accessione cumularit. Non est meum (Auditores) occultorum Dei consiliorum curiosiùs inuestigare rationem. Verumtamen si quâ vti coniecturâ licet, vna mihi præ cæteris eximium illum Dei fauorem prouocasse causa videtur, Christianæ pietatis vehemens & incensus ardor, &, quod ei proximum est, summus in Ecclesiam

Ecclesiæque Principem, hoc est communem omnium Parentem honor & obseruantia. Venit enim mihi in mentem, quod in veteri lege præmium nominatim iis ostenditur, qui parentibus suis honorem ac reuerentiam adhibuerint, patere vulgi iudicio & opinione latius. Non enim vnum illud parentum genus intelligi, à quo corporum vitam atque originem traximus, sed vel eos maximè, à quibus denuo sati recreatíque fuimus, quorúmque cœlestem ad vitam documentis institutísque formamur. His igitur qui officium ac cultum diligenter sanctéque tribuerint, eodem illos præmio legis ac mercede par est affici, vt in terris longiore æuo perfruantur.

Nimis multa verba fecisse videor (Auditores) nec dum tamen ea quæ Christianissimi Regis ac susceptę orationis propria sunt attigisse. Quanquam est id quod dici cum summa illius laude implicatum & connexum. Nam si verè istud ante collectum est: quo sunt diuinæ maiestati Imperia quæque cariora, eo acrius illam in or-

nandos eorum Rectores,ac velut fingendos incumbere: cùm ex omnibus primas huic regno gratiæ apud Deum deferendas esse statuerimus, necesse est id in Principis ornamentum ac dignitatem redundet. Quare omnibus illum afflaere animi bonis ac virtutibus consequens est, sine quibus tanti muneris sustineri moles, & administrari nequeat.

Sentio equidem quid tacitis vestris cogitationibus possit occurrere. Nimis enim infinitum esse quod à me dicitur, ex eoque id quod falsissimum est consequi, parem atque eandem esse Principum omnium conditionem oportere, vt eorum animus præstantissimis imperij artibus ac virtutum laude decoretur. Atqui pleróſque constat non optimos, quoſdam etiam flagitiosissimos ac corruptissimos fuisse. Verùm illud prudentiam vestram latere non arbitror: sic à Deo gratis quodammodo perpoliri Principem, vt qualem initio animi statum adeptus fuerit, non sine priuato labore, industria, vigilantiáque retineat. Si honestè, si grauiter, si in omni vita offició-

que constanter se gesserit, hæc quæ in illo insita est animi virtus hærebit, imò etiam hominum ad fructum efflorescet, commendationémque latius. Sin aliter ac debet vitam suam & mores instituerit, tùm ille regiarum virtutum decor, & fulgor vitiorum sordibus ac maculis obsolescet. Hoc igitur præclarum, & ad Regis nostri prædicationem longè vberrimum est, quod cùm in eadem vitæ hactenus integritate innocentiáque perstiterit, nec vllum cœlestibus donis vllius ex contagione labis dedecus allini sit passus, luculentissimum illud virtutum florentissimúmque patrimonium nulla ne leuissima quidem ex parte minuerit.

Quarum omnium expressas in Ludouico Rege notas, & quasi vestigia persequi, etsi est vobis pro vestro erga illum amore non molestum, longius tamen est, quàm vt tam angustis orationis hodiernæ spatiis possit includi. Itaque paucas ex omnibus libari necesse est, quæ sint Regiæ amplitudinis ac Maiestatis propriæ, quarúmque velut extet in turba nitor &

emineat, vt ex iis cæterarum coniecturam, & existimationem informare possitis. Harum porrò prima hæc ordine ac commemoratione debet esse, quæ est dignitate princeps: pietas aduersus Deum ac Religio: per quam factum esse paulò antè monuimus, vt hoc imperium incredibili apud Deum gratia, diuturnitate, constantia, amplitudine, gloria, reliquis omnibus antecelleret. Hæc itaque quàm ardens in Ludouico Rege, quàm supra ætatis propemodum captum vehemens ad hunc diem ac fortis extiterit, ex hoc vno argumento cognoscite. Soleò equidem sæpe mirari, idque summa cum voluptate meminisse, quod ab idoneis authoribus compertum, ac crebris vsurpatum sermonibus accepimus: nihil tam penitus cuiusquam animo insitum & infixum esse, quàm Christianissimo Regi Ludouico lethiferæ culpæ, & vehementioris apud Deum offensionis odium, quæ mutuam inter nos, & illum amicitiam non paulatim dissuit, sed repentè præcidit. Hanc illum capitalem animi pestem ac perniciem arbitrari, hanc in

omni vita ac consuetudine vereri, huius adeo contagionem pertimescere, vt non conscientiam modò, ac leuissimam suspicionem, sed mentionem insuper ac memoriam exhorrescat. Hinc solemnis illa Regi prudentiæque plena cautio, quam de beneficio aliquo gratiáque largienda interpellatus adhibere solet. Tum enim ne qua sit delicti latebra, aut erroris recessus, de conscientia diligenter excipere solet: eâque se quod rogatur lege tribuere profitetur, ne quid in eo sit, quod à recta conscientia, & officij religione dissentiat. Egregia Christianissimóque Principe, ac Sanctissimi illius Ludouici successore digna vox.

Quamquidem non in auribus modò, sed & intimis sensibus ac pectoribus vestris hærere defigíque cupio. Vestris autem? Vtinam (Auditores) quæ hic apud vos disputo in communi Christianorum omnium conuentu conciliôque proponerem. Non enim vereor, ne quid vel humani generis concessu quodam dignius, vel ad omnium imitationem fructúmque præstantius, vel ad Principis nostri præ-

conium illustrius possit afferri? Da mihi priuatum hominem non è vulgari bonorum, vt ita dicam, plebe, qui communi quadam ac mediocri sunt probitate contenti: sed vel eorum quempiam producito, qui acrioribus ad virtutem stimulis excitati Religionis studium, quod nomine ipso profitentur, vitæ quoque integritate sustineant. Quid est quod istorum aliquis tot illis in virtutem insumendis laboribus nauare, atque efficere studuerit? Quæ est, inquam, species honestatis eximia, quam intuens, & in eam intentus ad illius in se similitudinem exprimendam animum operámque direxerit? Perfectum denique illud & excellens requiro, quod vbi adeptus fuerit iam se ad summum peruenisse confidat. Nisi fallor istud est, vt ita se affectum animatúmque sentiat, Deo vt in omnibus placere studeat, ac cùm nihil illius gratiæ amicitiæque præferendum existimet: tum quicquid cum eius offensione coniunctum est ab eo sine vlla cuiusquam rei exceptione refugiat. Quamquidem alti & exaggerati animi constantia vnico timoris

Dei nomine ſcriptura complectitur, nec vllum ſingulis propemodum paginis commendandi ac collaudandi finem facit. Iure id quidem ac meritò. Hæc enim cœleſtium donorum conciliatrix, hæc ceterarum virtutum procreatrix eſt, expultrixque vitiorum. Hæc diuinæ illius ſtructuræ, quam in pectoribus noſtris excitare ſanctiſſimus ille Spiritus ſolet, velut ſedes ac fundamentum ſubſternitur. Quanquam eo non ſum vſus verbo quò decebat (Auditores.) Nō enim inchoati iam fundamentum operis eſt, ſed abſoluti conſummatíque perfectio: nec vna ædificij regione circunſcripta, ſed per omnes porrecta diffuſáque partes arctiſſimo eas nexu deuinctas ac colligatas continet. Nam quod *initium ſapientiæ*, hoc eſt Chriſtianæ vitæ, non vno in loco timor ille Dei dicitur, ex eo eſt apud Hebræos vocabulo *initij* vox expreſſa, quod non inchoatum aliquid & adumbratum, ſed in omni genere primarium & antecellens ſignificat, atque eiuſmodi, vt ad reliquorum ſpecimen præbendum meritò poſſit offerri. Quod igitur probi-

tatis

tatis & honeſtatis caput eſt: quod omnes Chriſtiani officij pietatiſque partes in ſe continet: ad quod magni ac præſtantes homines tanquam ad vltimum laborum ſuorum, ac quotidianæ præmium exercitationis aſpirant, hoc ipſum Principi LVDOVICO non tam humano labore, atque induſtria partum, quàm diuinitus oblatum & inſitum ab ipſa propè pueritia cernimus. Vt quod in veteranis abſolutum ac perfectum habetur, in eo Regij tyrocinij velut incunabula ac rudimenta ponantur. Fuit illa tua quondam LVDOVICE, fuit (nonum illum ac ſanctiſſimum appello) iiſdémque primordiis excitata pietas. Quem & Religioſiſſimorum hominum diſciplina, & lectiſſimæ parentis inſtitutione ſic imbutum accepimus, vt mortiferi criminis vel tenuiſſimum afflatum omnibus vitæ huius acerbitatibus intolerabiliorem crederes. Tu id quod à Matre ſæpiùs audieras, in omni vſurpare colloquio ſolebas: quouis te genere mortis extingui malle, quàm integritati tuæ grauioris delicti maculas aſpergere. Sapientiſſimum proaui conſilium

ac dictum sobolis virtus longo interuallo renouauit.

Sed nihil agimus, Auditores, nisi id vna patefacimus, quibus artibus excultus, & quasi nutrimentis corroboratus Regis animus tantam pietatis maturitatem celeriter sit adeptus. Hęc eadem nimirũ illa præsidia sunt, quorum vsu, ac consuetudine ille ipse nixus esse traditur, quo cum non propinquitate magis generis, ac nominis communione noster, quàm virtutis illius ac propositi æmulatione coniunctus est. Primùm orandi numinis, ac cœlestium rerum tractandarum consuetudo certis repetita temporibus. Vt non ante matutinis salutatoribus copiam sui faciat, quàm legitimam Deo precationum velut pensionem exsoluerit. Tum eadem nocturnã ante quietem colligendi sui obsecrandique sedulitas. Quo etiam tempore (mirum id fortassis erit, & incredibile quod dicam) hoc, inquam, tempore occultas pectoris latebras excutiens diligenter in vitam suam ac diurnos actus inquirit. Quid egerit, ac quẽadmodum sese gesserit: ecqua in re diui-

nam maiestatem imprudens læserit: num verbo factove vllo, ac vel leuissima cogitatione titubarit. Quod per sese rarum & exquisitum, tùm hac ætate ac moribus, qui ad nimiam licentiam incubuerunt, penè inusitatum, quanti in Principe eodémque sit occupatissimo faciendum, vestræ (viri ornatissimi) prudentiæ ac iudicio relinquo.

Verùm nihil ad augendam ac firmandam virtutis indolem sacrorum mysteriorum est crebritate frequentius: quibus partim vsurpandis, partim venerandis ac præsentia sua celebrandis Regis nostri pietas elucescit. Dabo vtriúsque argumenta non vulgaria. Diem esse scitote nullum, quo die augustissimum illud, & immortale sacrificium afferri præsente se non iubeat, quod cùm ad humani salutem generis, tùm cruenti alterius repræsentandam memoriam diuinitus est institutum. Recens est, & ad dictorum fidem non minùs efficax, quàm auditu iucundum quod referam. Cùm in amœnissimum sancti Germani secessum rusticandi gratia se contulisset,

fortè accidit vt bene manè venatum profectus de multa die domum reuerteretur. Ibi paratis iam omnibus, instratísq; mensis, & illatis ferculis vocatus ad prandium, recordatus est eo die sacrificanti se Sacerdoti operam non dedisse. Accersiri itaque sine mora quempiam iubet. Neque enim adduci posse, antè vt gustaret aliquid quàm susceptæ religioni consuetudinique seruiisset. Erat difficile reperire aliquem, qui ieiunus ad eam horam perstitisset. Deinde quòd & fatigatus ex venatione redierat, & iniectâ morâ corruptum iri prandium videbatur, cùm profestus alioqui dies esset, posse sine scelere prætermitti plerique omnes admonebant. Vicit tamen Principis perseuerantia: ac non sine diuino nutu ægrè tandem oblatus est Sacerdos aliquis, qui cibum fortè illo die nullum attigerat.

Parum est sacrosanctis mysteriis adeundis quotidianã nauare operam, nisi par ei diligentiæ cùm interior animi tùm exterior corporis cultus accedat. Doleo equidem (Auditores!) vehementérque commoueor, quod

idem & vobis euenire ſuſpicor, quoties Chriſtianorum in obeundis illis inertiſſimum faſtidium ac ſegnitiem cogito. Inueterauit enim iam peſſimus ille deprauatiſſimúſque mos, vt quo quiſque nobilitate generis, aut opibus ac dignitate præſtat, eo negligentius ac faſtidioſius interſit. O miſerum & acerbum ſpectaculum, ac non modò hominibus, ſed & templorum tectis ipſis ac parietibus luctuoſum! Non illud iam conqueror, etſi eſt magnoperè dolendum, pleróſque ſanctiſſimis illis ædibus, ac ſacrorum cæremoniis minùs ſe frequentes & aſſiduos præbere, eóque tempore libentius in luſtris, ac popinarum nidore, & fumo deliteſcere, aut turpiſſimorum ludorum ſpectacula celebrare. Ferendum illud eſt, Auditores: imò verò, (temporum iniuriam atque Eccleſiæ vulnus aſpicite) optandum etiam videtur, nunquam ab illis religioſiſſimarum ædium limina contingi potiùs, quàm tanta illorum impudentia, dedecore ac turpitudine pollui. Quis enim tolerandum iſtud exiſtimet, quod peſſimo paſſim exem-

plo fieri cernimus, vt in templis sic tanquam in foro ac plateis ambulare homines audeant, ac de negotiis suis domesticísque rebus conferre sermones? ridere? iocari? inconditos clamores & cachinnos attollere? Illud verò quo mœrore animi? qua vi vocis & contentione? quo gemitu lachrymísque deplorandum? Intra Ecclesiæ septa, quo tempore gratissima illa Patri victima, Dæmonibus terribilis, humano generi salutaris, viuis mortuísque cum Deo conciliandis offertur, lasciuire impudentissimos homunciones, ac velut in diuersorio aliquo libidinum fœdissimis de rebus inter se colloqui? ad mulierum formas curiosos, ac petulantes oculos adiicere, conditiones legere, ad flagitiosissimarum voluptatum nundinationes & mercatus locum illum tempúsque condicere? Nam leuiora illa, & quotidiana prætereo, quæ ne in delictis quidem numerantur: dum ad aram Sacerdos assistit, cincinnatos illos & barbatulos sedentes & oscitantes scabere caput, perfricare frontem, comam barbámque mulcere, contor-

quere huc & illuc oculos, agitare ceruicem, garrire in alterius aurem, & insusurrare nugarum aliquid. Tum vbi victima cœlestis attollitur, vno in terrã genu posito, altero collineantis ad scopum instar extẽto, vitæ ac mortis arbitro oris sui ac frõtis duritiem obiicere.

Procul est à Ludouico Rege, procul illud inertiæ ac penè sacrilegij dedecus. Nihil ipso quandiu sacris operatus est cõpositius ac modestius. Quorum omne tempus vtroque in terram genu defixo, & intẽtis ad aram oculis, statis ac descriptis precationum vicibus transmittit. Par est exemplo Principis comitatus pudor ac modestia. Circunstant silẽtio omnes, neque cuiquam tumultuari illic, & sermonibus obstrepere licet. Quod si quis procacior paulò vel dissolutior negligentiorve fuerit, is subito Principis aspectu, vel voce etiam & imperio coërcetur. Atque hæc est in adeundis præsentiáque celebrandis mysteriis Ludouici assiduitas ac reuerentia. Iisdem porrò in vsurpandis, quanto minor est necessariò quã in obeundis frequentia, tanto est veneratio & cultus insignior. Ac

cũ duo præcipuè Sacramẽta sint, quibus Christianę vitę subsidia continentur; quorum alterũ ad eluendas vitiorum sordes, ac reconciliandos cũ Deo homines valet: in altero Angelorum cibo alimentóque reficimur: primùm illud tam sępe Ludouicus adhibet, quã eiusdem ordinis ac dignitatis fortasse nemo. Nam tertia quaq; ,vt minimũ, hebdomade delictorum se cõfessione apud Sacerdotẽ expiat. Posteriore toties vtitur, quoties eorum, quorum se arbitrio permisit, voluntas atq; auctoritas decreuerit. Tùm verò effert illa sese castissimæ disciplina pietatis, ac religionis ardor efferuescit, cũ, vt ille quõdam generis author sanctissimus, non tam fidei persuasione præsentem, & ad sese venientem Dominum intelligere, quã oculis ipsis intueri, ac contrectare sensibus videtur. Vidi ego, vidi nuper, Auditores, expressa factis sanctimoniæ huius, & inflammatę in Deũ charitatis indicia: cũ in die D. Ludouico sacra eiusdémq; in templo sempiterni Regis ad conuiuium, ac suauissimas illas epulas accederet. Qui tum illius animi sensus extiterũt! quàm ar-

dentes diuini amoris impetus! vt colliquefacti pectoris impetus in vultum oculósque redundabat!

Sed perbellè ſane cecidit, Auditores, vt in clariſſimum illud pietatis regiæ monimentũ, quod eodem illo die ſempiternã ad memoriã defixum eſt, ſpõte ſermo noſter incurreret. Tametſi doleo nimis anguſtum mihi tempus ad eam rem prædicandam eſſe datum, quę non partem aliquam orationis auferre, ſed vniuerſam ac præcipuã occupare debuerat. Etenim quæ dicẽdi vis & vbertas par illi Chriſtianiſſimi Principis eſſe poteſt, quid dicam Auditores? Religioni erga Deũ? an in genus ſuum pietati? an authoritati apud ſummos Pontifices & gratiæ? an in ſubditos ſibi prouidentiæ? an magnificentiæ apud exteros? an ad infinitam poſteritatem gloriæ atque claritati? Quæquidem hoc in vno facto ſimul vniuerſa cernuntur. Nam Sanctis ac Dei amicis honorem impertiri, religionis eſt. Maiorum ſuorum ſplendori gloriæque ſtudere, pietatis. Chriſtianos omnes vnius rogatu nouis eſſe à Pontifice cærimoniis ob-

ſtrictos, authoritatis. Regis ſanctiſſimi patrociniũ recentibus officiis huic imperio arctius adſtringere, prouidẽtiæ. Magnificentiæ verò poſtremo eſt ac gloriæ, ſuum peræquè ac Francici nominis decus omnium in eo facinore virtutum laude cumulare.

Credo equidem, Auditores, idem veſtrum fuiſſe, quod & ſuperioribus annis facere conſueuerã, de illius diei celebritate iudicium. Neque enim mediocriter angebar animo, cùm id cernerem. Sancti LVDOVICI nomen ac memoriam, nõ dicam præſtantiſſimi viri, ac poſt cõditum hoc imperiũ longe prçclariſſimi Principis: non dicã optimè de Eccleſia Chriſtianiſq; omnib. meriti. Cuius viri ac Regis omittã. Illud dicã nunquã mihi tolerabile eſſe viſum Sanctiſſimi Francorũ regis non apud exteras nationes, non apud imperij iſtius æmulos, ſed apud ſuæ, apud Frãcos inquã, Francorum Regis memoriã in tanta obſcuritate verſari. Sed ſuperiorũ temporũ cunctationem an incuriã tua LVDOVICE Rex diligentia ſuſtuliſti. Tu conditori generis tui quod ad ſplendorem & amplitudinẽ

deerat longo interuallo reddidiſti. Tu ei, à quo continuatione ſtirpis ac ſerie vitam & honorẽ acceperas, quãdam apud homines vitã cum honore tribuiſti. In quo vna & illius gloriam auxiſti, & amplificaſti tuã. Audiet hoc nimirũ terrarũ orbis, & ad quas nationes ac prouincias auguſtiſſimi illius diei religio, ac diui LVDOVICI cultus peruaſerit, eaſdẽ LVDOVICI XIII. commendatio ac fama peragrabit.

Iam verò quantum dedicandæ natalis illius celebritati operæ ac magnificentiæ contulerit dicerem ſi eſſet obſcurũ. Illud verò ſanè magnopere collaudandum eſt, quod ſolemnẽ eius feſti ſanctimoniã non hilaritate ſolùm publica, nec ſpectaculorũ apparatu atque pompa, ſed inuſitata religione, ac flagrantiſſimæ pietatis officiis conſecrauit. Totum enim illum in templo ferè diem decantandis Dei laudibus, ac ſacrorum celebrandis cærimoniis tranſegit. Et, quod nunquam ad eum diem contigiſſe dicitur, ſacroſanctum Chriſti corpus Regina cum coniuge de eadem manu Sacerdotis accepit. Poſtremò vt ad Dei charita-

tẽ beneficentiam erga homines præsertímq; calamitosos adiungeret, centum eadem die lectos Diui Ludouici Nosocomio fouendis ægris ac recreandis attribuit.

Nimium iamdiu nos vnius in Rege pietatis admiratio detinet (Auditores) & infinita eius generis necessariò prætermittenda sunt, vt ad cæterarum commemorationem spatij aliquid supersit. Ac fateor me initiò cùm tam vberem hac in vna virtute segetem orationis meæ prospicerem, dubitasse admodum, num in ea sola persequenda totum dicendi tempus collocarem. Quod certis de causis faciendum omnino non putaui, vt ad hoc vnum laudationis genus adhærescerem, id hactenus sequar, vt harum nonnullas breuiter summatímq; perstringam. Nam & patientiæ in me audiendo vestræ habenda mihi ratio est, (Auditores) & in vna pietatis dote cæteras comprehensas, aut ab ea profectas virtutes intelligimus. Sed vna præ cæteris Religionis socia est & assectatrix Iustitia; cuius tam latè vis appellatióq; pertinet, vt eius ambitu illa

etiam ipsa cuius est comes pietas septa teneatur. Est enim quædam homines inter ac Deum societas & conuentio. Nec homini quisquam quod suum est constanter tribuere potest, qui non antè tribuerit Deo. Ita fit, vt quo quisque in Dei venerationem est amorémque propensior, eo sit iustitiæ amore desiderióque flagrantior. Quo minùs dubitandum nobis est, cur vnam præ cæteris LVDOVICVS amplexus sit adamarítque iustitiam; cur eam adoptarit præcipuè, ab eáque titulum sibi ac cognomentũ asciuerit. Ita enim percrebuit: cùm alij alia Imperatores ac Principes appellatione gaudeant, ac Magni, Pij, Fœlices, Parentum aut Fratrum amatores nominari cupiant, LVDOVICVM, quod ante ipsum obtinuerit nemo, concupierint verò fortasse pauci, Iustum se & haberi & appellari vehementer optare. Est hæc nimirum prima pietatis in LVDOVICO soboles, eáque non in spe solùm & expectatione posita, sed insita in illius animo radices egit altiores. Etenim hoc disciplinas inter artésque ac virtutes interest, quod il-

larum si quis amorem ac desiderium conceperit, non idcirco compos est factus. Virtutes ex animo ac constanter appetere nemo potest, quin earum iam in possessionem pedem posuerit. Felicem te mea Gallia! felicem! Nostráque hæc (Viri Clarissimi) fortunata tempora, non præsentium modò fructu, sed ostensione futurorum! Non omnino tamen nos solita Dei cura benignitásque destituit, cùm talem Principi nostro mentem ac voluntatem immisit, vt in colenda seruandáque iustitia cæteris omnibus optaret excellere: séq; iustum & esse & nominari cupere, in omni colloquio ac sermone præferret. Magnum hoc ab Rege Francorum sanctissimæ gubernationis, omnibúsque numeris absolutæ pignus oblatum. Nec dubitari debet quin, qui iustum se in omni vita præbere constituerit, eámq; laudem affectarit, idem & temperanter & moderatè, ac benignè, & prudenter fortitérque sese gerat, omniáque omnium officia virtutum explicare conetur.

Porum illum Indiæ Regem ca-

ptum ab Alexandro, interrogatúmque memorant, quemadmodum accipi ſe, haberíque vellet: tùm illum, nihil niſi, regaliter, reſpondiſſe. Inſtante Rege, ecqua ſe alia ratione tractari cuperet, iterũ, regaliter, dixiſſe. Idem tertiò cùm eſſet rogatus, hoc vnum reſpondiſſe, regaliter. Hac enim vna omnia voce comprehendi. Ergo idem illud in adminiſtrandis imperiis ſentire de iuſtitia nos oportet: vt ſi quis quemadmodum gerenda illa ſint exquirat, nihil huic aliud niſi, Iuſtè, reſpondeatur. Fundamentum porrò iuſtitiæ illud ac caput eſt, vt in tuendis legibus grauitas ac conſtantia, in coërcendis etiam improbis ſeueritas adhibeatur. Sic vt nullus contra ius & æquitatem ambitioni ſit ac potentiæ locus, pecuniæque nullus, & atrocitatis interim abſit ac crudelitatis opinio. Quid horum non in Rege ſummum eſt & excellens? in quo cùm mirifica ſit ad clementiam ac lenitatem indoles: vt vel ex aſpectu ipſo & oculorum coniectu ſuauiſſimus quidam odor humanitatis affletur; eſt idem tamen in ſancienda

legum auctoritate ac retinendo iure certus ac constans: contra quod nihil aut obtineri per gratiam, aut per metum expugnari, aut impetrari precibus, aut vtilitatis aliqua spe remitti ac condonari patiatur. Quo in genere magna nobis exemplorum copia suppetit (Audit.) quæ nec esse vobis arbitror ignota. Sunt enim illustria, atque ad omniũ famam approbationémque manarunt. Quare ita ferè communi hominum iudicio conuenit, id'quod Principẽ aliquando virum intellexisse didicimus: fuisse ex omni Regum memoria neminem, qui tãtoperè Magistratuum ac Iudicum potestati & auctoritati deferret, quíq; minus ab eorum decretis ac sententiis discederet.

Hic quem modò dixi testatum id esse atque intellexisse Principem, cuidam ex Amicorum cohorte, qui aduersus Regis edicta ad certamen singulare condixerat, & impunitati suæ cauere antè cupiebat, præsidium suum tentanti implorantíque respondit: Videret quid ageret: sibi enim certum esse, ne si frater quidem suus esset, verbum ea de re vllum apud Re-

gem facere, à quo sciret nihil in huiusmodi flagitiis impetrari posse. Et quoniam de certaminum nefario illo & execrando genere meminimus, hic me locus admonet, vt ad illud veniam iustitiæ singularis exemplum, quod in illa restinguenda Imperij peste Regis nostri diligentia constituit. De qua quidem tam importuna, tam inueterata ac domestica labe quid dicam (Auditores) aut quemadmodũ appellem nescio. Furorem & insaniam nominem? leue illud est. An belluæ in hominis figura immanitatẽ & rabiem? ne istud quidem sufficit. An florentissimi huius Regni, adeóque Christiani nominis fœdissimam maculam, imo exitium, flammam atque perniciem? quàm vultis atrocia ac detestanda nomina concipite. Vincit omnia sceleris horrendi grauitas, ac ne cogitatione quidem capi, nedum oratione satis exprimi explicaríque potest. Sæpe illud mihi cogitandum occurrit: (Auditores) Regnorum occasus atq; interitus inusitatas quasdam calamitates præcurrere ac denunciare solere. Quare cùm nullam capitaliorẽ huic

Regno pestẽ accidisse omnium teste memoriâ constet, ideo inflictam illam interpretabar ac præmissam, vt extremam Francorum Imperio vastitatem exitiúmque portenderet. Hoc igitur tam infinitum malum cùm serperet in dies, ac manaret latius: cùm turpissimi gladiatores, imo grassatores ac sicarij mutuis se cædibus ac parricidiis conficerent: cùm teterrimæ carnificinæ vbique vestigia ac monimenta fixissent: cùm Principis aula ipsa præsertim ac comitatus quolibet latronũ recessu ac latebris esset infestior: cùm nemo vitam ac dignitatem tueri nisi per scelus flagitiúmque posset; duorum est Principum patris ac filij virtus excitata diuinitus, quæ tot incommoda saluberrimis edictis ac legum disciplina cõpesceret. Quorum alter dum ad clementiæ laudem totus incumbit, seueritatem quam mali vis ac vehementia flagitabat aliquantum remisit. Ita mitigatâ illius violentiâ non-extinctâ sublati morbi gloriam successori filio, hoc est iusto Principi Iustitiæ decus & officium reseruauit. Qui simul atque imperium attigit,

non id solùm, cuius in Patre exemplũ habeant, fœdissimum illud latrocinium nouis edictis prohibuit: sed quod plurimũ intererat, latas ab vtroque leges acrioribus seueritatis præsidiis muniendas putauit. Neque verò aut reprehendendus propterea Pater, aut non omni laude dignissimus est filius. Sed dum bonitatis alter, vt dixi, famam persequitur, alter iustitiæ, ille pœnarum asperitatem misericordia leniit, hic legum potestate suam ipsius auctoritatem astrinxit, vterque dissimili in re similem propemodum gloriam est consequutus. Sed prudentius tamen filij, præsenti certè rerum statui opportunius institutum. Per quod breui esse tempore factum videmus, nullum vt hodiè tanti mali vestigium supersit. Eadem & aliis instaurandis legibus LVDOVICI virtus enituit: ac præsertim cũ ad diuini Numinis, ac sanctorum contumeliã effusam linguæ petulantiam acutiore edictorum suorũ stilo confixit. Egregia laus, nec iustitię magis, quàm eius quã paulò antè commẽdauimus pietatis propria. De qua tamẽ, quod inuitus equi-

dem facio, minimè hoc loco plura dicentur, vt ad eam veniamus aliquando Prudentiæ dotem, quæ abesse à summo absolutóque Principe nihilo magis potest, quàm Solis ab cœlo fulgor: aut ab ea naui, quæ feliciter nauigatura sit, periti ac sapientis Gubernatoris industria.

Eam porrò quam in Magno Parente rerum vsus ac diuina vis ingenij & solertia maiorem opinione omnium fecerat, erit fortasse, qui in id ætatis filio sperari magis oportere, quàm collaudari posse suspicetur. Non ita est, Auditores: tantúmque abest vt de eiusmodi præconio quicquam nobis tenera decerpat ætas; nulla vt sit in LVDOVICI vita atque factis prædicandi seges vberior.

Ac ne longũ sit singulis ex dictis atque factis argumenta repetere, quod est indiciorum certissimum genus, ex euentu ipso rerum exitúque ponderate. Proponite paulisper animis vestris superioris imaginem temporis: nisi id optandum potius, ea vt obliteretur penitus, atque ex sempiterna hominum memoria deleatur. Sed oc-

currat tamen interim vobis luctuosa illa paucissimos ante annos Regni facies; Galliarum illa turbulentissima maximaque tempestas, repentinum illud & improuisum incendium, quo vniuersæ penè momēto Imperij prouinciæ conflagrarunt. Bellum illud ciuile dico: de quo ita sapientissimos quosque sentire video: nullum tam breui temporis spatio tam periculosum, tamq; horribile esse conflatum. Quis in perturbatissima hac Republica vel non desperaret omninò, vel si de recuperanda huius salute non diffideret, non id aliquo saltem naufragio crederet iacturáque redimendum? Quis inquam fœdissimam hanc flammam restingui putaret omninò posse; vel sine plurimorum sāguine ac cruore restingui? Quoties in medio rerum turbine prudentissimos illos viros atque intelligentissimos audiui dicentes; Occidisse Gallicanam rem, & ad vltimum discrimen esse perductam? Quem enim virum inueniri, aut excitari posse repente tanta felicitate ac potentia, qui præcipitantem ac ruentem Rempublicam ceruice sua susti-

neret? Quem tũ omnes reperiri posse diffidebãt, is est repertus deniq; & immortali nobis Dei beneficio cõcessus. Qui quantũ huic regno lucis ac salutis attulerit æstimare si vultis, conferte cum priore illa, præsentem hodiernãque Reipublicæ fortunam: cum illis tempestatum fluctibus, summam hanc trãquillitatem pacis & otij: cum illis ciuilium armorum motibus, cõmunem omnium consensionem ac concordiam: cum afflicto perditóque illo rerum statu, integrum hunc, & opibus, commodis, honestarum artium studiis, libertate gloriáque florentem. Extinctum illo tempore Frãcorum Regnum, hoc verò conditum ac constitutum dicetis.

Achillem Homerus prodidit, qua die Græcorum Imperatori reconciliatus est, cùm illorum acies Troianorum cessisset armis, ac fugientibus acrius Hector instaret, propinquum in collem inermem subisse, indidémque Troianos ab suorum castris ac nauibus solo conspectu & clamore depulisse. Quis non incredibilius Principis nostri factum il-

lud existimet, qui non exercitum vnum, sed amplissimum ab internecione Regnum solo contuitu ac minimo temporis momento cohibuit. Quod si ex vetere Lacedæmoniorum instituto maior his ducibus triũphus iure decernitur, qui honestis conditionibus pacem cum hoste composuerint, quàm qui eius sanguinem ac cruorem profuderint. Tu in domestico illo tumultu sedando magnorum Imperatorum, LVDOVICE, famã & gloriam obscurasti tuâ. Tu paternam lauream insignem illam quidem, sed plurimorum tamen sanguine cruentatam lilij tui candore superasti. At hæc quanta celeritate confecta sũt, Auditores? Tantamne vnius hominis atque eius quidem adolescentis esse virtutem, vt exulceratos mutuis iniuriis & offensionibus inter se ciuium animos, tam sinceram ad gratiam vix puncto tẽporis interiecto reuocaret? Quis enim subitò productus in theatrum è machina Deus difficiles fabularum exitus tã extricauit facilè, quàm citò LVDOVICVS impedita Regni negotia solertiæ suæ ac consilij luce

patefecit. Quanquam ego celeritatem minus admiror: illud verò plurimum obstupesco; tantam voluntatũ concordiam non ad exigui securitatẽ temporis erectam, sed ad perpetuitatem otij & quietis esse deuinctam. Neque hoc tamen magnoperè demirabitur, qui id paululum attenderit, quibus prudentiæ artibus ac præsidiis niti maximarum ad rerum admistrationem consueuerit. Multa egregia, multa præclara, multa in illius indolè diuina sunt. Tamen hac lege, quam in gubernãdo imperio sibi ipse præfixit, haud scio an quicquam possit esse præstantius. Quæ est eiusmodi; nihil vt nisi de consilij sententia & auctoritate statuat, nec in deliberando suam potius quàm aliorum opinionem ac iudicium sequatur. Huius enim est eximia illa vox, qua initio capessendi Imperij ad consiliij sui participes vsus esse dicitur: Viderent id modo, cuiusmodi sibi consilium darent: nihil se vnquam nisi ex illorum voluntate facturum. Iam itaque non ex vnius hominis ingenio æstimãda LVDOVICI prudentia est: sed quot habet authores

thores ac consiliarios, totidem eorum mentes velut in se complecti videtur, ac sapientiam vnus omnium suam propriámque fecisse. Quàm vultis egregia atque insignia documenta conquirite. Excutite veterum commentarios omnes, qui de ordinandis ac regendis hominum societatibus scripserunt. Omnia vna illa voce decretóq; contineri, atque hanc esse ciuilis prudentiæ summam & caput inuenietis, ad quam sola indolis & ingenij bonitate noster, non doctorum institutione ac disciplina perductus est. Quid enim deesse illi ad benè beatéque imperandum potest? quanam porrò vel leuissima in re titubabit, qui nihil absque prudentissimorum hominum arbitrio capessat vnquam, eorúmque diligentissimus sit quæ ab illis facienda didicerit? Præsertim cùm tales ad consultãdum viros adhibeat, quibus cum nemo sit vsu rerum & experientia, integritate, fide, sapientia comparandus. Atque hæc excellentis in LVDOVICO prudentiæ ac reliquæ virtutis admiratio tantam ei apud exteras nationes ac Principes au-

thoritatem peperit, vt ad mutuas contentiones controuersiásque sedandas vnum illum arbitrum ac disceptatorem deligant. Testes sunt Vercellæ nuper ingenti cum orbis Christiani gratulatione illius æquitate receptæ. Testis est Italia, quam domestico intestinóque bello flagrantem, & ad sinum suum confugientem eâdem auctoritate recreauit. Et quidem, Auditores, cuius illud de Ludouico existimationis fuit, tantum vni Regi peregrinos ac potentissimos Principes detulisse! Quàm illud à Christianis omnibus optatum magis quàm speratū! Vt infinitorum hominum saluti, vrbium incolumitati, Regnorum tranquillitati, totius Ecclesiæ securitati, vno illo est Regis interdicto breuissimo consultum! Quis præpotentem terra marique Regem, amplissimis opibus, maximis ac fortissimis exercitibus præditum, inflammatū iracundia, ardentem cupiditate belli, in retinendo victoriæ fructu ac præmio pertinacē, vel ad eas conditiones descensurum omninò, vel re iudicata tam facilè acquieturum putaret? Vrbémne

munitissimam & opportunissimã medio in armorum tumultu, captam ex hoste luculentissimam prædam sine bello, sine sumptibus ei cuius erat vnius voce ac sententiâ restitutam? Ita planè, Auditores, ita deinceps ac perpetuò contingat. Redeat vetus illa Francorum Regum dignitas & gloria. Valeat in dies pacificandis Christianorum odiis ac dissidiis Christianissimi Regis auctoritas. Vt hominis vnius arbitrio dirimere controuersias malint suas, quàm vi, rapinis, cædibus, incendiis, vrbium & imperiorum euersione ac ruina persequi. Vtinam, Auditores, vel ad dicendum plus aliquanto mihi spatij contigisset, vel alterius ac nouæ orationis facultas esset oblata. Nunc me repentè de cæteris præstantissimi Regis laudibus dicere parantem temporis ratio in ipso cursu instituti sermonis repressit: quæ me iamdudum exitum vt aliquem inueniam prædicationis huius hortatur. Quamobrem detractis ex hac oratione reliquis omnibus, vnius postremò mentionem leuiter attingam, amoris erga literas ac beneuolentiæ.

Quarum quidem fouendarum & amplificandarum studium amplum Regibus & honorificum est, Reipublicæ verò salutare.

Doctissimis in Græcia hominibus placuisse scimus, tùm demum ciuitates & imperia felicia fortunatáq; fore, cùm eorum moderatores optimarum artium, præsertímque Philosophiæ studiis essent exculti. Quod Platonis, opinor, decretũ hactenus à Discipulo reprehenditur, vt Principes valdè quidem eruditos ipsos esse neget oportere: quòd id & otij nimium exigat, &, si vehementer fiat, non satis afferat dignitatis. Optandum illud verò, vt, quod in se minus habent, id in aliis adamare complectíque velint, & ad eius cupiditatem honorum ac præmiorum illecebris alliciant. Quod posterius sic Ludouicus arripuit: ita literas ac literatos colere omnes instituit, vt eum amorem ad illam præcipuè iuuandã Reipub. partem trãsferret, quæ hoc subsidij genus magnoperè flagitabat. Hoc enim studet: ad hoc omni conatu totisq; viribus enititur, vt sacrorũ Ministri ac religionũ Antistites

quàm doctiſſimi ſint ac neceſſariis artibus expoliti. Nec eſt quiſquam nobilitate tanta ac potentia, neque tam maiorum ſuorum commendatione vel ſua gratioſus, qui, niſi petitioni ſuæ ætas ac doctrina ſuffragata fuerit, Sacerdotium ab Rege vllum poſſit auferre. Atque hoc primùm in dandis beneficiis percontari ſolet, ſitne is morum probitate ac ſcientia, cuius cauſa poſtulatur, idoneus: nihil ne ſit deniq̀ue in collocanda gratia, quod cum rectâ conſcientiâ atque officio pugnet. Quàm vellem (Auditores) id ab Regibus omnibus diligenter eſſet ante prouiſum, aut conſequentiũ ſaltem vſus ac conſuetudo retineret. Melius vtilitati publicæ foret, melius illorum integritati, melius Chriſtianæ rei conſultum. Haberet Eccleſia celeberrimos præſtantiſſimóſque viros, quorum copia & auctoritate floreret. Non eſſet ſectarum illa varietas ac pernicies conflata, vel in ipſa origine repreſſa atque extincta cõcidiſſet. Silerent improbiſſimi hoſtes, nec deridendâ Sacerdotum inſcitiâ damnis noſtris ac calamitatibus illuderẽt.

Minus esset Christiana in Republica malorum ac scelerum. Emersissent ad immortalitatē vitamque complures, qui sempiterno interitu Rectorum vel incuria vel exemplo perierūt. Pacis denique, cuius in Ecclesia desiderium vix ferre possumus, fructum modo iucunditatémque caperemus. Hoc quidem imperante Rege, & eodem in animo instituto que perseuerante, spes est procurari domesticum illud dedecus posse, veterémque Gallicanę splendorem Ecclesiæ ornatúmque recuperari. Cuius ad propositi solicitudinísque partem cùm alios præstantissimos adiutores vocandos, tùm Societatis nostræ operam non contemnendam putauit. Itaque & in multis Regni ciuitatibus disciplinarum ei ludos instituit, & in hac imperij ac doctrinarum arce collocatos iamdudum occlusósque reserauit. Nam quid aliud Parisiensem omnem Academiam atq; istas adeo Societatis Scholas esse dicam, nisi fontem veluti quendam ac seminarium optimorum ciuium, integerrimorum Magistratuum, lectissimorum Sacerdotum, Pontificum

ſanctiſſimorum. Magna eſt in hoc grege noſtro ætatum, fortunarum, conditionum, ſtudiorum varietas. Video mirificam in omnibus ferè indolem ingenij, in pleriſque verò etiam laborem & induſtriam. Accedat modò quæ à nobis exquiritur, quamque ego communi nomine polliceor, Preceptorum aſſiduitas & diligentia. Nõne euolaturos ex hoc loco propediem excellentes illos, quos attigi modò, ordinum omnium viros exiſtimabimus? ac cùm huic imperio ſplendori, tùm orbi terrarum admirationi futuros? Sed reliqua Scholarum Ornamẽta recens ille ſuperat ſplendor & obſcurat, qui ex eiuſdem illis voluntate Principis nuper acceſſit? Quid enim iis magnificentius accidere poteſt, vel ad literarum teſtificandum in Rege ſtudium illuſtrius, quàm quod ex duobus, quos ad diſcendum idoneos habebat, fratribus Magni illius Henrici filiis, alterum Scholis noſtris diſciplinæque tradidit, alterum etiam domi noſtræ in ipſo penè Societatis gremio ac ſinu collocauit? De cuius laudibus déque incredibili celeritate ingenij,

docilitate, memoria, ardore discendi, tùm verò pietate, facilitate, humanitate, cæteríſque virtutibus, quibus LVDOVICI fratris geminus eſt ac ſimillimus, de iis inquam, quæ ſcire ipſe admiraríque potui, dicam hoc loco nihil. De tã prolixo Regis in nos animo, ac cum ſuperiore illo reſtitutarum Scholarum, tum poſteriore, quod modò dixi, beneficio quid ſententiam ſimul ac propoſuero, ego dicendi, vos audiendi finem facietis.

Maximus eſt à te (LVDOVICE Rex Chriſtianiſſ.) Societati noſtræ tã illuſtri teſtimonio honos habitus. Intellectum eſt, quanti nos faceres ipſe, fieríque ab omnibus cuperes, ac quid de integritate noſtra contra maleuolorum inuidiam calumniãque ſẽtires. Summam igitur gloriam dignitatémque ſumus tua voluntate conſequuti. Sed hoc tamẽ pace velim dictum tua, nõ minus hoc tuo beneficio ac de nobis opinione curæ ac ſolicitudinis, quàm voluptatis aut ſplendoris attuliſſe. Fateor enim me, quod & idem noſtris omnibus euenire ſtatuo, cùm de hac ſingulari regij erga nos animi

ſignificatione cogito, ſolicitari nonnunquam angique vehementius. Video enim elaborandum id eſſe nobis, vt hoc tanto Principis iudicio digna Societas habeatur. Intelligo non noſtram ſolummodò nobis exiſtimationem, ſed & Regis commendationem eſſe præſtandam. Id enim agi profectò vt ſi hominum expectationi reſponderimus, ſapiens in nobis ornandis ac reſtituendis illius conſilium: Sin ſatis admodum non fecerimus, vel errore ſuſceptum, vel gratiæ conceſſum videatur. Verùm perpeti omnia ac tolerare ſatius arbitror, quàm Regis de nobis conſilium factúmque reprehēdi. Quod ipſum facile (vti ſpero) prouidebitur: ſi regiam erga has Scholas voluntatem veſtra quoque, (Pariſiēſes Auditoréſque cæteri) quanta hactenus fuit, quantámque veſter hic concurſus, & in audiendo humanitas oſtendit, iiſdem tuendis fouendiſque benignitas conſequatur.

DE CONTEMNENDA Inuidia

ORATIO QVINTA.

FACERE omninò non poſsũ (Auditores) quin cùm de contemnẽda inuidia diſputandũ mihi hodierna die cogito, ſummum ex acerbiſſima recordatione animi dolorem moleſtiámque capiam. Occurrit enim ſubitò mihi inuictiſſimi & immortalitate digniſſimi Regis recens atq; inopinatus exitus: qui cùm publicè omnibus maiorem quàm ex vllius vnquam morte Principis curam, ac ſolicitudinem attulit: tùm priuatim in nobis incredibilem iuſtiſſimi, ac ſanè neceſſarij mœroris vim excitauit. Nam vt omittam de cæteris acerbitatibus cogitando recordari, vel ex hoc ipſo dicendi argumẽto quàm luctuoſus is acciderit exiſtimare poteſtis: quòd qui ante ſin-

gulari illius patrocinio tecti malorum nostrorum sensum, aut nullum, aut exiguum habebamus, nunc primùm acriùs lacessiti de eorum solatio aliquo ac remedio cogitemus. Quanquam ea est Christianissimi Regis, Serenissimæq; Matris benignitate consecuta tranquillitas, ea in optimorum Principum, bonorúmque omnium consensu innocentię integritatíq; cõstituta præsidia; vt statuere ipse vix possim, magis-ne ad inuidiæ metum, ac subsidium, quàm ad irrisionem ac fiduciam hæc comparanda sit oratio. Sed siue ex timore aliquo, siue ex securitate comtemptúq; proficiscatur, plane id erit quod dicetur cum maximo non solùm nostro, sed & vestro omnium, qui hîc adestis, nostrorúmque potissimum adolescentulorũ animi fructu coniunctum. Qui cùm in honestissimarum præstantissimarúmque rerum studium ingressi sint; nihil in tanta ætatis imbecillitate fieri possit vtilius, quàm vt id maturè prouideant, quod egregijs illis conatibus inimicissimum sit, & huic ipsi intelligant quibus sit remediis, quá-

quę animi cautione consulendum.

Etenim hoc singulari, atque insito propè fato fieri videmus, vt præclaris atque excellentibus studiis perpetuò quædam inuidiæ ac maleuolentiæ funesta fax adhærescat. Quæquidem ad labefactãdam opprimendámque animi firmitatem eò plus habet virium, quo homines nulla re magis, quàm hominum de se sermonibus atque existimatione moueantur. Quamobrem pro mea erga vos volũtate totum me ad huiusce periculi propulsandã atrocitatem conuertam: idque pugnabo hac oratione, &, vt spero, bona vestra venia ac facilitate fretus efficiam, vt ad honesta eximiáque contendentibus non modò nõ metuendam inuidiam, sed etiam gloriandam ac prædicandam esse iudicetis.

Atque hæc vna demum superandi mali huius ratio est, quæ in ipsius tolerantia contẽptúque consistit. Quod enim, vt in aliis vitæ incommodis, sic in hoc genere polliceri sibi quispiam posset, certo consilio posse atque prudentia declinari: nimium quisquis est errat ille, qui sibi ad virtutem ac præ-

claras artes aſpiranti tutum à maleuolorum inuidia iter ac molle poſſe putet obtingere. Ferenda omninò vel improborum, vel eorum quibus nondum cognitus, apud quos in ſuſpicionem inuidiamque ſis adductus, offenſio eſt. Quod tametſi indignum, atque etiã virtutis, communiſque adeò humanitatis nomine dolendum eſt; meliora conſectanti cùm tam iniquis hominum iudiciis confligendum eſſe; ex eo tamen primum huius incommodi remedium arceſſendũ eſt, quòd ea bonis omnibus videatur velut neceſſitate quadam attributa cõditio. Igitur vti ad leniẽdas moleſtias, mitigandóſque ærumnarum atque ægritudinum morſus vulgò vſurpari iſta ſolent: ea lege homines eſſe natos: neque conuenire, vt qui in hanc vitam velut Remp. quandam ac ciuitatem introductus ſit, non iiſdem quibus cæteri legibus atque inſtitutis teneatur; idem in virtute atque optimis complectendis ſtudiis valere debet, vt perinde qui eis ſe dediderint putent impoſitum ſibi hoc onus eſſe ſubeundæ inuidiæ. Quare aut abiiciendum

omninò consilium esse; aut id æquo animo patiendum, quod qui idem susceperint omnes constet tranquillè moderatéque tulisse. Sed de hoc quidem mox viderimus. Interim ne cui acerbum istud ipsum videatur; in tam crudelem necessitatem incidisse, vt aut deponenda penitùs honestarum rerum cogitatio sit, aut hominum odio inuidiáque conflagrandum: consolemur nos dignitatis gloriæq; conscientia, idq; animo reputemus; quibus ex rebus ali atque excitari inuidia, quos peruellere potissimum aggredique soleat.

Nihil hoc loco de opibus, fortunisque, vel claritate generis, cæterisque bonis disputo, quæ etsi inuidiæ vel plurimùm secum attrahant, abest tamen à politioribus ingeniis aperta illius in quemquam liberáq; professio. De ea tantùm disputo, quæ ex animi bonis, eruditionis scilicet copia, aut excellenti quadam virtute nascitur. Quam ita omnes consentiunt ex præstabili aliquo insignique animi ornamento existere; vt & eo carere sese qui inuidet fateatur, & in eo cui

inuidet, siue ex rei veritate, siue alterius opinione resideat. Atq; hoc etiam in altero inuidiæ genere clarissimè cernitur. Neque enim facilè modicis fortunis inuidetur: & quibuscunque tandem inuidetur eiusmodi sunt, vt infrà eas suam esse sortem inuidus, ac conditionem sitam agnoscat. Quare quid dici ad splendorem gloriámque maius? quid ad sedandam inuidiæ molestiam præsentius potest, quàm si in te inesse aliquid, vel aduersariorum tuorum iudicio, recordere, quo iidem longo abs te interuallo superentur? quod assequi se posse diffidant? quod eximium, singulare, difficile, non vulgare, hoc est inuidia dignum intelligant? Egóne me virtutis, scientiæq; nomine in inuidiam adductum ac lacessitum molestius feram, qui hoc habeam graue illustris ingenij testimonium, commendationémque virtutis? Et illud quidem non pretio atque opibus redemptum; non ambitione ac precibus impetratum; non ore tenus ac verbis expressum: sed inuito mihi ac præter voluntatem oblatum, sed vel ab inimicis ipsis extortũ;

ſed in intimis eorum ſenſibus conſciẽtiáque defixum? Quid enim aliud illi cogitant, cùm æmulatione virtutis tuæ, non ea dico, quæ in laude etiam poſita ſit, quâ imitari quod admirantur, geſtiunt: ſed quæ maleuolentia atque obtrectatione alterius inficitur. Quid, inquam, aliud animo cogitationéque verſant; niſi hoc ſentiũt? habere te aliquid, quod vehementer ipſi appetant; quod in te ineſſe doleãt; quo priuari ſe, atque abs tete vinci iniquiſſimè ferant. Hoc cogitant, dixi? Quaſi non palam omnibus in dictis factíſque ſuis, dum lacerant, dum detrahunt, dum hoſtiliter inſultant, dum nullum calumniandi mordendíque finem faciunt, iſtud ipſum magna voce pronuntient: Altiori in ſtatu, ac ſublimiori tua te virtus collocauit. Vinci abs te inferioréſq; nos eſſe agnoſcimus. Sed hoc, quia graue minimeque ferendum nobis eſt, omnibus machinis atque conſiliis oppugnabimus. Te quidem metui modò à nobis ac ſuſpici neceſſe eſt, quorum improbitatem ac ſcelus integritate vitæ etiam tacitus coarguis. Sed efficiemus pro-

fectò tandem, vt casu aliquo & ruina labefactatus perculsúsque concidas. Hac tam luculenta imbecillitatis suæ, tuæ virtutis agnitione confessionéque quid amplius aut magnificentius insē-si præsertim atque inimici conferant? Ego ne ab amicissimis quidē maius aliquid expecto. Quorū est laus commendatióque fallax sæpissimè, & ab amore potiùs, quàm à rei veritate, aut certa virtutis existimatione profecta. In hac nihil fucatum, nihil non sincerum, nihil simulatione atque adulatione suffusum. Regnum, ita me Deus amet, quoddam viri boni in maleuolorum mentibus ac iudiciis constitutū habent. Nisi forte regiæ dignitatis nō illud arbitramur præcipuum, quòd in aliquo etiā inuiti homines ampliorem quam in se vim atque authoritatem vereantur.

Sensit hanc cum Regibus affinitatem hac in parte sapientię sapiens ille; qui cùm audiret ab amico, vehemēter de fama existimationéq; sua ab nescio quo detrahi, nihil ea re cōmotus, hoc, inquit, verè splēdidū, ac regiū est, posse cum bene egeris inuidiā sustinere.

Parum hoc fortaſſe nec immeritò videatur; oriri ex cuiuſquam virtute ac præſtantia aliorum inuidiam. Quid enim ſi nihil amplius ex ea re commodi ad virtutem accedat, quàm vt eam in me, aut altero ineſſe comperiam? Velut ſi quis naufragij aut incēdij periculum gloriandum dicat; quòd hinc opum eſſe aliquid appareat, in quod exitium illud ac pernicies incūbat. Nihilne igitur præter virtutis indicium cum ſummo præſertim eius periculo coniunctum habet inuidia? Habet vtique vel hoc primùm; quòd ea quodammodo irritata excitatáque virtus gliſcat in dies, atque vberioribus incremētis proficiat. Poſſum hoc loco quamlibet ea magnificè perſequi, quæ de vtilitate fructúque etiam ab inimiciſſimis capiendo vulgò à Philoſophis diſputantur: qui omnis aut præcipuus eo maximè continetur, quòd inde velut cotem quandam habeant boni viri acuendæ procudendæque virtutis. Sed ea commemorare potius libet quæ in præclarorum virorum exemplis extant expreſſa conſignatáq; teſtimonia. Quorum ne vnū

quidem inuenias, cui non cum aliorum inuidia diu multúmque fuerit confligendum: neminem, qui non ex hoc ipso insigne sibi quiddam ad gloriam nominis ac splẽdorem pepererit. Qua cum disputatione alterum illud quod antè dixeram emolumentum coniunctum est; minus vt molestè laturi sint qui eadem inuidiæ tempestaste iactantur, quo plures in ea ac præstantiores fuisse versatos didicerint.

Cuius enim tantæ siue arrogantiæ siue mollitiæ ignauiæque est, quicquã hac in parte sibi præ cæteris optare præcipuum? nolle quorum virtutem atque egregias artes imitere, eorum in perferendis iniuriis constantiam ac tolerantiam præstare? Quid est quod te vsqueadeo angi animo ac discruciari oporteat? Vellicari hominum calumniis, ac sermonibus traduci graue tibi atque odiosum est? Quàm meritò nondum dico: hoc dico; cõtempsisse istud quàm plurimos; aliquot etiam vltrò prouocasse: qui idem & vir bonus esset, & hæc euitaret, repertum hactenus neminem. In quo quidem quàm delicatus parúm-

que virili ac generosa mente sis vide.
Ferre hominum de te rumusculos cõuitiáque patienter non potes? Expectabam vt mortem mihi, aut exitium nominares: Quod vtrúmque quàm multis solo sapientiæ aut virtutis nomine non tam crudeliter ab inuidis illatum, quàm fortiter & constanti animo exceptum fuisse legimus? Nõdũ nostros, hoc est vera pietate veráque religione præditos attingo: hærebo paulisper in exteris. Nec Socrates tamen illos, Aristoteles, aut Phociones plurimùm morabor: quorum tritis ac peruagatis nominibus vti, quàm est ad orationis fidem atque authoritatem amplum, tam ad commemorandum puerile fortassis ac putidum. Lectos aliquot ex ipsa antiquitate proferam: quo in paucis appareat, eos qui cùm benè de aliis instituendo informandóque, tùm de se optimè mereri vitæ integritate studuerint, nullo non tempore liuori atque offensioni patuisse.

Fuit ex eorum numero, quos olim sapientiæ opinione percelebres vetus habuit Græcia omnium iudicio faci-

lè princeps Democritus. Nam neque naturę occulta quiſquam (vt illis temporibus) ſolertiùs explorauit, neque humanarum rerum conditionem ęſtimauit prudentiùs; & morum in eo grauitas innocentiáque vitæ ſingularis eluxit. Sed ille tamen tantus vir támque alta mente præditus vix è communi hoc incendio ambuſtus, ac penè conſumptus euaſit. Cùm enim is Abderæ, qua erat ex ciuitate oriundus, conſtitiſſet, ibíque domicilium ſtudiorum ſuorum ac Philoſophiæ fixiſſet, popularium ſuorum inuidia, ac communi ciuitatis decreto abire eſt inde iuſſus. Addidêre nefariæ damnationi criminis loco ſtolidam atque inauditam amentiam: ideo ſapiētiſſimum hominem cedere patria coactum, quòd neminem in ea eſſe vellent, qui plus cæteris ingenio ac ſapientia valeret. Riſum opinor vobis, non minùs quàm ſtomachum tam inſolens hominum laſciuia commouit. Vt meritò alter eadem ætate ſapiens (credo Heraclitus is fuit) graui illā ſententia & authoritate iugularit. Fuſtuarium meruiſſe Abderitas om-

nes dixit. Triste, & dignum hominis ingenio decretum. Contemneret alius, satisque magnas stultitiæ pœnas persolutas putaret; quòd à se sponte rem omnium ad vitam vtilissimam separare voluissent. Atque is quidem domi quietus & otiosus eo duntaxat damnatus nomine est, quod in sinu gremióq; suo sapientiã foueret. Quãto plures communicatæ cum aliis eiusdem, tanquam atrocissimi facinoris postulati, non tam sibi calamitosas, quàm authoribus ipsis ignominiosissimas pœnas dederunt?

Venerat aliquando philosophandi studio è Scythia in Græciam Anacharsis. Vnde postremò reuersus in patriam, cùm peregrinis artibus importatis ciues suos ad mitiorem cultum ab insita ferocia reuocaret, à circunstãte plebe, ac Principe fratre suo est inhumanissimè trucidatus. Barbarum facinus, vt à barbaris hominibus media in Barbaria commissum. Quàm est verò hoc ipsum tolerabile, si quis animo Philosophorum greges reputet priuatim publicéq; nõ in angulo aliquo terrarũ orbis, non ab hor-

ridis & incultis nationibus; ſed in media humanitatis luce, in ipſo artium doctrinarúmq; domicilio partim veneni hauſtu necatos, partim immanibus plebiſcitis exterminatos? Quo enim furore, qua veſania, qua ad omnem poſteritatem infamia ac dedecore primùm Athenis, inde Roma philoſophorum natio omnis excluſa eſt? Neq; hinc ſemel, ſed iterum amandata ſapientia eſt: tametſi alterius relegationis ignominiam eius, cuius illa iuſſu impoſita eſt, turpitudo atque improbitas ſubleuat. Quis enim cùm à Domitiano omnium mortaliũ impuriſſimo ſceleſtiſſimóque Philoſophos omnes Vrbe atque Italia pulſos audit, non illud putet ſummũ ad profeſſionis huius ſplendorem gloriamque redundare? Huic non abſimilis temporũ illa peſtis atq; colluuio fuit, quæ & Athenis celeberrimum ciuẽ, eundémq; grauiſſimum Philoſophũ Demetrium profligauit, & Romę deinceps Boëtium iniquiſſimo Regis edicto primùm exilio, deinde morte, & immaniſſimo ſupplicio mulctauit. At quem virum? quanta artium om-

nium doctrinarúmque præstantia? quanta vitæ castitate, fide, religione, integritate, prudentia?

Bene ſanè atque opportunè factum (Auditores) quòd ab Gentilibus ad noſtros tandem imprudentes euaſimus. Non enim illud fortaſſe mirum eſt, arſiſſe hominum inuidia fucatam illam ambitioſámq; virtutis ſpeciem. Nec magno admodũ damno, vtpote adultera corruptáq; ſapiẽtia, nequiſſimorum in ſeſe mortalium procacitatem ac petulantiam conuertit. Illud magnum eſt, & huius orationis argumentíque præcipuum: diuinam alteram ac cùm veritatis luce perfuſam, tùm ſolidæ ac ſinceræ probitatis magiſtram aſſiduè cum iiſdem illis fluctibus, atque eadem hominum iniquitate certaſſe. Certaſſe dico? Et verò atrociſſimo periculoſiſſimóque conflictu. Nec eſt tamen, quòd eam magnoperè ſortis huius ac conditionis pœniteat. Certauit vtique; ſed victrix perpetuò ac triumphans diſceſſit. Multi in illam magníque ſæpius nefariorum hominum impetus, & bonorum multi: ſed vtriſque diſiectis ac diſſi-

dissipatis emersit illa tandem, séque maiorem inde ad gloriam ac decus erexit.

Vtinam (Auditores) siue ingenij mei ac memoriæ imbecillitas; siue debitæ erga humanitatem vestram verecundiæ ratio; siue postremò præstituti ad dicendum temporis breuitas pateretur, vt, quod facere hoc loco maximè statueram, partim sacris è literis, partim aliis ex monimētis singillatim insignium virorum exempla depromerem. Docerem in omni ætate fuisse semper aliquos, quorum spectatam multis magnisque rebus integritatem fœda illa inuidiæ labes afflictam atque exercitam habuisset. Vos ipsi, quòd præstare in præsentia hâc Oratione prohibeor, priuatim apud vos facite, vt iā inde à vetustissimis sæculis acerrimū virtutis cum inuidia certamen ad hæc vsque tempora repetatis. Non erit in huius inquisitione magnoperè laborandum: Res est cùm perspicua omnibus, tum exemplorum multitudine penè infinita. Tantum oculos ad sacrorum voluminū lectionem adiicite. Occurret vobis hinc

fraterno ſcelere ſublatus ſanctiſſimus Adoleſcens : illinc leuiore aliquanto, ſed execrando facinore interceptus alter ac venditus; vterque tamen vnius ſanctimoniȩ ac virtutis nomine in eam calamitatem adductus. Sequuntur alij, quibus non tam bonis eſſe ipſis, quàm alios doctrina institutionéque eôdem compellere fraudi atque exitio fuerit.

Poterat ſecurus eſſe, omnique vacare inuidia Hebræorum prudentiſſimus legiſlator, ſi impoſitum ſibi à Deo virtutis morúmque magiſterium deponere voluiſſet. Non eſſet in tanta ſuorum atrocitate atque iniuria verſatus. Nec imminentes toties ceruicibus ſuis & districtos gladios ac volitantia ſaxa timuiſſet. Iam verò quæ & quãta eam ob rem diſcrimina adierit, quantum oneris ac negotij in tractanda contumaci ac rebelli gẽte ſuſceperit: quas etiam à coniunctiſſimis vexationes ac moleſtias perpeſſus ſit, cogitatione aut lectione vobis eſt, quã mihi oratione aſſequi facilius. Prophetas ipſos verò prætermittere quî poſſum? quorũ propria illa profeſſio fuit,

vt quam illi inſignem in animo conceptam vim haberent ſanctitatis ac ſcientiæ, eam in alios commonendo, reprehendẽdo, hortando deniq; tranſfunderent. Nolo tamen eorum virtutem cum ſumma patientia coniunctã meis verbis ornare potius, quàm diſertiſſimo ſummi Præconis teſtimonio commendare. Audite igitur ſingulare de iis diuini Apoſtoli elogium. *Alij* (inquit) *ludibria, & verbera experti, inſuper & vincula & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Ergo ea profitendæ tradendæque virtutis præmia ſunt. Hac infelicitatis inuidiæque mercede id quærimus, quicúmque demum iſtud quærimus, vt nequitia & ignoratione depulſa lucẽ hominum mentibus ac pietatem inferamus. Eiuſmodi cætera eſſe quæ à me neceſſariò prætereuntur, clariſſimorum virorum exempla putatote. Vna omnium fortuna, & quaſi lex fuit, idem exitus: quia idem omnibus ſtudium, eadem fuit cum vitiis ac pra-

uitate suscepta dimicatio.

Fuerit sanè in magnis præstantibúsque viris plurimis iactata iniuriis virtus: feratur vtcunque in bonos inuidiæ potestas: grassetur in eximiorum hominum innocentiam flagitij, atque improbitatis licẽtia: quiduis denique, dum in homines, audeat; abstineat Deo. Faciet id verò: Quid enim hoc tam temerario ausu respiciat? aut qua spe infinitam illam vim ac potestatem oppugnet? Miserum me! Quid enim volo? quid cogito? quid mihi hoc dicendi argumento atque hac oratione suscipio? Etiamne inuidiæ solatia cõparantur? Hoc nimirum assequi conamur, non vt molestè feramus aliquando nos aliorum maleuolentia atque audacia violari. At qui tandem id facimus? qui sumus, quos ægrè pati istud atq; offendi horum iniuriis conniat? Supráne communem conditionem hominum elati proprium nobis quiddã ac diuinũ sumimus? Sumamus profectò, dũ contenti simus, dum ne illud etiã aspernari velimus. Patienter quicquid Deus, Deus inquã ipse pertulerit, feramus & nos. Tametsi nõ il-

lud à nobis exigitur: verùm imitemur vtique quoad possumus. Hoc certè præstare possumus: vt quā ille in crudelissima tantæ inuidiæ flamma tam sæuis atque acerbis cruciatibus, tam nefaria atque indigna morte subeunda inexpugnabilis animi constantiam ac fortitudinem præ se tulerit, eius nos particulam in contemnenda saltem superandáque aliquantula hominum offensione præbeamus.

Sentio (Auditores) & vos vna mecum percipitis, qui se mihi dicendi locus, quàm copiosus, quàm potens, quàm efficax, quanta orationis vis ac facultas aperiat. Quæ mihi quidem nunc primùm oblata potiùs quàm initio orationis gratulor. Nunc enim si aut à me omissa, aut ieiunius tractata tanta res fuerit, temporis angustiis potius, quàm inopia nostra atque infantia factum existimetur. Tum neque omitti à me sine prænaricatione potuit, & tractari nisi incredibili, quæ in me non est, eloquentię facultate nō potuit. Quamobrem discedam hinc ego bene vobis iubentibus, & ita discedam, vt hoc mentibus vestris infi-

xum esse cupiam; quam non grauatè toleranda, contemnendáque inuidia sit, à cuius contagione immunem sese esse maiestas tanta noluerit. Fuit hoc verè, fuit acerbum generi nostro atque luctuosum: vsque eo premi hominum inuidia editam hominum causa, atque in terras delapsam æternam Sapientiam. Idem tamen, reliquos vt fructus præteream, ad singulare ferendæ inuidiæ documentũ humano generi fuit necessarium. Cogitate animo fortissimos atque inuictissimos Christiani nominis Athletas: omnem illam in propaganda religione, tradendísque fidei seminibus Apostolorum constantiam, incredibile atque inusitatum sanctissimorũ Martyrum in difficillimis tormentis perferendis robur; intolerabiles omnis ætatis, omnísque sexus pro pietate cruciatus, carnificinas, laniationes: quicquid sæuissima Tyrannorum ingenia, aut ad contumeliam ignominiámque inauditum, aut ad supplicium corporũ asperum ac vehemens, aut ad cæterorum terrorem validissimum excogitare potuerunt. Omnes-

iſti effrænatæ inuidiæ furioſi atque inflammati impetus (quæ omnia cuius tandem cogitatione ac memoria nedum oratione contineantur?) Hæc, inquam, tam inſignia, tam efficacia ad contemnendam inuidiam exempla illo prorſus authore atque impulſore ſuſcepta ſunt.

Quid illa, quæ tametſi minus habent crudelitatis ac ſanguinis, eo tamen ad demonſtrandam inuidiæ pertinaciam accõmodatiora ſunt, quod ab domeſticis, hoc eſt eiuſdem profeſſionis ac nominis hoſtibus defixa in bonorum fama atque exiſtimatione nefariæ obtrectationis tela continent? Quæ vt in bonis omnibus, id quod ego tota hac oratione palàm facio, perpetuò hæſerint, in eos tamen præcipuè intenta coniectáque ſunt, qui ab hominum ſocietate certo animi conſilio ſegregati, ſanctiori ſe inſtituto ac vitæ genere deuinxerunt. Meminiſtis credo, quàm crebrò in ſelectum illum Eccleſiæ florem, Chriſtianæ dignitatis ornamentum, Monachorum ſacratiſſimos ordines perditiſſimorum ſeſe Tyran-

nium doctrinarúmque præstantia? quanta vitæ castitate, fide, religione, integritate, prudentia?

Bene sanè atque opportunè factum (Auditores) quòd ab Gentilibus ad nostros tandem imprudentes euasimus. Non enim illud fortasse mirum est, arsisse hominum inuidia fucatam illam ambitiosámq; virtutis speciem. Nec magno admodũ damno, vtpote adultera córruptáq; sapiẽtia, nequissimorum in sese mortalium procacitatem ac petulantiam conuertit. Illud magnum est, & huius orationis argumentíque præcipuum: diuinam alteram ac cùm veritatis luce perfusam, tùm solidæ ac sinceræ probitatis magistram assiduè cum iisdem illis fluctibus, atque eadem hominum iniquitate certasse. Certasse dico? Et verò atrocissimo periculosissimóque conflictu. Nec est tamen, quòd eam magnoperè sortis huius ac conditionis pœniteat. Certauit vtique; sed victrix perpetuò ac triumphans discessit. Multi in illam magnique sæpius nefariorum hominum impetus, & bonorum multi: sed vtrisque disiectis ac

diffi-

dissipatis emersit illa tandem, séque maiorem inde ad gloriam ac decus erexit.

Vtinam (Auditores) siue ingenij mei ac memoriæ imbecillitas; siue debitæ erga humanitatem vestram verecundiæ ratio; siue postremò præstituti ad dicendum temporis breuitas pateretur, vt, quod facere hoc loco maximè statueram, partim sacris è literis, partim aliis ex monimẽtis singillatim insignium virorum exempla depromerem. Docerem in omni ætate fuisse semper aliquos, quorum spectatam multis magnisque rebus integritatem fœda illa inuidiæ labes afflictam atque exercitam habuisset. Vos ipsi, quòd præstare in præsentia hâc Oratione prohibeor, priuatim apud vos facite, vt iã inde à vetustissimis sæculis acerrimũ virtutis cum inuidia certamen ad hæc vsque tempora repetatis. Non erit in huius inquisitione magnoperè laborandum: Res est cùm perspicua omnibus, tum exemplorum multitudine penè infinita. Tantum oculos ad sacrorum voluminũ lectionem adiicite. Occurret vobis hinc

fraterno ſcelere ſublatus ſanctiſſimus Adoleſcens: illinc leuiore aliquanto, ſed execrando facinore interceptus alter ac venditus; vterque tamen vnius ſanctimoniæ ac virtutis nomine in eam calamitatem adductus. Sequuntur alij, quibus non tam bonis eſſe ipſis, quàm alios doctrina inſtitutionéque eôdem compellere fraudi atque exitio fuerit.

Poterat ſecurus eſſe, omnique vacare inuidia Hebræorum prudentiſſimus legiſlator, ſi impoſitum ſibi à Deo virtutis morúmque magiſterium deponere voluiſſet. Non eſſet in tanta ſuorum atrocitate atque iniuria verſatus. Nec imminentes toties ceruicibus ſuis & diſtrictos gladios ac volitantia ſaxa timuiſſet. Iam verò quæ & quãta eam ob rem diſcrimina adierit, quantum oneris ac negotij in tractanda contumaci ac rebelli gẽte ſuſceperit: quas etiam à coniunctiſſimis vexationes ac moleſtias perpeſſus ſit, cogitatione aut lectione vobis eſt, quã mihi oratione aſſequi facilius. Prophetas ipſos verò prætermittere quî poſſum? quorũ propria illa profeſſio fuit,

vt quam illi insignem in animo conceptam vim haberent sanctitatis ac scientiæ, eam in alios commonendo, reprehendēdo, hortando deniq; transfunderent. Nolo tamen eorum virtutem cum summa patientia coniunctā meis verbis ornare potius, quàm disertissimo summi Præconis testimonio commendare. Audite igitur singulare de iis diuini Apostoli elogium. *Alij* (inquit) *ludibria, & verbera experti, insuper & vincula & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Ergo ea profitendæ tradendæque virtutis præmia sunt. Hac infelicitatis inuidiæque mercede id quærimus, quicúmque demum istud quærimus, vt nequitia & ignoratione depulsa lucē hominum mentibus ac pietatem inferamus. Eiusmodi cætera esse quæ à me necessariò prætereuntur, clarissimorum virorum exempla putatote. Vna omnium fortuna, & quasi lex fuit, idem exitus: quia idem omnibus studium, eadem fuit cum vitiis ac pra-

uirate suscepta dimicatio.

Fuerit sanè in magnis præstantibúsque viris plurimis iactata iniuriis virtus: feratur vtcunque in bonos inuidiæ potestas: grassetur in eximiorum hominum innocentiam flagitij, atque improbitatis licẽtia: quiduis denique, dum in homines, audeat; abstineat Deo. Faciet id verò: Quid enim hoc tam temerario ausu respiciat? aut qua spe infinitam illam vim ac potestatem oppugnet? Miserum me! Quid enim volo? quid cogito? quid mihi hoc dicendi argumento atque hac oratione suscipio? Etiamne inuidiæ solatia cõparantur? Hoc nimirum assequi conamur, non vt molestè feramus aliquando nos aliorum maleuolentia atque audacia violari. At qui tandem id facimus? qui sumus, quos ægrè pati istud atq; offendi horum iniuriis conniat? Suprâne communem conditionem hominum elati proprium nobis quiddã ac diuinũ sumimus? Sumamus profectò, dũ contenti simus, dum ne illud etiã aspernari velimus. Patienter quicquid Deus, Deus inquã ipse pertulerit, feramus & nos. Tametsi nõ il-

lud à nobis exigitur: verùm imitemur vtique quoad possumus. Hoc certè præstare possumus: vt quā ille in crudelissima tantæ inuidiæ flamma tam sæuis atque acerbis cruciatibus, tam nefaria atque indigna morte subeunda inexpugnabilis animi constantiam ac fortitudinem præ se tulerit, eius nos particulam in contemnenda saltem superandáque aliquantula hominum offensione præbeamus.

Sentio (Auditores) & vos vna mecum percipitis, qui se mihi dicendi locus, quàm copiosus, quàm potens, quàm efficax, quanta orationis vis ac facultas aperiat. Quæ mihi quidem nunc primùm oblata potiùs quàm initio orationis gratulor. Nunc enim si aut à me omissa, aut ieiunius tractata tanta res fuerit, temporis angustiis potius, quàm inopia nostra atque infantia factum existimetur. Tum neque omitti à me sine prænaricatione potuit, & tractari nisi incredibili, quæ in me non est, eloquentię facultate nō potuit. Quamobrem discedam hinc ego bene vobis iubentibus, & ita discedam, vt hoc mentibus vestris insi-

xum esse cupiam; quam non grauatè toleranda, contemnendáque inuidia sit, à cuius contagione immunem sese esse maiestas tanta noluerit. Fuit hoc verè, fuit acerbum generi nostro atque luctuosum: vsque eo premi hominum inuidia editam hominum causa, atque in terras delapsam æternam Sapientiam. Idem tamen, reliquos vt fructus prætercam, ad singulare ferendæ inuidiæ documentũ humano generi fuit necessarium. Cogitate animo fortissimos atque inuictissimos Christiani nominis Athletas: omnem illam in propaganda religione, tradendísque fidei seminibus Apostolorum constantiam, incredibile atque inusitatum sanctissimorũ Martyrum in difficillimis tormentis perferendis robur; intolerabiles omnis ætatis, omnísque sexus pro pietate cruciatus, carnificinas, laniationes: quicquid sæuissima Tyrannorum ingenia, aut ad contumeliam ignominiámque inauditum, aut ad supplicium corporũ asperum ac vehemens, aut ad cæterorum terrorem validissimum excogitare potuerunt. Omnes

isti effrænatæ inuidiæ furiosi atque inflammati impetus (quæ omnia cuius tandem cogitatione ac memoria nedum oratione contineantur?) Hæc, inquam, tam insignia, tam efficacia ad contemnendam inuidiam exempla illo prorsus authore atque impulsore suscepta sunt.

Quid illa, quæ tametsi minus habent crudelitatis ac sanguinis, eo tamen ad demonstrandam inuidiæ pertinaciam accõmodatiora sunt, quod ab domesticis, hoc est eiusdem professionis ac nominis hostibus defixa in bonorum fama atque existimatione nefariæ obtrectationis tela continent? Quæ vt in bonis omnibus, id quod ego tota hac oratione palàm facio, perpetuò hæserint, in eos tamen præcipuè intenta coniectáque sunt, qui ab hominum societate certo animi consilio segregati, sanctiori se instituto ac vitæ genere deuinxerunt. Meministis credo, quàm crebrò in selectum illum Ecclesiæ florem, Christianæ dignitatis ornamentum, Monachorum sacratissimos ordines perditissimorum sese Tyran-

norum væſana rabies effuderit. Quoties illos in Oriente aut execrandi Transfugæ veteratoria calliditas, aut Valentis hæretici hominis deſperatiſſimus furor, aut Copronymi Conſtãtini fœda atque inaudita barbaries, aut poſtremò Leonis Armeni effrænata ferocitas peruertere funditus ac profligare contendit? Cùm alios verberibus ac ſuppliciis conficerent: alios carceribus atque ergaſtulis clauderẽt; multos inedia, faméque conficerent, pleróſque in exilium aut militiam tuguriolis ac gurguſtiis extractos immaniſſimè compellerent. Sunt hæc & id genus alia, quibus noſtra etiam ætate in eius profeſſionis viros hæreticorum intolerabilis feritas graſſata eſt, quamlibet nefanda atque crudelia: ſed ea, vtpote ab externis atque hoſtibus, quoquomodo perferenda ſunt. Iſtud verò quis audire ſine gemitu poſſit, ne tutò quidem vnquam Chriſtianos inter, ac cum recta alioqui fide conſentientes ei generi hominum licuiſſe conſiſtere? Audeo & rei veritate, & veterum monimentorum atque annalium authoritate fretus aſſerere;

Nullam vnquam inter tot, tamque multiplices familias extitisse, quàm cum initio primum instrui, atque adornari cœpta sit, non ad interitum prope atque internecionem cæca multorum libido ac peruersitas redegerit. Sed illud æquè testatum compertúmque est: nulli eorum, qui se adeo nefarij contagione sceleris obstruxisset, tandam audaciæ temeritatem impunè stetisse. Vt à Gregorio, Basilio, Hieronymo, Benedicto, ac reliqua vetustate discedam, faciam in vno vobis recentioris exemplo temporis quod dico manifestum.

Cùm primùm celeberrimi duo sanctissimíque Dominicanorum ac Franciscanorum ordines summas ad rei Christianæ opportunitates emersere, tanta est illis tempestas obiecta turbulentissimi temporis, vt occasum extinctionémque suam momentis penè singulis perhorrescerent. Sed acerrimè præ cæteris duorum hominum in eos perbacchata est insania; qui è

medio Ecclesiæ sinu (proh Deum immortalem! etsi graue illud dictu est, dicendum tamen) ex ipso, inquam, sinu Ecclesiæ coorti, concionibus, disputationibus, scriptis voluminibus, omni eos importunitate, omnibúsque probris ac calumniis violarunt. Operæ pretiũ est animaduertere qua tandem seueritate tam atrox crimen diuina iustitia vindicarit. Quanquam ea magna temeritatis pœna fuit, duorum præstantissimorum, clarissimorúmque vtriusque familiæ luminum authoritate ac stylo fuisse confossos: amplius tamen subinde horribiliúsque ambobus supplicium inflictum est. Horum enim alter Guillelmus nomine publico in purpuratorum Patrum consessu conuictus, exustis consceleratis Voluminibus, dignitate est omni fortunísque spoliatus; atque eidem insuper Ludouici Regis iussu aqua & igni tota Gallia est interdictũ. Alius non multo pòst fœdissima lue ac membrorum dissolutione correptus, extraordinario genere mortis quàm graue istud scelus esset ostendit, cui tantæ essent diuino consilio

pœnæ constitutæ. Meritò sanè in eam puniendam coërcendámque nequitiam pari consensione ad humanam diuina sese authoritas adiunxit: vt nequaquã dubitare possemus cum eiusmodi hominum iniuria vehementem vtriusque contumeliam esse coniunctam.

Credo non neminem eo animo atque opinione esse, vt me partem huius in nos querelæ atque orationis aliquam collaturum existimet. Non faciam tamen hoc loco (Auditores) & modestiæ potius meę, quã expectationis cuiusquam rationẽ habebo. Simul illud occurrit: nondum fortasse eo nos esse loco, vt tolerandæ contemnendæque inuidiæ de nobis exempla cæteris pręscribamus. Accedit prętérea, quod qualiscúnque in nos, atque vtcúnque commota primùm, mox compressa iactatio est, sine ingenti atque acerrimo dolore commemorari nõ potest. Propterea quod cuius cõsilio, authoritate, voluntate, liberalitate incredibili ac penè diuina instaurata, ac tantum quantum omnes intelligunt ornata nostra dignitas est, ad eius cogor

luctuosissimum funestissimúmque deplorãdum interitum, vt initium antea, sic exitum orationis meæ conuertere. Cuius etiam illud ex improuiso, & miserabili casu didicimus: Nullum esse tantum animi decus, nullam tantam dignitatis potentiam, nullam tantam amplitudinem virtutis ac glorię, quàm non suffusa inuidiæ peste hominum audacia, atque improbitas perrumpat. Verùm sub ipsis felicissimi regni auspiciis, recenti adhuc publicæ hilaritatis lætitiæque memoria, vt non deponi penitus tam vehementis calamitatis recordatio possit, alterius certè in loci opportunitatem, ac temporis differatur.

Quod verò vnum & hodiernæ diei celebritas, & ineuntium studiorum nostrorum operæq; ratio, & cùm publica tùm priuata omnium vota postulant, id ab Regum omnium moderatore conseruatoréque Deo postremò precabor: Vt nascentis Imperij primordia ab Christianissimo Rege Ludouico auspicatò capta, sub Serenissimæ tutela matris quàm pacatissima diu totius regni trãquillitas, com-

modiſſimúſque rerum omnium ſtatus excipiat. Sit optimo atq; inuictiſſimo parenti proles aliquando ſimilis. Eam in ſe morum facilitatem, humanitatem, clementiam, fidem, altam atque exaggeratam animi vim, ac fortitudinem effingat. Hac vna ſit re diſſimilis, quod vt temporius regni gubernaculis impoſitus eſt, ita diutius paribus ſecum incrementis augeſcente conſtitutáque imperij fortuna, ac felicitate perfruatur. Eſt hæc cum illo voti huius vtilitas ciuibus omnibus communis: priuata horum altera, nec omnium, ſed bonorum duntaxat, ſed eorum quibus ob virtutem honeſtáque ſtudia maleuolorum eſt furor, atque inuidia ſuſtinenda. Horum omnium, defenſorem ſe ac propugnatorem profiteatur. Sit vexatæ afflictæque, ſiue hominum errore, ſiue iniquitate tẽporum innocentiæ perfugium. Nihil hac laude amplius Regi, aut magnificentius, nulláque re propius ad Dei immortalis, cuius effigiẽ maieſtas illa præfert, ſimilitudinem acceditur. Ita verò haud dubie matura iam ætate faciet. Nec aliud de ſe vel tanti ſobo-

les Principis : vel tam egregia ac mirifica ingenij indoles , vel ſanctiſſima ſub curâ diligentiáque matris educatio , vel enixa totius Chriſtiani orbis vota ſtudiáque repromittunt. Sic demum ſub eius Imperio ac prouidentia futurum confido, vt cùm defenſos ornatóſque bonos, coërcitam ac repreſſam malorum vim , atq; inanes inuidiæ conatus viderint , tum verius factis ex ipſis, quàm ex noſtra, aut cuiuſquam oratione intelligant homines , ad virtutem honeſtarúmque diſciplinarum ſtudium aſpirantibus nullam eſſe importunitatem inuidiæ aut maleuolentiæ pertimeſcendam.

DE ADHIBENDA IN Scholis Æmulatione,

ORATIO SEXTA.

QVÆ fuit hactenus (Auditores) perpetua in his Scholis, & inueterata ratio, vt ab legitima præmiorũ diuisione ineuntis anni primordia caperẽtur, multùm ea res visa est, cùm ad auspicij religionem aliquam, tum ad excitanda mercedis ac gloriȩ spe, puerorum studia pertinere. Qui cùm perdiu feriati à literis, vagatíque essent, ac velut ad amœnam aliquam stationem quietis, & otij adhæsissent, tum illos recens hęc ambitionis commotiuncula, quasi in altum secunda quædã aura prouehebat. Nemo enim tam agresti ingenio esse potest; quem non vel concursus hominum frequens, vel Ludorum ac Theatri apparatus, vel spectaculi totius splendor, vehementer afficiat. Cùm verò tubarum etiam, can-

tus consessus ille personuerit: cùm vox illa præconis exaudiri, cùm citari nominatim quisque ac prædicari cœperit, cùm productus in concione, ac laureatus consederit; tum non animorum motus solùm in intuentibus pueris, sed vehemens quidam impetus atque ardor existit. Verùm hæc certis ac necessariis de caussis in aliud translata tempus de vsitato illo ac proprio sunt: quòd & occupationibus suis interpellatum idem & exemptum erat, & propter moram aliquorum ac tarditatem, parum omnia commodè instrui, atque adornari poterant. Quamobrem quò minus ista hoc tempore suppetunt (Auditores) eo magis elaborandum mihi est, vt qui eorum vsus atque fructus esse solet, is & orationis meæ, & argumenti genere ipso compensetur. Atque hoc quidem delectum à me modò, & hodiernę disputationi propositum confido; in quo tractando esse summa vis ad incitandum debeat: quodque vnum vt diligentiæ, industriæque cotem, sic langoris, & inertiæ, quo nihil est Scholarum institutis capitalius, interitum

appellare ſoleo. Illud verò alterum optandum maximè fuit, vt argumenti dignitati, ac ponderi par orationis facultas accederet. Quæ ne ipſa quidem fortaſſis magnopere deſiderabitur: ſi & ego, quantulum id cumque eſt, quod ego dicendo poſſum, totum ad hoc explicaro; & vos non quid veſtra (Viri ornatiſſimi) aut propoſitæ rei grauitas poſtulet; ſed quid pueris noſtris aptum ſit, habitam, vti ſoleo, à me rationem exiſtimetis. In quo feci ſanè non inuitus (Auditores) meum vt vobis conſilium omne, & artificium proderem, quo ego, cum ex hoc loco dicendum mihi eſt, ſæpè ac libenter vtor; quod adeo vos vbi intellexeritis, non improbaturos eſſe certò ſcio. Ego enim, quo mea mihi imbecillitas nota maximè eſt, ne aut grauioribus in rebus tractandis, aut veſtra cauſſa potiſſimum explicandis periclitari cogar, receptum mihi ad puerorum noſtrorum captum, ac perfugium paraui. Itaque ſiue exiguum & leue eſt id de quo diſputo, ſiue illuſtre quidem eſt, ſed ieiunè à me, at-

que exiliter dicitur, cùm illud excipio, adolescentulorum id esse gratia susceptum, videor à me onus omne cùm exactionis vestræ, tùm iudicij atque offensionis depellere.

Sed de Orationis huius argumento nihil à me deprecandum, excusandum à vobis est, præter tenuitatem meam atque inopiam. Non enim ij, opinor, eritis, qui Æmulationem, cuius ego de opportunitate ad literarum studia differam, non dicam ab hoc instituto segregetis, quî enim facere istud potestis? sed primæ ætatis curriculo definiendam putetis. Qui quidem error non opinione forsitan multorum, sed vsu ipso ac voluntate percrebuit, vt quibus ea re plurimùm opus esset, iis solis adhibenda videretur. Etenim qui aut natu grandiores, aut Scholæ ordine superiores sunt, totum hoc illis æmulandi negotium displicet; vt vel æmuli nomen ipsum probro atque ignominiæ ducatur. Verùm quàm in vocis huius notione capienda, tàm in æstimanda rei veritate admodum aberrant. Nam si hoc æmulari vocant, rixari pueru-

ſorum more, ac cum æqualibus ſuis per iurgium, clamorémque contendere, leue ac puerile eſſe non nego. Sed eſt alia præter hanc æmulandi ratio matura atque conſtans, acris tamen nihilominus ac vehemens, quæ cohibet ipſa ſeſe, neque indecorè foràs profunditur. Nam altera illa in Pueris toleranda, ideò, optanda etiam in nonnullis eſt, quòd hæc velut in herbis ſignificet, quanta frugum ingenij vbertas ac copia ſit futura. Genus quidem æmulandi ipſum vtrobique par atque vnum eſt; idémque in animi geſtientis honeſta motione, & agitatione cernitur: dum aut æquare nos aliis, vel etiam anteire ſine maleuolentia ſtudemus, aut idipſum cauemus, ne ab illis laude atque induſtria ſuperemur. Quæ ſtudiorum ſanè concertatio tantùm abeſt vt aliena grauitate, ac maturitate ſit, nullam vt honeſtatis ſine ea partem conſequi, nullum doctrinarum aut virtutis curſum tenere poſſimus.

Ac mihi paulò ſubtiliùs iſta perſcrutanti non modò inſita animis,

atque ingeniis videtur hominum, sed ex communi totius naturæ conditione, ac lege deprompta. Quæ ita ex dissimilibus, ac contrariis partibus contexitur, nihil vt eas æquè ac dissensio mutua, iactatióque foueat; nulla re contra magis, quàm consensione ac pace turbentur. Fingite enim naturæ partes inter se conciliatas, ac natiua illa Elementorum sublata dissidia; potest vel momento vno Vniuersitatis moles ista consistere? Nihil sit quod ignis acrimoniæ, quod humoris frigori, quod subtilitati aëris resistat: nonne languere singula, ac præcipitare in exitium, atque interitum necesse est. Illi ipsi ventorum incursus, ac procellarum turbines, quibus infestum mare, atque importunum redditur, dum illud agitatione fluctuum, quasi flabello quodam ventilant, minimè putrescere, sitúque corrumpi patiuntur. Parum est de stirpium, animantiúmque corporibus dicere, cùm ne orbes illi quidem sempiterni, tametsi incorruptis ex rebus, & perpetuis constent, sua quasi pugna, ac dimicatione careant.

Quo enim alio nomine appellem cœlestium globorum inter ſe conuerſiones contrarias? quo item Solis, Lunæque circuitus? quo cæterorum ſiderum curſus præſertim errantium? quo progreſſus eorumdem ac regreſſus, & à ſe inuicem, & à Sole diuerſos? Quæ porrò, varietates illæ ac diſcrimina, non modò quod maiora alia aliis ſint; quòd celeriùs mouentur, aut tardiùs, nec iiſdem ſpatiis inſiſtunt; & cùm antecedendo, tum ſubſequendo, tum occultando ſe, tum rurſus aperiendo, mirabiles habent in curſu viciſſitudines: Verùm etiam quòd vi atque efficientia pugnant ipſa ſecum, ac contrariarum ab iis mutationum initia cauſæque ducuntur? Itaque aliud triſte & aſperum, aliud proſperum & ſalutare ſidus eſt. Huius luce refrigerari, & algere terras, alterius incendi, atque exuri videmus. Ab hoc ſerenitas, ac tranquillitas cœli: ab illo imbres, turbines, ac tēpeſtates oriuntur. Quia ex diſcordia cum natura ſe vniuerſi, alit ac ſuſtinet, nec torpore ſegni, deſidiáque concidat; tum verò ſemina atque ſtirpes animan-

tiúmque corpora ipſa teneãtur. Quod igitur mutis & inanimis in rebus naturæ ſine ratione vis aſſequitur, id ingenita hominibus excellentiæ cupiditas facit, certique honoris & gloriæ ſtimuli, quibus vincere reliquos omnes, vinci autem à nemine ipſi natura duce cupiunt.

Sed quàm repente de eo quod ſpõte mihi cõſtitueram ſpatio ſum deiectus! Cùm enim omnia me puerorum ad captum accommodare dixerim, neſcio quomodo in eam ſum naturæ contemplationem inductus. Verùm reflectam ab eo curſu Orationem meam (Adoleſ.) & ad vos veſtraque ſtudia, imo etiam oblectamenta demittam. Volo ex eo quod omnium pueri amant maximè, quo afficiuntur, quod cæteris antepqnunt, aliquid ad Orationis & propoſiti fidem afferre. Si quis enim quid habeat ætas illa dulciſſimum quærat; Ludum, opinor, reſpondebitis omnes. Atqui ex hac ipſa re, quod dixi modò perſpiciecietis: Inſitam eſſe naturæ hominum excellentiæ cuiuſdam ac præſtantiæ cupiditatem, ex qua æmulandi ardor

ille, ac generoſus impetus naſcitur. Quis enim veſtrûm eſt, quanquam quid veſtrûm potiùs quàm omnium hominum dico? Quis eſt hominum igitur omnium, qui non in ludendo vincere ſe malit, quàm ab altero victum ſuperatúmque diſcedere? Nec illa tantùm quæſtuoſa ludorum genera dico; ſed ea præſertim, in quibus citra lucrum ingenij verſatur, atque induſtriæ contentio. Quapropter neruos omnes & vires ad victoriam adhibent, in quo incredibilis ille ardor leuiſſimis plerunque in rebus cernitur: & tùm cùm victi fuerint demittunt animos, aut cùm vicerint erigunt contrà, ac lætitiis, vt ille dixit, omnibus incedunt.

Neque verò in hoc adipiſcendarum artium doctrinarúmq; negotio, diſpar eſt ac ſui diſſimilis indoles, ſed eo acriores inſuper faces ad æmulationem iniiciunt, quo plus dignitatis, ac fructus vel opinione, Pueri, veſtra continent. Addam, non veſtra id quidem fortaſſe modò, ſed, vt ſpero, etiã aliquando veſtra, peritorum certè omnium opinione ac iudicio, volu-

ptatis. Quæ quoniam ſolidior eſt, ac tardior: nec antecedit operæ moleſtiam, ſed ſequitur, altera porrò præceps, ac geſtiens ſubinde blanditur animis, acriores hæc quam illa ſtimulos maiori parti affert hominũ. Quocircâ adiuuandæ illæ artes Oratione noſtra ſunt:vt ſi quas habent obſcuras quibuſdam, ac reconditas illecebras, eæ accenſo veſtris in mentibus æmulationis ſtudio, velut face quadam, appareant, erroris aut deſidiæ nocte diſcuſſa. Hoc verò eo diligentius agendum mihi eſt, quo propemodum vna ea res eſt in Scholis, quam non extorquere, ſed allicere, non violenter exprimere, ſed impetrare; non vi, minis, aut poteſtate cogere, ſed hortatione, precibus ac blanditiis aggredi oporteat. Nam aſſiduitatem, frequentiam, modeſtiam, in officio diligentiam facilè etiam à nolentibus obtineas. Vt autem æmulentur inuiti, nihilo magis efficies, quàm vt ament aliquid & amplectantur inuiti. Proinde eò reliqua oratio mea comparabitur, vt quantum ad haſce præſertim literas ala-

critas æmulandi adferat, intelligant ij, qui intelligere iſtud & poſſunt, & cupiunt. Quod ſi quis in eo forte numero vel ita ſtupidus eſt, nullum vt veræ laudis ſenſum, atque honeſtatis capiat; vel tam ſui ac doctrinarum cōtēptor, vt quid ad eas vtile ſit non laboret, neuter incitandus, admonēdus verò eſt ad diſcendi officium ac partes aliud quā conſpectum corporis ac præſentiam requiri. Sed de vobis (Ado.) aut veſtrûm maxima parte ſpero, fore vt ad intimos ſenſus hæc Orationis pars adhæreat; nec recuſaturum quēquā natu grandiorē licet, vbi quantum valeat illa didicerit, quin vltrò ſibi aſciſcendam iudicet, neque ſe ætatis excuſatione defendat.

Doceo itaque, quod mihi perfacile eſt, nullam eſſe ſiue præſtantiſſimarum, ſiue noſtrarum artium, aliter quàm æmulatione hominum expolitam, ac perfectam: nec vllo in doctrinæ genere reipſa quenquam, & opinione floruiſſe, cui non cum præſtantiſſimis certamen fuerit de excellentia ac laude ſuſceptum. Ac minimas ſanè artes & illiberales cuiuſmo-

di sunt opificum ac tabernariorum, nō inuitus hoc loco prætereo. Neque Hesiodium illud vulgare ac cōtritum profero; cùm ita dixit: *Et fabrum fabro, & figulum figulo, & artificem artifici inuidere.* In quo & illud ex eodem optimum. Inuidiam, æmulationémque dupliciter dici. Esse enim vitiosam alteram, quæ riualitati similis sit: cuius proprium est angi alienis bonis, iisdēque quoad fieri potest obsistere; alteram in imitatione, ac solicitudine quadam actuosa positam, sine vllius damno & incommodo, maxima verò cum sua vtilitate atque fructu. Atque illud æquè opportunum Orationi huic, quod cùm fabrum, vti dixi, & figulum, & Mendicum etiam, opinor, adduxisset, de cantoribus, hoc est, vt ego interpretor, Poëtis, subiungit. Quod & nos ex vulgari illo dicto postremum arripimus; & ille ipse qui dixit, suo exemplo, atque experientia doctus adiecit. Nam siue aliquot post Homerum annis fuit; siue eadem ætate vixit, eius æmulatione imitationéque profecit.

Vnum illum excipietis Homerum forsitan, quem imitati postmodum

omnes sunt, quem autem imitaretur ipse ob vetustatem non habuit. Ego ne eum quidem ipsum eximi patior. Qui præter Orpheum, Musæum, & antiquiores alios, certum sibi Scriptorem Æliano teste proposuit, à quo Troianæ res diu antè fuerant carminibus perscriptæ. Sed adiũgit ad historiã aliquid, quod etsi mihi parum probabile videtur, ad indicandam tamen æmulationis magnitudinem spectat, suppressum ab Homero illud opus & extinctum. Tanquam proprium atque suum esse belli huius argumẽtum cuperet; aut furta sua deprehendi à posteris nollet; aut illam denique ingenij contentionem, atque hominum de se iudicia perhorresceret. Hoc si ab Homero vnquam admissum; si nõ ad eius inuidiam à maleuolis confictũ est, factum quidem ipsum iure reprehendo; hominis verò felicitatem admiror, qui quod voluerit iniquo hoc consilio tã cumulatè perfecerit. Quis enim Poëtarũ post illũ extitit, qui non ad eundem vnum, quasi ad exemplar respexerit, omneque suum studium in eo æmulando, atque exprimendo po-

fuerit? Græcos vt omittam, quorum iste ingenia potissimum accendit, facile vt ex nostris, hoc est Latinis, Virgilij vnius recordemini. Non dico cuius hominis, quãti, ac quàm excellentis in eo genere. Sed hoc dico: quantuscúmque is ad Poëticam vim & facultatem fuit, in quo Homerum vel exæquauit solus, vel quorumdam iudicio superauit, tantum esse diligenti illius æmulatione factum. Piget alios post Virgilium Poëtas referre. De quibus tamen, quoniam mea hoc anno, ac pręcipua prouincia est, alius erit dicendi locus si videbitur. De Oratoria vi, & professione, cuius alteri partes mandatæ sunt, dici hîc potissimum conuenit. Etsi ne dici quidem magnopere conuenit, quod ignoret nemo, qui illius artis prima elementa didicerit, quantoperè cum illa arte sit æmulationis ratio, atque vtilitas coniuncta. Vtilitatem dico coniunctam? Imò eius ipsam scientiæ partem asserunt plerique; colligatam cum ea, & implicitam esse, nec seiungi, ac diuelli posse iudicant. Imitatione quippe nemo est, qui non contineri magnum

huius disciplinæ partem existimet. Quid est autem aliud æmulatio, nisi aut imitatio quædam acrior, aut cùm imitatione cohærens quippiam, ac connexum? Vtrumnam igitur eos, qui Rhetoricæ præcepta mandarunt literis, de harum rerum affinitate aliter, quàm vti experti erant, statuisse creditis? Ecce tibi florentissimis in ciuitatibus dicendi Principes duo, ac Græcæ, Latinæque facundiæ velut fontes, & capita. Quos dicam tametsi non nomino, vel à pueris intelligi scio. Cogitate igitur quæ fuerit amborum in eloquendo virtus, quæ facultas, quàm præstans vndequaque vis; quæ porrò amplitudo; quæ fama, quæ authoritas cùm viuorum apud ciues suos, tum nostris etiam temporibus mortuorum. Hæc vos, inquam, æstimate si potestis, ac perpendite. Vnà & quæ sit æmulationis ad eloquentiam vis, ac momentum æstimabitis. Siquidem vna hæc est, quæ tam exquisitam in iis orationis copiam, tam inusitatum splendoris, famę, nominis decus, atque ornamentorum omnium congessit.

Commemorare hoc quidem possum (Auditores) quantum alter alteri contulerit propositus ad imitandum. Quid, inquam, ex Demosthene Tullius noster expresserit. Cuius admirandi, prædicandi, æmulandi verò atque imitandi finem nunquam fecit. Possum etiam Græcos Demosthene antiquiores nominare multos, quorum is se lectione & imitatione formauit. Sed illud occurrit; nequaquam satis ad institutum meum videri posse, si de veterum tantùm æmulatione dixero, non eam attigero præcipuè, quæ in spirantes adhuc & viuos mutua fit, aut ab altero saltem suscepta. Inter quas illud discrimen est, quòd qui priscos ac mortuos imitantur, in id incumbunt ferè, vt ad eorum se imitationem applicent: viuos æmulari plerumque citra imitationem possumus, vt etiam improbare quæ ab iis fiunt, & eorum laudibus obtrectare nonnulli soleant. Est verò genus hoc æmulationis cumprimis ardens atque efficax; atque in adolescentibus potissimum excitandum vitiositate detracta: vt quos pa-

res habent ætate atque captu, cùm iis assiduè ingenio, scientia, diligentiáque certent. Vsurparunt hoc certè summi illi, de quibus dixi proximè, Oratores duo. Nam vt à Græco primùm exordiar, quid aliud fuisse putatis, ex quo vis tanta orationis, ac robur, quod huic Oratori proprium conceditur, aliquando profluxerit? Aut vnde potius collectos illos dicendi impetus, illos neruos atque aculeos erectos, afflatum vigorem illum & ardorem, illas orationis faces, illa dicendi fulmina incensa atque inflammata creditis. Fuit hoc fuit æmulationis totum (Auditores) luctationis cuiusdam assiduæ ac certaminis fuit. Hæc enim omnia aut haberet numquam, aut inertiora, languidioráque haberet, si non iisdem temporibus vixisset Æschines, quo cùm perpetuò non magis de Republ. quàm de laude ac gloria dimicaret. Quo enim studio? quo ardore? qua obstinatione ac pertinacia? qua penè atrocitate in eam certationem incubuerunt? Qui porrò non ex vrbe solùm, sed ex tota Græ-

cia ad eos audiendos concursus? quæ frequentia? quæ expectatio? qui clamores, & applausus extiterunt.

Dies est aliquando Æschini à Demosthene dicta, quòd ad Philippum missus legationem ementitus esset. Caussâ ferè ad biennium productâ, vbi interim hoc fama ac rumore diuulgatum est, vniuersa se Athenas Græcia ad audiendum effudit. Diceres eos ad Olympia, & maximam illam quinquennalem ludorum celebritatem venisse; Ita ex vrbibus, oppidísque, imò etiam agris frequentes conuenerant, vt par illud nobilissimum velut Athletarum ac pugilum in stadio commissum cernerent. Hic tum, vti fit, tam singulari de se hominum iudicio incensi, tanto ad dicendum conatu insurrexerunt, vt cæteros facilè Æschines præter vnum Demosthenem, Demosthenes etiam ipsum se vicisse crederetur. Rectè profectò ac meritò. Violentiores enim sunt incursus irritatæ ac lacessitæ eloquentiæ, quàm remissæ. Atque vt torrentes, & fluuij è montibus lapsi

numquam feruntur rapidiùs, quàm cùm obicibus ac molibus interclusi sunt. Sic disertorum, & copiosorum hominum vehementior est oratio, cùm ei æmulorum, atque aduersariorum impetus obsistit.

Facit & temporis breuitas, & argumenti vbertas (Auditores) vt moderandum sit orationi meæ; neque in turba Oratorum hærere patiar, qui & multi eadem tempestate fuerunt, & in dissimili genere dicendi floruerunt, sui cuiusque duces ac principes. Quos omnes cum Demosthene, & Æschine eodem ferè tempore Græciæ velut prouentus quidam ac fertilitas produxit. Nolo si qua vis collecta est non tam facultate mea, quàm ipso orationis cursu, eam diducere ac dissipare per singulos; sed in Latinæ elegantiæ parentem ac Regem vniuersam atque integram effundere. Nam cuius aut grauiore possum vti authoritate, quàm illius viri, cuius in doctrina omni, & eloquentia non modò vox, sed nutus ipse ad faciendam fidem sufficit? Aut à quo illustriùs exemplum sumi po-

test, quàm ab eo, qui tam præstantem authoritatem, ex continuo huius rei vsu ac consuetudine collegerit? Habuit hic planè summa ad eloquentiam omnia; habuit indolem; habuit institutionem; habuit exercitationem; habuit industriam; habuit Athenis ac Rhodi doctorum hominum familiaritatem: audiuit in foro multos, dixit ipse sæpius. Hæc quanta præsidia videntur homini etiam mediocriter ad dicendum instructo? Sed si cum æmulandi studio, quo incredibiliter flagrauit, omnia conferantur, exigua sunt ac penè nulla. Nihil enim sic diuini in dicendo hominis eloquentiam acuit, aut ad eam, quam admirantur omnes, assequutus est autem nemo, facultatem perduxit, vt acerrima cum Hortensio, cum Sulpitio, cum Cotta, cum oratoribus cæteris, sed Hortensio maximè, inita de eloquentiæ laude contentio. Huius enim, qui ætate paululum antecedebat, & in foro ac causis agendis regnabat, æmulatione famáque commotus, omnes ex-

plicuit induſtriæ neruos, ac ſe in omnem augendæ facultatis conatum, & rationem intendit. Cùm hoc igitur aſſiduè in forum ac certamen deſcendere, pugnare in iudiciis, agere eaſdem cum illo cauſas, plerúmque contrarias defendere, vincere illum dicendo ſæpe, nonnumquam ab eo ſuperari. Cuiuſmodi quiddam Ciceroni aliquando contigiſſe apud Pedianum Aſconium legi. Fortè in eadem cum Hortenſio cauſſa primæ huic dicendi partes propter ætatem obtigerant. Dixit maxima omnium admiratione, Ciceronis etiam ipſius. Quæ res tam acres ei ſtimulos adiecit, vt in meditando lucubrandóque totam noctem traduxerit. Sed ea vigilia fractus ac debilitatus cùm poſtridie dixiſſet, longè eſt habitus inferior. Ac quid acciderit denique, quod ipſum ad æmulandi vim admirabilem pertinet, quæſo (Adoleſcentes) vt facilis, diligenter attendite. Cùm enim Hortenſius initio arderet dicendi cupiditate, ſic vt nullum diem eſſe pateretur, quo non aut in foro pu-

blicè, aut domi priuatim, sæpissimè autem eodem die & domi, & in foro se ad id exerceret; paulatim de summo illo suo studio remisit. Credo quod iam illum contentionis huius, atque exercitationis tædium cepisset. Aut certè cùm neminem videret esse secum conferendum, deinceps in otio ac cessatione beatiùs vellet, remissiúsque viuere. Sed vbi adolescere Ciceronem eandem ad gloriam vidit, reuocare se pristinum ad laborem, atque industriam cœpit, ne eo, quem adeptus fuerat, eloquentiæ principatu tanquam veteri possessione pelleretur.

Inuitus facio Adolescentes! vt ab iucunda hac mihi, vtili vobis Poëtarum & Oratorum mentione discedam. Inuitus quidem, & eo magis, quo infinitos à me præteriri video, cùm Oratores ac Poëtas, tùm Grammaticos, Historicos, ac reliquorum generum scriptores, vt minimè cum illis quos dixi comparandos, sic & prisca, & auorum nostrorum memoria, non nostra tan-

tùm celeberrimos. Atque vt intelligatis, quanta ſit argumenti huius copia, ac ſi complecti vniuerſa vellem quàm longè progredi ſit neceſſe: Poſſem ſi mihi per tempus liceret, tot è Græcia Comicos ac Tragicos omittere? Poſſem ſilere quot ſingulis ætatibus varietates ingeniorum, & Scriptorum æmulorum ille concurſus attulerit? Diſſimularem Latinos poſt Ciceronem, ac Virgilium vtriúſque artis oppreſſa iam Repub. clariſſimos? Nihil de Chriſtianis Patribus, Latinis item ac Græcis attingerem? Præterirem quantum in his literis Baſilio, Nazianzeno, Niceno, Chryſoſtomo ſecum, & cùm exteris certamen fuerit? Atque vt hæc ad noſtra tempora venirem, quomodo me putatis in ea oratione iactarem, cùm auctas eo pacto atque illuſtratas ferè omnes artes, ac doctrinas oſtenderem? Quid cùm Criticorum altercationes, ac pugnas referrem ingenioſorum hominum, ac plerúmque doctiſſimorum?

Sed his omnibus ex hac diſputatione ſublatis, dandum modò aliquid

Philoſophis, ac Theologis, & illud perbreue. Non enim incitandi mihi ſunt: ſed vos cæteri, ad quos iſte potiſſimum ſermo conuenit, propria illorum oratione inflammandi magis; vt ad minores veſtras diſciplinas ea petenda præſidia putetis, à quibus tanto altiores profeciſſe, ac pendere audietis. Non eſt mihi verendum (Auditores) ne nimis multa æmulationi videar doctrinis in veſtris tribuere. Hoc mihi paucis puerorum noſtrorum gratia, veſtra enim quid interſit non video; ſed illorum qui ignari fortè ſunt cauſſa demonſtrandum eſt; ab iis creuiſſe principiis Philoſophiam, ac Theologiam, iiſdémque quibus propagata eſt conſeruari oportere.

De Philoſophia primùm dico, quæ à Platone & Ariſtotele ferè nata omnis, aut vt modeſtius dicam aucta & amplificata, primùm illos ipſos mutua æmulatione de ſe benè meritos exercuit. De Diſcipulo ſanè ferunt; illum viuenti ac florenti adhuc Præceptori Scholam oppoſuiſ-

ſe ſuam. Quod ſi ille vnquam fecit; (feciſſe enim plerique negant) quonam animo fecerit interpretari non libet. Nihil atrocius volo de homine ſapientiſſimo, ac ſummo Philoſopho ſuſpicari. Purgatum eum ab omni calumnia, ac liberatum eſſe patior. Iis etiam aſſentior, qui totum hoc de Schola fictum eſſe, ac commentitium pugnant. Quòd autem vel à mortui authoritate diſceſſit; quòd illius doctrinam repudiauit; quòd nouam familiam inſtituit, ne hoc quidem ad tanti Viri contumeliam, & inuidiam traho: æmulationem verò quantam habeat ſatis ipſa per ſe res declarat. Verùm eandem cum æqualibus & condiſcipulis ſuis multò deinceps honeſtius tenuit: à quibus ſectarum, & factionum ſunt nata diuortia. Quæ poſteaquam ſopitæ omnes, præter Peripateticam vnã & extinctæ ſunt, ſciſſa eſt ea ipſa quæ ſuperfuit, & in plures partes opinionéſque diſtracta.

Grauior eſt ac conſtantior longè diuinarum rerum cognitio, ſed nec ipſa æmulationis expers, eáque præſertim

quæ quia in Scholis methodo, ac ratione traditur *Scholastica* vulgò nominatur. In quo ego ridiculus atque importunus videbor, si quod nullus omnium ignorat, admonere ac complecti voluero. Vestra mihi Theologi! experientia consulenda potius. Tametsi quid à vobis postulare istud attinet, quod per nos ipsi vestris in concertationibus intueri quotidie possumus? Vos enim cùm iactari in Scholis vehementius; cùm ardere contentione disputandi; cùm efferuescere quodam quasi ęstu; cùm vultu ipso, ac toto corpore inflammari cõspicimus, de æmulatione vltrà à vobis quęremus, quàm si nobis quid esset nondum constaret, discere ex hoc vno potuissemus? Quid hæ litigiosæ contentiones ac controuersię? Quid obscuri argutiarum sinus? Quid recessus ac latebræ? Quid probabiles vtramque in partem rationes? Quid argumentationum genus limatum ac subtile? Potuerunt hæc vel sine ingenti æmulatione reperiri omnia, vel reperta vsurpari à vobis possunt? audiri verò à nobis sine hoc, quod dixi, de æmulatione vestra iudicio vn-

quam poterunt? Quid illæ postremò partium dissensiones ac disciplinarum dissidia, quæ inter vos non minus quã Philosophos vigẽt; cùm alij D. Thomæ, alij Scoti, alij Ochanii, alterius alij sectam & institutionem persequi malunt; ab iisque quorum se ad dogma, & authoritatẽ aggregant, nomen etiam sibi & appellationem imponũt. Ecce altera Theologiæ forma, quæ in tuendis religionis arcanis, & coarguendis Hæreticis laborat, parumne apertè fœtum se æmulationis esse quendam; ab eadem ali se & educari significat?

Redeo ad vos, Adolesc., neque enim abesse longius possum. Estne vt illud vel minus honorificum vobis, vel non magnopere retinendum existimetis, cuius tam præstantes disciplinæ alumnas se ac propemodũ partus esse profitentur? Estne inquam, vt honestissimarũ contentionũ certamina nõ probetis, à quibus Philosophia, Theologia, artes omnes progressæ, vestræ adeo propagatę ac stabilitæ fuerunt? Nõ illud opinor, facietis. Vestra enim hæc non minus quam illorum: ac nescio

an minus illorum quám vestra præsidia sunt(Adolesc.) Itaque publica illa præmia, ac certamina, quæ tota ex ea re proficiscuntur, solis his humanitatis studiis & à maioribus proposita sũt, & ætate nostra constituta. Etenim quãtum memoria mea vetera recordari potest, neque Philosophi, neque Mathematici vnquam, neque vllius alterius artis periti ad eã periclitationem ingenij vocati sunt, aut, vt cæteros vincerent præmiis à Regibus & ciuitatibus affecti. Nostris verò ex literis primùm Athenis annua Tragicis ac Comicis decreta sunt; cùm fabulas singuli quatuor docerent, quam Tetralogiam à numero appellare consueuerant. Quid Alexandriæ in Ægypto, vbi à Philadelpho post insigne illud Museum cum paris splendoris Bibliotheca conditum solemnia quotannis indicta certamina sunt, quibus Poëtæ, Oratores, atque eiusdemmodi Scriptores de præmio corã iuratis iudicibus contenderent. Quibus etiam Ludis egregium quiddam accidisse aliquãdo fertur, atque ad declarandum contentionis illius ardo-

rem, ac vestram (optimi Adolescentes) incitandam industriam minimè hoc loco prætereundum. Cùm enim Ptolomæus Musis, vti dixi, & Apollini ludos dicasset; iisque ingentia præmia proposuisset qui cæteros scribẽdo superassent; ad huius certaminis arbitrium sex ex omni numero sapientissimis delectis, cũ septimus quæreretur, renunciatum Regi dicitur, Aristophanem quendam esse Grammaticum, acerrimi ingenij, indefessi studij, infinitæ lectionis virum, qui veteres omnes quotidie libros ex ordine perlegeret. Quo in cœtum Iudicum allecto, cùm præsente Rege primi Poëtæ scripta sua recitarent; atque, vti fit, quos maximè probaret multitudo clamore significaret; cæteris eum qui populo maximè placuisset pronuntiãtibus, rogatus sententiam Aristophanes eum pronunciari primum iussit, qui minimè populo placuisset. Admirante Rege, frementibus vniuersis, adiecit; scripta ab Iudicibus, non furta probari oportere; vnum illum quàm pessima, tam non aliena recitasse; reliquos aliena supposuisse pro suis. Tũ

memoria fretus infinita volumina protulit, quibus palam cum aliorum ſcriptis collatis, quid ex quoque deſumptum eſſet indicauit. Ob id damnatis, dimiſſiſque cum ignominiâ plagiariis, ampliſſimis ille ab Rege muneribus affectus, Bibliothecæ inſuper præpoſitus eſt. An verò in patria noſtra, in Gallia hoſpites adeò eritis, vt quid Lugduni celeberrima vrbe actū ſit nondum audieritis? Quid enim Ara illa à communi Gallia erecta nobilius? Aut vbi terrarum omnium tanta cum æmulatione Poëtarum ac Rhetorum commiſſa certamina fuiſſe legimus? Quantus ad illam dicentium aut recitantium timor! quantus pallor! Diceres ad pœnam ac ſupplicium deprōptos; adeò vt ea res ad prouerbium quoque ſermonis conſuetudine peruenerit. Cuius priſtini moris veſtigia, quod ad ſcriptorum commiſſionem pertinet, etiam hodie quarundam ciuitatum inſtitutis retenta ſunt. Noſtris verò in Scholis, id quod initio orationis attigi, eo quo experti ſumus fructu, quo vidiſtis apparatu, ac pompa celebrantur.

Quæ quidem consuetudo illustre ac pręclarum de æmulatione iudicium continet (Adolesc.) Cui vos eò accōmodari facilius debetis, quo id intellexistis hactenus quantopere cum seculorum omnium iudicio; cum præstantiss. virorum authoritate, cum literarum vestrarum ratione, cum naturæ totius approbatione consentiat. Nam eo in vobis commouendis ac cohortandis vehementior, satis ea quæ dixi strenuis atque industriis adolescentibus esse possunt, ignauos, aut quod nequius est contemptores literarum ac sui ne plura quidē allicere aut permouere possunt. Ergo & his, & illis postremò (iam enim ad exilium ac portum respicimus) hoc inquam postremum adiiciam: Magno omnibus ad æmulandi incitamentum vsui Præceptorum exemplū futurum. Qui inter se ipsos non illam quidem doctrinæ, ac scientiæ (facilè enim sibi inuicem cedunt) sed amoris in suos, laboris, diligentiæ, alacritatis, officiorum denique omnium æmulationem instituent. Hoc cùm cæteros omnes facturos scio; tum de meipso vobis

(Rhetoricę Audito.) polliceor. Neque vt de laboris magnitudine deonerari aliquid, atque in alterum traiici ſum paſſus, ſic de voluntate erga vos omnes, ac ſtudio detrahi eſſe paſſurum. Date hanc operam (Adoleſ.) vt quam contentionem habent Præceptores inter ſe ipſi, eandē vobiſcum excitati à vobis prouocatíque ſuſcipiant.

DE NIMIA IN SCHOlasticis Libertate coërcenda,

ORATIO SEPTIMA.

NON essem profitendis vllis omninò literis idoneus (Auditores ornatissimi) si quod in cõmuni hominum iudicio positum est non viderem; quàm difficile mihi onus impositum sit publicè in hac vrbe, Academiaq; docēdi. Quod etsi est per sese propter vtriusque splendorem operosum & arduũ; tamen hoc aditu, & instauratione Scholarum multò & laboriosius est, & maiorem in modum pertimesco. Video enim orationi huic interesse neminem; ac ne eorum quidem qui absũt esse vllũ suspicor; qui mediocre aliquid de his initiis ac vulgare cogitet; qui non infinitam quandam spem expectationémque præceperit: maiorem certe quàm non modò mea, quæ nulla propemodum est, sed nec alte-

rius poſſit induſtria ſuſtinere. Quod ſi id vel ſponte mea inductus aggrederer, vel priuatis ad illud viribus niten dum arbitrarer. Equidem animo cõmouerer (Auditores) vehementérque deſperarem. Nunc cùm & eorum quorum mihi authoritas ſanctiſſima eſſe debet, iuſſu hortatúque ſuſceperim : & eiuſdem, cuius illi nutu gubernantur, opem Numinis affuturam confidam ; etſi metu omni ac ſolicitudine carere penitùs non poſſum, fiduciæ tamẽ ea ex re plurimùm acceſſiſſe ſentio.

Ac profectò ſi quis ea qua ante paucos hoſce dies tam incredibiliter, tam prętér opinionem omnium geſta ſunt exiſtimare voluerit; ſi Chriſtianiſſimi Principis tam prolixum in nos ac beneficium animum; ſi eiuſdem non in ſalute modò tuenda noſtra, ſed in recuperanda ſalubritate ardens & incenſum ſtudium; ſi publicum de nobis Ordinum omnium grauiſſimúmque iudicium; ſi auguſtiſſimi Conſilij, ſi Senatus ampliſſimi in ornanda ſocietate, Scholiſque reſtituẽdis cõſenſionem diligenter attenderit : nihil

hil erit quod ad diuinam in nos curam prouidentiámque ſignificandam certius atque illuſtrius teſtimonium requirat. Neque verò dubitare debeo, quin eadem illa, quæ totum eſt quodammodo complexa corpus, ad priuati cuiuſque corroborandam ſolertiam Dei benignitas redundet.

Hac ego ſpe confirmatus (Auditores) ſimul æquitate veſtra, & humanitate fretus, quam hodierna mihi frequentia, & ad audiendum alacritas promittit; circunſcripta ſpecie omni atque pompa ad meum me munus penſumque reuocabo. Dabitis verò hanc mihi veniam; ſi, contra quam fortaſſis hoc tempore fieri ſolet, paululum à veſtra grauitate, ac dignitate ſeiungam orationem meam, méque ad diſcipulorum meorum captum, ac rationes demittam. Cùm meas perpetuò illorum ad commodum cogitationes, ac conſilia refero; tum ne hunc quidem locum vacare mihi ab eorum vtilitate patior. Simul ne quis inueterato iam errore putet, primum hunc ad docendum ingreſſum leuem ac remiſſum eſſe, non actuoſum ac ne-

gotiosum debere, & ingenij ac facultatis ostensionem potiùs, quàm laboriosi muneris specimen videri.

Ergo illud hodierna nobis oratione demonstrandum est: ei qui se doctrinarum studiis fungi ac perpoliri cupiat, peræquè nullam rem, ac nimiam libertatem & licentiam obesse, & eam ipsam propterea disciplina quadam, ac voluntaria seruitute deuinciri adstringíque oportere. Hoc ego præcipuè vobis (Adolescentes! vos enim deinceps oratio nostra respiciet) hoc, inquam, proponendum vobis ipso Scholarum, sic tanquam castrorum introitu decreui. Nam vt veteres illos Imperatores accepimus antè copias lustrasse suas, quàm ad bellum certaménque producerent; sic ego certa adhibebo piacula auribus vestris ac mentibus; quibus vos nouum ad militiæ sacramentum procurata labe omni, & macula comparetis. Ac si insitam illam quorumdam animis de falsa libertate opinionem extorquere potuero, nihil amplius confido fore, quo diuinitùs incitatus ad eas literas conatus vester, atque impetus retar-

detur. Etenim ſi rectè iudicare ipſi volueritis, facìle id quod oratione mea pugnare volo ſtatuetis : ab hac vna libertatis illecebra totum illud in puerorum ingeniis eſſe mali conflatum, quod ad publicam erupiſſe ſcholarum calamitatem & perniciem dolemus.

Sed ea primùm conſideranda nonnullorũ querela nobis eſt, quam tum deiis audimus, cùm ad ludum ac magiſtrum deducti ſunt. Nimirum datos ſe miſerrimam in ſeruitutem ; & in quoddam velut ergaſtulum coniectos ; carere ſe ætatis fructu : viuendum deinceps alterius ad nutum, atque arbitrium : non poſſe quæ velint, ac quemadmodum velint agere. Illud verò profecto nequaquam ferendum, malo ſe adigi etiam inuitos, vt ea quæ nolint, quæ plerumque conſequi nequeant ingenio ſuo, ac memoria comprehendant. Quorum etiam, ne qua cauillandi, aut ſubterfugiendi ſpes ſit, à moleſtis exactoribus ſubinde ratio poſtuletur. Quas porrò artes ac doctrinas eſſe tanti, vt eas cum illis acerbitatibus, atque eo corporis animí-

quę cruciatu cōmutandas existiment? Ita fit vt plerique communi hac discendi conditione deterriti ab literarum se studio segregent, si possint: si non possint, mœrentes ibidem, ac repugnantes iaceant, & sine vllo fructu perdiu in ingrato illo Gymnasiorum puluere conflictentur. Iam eorum aliqui, qui externa, ac solutiore disciplina reguntur, vbi aliquot horas ad Pręceptoris aspectum sese in Scholis cōposuerint; simulatq; domum regressi liberiore cœlo frui cœperint, vagi & effusi sic tanquam soluti vinculis exultant, ac se intermissæ libertatis dulcedine perfundunt. Qui verò interiore ac domestica continentur, perinde vt auiculæ inclusæ septis & caueis, dum cursare foris vltro citróque socios vident, gestiunt scilicet, ac sibi idem non licere iniquo animo ferunt.

Satin' vobis videor (Adolescentes) occultos animi vestri motus, ac reconditos attigisse dicendo? Satin' aditum inuenisse ad intimos vestros sensus atque consilia? Vester ille me aspectus, atque oculorum coniectus ad-

monet, non inanem hanc fuisse orationis partem, atque ad plurimorum recordationem, ac conscientiam adhæsisse. Qui si mihi ad ea quæ deinceps dicam aures suas, & animos accommodarint, facilè vel se ipsi sustentabunt in his rerum asperitatibus, vel alios quos eâdem tentari molestia didicerint, ad ea non modò fortiter ferenda, quæ cum dolore sustinent, sed asciscenda etiam, atque amanda pellicient. Nec de genere ipso libertatis subtiliora illa, atque exquisitiora profero: quibus Philosophorum scholæ, disputationésque personant. Non illud, inquam, persequor: Quid sit in quo Libertas, potestásque illa vt velis viuendi posita sit. Doceant hoc illi suos, qui id facere meliùs, & apud idoneos possunt: Neminem ita viuere, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, qui legibus non propter metum paret; sed eas sequitur, atque colit, quia id salutare maximè esse iudicat. Addant si lubet omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos esse seruos. Hæc & huius generis alia, quæ magnificè sanè, ac

ſplendidè dici poſſunt, quia remotiora ſunt ab vſu ſenſúque communi, minùs, opinor, adoleſcentulorum animos commouere ſolent. Quęrenda nobis faciliora paulò, ac procliuiora quædam: neque de libertate ipſa magnopere repugnandum: vt quæ ei nomini imperitè fortaſſis, ſed tamen vulgò ſubiecta notio eſt, ex eorum iudicio, captúque conſtituatur. Do illis hoc in doctrinarum, ac literarum curſu deceſſionem aliquam de ſumma libertate fieri, ac breui quadam imminutione capitis in ſeruitutem tranſcribi illam quidem, ſed vel voluntariam, vel honeſtam, addo etiam neceſſariam. Quòd ſi duo hæc poſtrema in ea re concurrere euidenter declararo; ſi non modò honeſtam, verùm etiam neceſſitate quadam impoſitam eſſe hanc ſeruitutem monſtrauero; de voluntate tandem recuſare quis poterit? Quis non iſtud ipſum vel ſolatium arripiat ægritudinis ſuæ, vel inuitamentum etiam conſtantiæ, atque firmitatis?

Atqui ita ſe res habet (Adoleſcentes) eáque eſt eximiis in rebus omni-

bus assequendis proposita lex atque conditio. Tametsi quid eximias, ac præstantes dicere attinet? Est enim id vbique,& in minimis adeo, ac contemnendis artibus verum, vt ad nullam possit penitus sine seruitute aliqua perueniri. Quæ cùm aut nunquam, aut perrarò sine magistro ac doctore condisci queant, necesse est profectò semper intelligi quempiam, cuius in ea re præscriptis seruiant, mandatis obtemperent,iudicio ac voluntati morem gerant. Quis nauticarum rerum scientiam aliter adeptus est, quàm post diuturnum non tam maris vsum ac tempestatum experientiam, quàm obtemperationem imperio alterius ac ductui? Quis architectandi,fabricandíque solertiam? quis sculpendi, aut pingendi potuit, qui non obstrictum se alteri, ac subiectum esse vellet perdiscere?

Quod ne adeo quidem minuti illi artifices ignorarunt; qui in arte ea quam profiterentur exercenda ita iuris esse sui voluerunt, vt Regum ac Principum iudicio,& authoritati non cederent,contráque illorum animad-

uersionē ingenij sui, ac solertiæ fiducia pugnarent. Ita Alexandro, vt opinor, Regi, cùm suam de tabella quadam sentētiam curiosiùs paulò diceret, restitisse ob os celeberrimus Pictor dicitur. Nec minori audacia citharœdus ille, qui coram alio Rege fidibus canens, & ab eodem pulsare alteram quàm oportere sciret admonitus, memorabili responso nimiam Principis diligentiam repressit. Et absit hoc (inquit) ab Rege, vt quid in hoc artificio deceat meliùs artifice ipso cognoscat. Atque hanc in contemnendis opificibus libertatem, vtpote ex artis industriæque conscientia profectam, maximi quique Principes benignè ac comiter tulerunt. Non tulisse Poëtarum siue fabulis, siue historiis, Hercules ille dicitur, qui cum ab Lino præceptore cithara canere disceret, neruósque paulò absurdius atque ineptius contrectaret, ob id irrisus, ac seueriùs obiurgatus, illisa capiti cithara caput importuni monitoris comminuit. Sed tractandæ videlicet clauæ ferísque conficiendis, quàm fidibus, aptiores erant illi digiti; & hoc

contumacia ferociáque sua consecutus est, vt Musicus nunquam, aut Citharistes esse potuerit. Iam si exiguis, ac vilissimis in studiis nemini iure vti suo, aut libertate licet: si nonnulla eorum sectatoribus ingenij, iudiciíque subeunda seruitus est; mirabimur idem in hac artium præstantissimarum, & virtutum disciplina postulari? Quarum quidem amplitudo ac dignitas omnibus; difficultas nota vobis potissimum est, qui earum cursum atque iter estis ingressi. Ego neque hanc, neque illam oratione persequor mea; quod superuacuum id, atque vt manifestissima in re, penè etiam putidum, ac puerile iudicem.

Ac si superanda ea solùm difficultas, & asperitas esset, quæ est innata rebus ipsis, ac cum earum natura, & conditione coniuncta; tamen vtendum ducis arbitratu, & obtemperandum foret; nec ad suam cuique libidinem accommodari, ac fingi liceret. Sed inest præterea insita hominum mentibus, ac domestica difficultas, præsertim iuuenum, quam cùm ad reliquarum honestarum artium, tum ad

virtutis ac probitatis ſtudium afferunt ſecum. Hæc partim ex naturæ deprauatione, ac vitio excitata; partim corruptela malæ conſuetudinis corroborata, partim errorum, atque opinionum prauitate aucta frangit animos, ac debilitat, atque in medio plerumque curſu, ſic quaſi iniecta manu, optimis à conſiliis, atque inſtitutis reflectit. Peruincenda igitur illa eſt, ac ſalutari aliquo remedio curanda penitus, vel mitiganda ſaltem, fouenda certè, ac confirmanda non erit. Quænam verò ratio extenuandæ illius, aut augendæ contra ac cumulandæ eſſe poteſt?

Hîc ego vos (Adoleſcentes) etſi perattentè audiri me à vobis video, rogo vehementer, atque obſecro, vt ad illud audiendi ſtudium, ſi fieri poteſt, etiam aliquid adiicere velitis. Verſamur enim iam in ſumma diſputationis totius, & cardine; idque agimus, vt omnis conditionis huius moleſtia cùm æquiſſimis veſtris, tùm iniquis, atque inuitis diſſimilium veſtri puerorum animis euellatur. Etenim quàm ſpiſſum, ac laborioſum totum

hoc literarum, ac virtutis negotium ſit, probè omnes animaduertitis. Nec illud agitur modò, vt ad initi ſemel, ac recepti ſtudij amorem vos, ac conſtantiam cohorter. Noui cupiditatem maioris partis veſtrûm, & alacritatem his in literis: video incenſos omnes, & inflammatos per ſeſe deſiderio nobiliſſimarum artium. Quare totum illud omitto prædicandi inſtituti huius, & adhortandi genus. Hoc præcipuè vrgendum eſt; quemadmodum eripi iiſdem difficultas omnis, aut ſubleuari debeat. Meliuſne id ſoluta diſciplina, ac licentiâ fieri poſſit; an, vt modò eſt, amputata, & repreſſa.

Quis igitur non videt idem quod in ſanandis morbis Medici faciunt, eſſe nobis in hac animorum ægritudine faciendum? Vt perinde atque illi ſolent curandorum corporum contrariis ex rebus arceſſere, ac procurare remedia: ſic immodicæ, vagæque libertati, qua moleſtia illa; ac difficultas alitur; ſeueræ, & aſtrictæ diſciplinæ moderationem adhibeamus. Credo enim fortè negare quiſpiam poteſt, vel eſſe morbum quendam animo-

rum, istiusmodi; vel ex eo deprauatæ, ac corruptæ licentiæ fonte profluere. Et erit tam absurdus aliquis, qui quem aut languentem otio, aut petulantia dissolutum, aut colliquefactum delitiis, aut libidine inflammatum, aut impudentem ac contumacem, aut, quod tolerabilius ac communius est, omnis & authoritatis impatientem, & laboris viderit, ægrotare hunc animum non putet, ac grauissimo periculosissimóque morbo detineri. Aut si ita persuadere sibi poterit; aliunde exarsisse has pestes, quàm iis quibus dixi libertatis facibus existimabit. Sed sit aliquis, vel tam impudens, qui hæc inficiari velit: vel tam stolidè vecors, qui de mali origine huius adhuc dubitet; num tandem communem naturæ vocem non audiet? Atque vt stirpibus ac bestiis stupidior sit, ignorabit quid in vtrisque vsus, ac quotidiana periclitatio commonstret? Est enim quædam in vtroque genere Libertas, brutis quidem certè animantibus; sed & in illis appelletur ita sanè, tùm cùm incultæ, ac relictæ sunt, nec putatione vlla, aut cultura coërcentur.

Quænam verò earum eſt, quæ ſi permiſſa ſibi fuerit, non ſilueſcat inani fruticatione ac ſterili, & in omnes ſe partes nimia profundat? Agri ipſi, quamuis natura opimi ac perboni, ſine coloni induſtria, ac diligentiâ fructuoſi eſſe nequeunt: ſed virgultis obſeruntur ac rubis, repleturis (vt ait Plinius) omnia, niſi cultura reſiſteret; prorſus vt videri poſſint homines terræ cauſa procreati. Quinetiam quo quæque arborum feracior, atque vtilior eſt, eò diligentiore cura depaſcenda illius vbertas eſt. Id quod in vitibus natura ipſa nos docuit. Quæ multiplici opera, ac colendi, reſecandíque aſſiduitate ægrè continentur; vt ne ſuccum omnem, & humorem in pampinorum ac frondium laſciuiam abſumant. Nam de brutis animantibus, ac beſtiis commonere, vereor vt nimis contritum ac puerile ſit. In quibus, vt generatim vniuerſéque dicam, quantas ad vſum hominum, & opportunitatem vires habeat diſciplina quædam illarum, & inſtitutio, pleríſque ex artibus intelligitur præclariſſimis, ac neceſſariis. Quis enim ex bobus, equis,

canibus, auibus, iumentis omnibus ad agriculturam, venationem, bellicam rem, cæteráſque vitæ neceſſitates fructus, ac commoditas percipi poſſet, ſi errare paſſim, ac naturæ vti libertate finerentur? ſi non domita, ac condocefacta prius eſſent ad hominum famulatum, atque obſequium? Quid feras ac belluas commemorem; quæ quandiu in ſiluis ſolutæ ac liberæ vagantur, immanitate ſua hominum generi infeſtiſſimæ ſunt? Eædem vbi clauſæ fuerint; atque fame, inediâ, ac cruciatu manſuefactæ; illorum partim vtilitati, partim oblectationi, ac voluptati ſeruiunt? An verò libertate ac neglectu corrumpi ſtirpes; efferari belluas; nullam ad vitæ partem vtiles eſſe beſtias, contráque fingi diſciplina ac ſeruitute quadam exiſtimabimus? Hominum, ac puerorum potiſſimùm, nihil vtrámque in partem intereſſe eadem illa putabimus? Puerorum dixi potiſſimùm. Nam & in illis euenire iſtud ipſum cernimus; vt quæ adulta iam confirmatáque corroborauerint ſeſe, flecti in contrarium ac reuocari amplius non poſſint.

Quamobrem formanda ætas illa maximè communi ſapientum decreto,ac nonnullis ſeueritatis vinculis retinenda; eóque diligentius, quàm illa quæ dixi: Quód iis vtcumque indulſeris, naturæ ſequuntur impetum, nec præſcriptos ab ea fines egrediuntur. In hominum verò genere, ſi quibus frænos remiſeris, ij non modò cæteris deteriores, ſed & beluis omnibus ferociores, ac tetriores euadunt.

Atque hæc quæ ſunt à pecudibus,ac ſtirpibus argumenta quæſita ad earum ſimiles, hoc eſt ſtupidos atque impolitos præcipuè pertinent. Mihi apud vos (lectiſſimi Adoleſc.) alio genere vtēdum orationis; alia exempla commemoranda ſunt. Quæ erunt,niſi fallor, ad id quod volumus aptiſſima; ſi partim experimentis plurimorum; partim cõmuni nobiliſſimarum gentium, ac nationum ſenſu; partim grauiſſimorum hominum authoritate contineantur. Nam neque quod conſtanti horum omnium conſenſione approbatum fuerit, poteſt eſſe non rectiſſimum: Nec deprecari ac de-

fugere, quod eiusmodi esse didicerint, boni adolescentes debent.

Omnium itaque populorum, quorum quidem possumus meminisse, duo mihi præ cæteris pueros suos instituisse pulcherrimè videntur, Persæ ac Lacedæmonij; quod vel soli, vel cum paucis insigniter ali publicè, atque erudiri liberos, non priuatim ad cuiusque voluntatem imbui atque informari voluerunt. Iam verò quæ qualisque puerilis apud eos disciplinæ ratio fuit? De Persis primùm dico, quorum huius generis administrationem omnem eleganter Xenophon in his Commentariis exposuit, quos de Cyri institutione scripsit. Vbi quàm seuerè! quàm non indulgenter, ac molliter! quàm hoc ipsum quod quærimus arctè ac restrictè! habitos fuisse legimus, non pueros solùm, sed & natu grandiores ac iuuenes!

Etenim sic prima ætate omnes assueuerant, vt non domi, inter complexus parentum atque oscula, in delitiis, ac voluptatibus degerent; sed eodem omnes in loco, sub doctorum,

ac Magiſtrorum cura, parcè admodum, ac ſobriè victitarent. Ita porrò accepimus: Ad ſeptimum vſque decimum annum, incluſos liberali, vt quidem vocabant, foro totos egiſſe dies, nec niſi ad veſperam paternam in domum dimiſſos: cùm benè mane indidem communem ad Ludum, & Scholam veniſſent. Deinceps verò vſque ad virilem ætatem pernoctaſſe in contuberniis illis ferunt, nec egrediendi ampliùs, aut reuiſendæ domus copiam fuiſſe factam. Cùm interim eorum illic vita aſſidua, eſſet patientiæ, laboris, continentiæ, frugalitatis exercitatio: obſeruantiæ ſanè quidem, atque obedientiæ vel præcipuè. Victus verò ac cibus vniuerſorũ pariter, non lautus atque exquiſitus, ſed aridus ac pertenuis. Nam ad Panem nemo aliud quicquam adhibebat, præter naſturtium: ſitim nulla alia quàm frigidæ potione ſedabat. Neque hoc tamen antea facere licebat, quàm iaculando, equitando, currendo, venando ſiccatum, & exhauſtum corpuſculum ad tam pulchras, ac magnificas epulas attuliſſent. Verùm inhumani

illi forſitan erant; vtpote Barbari, & in angulo quodam Orbis terrarum poſiti, atque à polita illa,& inuentrice bonarum artium Græcia ſeiuncti. Quanquam eiuſmodi tùm forent, itáque viuerent, vt neque infuſcati barbarie adhuc eſſent, & ſapientiſſimorum hominum, ac Græcorum ſcriptis, & iudicio celebrentur, præferantúrque ſuis; tamen miſſos illos faciamus, ſi lubet: Græcos ipſos videamus.

Horum Principes cùm pacis, belliquе artibus habiti ſunt ſemper Lacedæmonij; tum Reipub. gerendæ,ac iuuentutis educandæ ratione, ac formâ facile cęteris omnibus antecelluerunt. Illi igitur quid? Non puto vos tam me rudem in dicendo, atque ineptum eſſe ſuſpicari; vt à me contrita illa, ac decantata ſæpius expectetis, non modò ſermone, atque auditu pene omnium,ſed & ſcriptis,monimentiſque plurimorum. Cuius enim aures prætervecta eſt nobilis illa,ac toto orbe celeberrima diſciplina? Aut quam non ſcriptionum veſtrarum, atque argumentorum paginam im-

plent à Lycurgo conditæ, traditæque leges; quibus educari item publicè liberos ſanxit; eorúmque curationem voluit publicæ ad adminiſtrationis partem aliquam pertinere? Iam illud de productis duobus in concione canibus quàm vulgare! quàm porrò ad deteſtationem illam licentiæ in pueris aptum, atque efficax! Nam de conuiuiis illorum, quæ à parſimonia quoque nomen inuenerunt, deque omni victu, ac cultu ſi pluribus loquar, non tam in vobis deſiderium admiratione exempli, quàm ſtomachum tam vulgatæ rei narratione commouebo.

Vnum tamen mihi vel cum eiuſmodi periculo reticendum non eſt, quod ad illam ſeruitutis excludendam querimoniam mirificè pertinet. Nam ad eas acerbitates, quas vulgò libertatis amatores queruntur, hoc vnum numerari video vel grauiſſimum, quòd leuiſſimis interdum de cauſis vapulent miſeri, atque ignominioſis plagis affici ſoleant. Cõſolabor igitur hunc illis mœrorem, atque eorumdem exemplo Spartanorum for-

tiores eos, & animoſiores efficiam. Meminerint itaque quid ad Puerorum probandam, corroborandámque conſtantiam ſapientiſſimus, vt quidem vulgò habetur, Legiſlator ſtatuerit. Erat apud illos Orthiæ Dianæ ara quædam, ac ſimulachrum, ad quod ſtatis temporibus produci nobilium adoleſcentulorum greges ſolebant. Ibi coram Parentibus, ac propinquis nudati, ſpoliatique veſtibus non modò ad cruorem vſque, ſed & necem interdum conciſi virgis, ac laniati feruntur. Quid ad hæc frontem contraxiſtis? quid cohorruiſtis, (Adoleſcentes?) Num iure vobis ſuo Spartiatæ illi pueri libertatem optaturi, ac multò quàm vos iuſtiùs de ſeruitute conqueſturi videntur? Mirum dictu eſt. Cædebantur virgis tenerrimi adoleſcentes; ac verberibus excarnificati, & ſemineces concidebant: cùm interea nemo inter crepitum verberum, ac cruciatum ingemiſceret, ac ne vocem quidem vllam, aut geſtum doloris indicem præ ſe ferret. Quin ipſæ etiam Matres, quæ vnà huic ſpectaculo aderant, adeò nihil commoue-

bantur, vt cùm ſtillantem è filiorum corpore ſanguinem, laceros artus, ac conſciſſos, moribundos ipſos, atque exanimatos cernerent, hortarentur nihilominùs, vt ictus flagellorum fortiter perferrent, ac vulneribus vulnera magis, quàm corpora præberent.

Dura, horribiliſque Lex fateor, & ſanguine, vt ille aiebat, potiùs quàm atramento ſcripta. Vt non abſurdè forſitan de tota hac Republ. dixiſſe quiſpiam narretur; mirari ſe deſinere, cur tam parati ad mortem Spartiatæ, atque alacres forent, cùm eas leges atque inſtituta paterentur domi, quæ mortem ipſam atrocitate, ac crudelitate ſuperarent. Cùm hoc ita ſe habere decreuerimus, recordari iſtud ipſum tamen vnà debebimus: ab iis legibus, atque ea diſciplina profluxiſſe toto Orbe terrarum clariſſimam, ac celeberrimam Remp. ciuéſque ipſos cæteris mortalibus rebus geſtis, ac laudum omnium ornamentis, atque inſignibus præſtitiſſe.

Hîc mihi contra duorum populorum iudicium reliquorum conſenſione, atque authoritate video poſſe pu-

gnari: Sed Atheniensium, ac Romanorum imprimis; quorum illi Persas, ac Lacedæmonios æquarunt saltem; alij etiam dignitate superarunt. Atqui apud neutros aut ita publicè eruditam iuuentutem accepimus, aut tam tristi ac seuera disciplina fuisse constrictam. De ciuitatum inter se contentione nihil disputo, nec vtri vtris excelluerint vllam in partem constituo. Hoc dico: Primùm, vt aliis rebus inferiores sint, posse Lacedæmonios, ac Persas vno hoc communiter instituendæ pueritiæ ritu reliquis anteponi omnibus: itáque prudentissimos, ac doctissimos homines existimasse, qui totum illud priuatæ, ac solitarię disciplinæ negotium vehementer improbarunt. De Atheniensium certè Republ. author valde bonus, ac disertus Xenophon cùm differit, sic omnem illorum administrationem homo Atheniensis condemnat, vt nominatim ideò maximè reprehendendos censeat, quòd liberorum administrationem, non in aliqua publicæ rei parte, sed in priuatorum iure, atque arbitrio posuerũt. Tum illum adiicio:

Non minùs ex domeſtica, ac ſingulari horum inſtitutione, quàm aliorum publicâ intelligi, quantum ad Iuuentutis diſciplinam momenti in vtramque partem adferat ſeueritas, aut licentia. Imò ex ea manifeſtius illud arbitror futurum, quòd vt diſpar, ac diſſimilis inſtituendi ratio fuit, ita ingens eſt in Pueris morũ, ac ſtudiorum facta diſſenſio. Quorum ex comparatione (quod in vniuſmodi, ac ſimplici diſciplina fieri nequit) facilè cum alterius pernicie alterius fructus, atque opportunitas colligatur.

Nam vt de Athenienſibus maximè dicam; quod de ea Ciuitate vulgò iactatum audimus; qui boni inter illos eſſent, eos optimos, ac præſtantiſſimos; qui mali, peſſimos ac longè deterrimos fuiſſe, mediocrẽ neminem; iſtud ipſum non tam ex indole cuiúſque, atque ingenio profectum, quàm ex inſtitutionis varietate, ac diſcrimine putandum eſt.

Sapientiſſimo illius ætatis Socrati ab æmulis, atque obtrectatoribus vitio quondam tributum eſt; omnes qui eius diſciplina vſi eſſent, longè

perditiſſimos fuiſſe, ac velut fato quodam ad Reipubl. perniciem excitatos. In his præſertim Alcibiadem, & Calliam nominabant, alterum hoſtem patriæ, alterum etiam oppreſſorem, ac Tyrannum. Contra quos ita præceptorem ſubleuat ille à me antea commemoratus Xenophon; vt eos dicat, quamdiu operam Socrati dederunt, ſéque ad illius familiaritatem adſtrinxerunt, frugi homines, ac moderatos fuiſſe. Poſteaquam verò iure ſuo, ac libertate vti cœperunt, ac ſe ab eius ductu, ac coniunctione ſepararunt, incidiſſe in adulatores, ac corruptores nequiſſimos, ab iiſque ad omne flagitiorum, ac libidinum genus eſſe compulſos. Qua eadem excuſatione vſus apud Platonem Socrates in Theæteto legitur: & quidem rectè. Non enim aut præſtare diſcipulorum vitia vſquequaque præceptores conuenit: aut non turpiſſimi, ac contaminatiſſimi eſſe poſſunt; qui honeſtâ, ac graui diſciplinâ reiectâ effrænati in licentiam, ac præcipites feruntur.

Vobis verò (Adoleſc.) horum in homi-

hominum exemplo longè maxima, ac certissima documenta proposita sunt, quàm sit ea ad efficij stabilitatem necessaria seruitus: istudque ipsum liberum esse in pueris, non sine magna mercede contingere prauitatis in animo, calamitatis in Republica. Hæc quia in paucis illis tam perspicuè cognita, ac patefacta sunt, hærere in percensendis aliis diutiùs, penè superuacuum puto. Hoc verò tempore, cùm satis iam diu humanitate sim vestra, ac patientiâ abusus, etiam odiosum, ac molestum.

Quod nisi vt accideret modò mihi vererer, tametsi omitterem reliquos, de Alexandro certè Rege non tacerem. Est enim in eius factis, atque vita non minus illustre monimentum generis vtriusque, quàm bellicæ virtutis ac gloriæ constitutũ. Qui quantus ad Magni cognomen obtinendum fuit, tantus est præceptorum diligentia, ac sui ad illorum disciplinam accommodatione factus. Quòd postmodum luxu, vinolentia, crudelitate, totam illam dignitatis possessionem atque ornamentorum omnium effu-

dit; tùm denique consecutus est, cùm in plenissima sui, atque omnium rerum potestate, ac licentiâ vixit.

De Romanis, quia consequens fuit, hoc breuiter dico: vtcumque publicè susceptâ, ac communi iuuentutis institutione caruerint; non caruisse illâ, propter quam hæc probatur potissimùm, seueritate, ac duritia. Sic enim eos à parentibus edoctos, ac consuefactos scimus; quasi non sibi essent, sed communis patriæ causâ procreati. Proindeque nihil lasciuum in iis, nihil petulans, nihil in vita, ac consuetudine solutum, ac remissum. Erant in campo, ac communibus exercitationibus assidui; vbi armorum perinde ac patientiæ, tolerantiæque meditatione continuâ ad ea se præclara conformabant, quæ magnificè alicubi Cicero prædicat; ferre plus dimidiati mensis cibaria; ferre si quid ad vsum velint; ferre vallum: scutum, gladium, galeam in onere non plus numerare, quàm humeros, lacertos, manus. Hæc Romæ quondam generatim vniuersi. Quid porrò singulos attinet referre, aut eos adiicere parentes, qui

in continendis refrænandiſque liberis nimij etiam, & acerbiores fuerunt? Niſi quis à me forſitan Bruti Torquati, Caſſij, Scauri, Fuluij horrida illa, & immania deſideret ; quæ non tam ad imitationem, vt ſuperiora illa, quàm ad terrorem, ac miraculum valent. Dicat modò de iis vnuſquiſque quod ſentiat. Ego tamen iis artibus, atque ea iuuentutis diſciplina Romam video ſummo orbis terrarum Imperio ſedem, ac domicilium dediſſe. Hac verò laxata ſemel, ac neglectâ, vniuerſam concidiſſe funditùs, atque inteſtinorum motuum, & ciuilium diſcordiarum incendio conflagraſſe.

Nolite exiſtimare (Adoleſc.) aliam priuatorum rationem ad corruptelam eſſe, quàm fuerit ciuitatis totius, ac Reipublicæ. Hoc fortaſſis intereſt, quòd illîc non tam ſubita, pręcepſque ſit in deterius inclinatio multitudinis alicuius : Priuatorum animi repentinas habeant conuerſiones, ac viciſſitudines. Sed eorum imprimis, qui paulò antè arctioribus diſciplinæ vinculis alligati, ſtatim ad infinitam licentiam, & impunitatem conuolant.

Acriores enim ſunt, & vehementiores impetus, compreſſæ ad tempus libertatis, quàm retentæ. Atque haud ſcio an minore periculo careat omni penitus inſtitutione puerilis animus, quàm ſi impolitus adhuc, & acerbus repentè ſe in libertatem vindicet, antequam perfici, ac conſummari potuerit.

Hoc ne experientiâ potiùs veſtrâ quàm aliorum, quos iam antea vidiſtis, exemplo, ac periculo conſtare vobis velitis, pro meo erga vos amore, atque officio vos moneo, (Optimi Adoleſcentes.) Simúlque vti cœpta à vobis hæc oratio progreſſa ad alios, ac circunducta longiùs eſt; ſic ab his modò ad vos longo interuallo reuocanda eſt. Neque id tam faciendi finis, ac perorandi gratia, quod iamdudum ſentio eſſe neceſſarium, quàm quòd veſtri ex vobis documentum capere poſſitis, vt minùs fortaſſe à me prolatis hactenus illuſtre, ſic coniunctum iiſdem, & ad captum veſtrum atque intellectum multo faciliùs.

Duo in vobis eſſe genera dixi initio huius orationis. Alterum eorum, qui in contubernio, ac penè ſinu Præ-

ceptorum educati arctiore, ac domestica disciplina tenentur. Eorum alterum, qui liberiorem, atque extraneam frequentant. Atque vtrisque quidem nonnihil decessisse libertatis, & in seruitutem veluti quandam magno suo bono, immò etiam necessariò committi. Addideram & illud : Probari nobis vehementer propè vniuersorum operam ac studium, & ab illis hucusque diligentiâ, assiduitate, pietate, omnibus denique officiis cumulatè esse satisfactum. Nunc illud adiicio. Eminere nihilominus inter omnes (de pueris loquor) priores, atque inclusos illos, ac fere genere ornamentorum omni præstare reliquis : perseuerantia quidem, atque assiduitate, & opera omni quotidiana longo post se spatio reliquisse. Flos enim ille est Scholasticæ pubis, ingenij decus, exemplar modestiæ, specimen probitatis, ornamentum ætatis suæ. Quos à nobis hanc obtinere prærogatiuam laudis ideo grauatè cæteri ferre non debent, quod à quibus labore, ac disciplinæ constantia vinci se fatentur vltrò, fa-

teri etiam deceat, iis ſe fructibus, atque ornamentis quæ illis ex rebus oriuntur eſſe ſuperatos. Defendite vobis hanc laudem Conuictores, ac Contubernales noſtri, meámque hanc ſiue ſpem de vobis, ſiue confeſſionem atque experientiam, ſiue vtrumque verius comprobate alterius generis ſodalibus, ac nobis omnibus. Ac quæ à me ſeuerioris diſciplinæ commoda enumerata ſunt, habere iam vos: quæ ex libertate propagari mala dixi, ea & cauenda vobis ante alios, & euentura ſi ab inſtituto deſciueritis potiſſimùm putatote. Poſtremò tam vos quàm reliquos hortor omnes, atque obſecro; ſi & ex rei veritate, & ex incredibili in vos voluntate deducta hæc oratio mea eſt, eam vt in animis veſtris defigi atque hærere velitis. Excutiant hanc deinceps omnes leuiſſimam, atque inaniſſimam titillationem libertatis: colligant ingenij ſui vires diuturna præſertim feriatione, atque otio diſſipatas, totoſque ſe nobis, ac priſtinis officiis reſtituant. Quod in eru-

diendis iis ſtudium, laborem, atque operam collocamus, augeant in nobis deinceps atque excitent; angorem ac ſolicitudinem minuant. Vtrumquè non inutile ſibi, iucundum nobis, officioſum parentibus, Reip. fructuoſum eſſe patiantur.

DE LEGENDI DELECTV, ORATIO OCTAVA.

VETVS illud Poëtæ nescio cuius est (Auditores ornatissimi) elegantissiméque dictum.

Vt homo qui errãti comiter monstrat viã,
Quasi lumen de suo lumine accẽdat facit.

Quod quidem communi id humanitati dandum admonet, benignè vt iter errantibus monstremus, etiam ignotis. Mihi verò, qui ad hoc disciplinarum iter dux insuper aliorum ac moderator accesserim, non pro communi solùm humanitate debitum, sed lege quadam officij mei necessarium videtur, vt eam viam, quæ mihi quoque tenenda sit, primo ipso docendi aditu commonstrem. At cùm omnis præcipuè politiorum literarum ratio libris ac monimentis definiatur: plurimùm autem intersit, quibus quisque volutandis assueuerit: qui doctrimarum istiusmodi artiumque viam explicare velit, ei est profectò de legendi cautione disputandum. Dicam igi-

tur de librorum delectu, hoc est eruditionis instrumentis; quibus omnis in pueris informatur doctrinæ copia, & aucta iam in grandioribus, ac constituta perficitur.

In quo sanè duplici cum hominum genere video certamẽ esse susceptum. Quorum alij parum è Christiani re nominis ac dignitate esse putãt; quod exterorum ac Gentiliũ libris tantùm in Scholis præsertim ac publicè tribuatur. Alij contrà vsque eo vetustatis elegantiæque se amatores esse iactitant, nullum vt respuendum huius generis censeant, ne eum quidém qui sit fœdissimus. Sed cùm vtrique grauissimo in errore, ac maximarum rerũ inscitia versentur; occurrendum illis ipsis hac oratione decreui. Quâ mihi Antiquitatis primùm suscipienda caussa est, & eorum authoritas tuenda, quorum assiduis instituendæ huius ætatis ducibus ac magistris insistimus. Quod vbi breuissimè perfecero; tum de cauendâ vbique obscœnitate dicam; vt appareat quàm meritò disciplinæ nostræ alumnis eo genere sit interdictum. Summa itaque di-

ſceptationis totius, ac velut hodiernæ actionis propoſita vobis eſt (Auditores.) De qua quid ſtatuendum videatur, veſtri arbitrij erit ac iudicij. Meæ facultatis, quemadmodum agi apud vos tractaríque poſſit. Vt autem non inaniter hæc à me opera nauata ſit, ſpero æquitatem mihi veſtram, ac prudentiam affuturam.

Mea quidem, vniuerſarúmque Societatis noſtræ Scholarum ratio hæc eſt; Duces cùm ad iſtas omnes literas, tùm ad Græcæ, Latinæque facultatis diſciplinam eos adhibendos, quorum vetuſtate iam ipſa ſeſe confirmarit, ac corroborarit authoritas. Atque hoc certè, ſi in aliquo, vt olim, vſu linguarum illa ſermoniſque copia extaret, dicerem nihilominus: ac vel ætati iſtud ipſi, vel ſinceritati temporum, vel inueteratæ tot annorum opinioni dandum arbitrarer. Nunc cùm apud eas Nationes, quarum erant propriæ, pridem exoleuerint: nos tantundem in illis aſſequamur, quantum è mutis iis magiſtris haurire potuimus, quis in horum delectu non integerrimos quoſque præferat, atque ab recentioris ætatis barbarie ſeiunctos?

Sed huic noſtrarum decreto conſuetudiníque Scholarum reclamant boni illi quidem, ſed nimium vel timidi, vel moroſi homines. Pleniſſimam rem eſſe periculi docēt Gentiliū lectionem : vbi deorum rixæ, iurgia, adulteria, fraudéſque commemorentur. Quæ omnia ſplendidiſſimis ornata ſententiis, illuſtrata verbis, quaſi fuco quodā circunlita, infringunt illū in adoleſcentibus pietatis vigorem, virtutémque debilitant. Quod adeò ſanctiſſimis quibuſdam Patribus eſt viſum, vt & ipſi penitus ab iis abhorrerent, & Chriſtianorum Scholis ſeueriſſimis ſanctionibus excluderent. Et ætate noſtrâ ex Tranſalpinis quidam admirabili vir ſanctitate, ac religione, vt qui Diuorū in numerum ſit adſcriptus, periclitandæ rei cauſſa in ea cui præerat vrbe, Ludimagiſtris omnibus Cicerone, Virgilio, cæteriſque id genus excuſſis pios quoſdam ex noſtris, & elegantes enarrari præceperat : Mutauit autem ille ſubitò ſententiam, poſtquam expertus didicit, quantum ingenijs ex ea re ſcientiæ deceſſiſſet.

Sed ij quos non elegantiæ contemptus: ſed nimius, vt ita dicam, ardor pietatis in hunc errorem impulit, vt minimè audiendi, ſi non multùm reprehendendi; amandi etiam de tam inflãmato probitatis ſtudio videntur. Aliorum in ſimili cauſſâ diſſimilis ratio eſt: qui ingenij ſtupore quodam, vniuerſam nitoris, atque ornatus copiam reijciunt; quorum aures, vt de aſininis veterum quidam dixit, ad omnem ſuauitatis concentũ hebetes ſunt & obtuſæ. Itaque ſolam agreſtem, & horridam diſciplinam probãt: minuíque vel religionis integritatem, vel ſolidioris ſcientię vim putant, ſi ex antiquorum monimentis politioris elegantiæ concinnitas quæratur.

Quô malum iſta barbaries erupit? Quenquamne adeò ferum, aut ſtolidum eſſe, vt doctrinarum vllum eſſe putet, ac venuſtatis, & leporis diuortium? Quas profectò res non natura ipſa; non ſapientiſſimorum virorum authoritas; non mediocre cuiuſquam ingenium ſeiũxit. Sed ſingularis temporum calamitas; abſurda hominum perſuaſio, praua in vitiis aliorum imi-

tandis ſedulitas diuulſit. Nimis hoc ſeruile, nimis eſt; affixum iis eſſe ſordibus, atque in hoc quaſi neceſſario morbo conſiſtere: nec in tradendis, addiſcẽdiſue artibus locum vllum humanitatis eſſe cultui, atque ornamento putare. Tu à diuinis, humaníſque diſciplinis leporem omnem arceas? Tu niſi barbarè, niſi horridè, niſi inſulsè dixero, explicari à me res tam amplas, tam magnificas neges poſſe? Tu ad ſapientiæ ſtudium adiungẽdam neceſſariò hanc inſaniæ labem cenſeas? Inſaniæ dico. Quid enim amentius, quàm cùm per plana, & amœna iter facere poſſis, hærere in luto malle, aut in præruptis, ac ſalebris vagari? cùm in luce clariſſima verſari liceat, tenebras nihilominus, ac caliginem conſectari? deformandis denique præſtantiſſimis artibus, ampliſſimarum rerũ pretium minuere potius, quã iis paululum exornandis pondus, ac dignitatẽ addere.

Sed ne cui eorum, quos nuper dixi, ſanctorum virorum pręiudicio ſuſpectæ eæ literę reddantur; opponã quantæcũque horum authoritati non minus grauem lectiſſimorum Patrum, ac

Christianę pietatis Principum sententiam. Nec verebor vt siue illorum scripta consulueris, quanti hasce literas ipsi fecerint facilè intelligas: siue de authoritate, ac sententia constiterit; quicquam neges eorum arbitrio præferendum. Mitto tacita illorū iudicia, expressa dicendi ornamētis omnibus; hoc ipsum quicquid suauitatis, quicquid eloquentiæ, quicquid venustatis habent (habent autem fermè omnes vel plurimum) haustum ex illis Gentilium fontibus, ac traductum. Atqui si nullum aliud foret; hoc vno mihi indicio abundè testari viderentur, quid nobis in re simili faciendum censerēt. Nam qui sibi quod ad vtilitatem eruditionis aliquā, aut Orationis faceret, transferendum ex iisce monimentis putarūt; possunt illi non eiusdem elegantiæ amore ductis eiusdem esse voluntatis, atq; industriæ authores? Possunt hunc inuidere aliis cultum? non has opes cōmendare, quibus vt & celeberrimi ipsi essent, & hominum generi fructuosissimi, magna ex parte sūt cōsecuti? Sed hoc ego quod nulla huius rei mentione facta, scribendi dun-

taxat genere significarunt, prætereo. Hoc, quod apertè ipsi pronuntiarunt, quàm graue! quã in istos impolitos, ac barbaros, vehemens est, ac seuerum! Horum vnus, dicendi, meo quidem iudicio Princeps Basilius tantùm ab improbanda Gẽtilium lectione abfuit, vt quâ id ratione fieri oporteret polita, ac sapienti oratione disputaret. In qua quid ad commendandum genus hoc eruditionis prætermissũ? Putidus sim, si ea attexam hoc loco, quæ de Mose, Daniele, Salomone, aliisque integerrimis viris, & earum doctrinarũ nihilominùs amatoribus copiosè eo libro disseruit. Iam Nazanzeni quod potest in hanc rem grauius esse iudicium? Qui cùm aliis in libris, tùm in ea quã de D. Basilio scripsit Oratione, acerrimè, in barbarum, atque imperitũ literatorum vulgus excurrit. Quos luscorum similes eo cæcis infeliciores esse prædicat, quòd præter visus calamitatem, quã cùm iis communem habent, ex calamitatis insuper, quẽ isti non habent, sensu mœrore ac verecũdia crucientur. Quid Synesij in eo præsertim libro, qui Dio inscribitur, vt asperita-

tis, ac vehementię plenissimam, sic veritatis, reprehensionem cõmemorem?

Sed nihil ipso eorumdem Patrum testimonio illustrius, quod non mutis illis scriptorum indiciis proditum, non verbis duntaxat, ac voce declaratum, non ex vnius, aut alterius authoritate depromptum; sed propè totius Christiani orbis consensu, incredibili contentione animorum, reipsa est factisque cõprobatum. Fuit enim aliquando tempus, cùm nefarij Trãsfugę callidissimo decreto Christiani omnes Gentilium librorum lectione prohiberentur. Ferre enim istud Christi hostis immanissimus non poterat; suos à Christianis tantoperè non modò dicendi virtute superari, sed & confici propriis quodãmodo telis, àtque eorum librorum præsidio erroris redargui. Quid tum nostri illi vetustatis contemptores facerent? Quiescerent nimirũ, ac bene etiam agi secum crederẽt. Nec id molestè sibi ademptum, ferrent, quod sponte depositum, ac sepultum pridẽ cupiant. Non sic lumina ea tempestate Christianæ Reip. Nec facilem illam, aut tolerabilem iacturã,

ſapiẽtiſſimi homines, integerrimi Põtifices. Doctores grauiſſimi iudicarũt, Neminẽ arbitror latere veſtrum quã ferax ætas illa talium hominum fuerit, quod aureum profectò Chriſtianæ fidei, ac religionis ſęculum non immeritò dixerimus. Illi igitur quid? Pro ſe quiſque cõmunem hoſtẽ laceſſere: ægrè ferre hanc ingeniorũ vaſtitatem: iniuriam exprobrare. Tũ qui plus ceteris dicẽdo poſſent, libros noſtros quâ ſolutâ, quâ cõſtrictâ numeris oratione transferre. Nec eo tamen cõtenti antè non deſtiterunt, quã poſt meritas ab impio, ac nefario illo pœnas exſolutas, reſtitutâ libertate, penè intermortuus ſe literarum ſplendor excitaret. Satin' igitur ex eo facto, quis clariſſimi illius ſęculi ſenſus fuerit, quódq; de iis libris iudicium animaduertitis? Credo nec illud magnoperè probatis: diutiùs me tritâ in re, ac peruulgatâ conſiſtere. Nã & illorum alioqui ratio eſt eiuſmodi, vt vel minimo conatu labefactata cõcidat; nec in elegantioris cuiuſquam animo, ac iudicio reſidere poſſit. Aliorum in opinione caſtiganda elaborandum magis eſt. In qua vt erroris ineſt, quàm in prioribus illis non minùs, ſic

periculi multò plus, ac turpitudinis. Deinceps igitur orationis meæ cursus eò dirigendus est, vt de vniuerso corruptorum, ac pessimorũ genere librorum disputem; quantũque in ea re non ad priuatam modò cuiusq; corruptelam, sed quod caput est, totius ad Reipubl. perniciem momenti viriumque sit, intelligere possitis.

Malos ego libros, hoc est Hæreticos; hoc est impuros; hoc est alicuius obscœnitatis magisterio, ac turpitudinis infames exterminandos dico. Satis hoc quidem ad huius dicti fidem esse potuerat; si vel eo duntaxat malos illos malè perdendos arbitrarer, quòd mali sint; quòd de malis disputent, quòd in malorum doctrinâ sint, ac disciplinâ positi. Nam cùm ea sit naturæ nostræ dignitas; ea rectè viuendi imposita necessitas, atque virtutis; vt illã vel tenuissima cuiusquam impuritatis labes inusta dedeceat: tùm sanè apparet, quantoperè cauenda ea sint, quę & per se turpissima sunt, & ad grauiora insuper flagitia inuitamento esse possunt. Quid illud? Num ad totũ hoc librorum genus damnandũ, ac de-

testandum parum afferet, si cuiusmodi olim eorũ artifices, ac repertores fuerint, ex nostra, aut antiquitatis memoriâ repetamus? Qui vt ipsi ex omni erant improbitatis, ac libidinis genere conflati; vti nihil in se ingenuum, nihil pudicum, nihil præter petulantiam, ac fœditatem habuerunt; ita quæcumque ex tam turpi cœno communem ad animorum interitum afflata sunt, non minus virulenta, ac pestifera esse necesse est. Nisi forte scribi hæc quidem atque in lucem proferri sine scelere non possunt: legi aut studiosè etiam pertractari iam conscripta sine scelere possunt. Aut non eiusdem, imò etiam aliquanto maioris nequitiæ est, siue ipsum quod turpe, ac flagitiosum sit committere, siue ab aliis commissum studio quodam, ac voluntate comprobare. Sed illud consideremus potius, quidnam citra aliena præiudicia in re ipsa vitij malique insitum sit, & proprium. Mihi quidem (Adolesc.) de ea re mecum animo reputanti, ita statuendum videbatur. Ætatem hanc vestrã perinde atq; hominem esse, qui in editissimo quodam

mõtis fastidio positus ægrè cõsistere, atque in lubrico pedem collocare possit. Qui cum vel leuissimo impulsu, æger potissimum atque imbecillis, facilè corruat; tum si vehementiori aliquo impetu percellatur, per prærupta illa atque saxa præcipiti celeritate decurrit. Par est in adolescẽtibus periculi, atque discriminis conditio. Illam, inquam, Adolescentes! ætatem tam teneram, tam infirmam, tam suopte pondere inclinantem pendêre in procliui, ac titubare quodammodo putatote. Eandem illam intestinis motibus ac perpetua mentis agitatione vehementius impelli. Quibus si externa illa adiumenta, & quasi inuitamẽta cupiditatum accesserint, quomodò nõ dicam perstare, sed vel momento temporis impetum illum retinere poterit? Quàm multa sunt autem eaque validissima, quibus vrgeri assiduè illa atq; in lapsum protrudi solet! Prauorũ consuetudo, parentũ amor, & indulgẽtia; moderatorũ aut inopia, aut negligẽtia. Quibus & illa accedit vitiorũ magistra & hortatrix, exẽplorũ frequentia ac multitudo malorum. Sed illa prosternit imprimis, quæ cùm

cætera habet omnia, tùm multo his grauiora continet, deprauatorũ librorum consuetudo. In aliis quippe vel ingenuus plerúmque pudor retrahit; vel dedecoris ignominiæque timor; vel ipsa per sese earum rerum turpitudo deterret. In hac peste magna vbíque peccandi securitas, impunitas sũma. Absunt conscij illi atque scelerum testes, plurimorum oculi: teguntur omnia parietibus; procul à publica luce, à legibus, à Magistratibus, ab arbitris, à reprehensione ciuiũ, in tuto ac tranquillo posita delitescunt. Illæ ipsæ voluptatum libidines quàm per se allicere, atque inflammare solent! Sed inest præterea lenocinium suauitatis, ac sermonis iucunditas, quę etiam ab illis distracta mirificè in hominum mentes influit. Nescio enim quo pacto, siue mortalium penè omniũ errore, siue id reuera, accidit tamẽ, nihil vt ea oratione videatur elegantius, quæ turpissimarum rerum fœditate sit aspersa.

Cleombrotum nescio quem audio, cùm Platonis librum, qui est de animorum immortalitate scriptus, legisset, tanto vitæ alterius desiderio fla-

grasse, vt sese repentè de muro præcipitaret. quòd si in re tam atroci, tam à natura abhorrenti tantum verborum splendor, & eloquentiæ vis potuit; quid cum iis illecebris coniuncta vis eadem poterit, in quas spontè se ætas illa, nisi omni ope retineatur, summa auiditate committit?

Sic igitur accidit, vt suauitatis cuiusdam & inanissimæ oblectationis aspectu, tanquam esca illecti deliniti que homines cæci atque amentes vltro sese laqueis impediant, cupideque id genus monimenta percurrant. Hæc in triuiis, hæc in compitis, hæc in conuiuiis; hæc in omni popularium conuentu frequentiaque iactent: ex iis facetiarum leporem omnem, & vrbanitatis asciscant, quo quotidianos sermones atque colloquia quasi condimento ac sale perspergant. Dubitet hoc quisquam ab humani generis hoste esse profectum, vt summa vitæ pernicies cum summa voluptate proponeretur; qui multiplices illius nocendi artes & occultissimas, ac nefarias insidias vel nunquam senserit, vel sentire se ac videre dissimulet. Ad

eum modum improbus artifex lethalia ac venenata pocula melle delibuta propinans id pugnat, vt præ dulcitudinis ſenſu plenis iſta faucib. hauriãt; & ab Autoris admiratione, ab amore ingenij, ab elegantiæ commendatione, ad eos qui vnâ admiſti ſunt errores complectendos, adamanda flagitia, imitandas libidines ducantur. Ne dici quidem opus eſt, quàm multi eo duntaxat, vel potiſſimùm, errore decepti miſerrimo ac ſempiterno demũ exitio conſumpti ſint. Sua ab aliis aucta, & amplificata nequitia eſt: additi ad omne improbitatis genus acriores ſtimuli; audacia impudentiáque confirmata. Quorum tamen leuior fortaſſe iactura eſt: erant enim ſi non ita grauiter, at aliquo tãdem obſtinatæ in ſcelere mentis exitio ruituri. Fuiſſe verò atque etiamnum eſſe quamplurimos, qui in medio honeſtatis curſu, & in præcipuâ anteactæ vitæ laude, quaſi ex itinere in ea diuerticula ſeſe proripientes, fœdiſſimè ſpoliati, atque omnibus ornamentis exuti ſunt, quàm ignominiosũ ac bonis omnibus luctuoſum!

Vidit aliquando pia fidelium mater iactis nuper religionis initiis prodire ex ſeſe nefarios errorum architectos; ſua in viſcera graſſari, opinionum portenta diſſeminare, ſceleratas Reipublicæ Chriſtianæ faces inferre. Vidit, & cum ſummo mœrore vidit, vix dum hac oppreſſa flamma, nouum ſubinde aliis atque aliis in partibus incendium ſecutum: nec vllum nunquam aut inſtaurandi, aut propulſandi furoris finē eſſe factum. Atqui hoc ipſum quantū quantum eſt, quod mali hactenus vidit, quid autem non vidit? ſi boni ratiocinatores ſumus, ab hoc vno perditorum librorum fonte ſi non manaſſe penitùs, certè magna ex parte profluxiſſe comperiemus. Quid? Num illud obſcurum cuipiam, aut dubium eſſe poteſt, quæ hæc noſtra tempeſtas tulit Eccleſiæ buſta, ætatiſque prodigia, omnes Lutheros, omnes Caluinos, omnes Vuiclefos, Bezas omnes, ac Zuinglios, & ſi quod aliud eſt ex immaniſſimo grege ſceleſtum, atque execrandum nomen, ab iis audaciæ incrementis ad ſummam deſperationem veniſſe. Recordamini quæſo quoſ-

quoſcúmque vobis vel audiſſe aliquando, vel vidiſſe contigit, qui paucos ante annos in hanc conſceleratorum factionem ab hac bonorũ ſocietate deſciuerunt, deſciſcuntque quotidie. Vt eos omittam qui ſalua fide, pietate non ſalua, moribus ſunt vitaque corruptiſſimi. Quorum quid mali aut ſceleris afferri poteſt, quod non inde conceptum ſit ac deriuatum? Quis omninò Gallia tota hæreticus? quis contemptor numinis? quis impurus? quis impudicus? quis aliorum corruptor? quis corruptus ipſe? quis nefarius facinorum autor inueniri poteſt, qui ſi verum dicere velit, ſuam non ab eiuſmodi libris excitatam nequitiam, & per illos auctam ac confirmatam fateatur?

Quamobrẽ repetam hoc ſæpè (Auditores) & quantum potero voce cõtendam; quicquid calamitatis, quicquid acerbitatis, & antea perpeſſa Eccleſia eſt, & experitur in præſens, non aliunde quàm ex promiſcua legendi libertate & olim conſecutum, & nunc conſequi, & eſſe conſecuturum. Nec aliud perditis penè rebus auxilium af-

ferri posse, quàm si grauissimis legibus atque omni pœnarum metu effrænata hæc licentia constringatur. Tametsi quid nouis decretis opus est? Habemus enim præclara ea de re amplissimi Ordinis, consulta: quorum vim atque autoritatem non sine Reipublicæ damno nimis iam diu hebescere ac debilitari patimur. Viderat hanc cladem augustissimus ille Tridentina in Synodo Patrum consessus, eique opportunis decretis in sempiternũ prouiderat. Quibus si obtemperatum initio foret, restitutũ in Ecclesia florem pietatis, ac religionis haberemus. Neque verò sublatos funditus obscœnos omnes libros, ac spurcitia infames voluit; Antiquos præsertim; ne qua ex eorũ iactura bonis literis labes allata videretur. Neq; tamen passim ac promiscuè cõcessit, ne ea facilitate perditorum se corroboraret amentia. Sic igitur decreuit: Quatenus veterum libri ob sermonis elegantiam vtiles esse possunt, quibus de ea improbitate nõnihil sit inspersum, permitti iuuenibus posse, dum ne publicè vnquam à Magistris explicentur. Nouos verò omnes, & malè feriatis ab hominibus

ad prauiſſimarum cupiditatum lenocinia conſcriptos, non ſolùm publicè, ſed & priuatim luce hominum, conſpectúque ſubmouit.

Hæc ſi prudenter, ſi conſideratè, ſi eiuſdem, quo ea Concilia gubernantur, ſpiritus impulſu, ac voluntate decreta ſunt, tamne deſperatus quiſquam erit, qui ſacroſanctis edictis peruaniſſimæ concinnitatis ſpeciem derogatum velit? Miſſa facio quæ priuatim ipſi ſibi, qui iuris ſui ſunt, licere exiſtimant. Non illud inquiro, quod nemo eſt quin veriſſimè poſſit conqueri, quàm turpiter domi in eo luto volutentur; quam nullo diſcrimine antiquos, nouos, peregrinos, vernaculos magiſtros earum fœditatum, atque interpretes adhibeant. Suas ſibi habeant delitias: ſibi pereant: de ſe viderint ipſi. De adoleſcentum diſciplina, ac teneræ ætatis inſtitutione diſputo. An eſt quiſquam, qui id meritò accuſet: Remoueri hæc ab adoleſcentibus vitiorum nutrimenta, ac pabula? Arceri impuriſſimos & ad vitæ probrum editos ſcriptores? Non infici ea contage delicatiſſimas aures?

prouideri in perpetuum ſaluti animorum, ac morum innocentiæ? Niſi verò aut non corrumpi ea peſte Iuuenum mentes, aut ſi tum corruptæ ſint nō ad reliquum arbitramur vitæ tempus pertinere. Age verò quonam ore tuis infeliciſſimis adoleſcentibus iſta proponas? aut quo illos, ſi nondum pudorem omnem perdiderint, excepturos putas? Quo vultu? quo geſtu? quo mentis habitu vel corporis teneris auribus deteſtandam libidinem inhalabis? Meretricios tu amores, lenonum ſpurcitiam, adoleſcentum laſciuiam, ſeruorum proteruiam, renidens ſcilicet, geſtienſque demonſtres? Aperias inſuper, ſi, vti fit, obſcurum aliquid, & inuolutum occurrerit? Atque hoc Chriſtianus homo facias? Chriſtianus, inquam; cui non modò audire iſta, aut loqui cum voluptate, ſed ne animo quidem, ac cogitatione admittere fas eſſe creditur? Abſit, abſit à Scholis noſtris grex iſte lutulentus. Nihil ſit Chriſtianis pueris cum Terentij, Tibulli, Ouidij, Plauti, Catulli, Petronij multò magis, atque Apuleij fœtore ac ſordibus commune: Ac ne quidem, quoad fieri poteſt,

domi in eo cœno prouoluantur. Non quia non licere cuiquam possit elegantiæ studioso in iis interdum hærere Scriptoribus. Sed quoniã in illo præsertim tyrocinio altius prima honestatis semina iacienda sunt: ob idque non vitij duntaxat macula, sed & periculum declinandum: nec vsquequaque videre quid liceat, sed quid expediat oportet.

Verùm breuiter modo nonnullorum partim veris, partim fictis ad fœdissimæ voluptatis patrocinium querelis obuiam est eundum. Queruntur enim graues scilicet atque frugi homines, tantarum se támque necessariarum rerum possessione deiici; extorqueri sibi molestiarum atque ægritudinum solatia, subsidia doctrinæ, omnes nitoris elegantiæque delicias. Horridos nimium esse nos & agrestes, ac barbarie quadam & humanitatis odio tantam ingenij & vbertatis copiam velle substrahere. O politos & elegantes homines! Parúmne igitur multa hactenus non à me modò de ea re dicta sunt; sed & à multis ante me & Sapientissimis viris & autho-

ritate grauissimis, & eius, quàm illi præ se ferunt, elegantiæ non ignaris, de toto hoc genere indicia extiterunt? Solus hoc dicere audeo? solus rusticus? solus vrbanitatis expers? solus omni humanitate alienus existimor? Non vident arguti homines sibi hac vna voce quantum temeritatis & impietatis arcessant. Sed autoritate sane & singularis prudētię, & religionis tātâ, quantâ in hac causa abūdare nos videtis, nimiū vrgere nolo: hoc quod ab illis dicitur quale sit per sese videamus.

Vtiles sūt id genus libri, & elegātes, & ad multos variosque vsus opportuni. Sint verò: quando id ita obtinuit vt præterquam quod honestum sit, suaue aliquid aut expetēdum putetur. Nolo nimis in ea re contentiosus videri. Sua iis quoque qui mali sunt vtilitas constet. Quid tum? Quàm enim vtiliores sunt multi, & hoc ipso pręferendi, quòd non mali, quòd honesti, quòd periculi nihil, emolumēti multū afferūt & iucunditatis? Quibus omnibus vel sūmatim delibandis nulla cuiusquam ætas, diligentiáque sufficiat. Sed sint ista rara in illorū istiusmodi libris ac præcipua. Num tāti demum il-

la facienda ſunt, vt cum crudeliſſimo ac certiſſimo exitio coniuncta nihilominus appetantur? Quid hoc fingi poteſt abſurdius? Tu ſi in his quibus veteris cibis veneni aliquid eſſe ſuſpicere, non ſi fame quidē moriare contingas. Idem ſi in veſtibus, ſi in lectulo, ſi aliis in rebus ne fortè periculū ſit vereare, excutias quamprimū ac repellas. Quāquam quid hoc dico? Ne ipſius quidem tui aliqua parte carere detrectes; ſi illius iactura repræsētari totius corporis ſalus atque incolumitas poſſit. Atqui ſunt illa profectò vtilia omnia atque iucūda: ſed iis longe potior eſt, quâ ſi iſta retineantur carēdum ſit neceſſariò, valetudinis vitæque conſeruatio. Nunc cum hiſce, quos tātoperè prædicas, in libris præſentiſſima vbique venena reſperſa ſint, quæ tibi in animi viſceribus inhęreāt, eiúſq; paulatim robur omne, vitámque inſuper ipsā, quæ eſt omnis vnâ in virtute poſita, prorſus extinguant: his tamen ſedulò conſueſcas, eíque amētię quoddā vrbanitatis, vel etiam emolumēti ſtudium prætēdas? qui id agas nō meritò furioſus conſtringendúſque videare?

Contraxit hic ſupercilium noſter bonarum artium patronus: Ait aliter ac fieri debeat de his eſſe libris à nobis conſultum: decurtatos iampridem latinitatis authores: mutilum per nos Horatium, Catullum, Propertiũ, Tibullum, Martialem, interpolatos pleroſque: idque quo iure; quo exemplo factum ſit, requirit. Credo peruagata iſta nonnullorum querela verberatas aliquando aures veſtras: neque enim iſtud à paucis, neque obſcurè, diſſimulantérque iactatur. De quo, penè confecto dicendi ſpatio, nihil hoc loco purgarem, niſi me attentè adeo à vobis audiri patientérque viderem. Quæ mihi veſtra facilitas (Auditores) animos facit ad reliquũ orationis meæ curſum. Ingrediar itaque in hanc partem: ac primùm illud ſciſcitabor; quid in ea re flagitij ineſſe, quid temeritatis cenſeant. Dicẽt vtique relictos oportuiſſe veteres: ſatis ad illos tutandos vel ætatis reuerentiã eſſe debuiſſe; poſtquam tot annorum ſpatio ſecuri, inuiolatiq; perſtiterunt. Quid enim ſimile ante nos tentatum vnquam? Quibus ſi ita re-

ſpondeam. Vſurpatum hoc à nobis primò: nec exemplum ſecutos, quo nihil opus haberemus: hoc vnum vidiſſe; rem adeò vtilem, adeò optandam, adeò his temporibus neceſſariam, vel nullo præeunte, ſuſcipiendam fuiſſe. Nos perpetuò tacitis bonorum iudiciis contentos leuiſſimorum hominum offenſiones contemnendas iudicaſſe. Tum factum ſit anteà necne, nihil ad rem pertinere: hoc quod factum eſt, cuiuſmodi ſit eſſe quærendum. Hac ſi, inquam, defenſione vterer, (Auditores) quis iure poſſet arguere? Etenim ſi nihil innouandum, nihil immutandum vnquã, nihil, cuius repræſentare authoritatem nequeas, in hominum conſuetudinem inferendum, quis non ſtatim videt perturbatum iri rationem vitæ omnem; neque morum poſſe, qui alij aliis temporibus eſſe ſolent, moderationem teneri? Quàm multa ſuperioribus annis aut honeſta, aut tolerabilia viſa ſunt, quæ occaſione aliqua poſtea ſublata penitùs exciderunt? Quanquam vt cæteris in rebus minus illud audendum fuerit, audendum vti-

que erat in re tanta, in qua nimiùm cautus esse nemo possit: obstrueréque ingentium malorum aditus omnes, fuit vel prudentiæ, vel timoris: maleuolentiæ certè non fuit. Sed non vtar hac excusatione vel temporis, vel timoris nostri. Hoc quod illi licitum definiunt, si non nouo exemplo committatur, quàm in hoc facto reperiatur, planum omnibus faciam.

Fœdos ego, & infames libros, nonnisi perpurgata & amputatâ obscœnitate, meis adolescentibus trado. Quid si funditùs tollam? quid si attingi ab illis vetem? ferendúmne istud existimes? Atqui hoc & anteà factum, & ab illis factum, quorum iudicium apud te plurimùm valere debet. Non ea iam authoritate contendam, quam citra impietatem conuellere, cui repugnare non audeas. Paulo tecum humanius agam. Tuis te arbitris, hoc est veteribus, ac Gentilibus, reuincam. Ecquid Platonem accepisti aliquando ab ea quam informabat Rep. Poëtas omnes exterminasse? Quid Poëtarum ipsum caput ac principem Homerum vna dimittendum censuis-

se? Et honorificentissimè quidem dimittendum: vtpote vnguento delibutum, ac coronatum: sed dimittendum tamen? Atque ille quidem priusquam in hunc modum absolutè statueret, in eo qui est de Rep. tertius, inducenda in eorum scriptis, ac delenda pleraque dixerat. Cuiusmodi vana illa Deorum figmenta sunt: Iouis cum Iunone, Superisque cæteris iurgia, contentiones, certamina, muliebres virorum clarissimorum planctus, Inferorum portenta: ac si quid aliud eius generis vel absurdum, vel illiberale, vel exempli esset iuuentuti minimè boni. Sed hoc confictum ab eo potius, ac scriptis, quàm re ipsa comprobatum fuerit. Estne hoc non minus sapienter Spartanorum legibus obseruatum? At quibus legibus? Quibus neque sanctiores vnquam Græcia; nec regendis iuuenibus aptiores; nec ad honestatis disciplinam accommodatiores, nec denique prudentiores habuisse creditur. Illi ergo non omnes sanè Poëtas à ciuitate reiecerunt; sed præter vnum omnes: Tyrtæum arbitror, cuius in

versibus nihil fractum, aut sordidum; grandia omnia essent, & ad viriles, bellicósque spiritus iuuenum animos incitarent. Iámne videtis quibus authoribus sit ista à nobis librorum emẽdatio suscepta? Licuitne verò Ethnicis hominibus arcere in perpetuum Poëtas omnes? Licuítne aliquid saltem ex omnibus, vt suorum ætati cõsulerent, præcidere? Christianis idem in paucos, tam atroci in periculo, sine aliorum offensione non licebit? Licebit verò. Et iam olim quàm id cordi bonis omnibus esset, multorum est exemplis probatum. Nunquam tamen quàm in Heliodoro illustrius.

Hic cùm adolescens vel nondum Christianus, vel solutioris disciplinæ, opus quoddam edidisset, paulò quidem illud fractioris argumenti; sed minimè tamen dissoluti: posteaquã Ecclesiæ est gubernaculis admotus, in Prouinciali Præsulum conuentu magnopere fertur de abolendis hisce libris interpellatus. Quod cùm facere nimis pertinaciter detrectaret, optione ei data, vt aut Sacerdotio, aut iis libris cederet, eiurare

illud maluit, quàm fructu ingenij sui careret. Atqui cùm est opusillud, vt dixi, non nimis fœdum: tùm artificio tanto industriáq; perpolitum, vt qui illud legerit, nihil amplius requirat, quid admirabile aut exquisitum appellet. Ac seuerius quidem aliquanto potest decretum illud videri; estque plurimum posteriorũ temporum facilitate detractum: sed, vt captus erat ætatis ingeniorúmque, fortasse necessarium.

Quid illud? Meministis sacras literas Maiores nostri quo delectu, quáue cautione concesserint? Quid ais? Suspectúmne in sacris oraculis quicquam esse potest; aut aliquid etiam inde periculi metuitur? Nihil hîc de Hæreticorum insania loquor: qui non minore damno, quàm scelere vulgare eas pridem instituerunt. De his loquor, quibus honestè vti licuit; nec iis tamen omnia sunt temerè concessa. Sic enim accepimus: Genesin, ac Salomonis illud Epithalamium nonnisi certos homines, ætate certa attingere potuisse. Hem! quid facitis optimi Patres? (dici ab

istorum aliquo putate.) Tantúmne iuris vobis in hos libros assumitis? An in Diuinis literis esse aliquid potest, quod quempiam offendat? Si boni sunt ij libri, cur adire non sinitis? Si mali, si periculosi, quid in sacris faciunt? Hæc illi. Nostri verò quid? Optimi sunt libri: Sed vel optimos prohibendo, consulimus imbecillitati vestræ. Nondum ista tractare vobis expedit: Quid autem expediat, non vestri arbitrij: sed nostri iudicij est. Sinite prima se illa ætas per virtutis incrementa corroboret. Pascenda tantisper est mitioribus, ac simplicioribus cibis. Crescet interea vis ingenij, ac se proferet. Tum vestri vobis potestatem faciemus; permittemus omnia. Postremò sic habetote; quicquid in hac parte geritur, non inuidia vlla, sed vestra à nobis esse causâ prouisum. Hæc prudentissimorum Patrum ad querulos & molestos interpellatores esse potuit oratio. Vterer hac eâdem ad vos (Opt. Adol.) si non ij essetis, quos neque præpostera libertas illa delectet: quiq. ita persuasum haberetis, non ex neglectu

decoris vllo, ſed magno ex amore ve-
ſtro hoc qualecumque eſt eſſe pro-
fectum. Iſti verò criminatores noſtri
quid tandẽ vltrò litem ſuam faciunt?
Quid ad eos iſtud pertinet? Non e-
nim manare hoc in omnes inſtitum
voluimus: non delere memoriam ve-
terum, etiam turpiſſimorum, aggreſſi
vnquam ſumus, aut fieri poſſe ſpera-
uimus. Domeſticum totum illud di-
ſciplinę exemplum eſt; ad vſum Scho-
larum, ad captum adoleſcentulorum
noſtrorum quæſitum. Ne ſi repudiare
omninò propter paucarum paginarũ
laſciuiam oporteret, carerent qui in
cæteris eſt elegantię fructu: ſin paſſim
per bonorum ſpeciem etiam vitioſa
permitterentur; hoc ſe miſeri tan-
quam veneno quodam, ac peſte con-
ficerent. Eſt vtilium, & optimarum
rerum in vtendo modus aliquis, non
tenerrimæ indolis, ſed maturo ac pru-
denti moderatorum conſilio ſtatuen-
dus. Hunc nos aſſequi ſaluberrimo
hoc remedio iampridem ſtuduimus,
& ſumus, niſi fallor, adepti. Idque ad-
eo ſpectatiſſimorum adoleſcentum,
qui in Scholis noſtris ad ſpem Reip.

ſuccreſcunt, tanta morum integritas, pietas, innocentia, caſtitas declarat. De quorum laudibus, ne vna aſſerere & noſtras velle videar, plura hoc loco non dicam. Sit hoc in vniuſcuiuſque noſtrum conſcientia infixum, atque tacitum argumentum; quantum ad tuendam, inſerendámque probitatem valeat legendi delectus ille maiorum arbitrio temperatus.

Atq; hęc quidē (Adol.) quæ ſūt hactenus à me diſputata, priuatim ad veſtram illam ætatem attinebant: vt quid à nobis informatoribus veſtris propoſitum ei eſſet, intelligeretis. Poſtrema vobis & ad reliquas vitæ partes vtilis, & cum cæteris communis erit oratio. Nullum ea librorum peſte malum præſentius; nihil pernicioſius; nihil vel attingendum parciùs, vel cautiùs declinandum putatote. Serpit hæc paulatim contagio, ac vigorem omnem honeſtatis abſumit: ſenſimque conſuefactos turpiſſimis rebus animos primùm ad audienda, tractandáque liberiùs; mox probanda, ac patranda flagitia prolectat. Per hæc initia ſceleratiſſimorum homi-

num desperatissimus furor emersit. Hoc execrandum libidinum, fœdissimarúmque voluptatum pabulum est. Quod cùm de veteribus ipsis dici cõuenit, quorum consuetudinem sola excusat eloquentiæ, aut eruditionis vbertas: tum multò sanè magis de recentioribus ac vernaculis: à quibus, quoniam ne attingere quidem sacrosancta Patrum authoritate licet; abhorrere hominum genus omne, ætatem omnem necesse est. Neque tanti cuiquam esse debet inanissimæ voluptatis sensus, vt eum cum tantæ Maiestatis offensione; cum dedecore animi, atque labe; cum sempiterno denique interitu compensatum cupiat. Hoc si in præsentia fuero consequutus: si vos mea hæc oratio ad huius sceleris maculam detestandam incitatos atque inflammatos dimiserit: si aut inueteratam omnes pessima quæque legendi consuetudinem deponere, aut nondum initam reiicere perpetuò, ac repudiare constituerint; habebo quod vtrisq. nostrûm gratuler: ac percommodè hunc cùm à me dicendi laborem collocatum, tum à vobis audiendi susceptum arbitrabor.

DE DISCENDI RATIONE.

aduerſus Craſſi dictum L. III. de Oratore: *Niſi quod quiſque citò potuerit, nunquam omninò poſſe perdiſcere.*

ORATIO NONA.

Dicta ab Rhetorices Auditore.

QVICQVID eſt à ſapiētibus olim, & eruditis hominibus dictū, (Adoleſcentes optimi) ſi id tanquam ab Oraculo acceptum probari omnibus, miniméque quale ſit inquiri oporteat; nihil eſt cur ego vos non tam Orationis huius auſcultatores, quàm controuerſiæ diſceptatores adhibeam. Quod enim è Cicerone modò depromptum ſuſceptæ à me diſputationi propoſitum eſt: *Quod citò quiſque non potuerit, nunquam omninò poſſe perdiſcere;* eiuſmodi eſt, vt ſiue authoris grauitas requiratur, maior

ior esse nulla possit: siue pronunciandi ratio atque firmitas, nihil pulchriùs asseuerari potuerit. Nam est illa Lucij Crassi sententia, hominis cùm eloquentissimi, tum opinionis in artibus doctrinisque tantæ, quanta de eo esse debuit, qui vnus omnes peruidisse animo, ac comprehendisse putaretur. Tam est verò id ab eo copiosè Cicerone teste declaratum, vt non per occasionem imprudenti excidisse, sed ab eo ex animi sententia, veréque prolatum appareat. Quare si, vt antè dixi, quicquid ex Veterum sensu depromptum afferatur, nihil sit in eo præter eius, vnde dicitur, auctoritatem præstandum, habetis in eo quod oppugnare constitui summa ad fidem omnia: nihil vt mihi sit præter singularis impudentiæ crimen relictum. Sin esse potest etiam victæ oppressæque hominum auctoritate ac gratia veritati locus aliquis: si apud eruditos, atque acres rerum æstimatores plus cuiusmodi sit illud quod dicatur; quàm à quo dicatur, momenti habet ac ponderis; bono sum animo in hac causa, Adolescentes! Ita mihi omnia præter

auctoris vim apprimè in dicendo affuturа confido. Nec illud tenuitatem, imbecillitatémque nostram mediocriter subleuat: quòd id mea oratione pugnabo, illudque perficere conabor, quod si assequi potuero, non modò de vobis, quorum causa plurimùm cupio; sed vniuersis earundem literarũ studiosis benè meritus videbor. Quid enim in hoc studiorum tam difficili, ac laborioso cursu præstantius possit accidere, quàm si cuius opera id euellatur, quod alacritatem ardorémque omnem, non dicam retardare, sed supprimere ac restinguere penitus possit?

Atqui id quod superiùs à Crasso dictum retulimus, tale est, vt qui sibi nostrũm illud persuaserit, omnis ei consequendæ disciplinæ spes; omnes diligentiæ, atque industriæ nerui; omne laboris, & assiduitatis solatium amputetur. Plus aliquid dico, Adolescentes! Nisi hoc vno constituto, puerilem omnem institutionem ruere, ac collabi funditus; omnésque omnium artium ludos occludi, atque aboleri perspicuè demonstrauero: nihil iam caussæ sit, quin verissimè sensisse il-

lum, vaticinari me atque inſanire iudicetis. Gaudeo vos hoc primo aditu meæ orationis eſſe commotos; vehementérque flagitare, quid aut ex hoc errore tantum mali comparari; aut ne in animo cuiuſquam, opinionéque graſſetur, adhiberi remedij putem poſſe. Faciam vtrique poſtulationi veſtræ ſatis, Adoleſcentes! Ac primùm illud conſtituam, quid & quale ſit id de quo à me diſputatur: vt eo tanquam fundamento poſito, via omnis, atque ordine procedat oratio.

Statuit is igitur, quem ſupra cõmemoraui, L. Craſſus, cùm de perfecto abſolutóque oratore apud M. Ciceronem diſputat; Tantâ facultate, tantáque artium omnium cognitione, ac ſcientia ſummum illum, quem animo deſcribit, Oratorem eſſe oportere; vt in omni ſit eruditionis genere, doctrinæque verſatus. Itaque non hiſce duntaxat communibus literis, quæ ad humanitatem pertinent, armatum eſſe, atque inſtructum: ſed & fontes ipſos, attigiſſe ſapientię; vnde identidem non vulgare quiddam, ac quotidianum, ſed arceſſitum, atque exquiſitum

depromat. Ac ne quem fortè tantarum assequendarum rerum desperatio ab eloquentiæ studio deterreret; negat ingenioso ac solerti viro laboriosum hoc admodum esse : *Faciléque addisci omnia, si & habeas qui docere fideliter poßit, & scias ipse discere. Res enim*, addit postremò, *sic mea sententia se habet, vt nisi quod quisque citò potuerit, nunquam omninò poßit perdiscere.* Honesta, ac speciosa ratio, & aspectu ipso faciéque probabilis. Sed si mihi quam spero facilitatem, audientiamque præstiteritis, nihil ea fallaciùs vnquam, aut perniciosius dictum statuetis.

Nolo hîc cum Lucio Crasso, aut alio quoquam Veterum, quasi cum laruis atque vmbris inane certamen suscipere. Dari mihi alium ex eo grege, atq; istiusmodi errore quempiam volo : quem primùm omnium vel diuinâ animi indole præditum, vel nimiâ quadam, & insatiabili curiositate fuisse necesse est : vt siue omnia citò didicerit, suo nos exemplo, experientiaque confirmet : siue nihil assequi potuerit, quo de omnibus do-

ctrinis id pronuntiaret, in nullâ non sui ingenij periculum industrięque fecerit. Ad eum igitur si ego literarum addiscendarum cupidus accedam, rogem quid in re tanta capiendum consilij putet; exploret, opinor, quantum solertia ac celeritate discendi valeam, aut hoc probare priùs, atque experiri iubeat. Qui si me paululum in his quę traduntur percipiendis retinendísue tardare, ac cunctari deprehenderit, reiiciat illicò, atque vt minimè idoneum ab hac dicendi contentione deterreat. Quid ita? possum enim quod modò assequi nequeo labore postmodum, ac studio perrumpere. Sine me; vsu ingenij mei vires, atque assiduâ exercitatione industriam procudam. Non patior, inquit, nec ad vllam artem te dimitto. Gratis ista, & ad inane tarditatis solatium ab imperitis iactantur. Res porrò ita se habet: nisi ea quāprimum ad quæ tete applicueris perspecta animo, ac comprehensa teneas, fieri omninò vt vnquam discas non potest.

Ain' tu verò? Ad discendas artes tanta ingenij celeritate opus est, vt

arripienda illicò ſint omnia : neque quicquam naturæ noſtræ, aut ætati ſpatij ad ſeſe corroborandum, confirmandumque relinquatur ? Obſecro vos ! quanta in pleriſque noſtrum caligo mentis ? quanta hæſitatio ? quanta denique ob tarditatis conſcientiam deſperatio ſciendi futura eſt, ſi quàm ab iis arroganter, tam verè ſit iſtud allatum ? Atque ego, homo ſcilicet rudis, magnum aliquod malum literis noſtris, Scholiſque omnibus interitum, atque internecionem ex ea opinione impendere modò dixeram. Quaſi verò non antè naturæ omnis ordo, rerumque inſita ratio, ac diſpoſitio tollatur. Quæro enim, qui ita diſputant, ecquem in rebus ortum, atque inchoationem : quod vbi ortæ fuerint, incrementum ac progreſſum eſſe ſentiant. Credántne perfecta, & abſoluta exire ſtatim omnia, nulla vt acceſſione paulatim veluti fabricata, perpolitaque ſimul eruperint, vnâ ad firmitatem, & maturitatem perueniant. Atqui huic communis quædam naturæ vox, conſenſioque reclamat. Quam ſi illi non audiunt, miſeri pror-

ſus, ac ſtupidi ſunt; inepti, ſi diſſimulent; improbi verò, ac maleuoli, ſi nos audire prohibeant. Egone cùm ſtirpes, ac ſemina paulatim adoleſcere videam; cùm ſuos ineſſe in animalibus corporum, viriumque proceſſus; in hominibus confirmari pedetentim rationis, ac iudicij vſum intelligam; mentis in iiſdem ad diſcendum aciem quibuſdam velut gradibus excitari, atque augeſcere dubitem? Quid aliud eſt ſtatim percipi omnia, ac comprehendi animo dicere, quàm ætatum ordine perturbato in pueris adeo ipſis iudicij vim, quanta maxima eſſe poteſt, repentè conflari; &, quod de Vetere Poëta ſumptum eſt, *iuuenes illico velle ſenes fieri?*

Video quid contra hæc allaturi ſint. Non enim de Pueris id fortaſſe dictum opponent: firmari in iis indolem verum eſſe: nec ſummam illam ab eo genere vim eruditionémque requiri. De grandioribus fortaſſe, ac maturæ iam vt ætatis, ſic ingenij hominibus veriſſimam huius eſſe dicti fidem. Reſpiraſtis mecum Adoleſcentes: ita

ægrè, quòd ad nos attinet, magno omnes ex metu ſumus erepti. Bono deinceps animo, ac ſecuro eritis: ſic vt non iam de veſtro periculo ſoliciti, ſed alieni diſceptatores, atque arbitri ſedeatis. Quanquam poſſum hoc ego quod expreſſum eſt eſſe contentus. De ſe videant, quorum ætati non nobis cauendum, ſed noſtræ potiùs ab iis prouidendum, ac conſulendum eſt. Verùm ne ſic quidem tutò in hac ætatis veluti ſtatione præſidioque conſiſtendum nobis eſt; quin vltrò conuicta huius erroris falſitate, hoſtem ipſum, alienis licet caſtris infeſtum, toto campo deiiciamus.

Negant itaque iidem, qui otioſè quamlibet vobis poteſtatem diſcendi faciunt, eum qui iam adoleuerit, quod celeriter aſſequi nequiuerit, vnquam poſſe perdiſcere. Iſtúdne igitur de vniuerſo genere doctrinæ, diſciplinisque omnibus, an de ſingularum priuatim cognitione contendunt? Dicam quod volo clariùs. Omnéſne, inquam, ad vnum artes putant eſſe ei, qui ſemel attigerit, ſi ſit vnquam complexurus animo, ſubitò & quaſi ra-

ptim exhauriendas? An id in vnâ duntaxat aliquâ Grammaticâ fortaſſis, aut ea, de qua eſt ſermo potiſſimùm, dicendi arte ſtatuunt, repentè vt aliquis Grammaticus, aut Orator exiſtat? Alterum horùm profectò ſi dixerint; ſi diſciplinas omnes ab non inepto, & perſpicaci viro breui ſpatio comprehendi poſſe exiſtiment: facilè vel experientiâ ipſi ſuâ, vel infinita rerum varietate victi ſuccumbent. Neque enim, opinor, ſi eò doctrinæ euaſerint, ſui adeò contemptores erunt, non vt magno ſibi videri velint tantam eruditionis copiam conſtitiſſe. Quare in vno conſiſtant ſcientiæ genere neceſſe eſt; quòd qualecunque tandem arripuerint, nunquam vt leuiſſimè dicam perficient, quin & operæ plurimum in eo, & aſſiduitatis collocandum videatur, & temporis. Nec eſt vna minimarum in vita hominum artium, quæ non vel induſtriæ plurimùm requirat; ſi quis in ea præſtare cæteris, atque excellere cupiat.

Præſtantiſſimos olim fuiſſe Pictores accepimus, qui cùm ætatem omnem in eo ſtudio, præcipua ingenij

laude, & hac vna in re collocassent, ita cæteros omnes artificij dignitate, atque excellentia defixos tenerent, sibi vt solis nunquam satisfacere possent. Ergo alij ob id *cacizotechni* quasi artis suæ, atque operæ vituperatores appellati. Alij pendentibus è tabella titulis non, *Ille fecit*; sed, *ille faciebat* vulgò inscribere soliti; quasi inchoatâ semper arte, nondúmque ad cumulum perductâ, amplius in dies aliquid, ac præstantius respicerent. Possum idem de statuariis, de Architectis, aliisque id genus opificibus dicere; quorum ne ab infimo quidem impetraueris, vt non in eâ quam exercet arte difficile quidpiam, & laboriosum esse fateatur. Hoc igitur quod vilissimis, iisdémque non multùm arduis in rebus probare nemini potes, mihi in abstrusissimis artibus, in amplissima rerum magnarum varietate, in humana diuináque sapientia persuadeas? Operæ pretium est de iis audire, qui istud iactitēt, quodnam artium genus definiant huic addiscēdi, cōprehendendíq; celeritati præ cæteris opportunū. Audeant mihi vel vnam aliquam nominare, in qua

quālibet natura ingenióque paratus, nisi diu ſtrenuéq; ſe exercuerit, repēte poſſit eſſe perfectus. Nolo hîc extremæ pueritiæ tēpora, ac velut diſciplinarum omnium incunabula retexere: ne quod ab iis paulò antè conceſſum eſt, rurſus in diſceptationem, ac controuerſiam vocetur. Sit hoc huius artis præcipuum, grandiores, atque exquiſitiores illas, ſed elegantes eaſdem atque ingenuas videamus.

Tu igitur horum decreto Poëticā, aut Oratoriam non prius combibere cœperis, quàm omnem earum artium rationem perfectè cumulatéq; calleas. Ego verò fieri iſtud neceſſariò oportere nego: factūne ſit aliquando, nihil diſputo. Fuerit aliquis tāta ingenij bonitate præditus; vel tā diuinâ potiùs, atque eximia ſorte natus, vt non magno ea labore penè dormienti ſibi oblata, atque in ſinū coniecta quęſierit. Nego id tamen qui in hiſce artibus præſtiterint omnibus contigiſſe. Nego eorum pleriſque. Quid ſi ne vnum quidem ea felicitate reperiri poſſe dixerim? Recurrendū, opinor, ad Veterum ſomnia, qui ſeſe Dearū per visū oblatâ ſpecie,

aut animarum ex aliis in alia transitu corpora repentè factos Poëtas prodiderint. Sanum quidẽ ac sobrium neminem inuenies, quem non diuturna prius assiduáque meditatio ad earum artium peritiam, aut sanè complementum perduxerit. At ego vide quã non inops ad hanc caussam tuendam, quanta exemplorum copia instructus accedam. Dari mihi vel vnum ex tanta Poëtarum, tanta Oratorum multitudine postulo; qui id quod tute tam magnificè iactas, suo ipse periculo didicerit. Ego non vnum aliquem, paucósue de multis; non gregarios, atque inferioris ordinis, exigui nominis plures appello: sed eruditione præcipuos, auctoritate principes, copia penè innumeros oppono. Nec aliud in eorum commemoratione tam vereor, quàm ne nimis communia, ac peruagatá videar attigisse.

Quid enim ea dici attinet, quæ nemo profectò vestrûm ignorare potest, quæ de Virgilio, Statio, Lucano, Seneca quotidie in Scholis audiuntur? Quo aut ille diuinum atque immortale opus labore studioque procude-

rit, aut iis lõgè quidem inferiores, ſed nec ignobiles, & omnium opinione probatiſſimas lucubrationes ediderint? Quamobrem aut illos contemne potes, quî autem ſine ſumma impudentia potes? Aude inquam illos negare Poëtas vnquam fuiſſe. Nihil in ea arte vidiſſe Virgilium, ineptum Statium, inſulſum Lucanum, imperitum Senecam; futiles cæteros, ac nihili homines pronuntiare non dubites. Magna enim omnes contentione, difficiléque quod tam parabile, atque inuentu facile eſſe dictitas, Poëtæ vt eſſent, ſunt adepti. Aut ſi iſtud ne tacitus quidem inducere in animum potes; dicere autem propalam, quòd in literaria noſtra re penè impium ac nefarium ſit, apertè non ſuſtines, dubitabis quin eiuſdem eſſe poſſit, & tardè diſcere, & ad ſummum eius quod ſuſceperit, ac perfectum venire? Atque hæc in Poëtica, in hac, inquam, arte dicuntur, quàm inſtinctu quodam, atque afflatu mentis excitari potiùs, quàm doctrinâ ac pręceptis comparari, propè mortalium omnium conſenſus obtinuit. Quare, quo tan-

dem animo esse ingeniosi illi possunt, cùm eo se genere doctrinę exclusos, ac destitutos intelligant, in quo momēti plurimum ad id quod velint, ac præsidij positum arbitrentur?

Quid in Oratoria simile? quàm ij qui seuerissimè disputant, nasci totam ex labore, industriáque existimāt; faciliores, iidémque sapientiores alij, vt ad eam plurimùm naturæ bonitas conferat, perfici tamen sine vsu diligentiæque assiduitate negant posse. Atqui ab ea potissimùm arte Crassi decretum illud proficiscitur. Quod eo mihi admirabilius ab eo homine dictum videtur, quòd ille idem eloquentiam artium omnium coniunctione aptam, ac connexam esse nec immeritò putet. Nam cùm rebus omnibus accommodari vis illa dicendi possit; sequitur vt non angustis fori, iudiciorúmque finibus; nec agendis causis circunscribenda, ac definienda sit, sed in omnem disputationis oram regionēque delata, nihil abs se, quò quidē peruenire hominum cognitio possit, cēsere debeat alienū. Igitur eidem, si modò retinere nomē suum velit, de Deo erit, rebúsq;

diuinis, de animarũ immortalitate, de ciuitatum, ac Rerumpublicarũ generibus, de gentium ritibus, & institutis, de memoria, déq; omni antiquitate disputãdum. Nihil in arte vlla, aut scientia tam abstrusum, tãque varium esse potest, ac multiplex, quò nõ siue ex rei veritate, siue ex illorum sententia perfecti, atq; excellentis oratoris penetret industria. Etenim sapientiã illis ab eloquẽtiæ arte placet nõ naturę diuortio, neque grauissimorum hominũ authoritate, ac nulla deniq; alia ratione iudicióque secerni: sed ignauia primùm, & indiligentium hominũ consuetudine, tùm demũ opinione vulgi factum, duplex vt ex vna professio, ac facultas cõsurgeret. Hoccine igitur constantis, ac cõsentientis secũ iudicij esse dixerim; putare eundem vastissimam, ac propè infinitam rem esse eloquentiam: & nihilominus raptim esse ei qui illam discere velit, aut nunquam addiscẽdam? Quid aliud est, quã nunquam omninò percipi eã posse credere? An cuiusquã tanta vis ingenij est, quę nõ vt singularum difficultatem superet, vniuersarũ tamen mole varietatéque frangatur?

Verùm esto, nihil ista magnoperè oratori necessaria videantur. Demus ei seclusum aliquod, angustiúsque curriculum, quod breuiori tempore, ac minori cum negotio percurrat. Restabunt tamen quinque illæ partes, totidémque Ciceronis iudicio amplissimæ disciplinæ, quarum concursu vis omnis dicendi continetur. Atque hæc quidem quàm copiosè, quàm perplexè, quàm variè iactata doctorum hominum lucubrationibus! cùm diuersis velut itineribus, ita præceptis, ac rationibus aditus est ad eam doctrinam patefactus. Quod quàm necesse fuerit non video; si eodem quasi aliud agentibus nobis, ac ludibundis contendere licuisset. Nec mihi tu curiosorum hominum superuacaneam in re facili diligentiam obiicito; neque aliud esse dicito, eiusmodi artes ad vsum transferre; aliud ita tractare, vt in earum commentatione domicilium velut quoddam abundantis otij constituamus. Primùm enim cuius tantæ arrogantiæ ne dicam stupiditatis, est, grauissimorum, sapientissimorúmque hominum studio,

ſtudio, vel authoritati detrahere? Iam verò innumeros ex eo quod maximè iactas laborioſorum, occupatiſſimorúmque hominum numero proferam, qui ea de re commentati aliquid ſunt, aut eius quam tantopere eleuas ſcientiæ difficultatem, perſæpe ſunt grauitérque teſtati. Quin tu age Grecorum, ac Romanorum hiſtorias recenſe. Magnum vtrinque tibi Oratorum agmē occurret: verùm turbam ipſam ſi ita lubet miſſam facito: in principibus viris cuiuſmodi ea res ſit experire.

Enimuerò illînc abſtemius tibi, ac lucernam oleúmque redolens occurret Demoſthenes. Hinc Romanus alter vt famâ, atque facundiâ par, ſic aſſiduitate, diligentiáque non inferior. Iſocratem enim omitto, qui tametſi dicendi princeps eſt habitus, continuit ſeſe domi tamen, & à forenſibus negotiis perpetuò feriatus eſt. Taceo cæteros, quorum pauciſſimi non modò Romæ, ſed vel Athenis, vbi eloquentiæ cumprimis ſedes fuit, præſtitiſſe in eo genere dicuntur. Ex quo perſpicuè quanta ea res ſit cognoſcimus, quam in tantâ ingeniorum ſub-

tilitate, tam assiduâ exercitatione, tam ingenti mercede propositâ, non multi tamen perfectam, & absolutam assequi potuerunt. Hos tu igitur quos suprà cõmemoraui principes tarditatis, aut stultitiæ condemna. Tarditatis si non citiùs potuerunt : stultitiæ si noluerunt, quod tam facilè possent, citra curam ac molestiam conquirere.

Iam qui minimarum artium patrocinio deiecti sunt, qua tandem fronte, qua spe ad altiores, præstantioréſque confugient ? Audire gestio quid de Philosophia, Theologiáque, præclari illi doctrinarum arbitri pronuntient. Quas vtinam artes quàm facilè dicunt, tam facere possent, vt planæ, atque expeditæ perspicacibus viris occurrerent. Hascéne igitur breui tempore decurri, atque addisci oportere putabimus ? Quî minùs quàm reliquas ; cùm necessarium vbiuis sit, aut nunquam, aut citò perdiscere ? Atque ego vti in aliis paulò antè feci, non à me errorem istum refellam. Conuiuincam clarissimorum in his doctrinis hominum exemplo, vel testimonio. Qui profecto cùm in iis præcipui at-

que excellentes euaſerint, didiciſſe ſe eas potuiſſe declarant. Quòd diu multúmque ſunt in earum conquiſitione verſati, neque citò ſe eas adeptos, & laborioſas eaſdem atque impeditas eſſe coarguunt.

Me verò ætatis noſtræ pœnitet (Adoleſcentes) cùm maiorum noſtrorum patientiam in his ſtudiis cum ſummâ ſolertiâ coniunctam intueor. Qui cùm aſſiduâ operâ penè omnem in his ætatem contriuiſſent, nihil ſe tamen poſtremò ſciuiſſe, túmque demum ex hac vita rapi, cùm intelligere aliquid cœpiſſent, magno ſuo dolore confirmabant. Ecce tibi cum natura moriens Theophraſtus expoſtulat. Anguſta nimium conceſſa ſibi vitæ ſpatia quæritur. At qui vir quantúſque? Quo nec Philoſophiæ ſtudiis addictior quiſquam; nec dicendi facundiâ ſuperior; nec variarum rerum accuratiſſimâ ſcientiâ clarior fuit. Quâ porrò ætate? iuuenem fortaſſe credas immaturo obitu, quaſi medio è vitæ curriculo reuocatum. Credo qui nonageſimum iam ætatis annum viderat, ſatis vixiſſe ſe negaret, ſi nihil

aliud in vitâ præter vitam expeteret. Si non amore doctrinæ, atque inexhausta quadam siti flagraret, quā longissimi diuturnitas temporis explere nōdum potuerat. Hauserat hanc cum scientia sciendi auiditatem à Magistro Discipulus: qui præter viginti totos annos, quos in audiendo Platone posuerat, quid aliud egit in vita, nisi aut noua per sese quotidie inuenit, aut alios ad eandem disciplinam instituit? Quid hîc ego reliquos appellem, quos canitie iamdudum, ac senio confectos priùs in ipso discendi ardore mors oppressit, quam vel laboris fatigatio vlla, vel doctrinarum quasi decurso spatio iuuentus postremò finis aliquis atque exitus retraheret?

Quanquam vtcumque error iste dissimulari possit, quandiu nihil præter inscitiæ, arrogantiæque crimen in ea opinione cernatur. Nunc verò in diuinis Christianísque disciplinis, cùm citra impietatem ostentari tam expedita facilitas nequeat; etiamne idipsum vsurpare impudenter audebimus? Impietatem dixi. Quæ enim maior esse potest, quàm ita de hisce

doctrinis loqui, nihil vt oratio tua ab nostræ ætatis Hæreticorum sacrilega, ac nefaria voce dissideat? Quid enim tam crebrò ab iis vsurpari audias, quàm Sacrarum literarum, & vtriusque testamenti planam doctrinam, ac facilem? Adeò vt ne mulierculas quidem ab earum tractatione repudiandas censeant. Irrident nos, cùm in iis intelligendis dies noctésque consumimus, hebetésque esse vulgò atque insanire clamitant; qui cæcorum more lucem in meridie quęramus. Sibi contrà idem, quòd de Cadmi militibus vetustas finxit, atq; eo etiam amplius contingere, quod nullo satu, nullóque cultu sponte sua illicò Theologi, ac sapientes prodeant. An alia nostrorum hominum vox est; qui citò addiscēda omnia, vixque vllo interiecto medio, ad summa disciplinarum, atque artium subinde conuolandum existimant?

Libet mihi cùm tam absurdâ, periculosâque sententiâ non tam rationibus, quàm eorum decretis pugnare, quorum cùm immortalis in eó genere eruditionis fama in dies viget, tum ve-

tustas ipsa, vitæque singularis integritas, omni & inuidiæ suspicione, & simulationis liberat. Quibus enim credendum potiùs, aut quorum in re tanta arbitrio standum esse iudicabimus? Eorúmne qui quod ipsi nesciunt, quod experti nunquam sunt, nullo præter arrogantiam, atque improbitatem, duce atque auctore peruicacissimè tuentur? An eorum quos præter eximiam, vt antè dixi, cum eruditione probitatem coniunctam constans tot sæculorū iudicium approbauit, mortalium omnium consensus asseruit, sacrosancta Ecclesiæ authoritas vindicauit? Non dubium est quin aut mecum ipsi, aut quilibet alius, qui paululum consilij ac rationis habeat, æstimaturus sit.

Sed non committam, vt in re perfacili, miniméque omnium confessione dubiâ præstituti mihi ad dicendum temporis spatio, aut patientia ipse (Adolescentes) vestrâ, facilitatéque, qua me tam singulari hactenus audiuistis, abuti videar velle. Cuius non mediocrem, vti spero, fructum domum vobiscum reportabitis, cùm ex hac

noſtra oratione didiceritis (quãquam iſtud quidem probè intelligebatis, neque enim obſcura res fuit) ſed vtcunque tamen perceperitis, nemini vnquam quãuis diuturnæ in literis operæ, ac temporis pœnitendum. Vt cùm infinita res propemodum ſcientia ſit, tùm cũ ad eam aliquatenus progreſſi eritis, neque falſa aſſequendi deſperatione diligentiæ veſtræ curſum inhibeatis, & plurimùm ſemper deeſſe vobis ad ſummã cuiuſlibet artis, ne dum doctrinarum omnium putetis. Hoc ita vt dixi perſuaſum habere vos, reliqua vt prætercam, quotidiana illa veſtra in literarum ſtudiis alacritas, ac conſtantia prædicat. Quam quidem hoc tẽpore cohortari, neque otij noſtri, nec ætatis, aut imbecillitatis eſt, nec poſtremò neceſſitatis. Sunt alia vobis partim ex maiorum obſeruantiâ, partim ex ſtudio cuiuſque ac voluntate, non illa quidem impreſſa leuiter; ſed infixa in animis penitùs incitamenta diligentiæ. Quæ vobis perniciosa hac, arrogantíque perſuaſione, quaſi nube, ac caligine diſcuſſa, illuſtriora in dies, atque efficaciora fore

confido. Mihi quidem qui præcipuus huius orationis finis extitit; magnum ex ea diſputatione tarditatis meæ ſolatium acceſſiſſe; multúmque ad cœpta ſtudia proſequenda virium, atque animorum additum fuiſſe, faciam vt in poſterum intelligatis.

AD SACRARVM LITERArum Interpretationem Præfatio.

ORATIO DECIMA.

SI dignitatis in capessendis artibus habenda potissimùm ratio est (Auditores) nihil est ea quam aggredimur modò sacrarum literarũ facultate præstantius: si vsus insuper, opportunitatésque spectantur; tantæ in hac eâdem vna sunt, quantæ ne ex cæteris quidem collatis in vnum ac coniunctis redundant: si fructus animi denique, & oblectatio quæritur, nusquam aut liquidior, aut vberior, vehementiórque percipitur. Quæ vos omnia ita plane cum experientia vestra didicisse confido; tum ex eius, cui successor sum datus, graui ac diserta oratione perspexisse; mihi vt locus amplius nullus reliquus sit de illius laude dicē-

di. Præſertim cùm ad huius anni reliquias perſequendas non velut ordinarius quidam Magiſtratus, ſed in alterius locum ſuffectus acceſſerim; neque propriis adhuc auſpiciis rem gerere, ſed alienis vti ac tanquam veſtigiis inſiſtere oporteat. Ita cùm eo minus ſplendoris ac pompæ inchoati iã propagatio muneris, quam recentis ſuſceptio poſtulet, tametſi vobis ea quæ dixi eſſent ignota maximè, alteri tamen orationi ac tempori reſeruanda viderentur. Verùm licet prædicandi mihi huius inſtituti partes vtcunque præceptæ ſunt, gratulandi certè nihilominus ſunt relictæ. Primùm quòd huius vrbis, Scholarúmque veſtrarum optatiſſimo conſpectu perfrui tandem liceat. Quæ & iucundiſſimæ mihi ſemper multis de cauſſis fuerunt, & ab iis nonnihil inuito animo erant paulo antè diuulſus. Vt quanquam florentiſſima in vrbe, omnibúſque doctrinarum præſidiis inſtructiſſimá, ſumma in otij abundantiâ degerem, de Fixenſi tamen Academia nũquam ſine incredibili deſiderio, ac quodam etiã doloris sẽſu cogitarem.

Quem enim adeò ferreum hebetémque putemus esse, quem non vel loci facies ipsa, commoueat? quem non aëris cœlíque temperatio, regionis ac situs salubritas, pulcherrimi in omnem partem prospectus, camporum vestitus viridissimi, nemorum ac siluarum vmbracula delectent? Aut, vt illud attingam quod præcipuè studiorum nostrorum interest, quis non reconditissimum hunc in tanta amœnitate secessum, & ad otium literarum, & quietem à natura factum vehementer expetat? non eum maximarum Vrbium frequentiæ, celebritatique præferat? Me quidem (Audit.) cùm illa non mediocriter afficiunt, tum verò coniunctissimorum hominum, neque vt alibi paucorum suauissima consuetudo, ac conuictus allicit. Accedit ad gratulationis summam, quòd quibus nuper in Scholis communibus tradendis literis, ac docendæ iuuentuti præfuimus; in iisdem modò sanctioribus profitendis artibus, ac Diuinorum oraculorum interpretationi sumus adhibiti. Quæ res, vt initiò dixi, etsi per sese & am-

plitudinis, id quod nequaquam quærimus, & suauitatis, à quo minimè abhorremus, plena sit, tamen apud tales támque egregios auditores longè & illustrior est, & profectò iucundior. Qui si mihi faciles se deinceps, vti spero, ac benignos præbuerint; si ab inueterato quodam, de quo proximè dicam, errore longissimè recesserint, neque nos reditus in hanc Academiam nostri, nec illos, quoad in me situm erit, operæ suæ, industriæque pœnitebit.

Versatur autem iis in studiis peruersa quædam, & absurda ratio, nobísque, si quid efficere volumus, magnoperè cauenda; quòd ita nonnullos existimare videmus: Totum hoc interpretandæ publicè Scripturæ munus otiosum, ac superuacaneum esse; magísque Scholarum ad pompam, quàm ad necessitatem referri. Nec eo verò sic sentiunt, quod vt Hæretici facilem illam, ac cuiuis ad intelligendum explicatam esse iudicent. Pecudem non hominem oportet esse, qui seriò sibi ita persuaserit. Aliud est quod afferre vulgò solent. Olim, inquiunt,

nauanda hæc in Scholis opera fuit, cùm Maiorum nostrorum ætate summa librorum atque interpretum inopia, ac bonarum artium sterilitas foret. Nunc cùm tot literæ illæ commentariis illustratæ sint, támque multa ab ingeniosis, & laboriosis hominibus edita monimenta; nihil esse cur magistros ad eius rei intelligentiam requirant, quàm domi quisque sedens lectitandis his libris possit percipere. Quæ enim Scripturæ pars non immensis voluminibus comprehensa? Quis tam impeditus, tam inextricabilis locus, quin ab illis diligentissimè patefactus sit, & excussus? vt ea res hodie vulgari propemodum ingenio cum mediocri quadam industria diligentiáque contenta sit.

Horum hominum vitiosæ offensioni, & fastidio priusquam occurram, primùm illud vestra fretus intelligentia breuissimè constituam: Diuinarum literarum scientiam ei qui se Theologum videri velit funditus esse necessariam; neque ab eo posse sine summo dedecore, atque etiam periculo prætermitti. Quam quidem huius ne-

cessitatem per sese haud mediocrem, maiorem aliquãto nostrorum temporum acerbitas fecit, quibus nefariæ ac pestiferæ sectæ genus illud emersit, quod fidei ac religionum omnium authoritates è cõceptis expressisq; Scripturæ verbis repræsentandas assereret. Popularis ac vendibilis error, & ad ostentandum specie ipsa magnificus; re quidem vera perabsurdus ac ridiculus. Neque tamen refelli aliter, aut ab imperitorum animis extorqueri potest, quàm si eadem illa quibus abutuntur testimonia probè antea meditata perspectáque fuerint.

Præclarè, inquit, sed ad id Magistrorum operam nihil requiro: Hoc enim priuato studio possum, ac librorum præsidio consequi. Velim seriò præ te ista feras, atque ad cætera Theologica studia qualemcumque in ea re contentionem adiicias. Cæterùm video plerisque desidiæ potiùs latebram in ea voce, quàm certi cuiusdam consilij rationem esse constitutam; qui, quod nunquam, aut serò admodum suscipiunt, malle se ea domi legendo simulent, quàm in Scho-

lis audiendo proficere. Etenim innumera ſunt, quibus partim in ipſo ſtudiorum curſu, partim iiſdem poſteà confectis, domeſticum hoc & incluſum diſciplinæ genus interpellari ſolet. Alios primùm ipſa Scholaſticæ (ſic enim vocant) Theologiæ difficultas ita totos occupat, vt alteri illi nullam priuati otij, ac temporis particulam ſeponant. Nonnullis librorum facultas, ac copia non ſuppetit: quàm qui peregrinis præſertim locis literarum cauſſa commorantur auguſtiſſimè circunſcribunt. Alios hic ille frequens, ac peruagatus error decipit, quo vt quæque parabilia maximè videntur, atque in manibus ferè poſita, ita propter opportunitatem differuntur primò, tum paulatim vel obliuione ipſa, vel faſtidio penitus prætermittuntur. Atque hæc quandiu Magiſtris audiendis operam adhibent. Pòſt autem vbi è Gymnaſiis euolarunt, ſéque publicam ad lucem, atque ad eorum quæ didicerunt vſum fructúmque tranſtulerunt, nónne quo maiori mole negotiorum obſtringuntur, eò minùs ad ſacras literas otij voluntatiſ-

que ſuppeditabit? Credo enim cùm ad docendum è ſuperiore loco populum, aut ad propulſandos errorum artifices, hoc eſt ad diſcrimen & aciem ex vmbraculis prodierit; cùm ad reip. Chriſtianæ partem aliquam tractandam ac ſuſtinendam acceſſerit, tum mutos illos magiſtros exoſculari, ac Diuinorum voluminum arcana perſcrutari poterit.

Habet igitur hoc primùm publica illa ſacrarum literarum diſciplina cõmodi, vt earum certo definitóque ſtudio quodammodo deuinctos ac conſuefactos teneat; nec antè Theologiæ tyrocinia deponãt, quàm mediocrem ſaltem eius rei ſcientiam informarint. Tum illud accedit, quod quia cum veſtris (Optimi Audit.) rationibus cõiunctum eſt, quæſo, vti facitis, etiam atque etiam attendite. Quam enim Diuinorum voluminum notitiam obſcuri illi, abditique mortuorum diſcipuli magno cum Librorum apparatu, ingenti ſumptu, longiſſimo tempore fatigati, ac nauſeantes colligunt, eam vos pecuniarum nullâ, per exiguâ temporis impenſâ penè ludibundi com-

parare poteſtis, Quid enim facilius, quàm aures adhibere diſputanti? Dicerem iucundius; ſi is eſſem qui tam explicandâ hac ſcientiâ retinere ſtudia veſtra poſſem, quàm laudanda prouocare. Sed vt de meipſo nihil, de profeſſione ipſa pauca perſtringam: dubitare quiſpiam poteſt, quin ad diſcendum multò ſit aptius alienis laboribus, vigiliiſque perfrui, quàm ipſum niti per ſeſe, aliarum præſertim doctrinarum commẽtatione diſtractum? Quàm enim expedita ac parata res eſt, habere tædij illius ac moleſtiæ vicarium, qui infinita illa veterum peræquè ac recentiorum monimenta tuapte cauſſa percurrat! qui obſcuris quibúſque Scripturæ locis ſic tanquam itineribus peragratis, quo velis poſteà quamminimo te circuitu perducat! qui tot res tam varias, tam diſſipatas, tam vndíque arceſſitas ſub vnũ aſpectum coniiciat! qui multorum dierũ vel etiam annorum vigilias in vnius horulæ diſputationẽ contrahat! Quid ſi idem ille nonnulla ſit ingenij ſolertia, vt vel inuenire aliquid ipſe, vel ab aliis inuentum illuſtrare ac perpolire

poſſit? ſit denique non indiſertus atque infans, vt ea quæ in medium affert aliquo lepore orationis ac venuſtate commendet? Quis tam erit moroſus, atque humanitatis omnis inimicus, qui non ſtatim viuam animatamque noſtram, ac tot deinde vtilitatibus, ornamentiſque præditam inſtitutionem languenti illi ac mortuæ anteponendam exſtimet?

Dicat aliquis. Hæc igitur affers ad docendum induſtriæ ſolertiæque ſubſidia? Vellem hæc in me ſaltem mediocria reperiri poſſent. Nunc de me nihil dico; quid res ipſa poſtulet, ac quemadmodum conciliari ornaríque poſſit oſtendo. Neque me ſic abiicio tamen, vt non commodare aliquantulum veſtris ſtudiis ſperem poſſe. Non quo plus aliquid vobis vſu literarum aut ingenio valeam, vt quod vos minimè potueritis, aſſequi me poſſe confidam. Sed quòd, vt aliis omnibus inferior ſim, abundantius tamen otium ad hæc tractanda, & inueſtiganda ſum nactus. Itaque dum vos actuoſæ illæ atque operoſæ quæſtiones commētationéſque detinent,

alterius vobis partis onus ac laborem meis vigiliis ſubleuabo: nec multùm delicatos iſtos, & induſtriæ noſtræ contemptores morabor. Qui ſi quid ratiocinatione ſua colligerent, non harum modò literarum, ſed omnium omninò artium, magiſteria ac Scholas euerterent. Quæ enim eſt hodie tam abſtruſa, tamque recondita facultas, de qua non innumerabiles perinde conſcripti ſint libri? His ergo ſe doctoribus & informatoribus contineant: neque Philoſophiæ, aut Theologiæ diſciplinam aliunde quàm ab iiſce monimentis arceſſant. Sed nimirum vt artium opus nullum eſt, quod nõ vtcunque ſine illis effici poſſit: & eo tamen adhiberi ſolent, quòd ad illud earum ope celerius conſtantiúſq; peruenitur. Sic publicæ inſtitutionis ea vis eſt, nõ vt obtineri ſine hac diſciplina nulla debeat, ſed vt cùm ea facilior ſit, ac certior illius adipiſcendæ ratio. Iam ſi alienam informationem reliquarum artium vlla deſiderat; multò id magis ad Diuinarum Scripturarum ſcientiam conuenire putandum eſt. Quæ hoc ipſum diui-

nitatis nomen non ideo solùm adeptę sunt, quòd à Deo profectæ, ac Diuini Spiritus afflatu generi hominum concessæ sunt; sed etiam quòd comprehendi aliter, quàm singulari Dei ope atque auxilio nequeunt.

Atqui paulò istud quidem fortasse confidentius, verissimè tamen à nobis vsurpandum est: Nemini qui doctoris copiam habeat, si eam ipsam contempserit, cœleste illud munus affuturum. Quod enim eædem Scripturæ grauiter ac persæpe testantur; nulla re magis homines diuinam in sese largitatem, quàm despicientia sui, & animi moderatione prouocant. Si quidem arrogantibus & elatis idem ille repugnat Deus, *qui humilibus dat gratiam*. Quid est porrò superbius, quã in tanta Diuini verbi obscuritate præferri sibi facem à quopiam nolle? suo se arbitratu ac iudicio regere? diuinæ voluntati, *ordinationíque resistere*? Miramini quænam illa Dei sit ordinatio? Scitote eiusmodi eam esse, vt hominum homines beneficio augustioribus iisce potissimùm literis imbuantur.

Atque hoc disertè præ cæteris Augustinus primo de doctrina Christiana libro tradidit. Quo in opere Scripturarum discendarum viam, ac rationem informans. *Imò* (inquit) *& quod per hominem discendum est, sine superbiâ discat, & per quem docetur alius, sine superbia, & inuidiâ tradat quod accepit. Neque tentemus eum cui credidimus, ne talibus inimici versutiis, & peruersitate decepti, ad ipsum quoque Euangelium audiendum, atque discendum nolimus ire in Ecclesias.* Reliqua ne s̃im longior prætermitto. Quorum hæc summa est. Præstantissimos quosque viros, & à Deo maximarum ad rerum administrationem electos ab eodem hominum institutioni, ac disciplinæ commissos. *Sic Apostolus* (inquit) *Paulus cœlesti voce prostratus, & instructus ad hominem nihilominus mittitur. Sic spadoni illi, qui Prophetam Isaiam legens non intelligebat, nequaquam sine hominis ministerio reuelatum est, sed potiùs suggestione diuina missus est ad eum, seditque cum eo Philippus, qui nouerat Esaiam Prophetam, eique humanis verbis, & lingua quod in Scriptura illa tectum erat aperuit.* Quibus si-

millima maximéque gemina sunt, quę ad Paulinum scribit Hieronymus. Quem in Scripturis sacris, *sine præuio & monstrante semitam posse negat ingredi.* Quippe *cùm ne minimorum quidem*, vt ait, *opificum vllus absque Doctore possit esse quod cupiat. Habet enim nescio quid latentis ἐνεργείας viua vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat.* Præclarum omnino sanctissimi Patris, egregiique Scripturarum interpretis testimonium, neque quicquam ad instituti nostri commendationem afferri diuinius potest. Cuius adeo fidem sæculorum omnium vsus, ac clarissimorum virorum exempla confirmant. Qui enim vllo vnquam in numero fuerunt, omnes ad Cœlestium oraculorum notitiam, cuius præceptorum voce perpoliti; pauci quidam extraordinario Dei magisterio perdocti sunt.

Video equidem (Audit.) quàm illustris, quamque & ad dicendum copiosus, & ad exornandum magnificus locus orationi meæ sit iniectus. Quid enim si percensere singillatim innumeros velim, qui singulis ætatibus

præcipua ingenij, ac doctrinæ laude præstiterunt? Quorum & studium in his literis, & per quos quisque didicerit nominatim persequi possemus, si id vel obscurum vobis esset, vel hoc loco necessarium; vel postremò appellandis omnibus tam angusta orationis spatia sufficerent. Vos quæ à me propter infinitatem omissa sunt, tacita apud vos cogitatione perpendite. Nec aliam his temporibus esse, quàm olim fuit, disciplinæ huius conditionem putatote. Nimium ætati suæ fauent, qui maiora nescio quæ sibi librorum adiumenta somniant. Quasi priscis illis Heroibus non ornatiores Bibliothecæ, longéque pluribus commentariis instructæ suppeterent: aut luculentiora nostrorum hominum esse scripta possunt: quæ si quid illustre continent, & ad interpretandas sacras literas illuminatum & insigne, non aliunde quàm ex illis ipsis vetustatis fontibus profluxit. Sanè quidem vix dum excitata, & coalescente adhuc Ecclesia festiuam istiusmodi lucubrationum extitisse copiam author valde bonus, & antiquissimus Philo prodi-

dit. Cùm ab Eſſenis, quos alij Chriſtianos, alij meros fuiſſe Iudæos exiſtimant, ad Scripturarum enarrationem multas id genus adſcitas, ac conquiſitas ſcriptiones commemorat. Quid igitur aſtruxiſſe reliquas ætates, quantámque ad vbertatem hæc initia perueniſſe credibile eſt? cùm magni excellentéſque viri non more noſtro leuiter his ſtudiis defungi ſolerent, ſed totos ſe poſthabitis cæteris in vnius Scripturę meditationem intenderent? Quorum hominum, ſi quid ſapimus, plus authoritatibus & exemplis, quàm huius ætatis, vel paucorum potiùs hac ætate imperitorum opinioni tribuere debemus.

Quod enim grauiſſimorum virorum, ac ſapientiſſimorum vel hiſce temporibus iudicium ſit, ſatis ex eo percipere poteſtis; quod ego Lutetiæ nuper in Sorbonico Collegio factum animaduerti. Vbi cùm duæ duntaxat Scholaſticæ Theologiæ Scholæ ad eum diem extitiſſent, tertia quæ Morum quæſtiones explicat nonnunquam accederet, paucis abhinc annis vaga primùm hęc, & inconſtans certis

est deuincta stipendiis : tum quarta demum explicandæ Scripturæ Schola iisdem ad perpetuitatem præsidiis est constituta. Defendite igitur Academiæ vestræ decus (Audit.) ac multiplicem hanc professionum opportunitatem stabilem, ac perpetuam æquitate vestra facite. Mea quidem ne oneri cuiquam, ac fastidio sit, hac vobiscum pactione prouidebo: ne quid à vobis pręter aurium vsuram, ac quotidianam in Scholis operã exposcam. Quicquid deinceps temporis supererit, id aliis si videbitur studiis occupari patiar. Abundè mihi factum arbitrabor, si hanc saltem Scholarum assiduitatem, & in audiendo patientiam à vobis impetrare potuero. Cætera malo experientię reseruare vestrę, quàm in oratione mea ambitiosè ponere. Et verò pluribus aliquãto quàm initio statueram, pręsertim minus idoneo tempore sum præfatus.

Quamobrem vt ei veluti præcentioni modum finiam, quod Superi benè vertant, ad Sacrorum Librorum interpretationem aggrediar. Cuius ab ea Pauli Epistola, quam ad Hebræos

ſcripſit, initium facere decreui; quod ita meritò placuiſſe vobis nuper abſens intellexi. Nam cùm inter omnes Apoſtoli huius Epiſtolas duæ facilè primariæ ſint, harum vnam, quæ & ordine prima eſt, & ad Romanos inſcripta, hactenus ab eruditiſſimo Theologo explicatam habuiſtis: altera eadémque poſtrema ſupereſt; quam longè quidem minore quàm ille facultate; voluntate autem erga vos, ac ſtudio non minore pertexam. Sed veſtræ humanitatis eſt, non tam quid alius ante me præſtiterit, quàm quid ego ſuſtinere poſſim cum animis veſtris exiſtimare: meæ fidei, ac ſuſcepti muneris, vel iſtud ipſum quod in me perpuſillum, ac tenue eſt, vniuerſum ad vſum veſtrum vtilitatémque profundere. Vt grauiſſimis viris, ac prudentiſſimis auditoribus ſi nihil aliud, conatus certè quidem ipſe, ac benemerendi conſilium probetur.

Sequentis Deliberationis argumentum ex Plutarcho in Catone Censorio.

LIte inter Oropios & Athenienses orta, cùm ex compromisso ad arbitros Sicyonios delata res esset, Athenienses ob desertum vadimonium quingentis talentis damnati Legatos tres Romam mittunt, Philosophos illis temporibus facilè Principes. Qui cùm prorogato iudicio Romæ diutius consisterent, magnus ad illos ex omnibus Ordinibus, sed adolescentum præsertim concursus factus est: quos vnius maximè Carneadis incredibilis dicendi vis defixos tenebat. Quare cùm paulatim mirificus esset omnibus Philosophiæ ardor iniectus, & ex ipsâ nobilitate M. Acilius palàm quæ à Carneade audierat profiteretur; M. Porcius Cato Censorius Græcis aliàs semper infestus, ægrè admodum ferens tantum peregrinis hominibus, ac disciplinis in Republica authoritatis tribui, in Senatum venit, Græcósque quamprimū dimittendos censuit. Acta hæc A. V. DLXXIV. *A. Postumio Albino, & C. Calpurnio Pisone Coss.*

DE PELLENDIS AB Vrbe Philoſophis

Deliberatio Marci Porcij Catonis Cenſoris contra Philoſophos.

ORATIO VNDECIMA.

SI in ſuos quiſque noſtrum liberos (P. C.) patrium ius & auctoritatem retineremus, aut eadem eſſet in omnibus domeſticarum legum, ac diſciplinæ tuendæ conſtantia; nihil in hoc ampliſſimo, grauiſſimóque ordine cum Græculorum nugis negotij haberemus. Nunc victa paulatim ſingulorum licentiâ legum illa maieſtas, & iactata audaciſſimorum hominum præſtigiis, atque afflicta Reſpubl. ne hoc quidem, quod per ſe leuiſſimum eſt, eiuſmodi videri patitur, aut ſine prouiſione aliqua, diligentiáque præteriri. Equidem cùm primùm Athenienſes illos Legatos Romam veniſſe cognoui, eoſdémque & argutos eſſe homines, & diſertos, atque hoc ipſum, quod dici ſolet, Philoſophos intellexi,

ita apud me ſtatuebam; boni nihil ab his hominibus in hanc Ciuitatem importandum, mali quidem certè non multum extimeſcendũ. Sed vti humanis in corporibus nullus adeo exiguus, aut leuis eſt morbus, qui, ſi diutius foueatur, non ipſa pedetentim negligentiâ ingraueſcat, ſic nullum in ciuitate malum eſt, quod non, vt initio mediocre ſit, diuturnitas ipſa temporis alat atque confirmet. Quo tibi nomine maximas, vt debeo, A. Poſtumi! gratias habendas cenſeo: qui vt primùm ampliſſimum es in hac Ciuitate Magiſtratum adeptus, nihil antiquius habuiſti, quàm vt ea de re primo quoque tempore ad Senatum referes; nec referres ſolùm, ſed & auctoritate ipſa, quæ vel tacita plurimùm poteſt, & grauiſſima oratione effrænatam hanc peregrinorum hominum licentiam caſtigares. Quare cùm immortali beneficio tibi patriam deuinxiſti; tum mihi quoque poteſtatem liberiùs de tota re feciſti dicendi, vt in Reipubl. cauſa nemo mihi iure ſuccenſeat; ſi in hanc meam orationem non ſtudio quæſitus, ſed ſponte

oblatus incurrerit.

Quænam eſt igitur in medio cauſa poſita? Verſantur in hac Rep. Græci homines. Leue & contemnendum genus. Verſuti iidem ac ſubdoli, & neſcio quibus ſeſe nugis oſtentantes. Ne hoc quidem magnoperè curandum. At in adoleſcentum paulatim ſe familiaritatem inſinuant; obrepunt potentioribus; ciuium animos peregrinis moribus, atque inſtitutis corrumpunt. Iam hoc abiectiſſimorum nugatorum non contemnendum, neque diſſimulandum crimen eſt. Maiores noſtri ne minimarum quidem rerum vllum ſine prouiſione eſſe voluerunt. Itáque priuatorum hominum moribus, ac diſciplinæ conſulendum putauerunt, vt quemadmodum domi etiam quiſque ſe gereret, diligentiſſimè à Magiſtratibus inquireretur. Quî autem conuenit, ſi cui aut equus macilentior, aut ager ſegniùs repurgatus, aut in veſtibus quippiam, domeſticiſque rebus aut inſolens ſit, aut à ciuitatis moribus alienum, in id ſeueriſſimè Cenſorẽ animaduertere; eundem verò ſi eiuſmodi aliquid occur-

rat, quod non priuata cum labe duntaxat, ſed vniuerſæ Reipubl. pernicie ſit coniunctum ſua intereſſe non credere?

Sed eſto ſanè, ſit hoc illorum præcipuè cura ſapientiáque dignum; quid porrò in eo tale, de quo hodierna die à Conſule refertur? Hoc ſi cuiquam dubium eſſe poteſt; abeat ipſe non procul ab hoc Templo: immiſceat ſe ciuibus ſuis, nobiliorum domos, iuuenum conuentus, hominum cœtus, ac frequentiam exploret. Tum qui ſint hominum ſermones animaduertat; quæ colloquia, quæ ſtudia, quibus ſe oblectent, quibus detineantur vniuerſi. Vix mehercule paulò lautiorem atque elegantiorem vllum inueniet, qui non abſtruſiſſimarum atque altiſſimarum ſeſe rerum cognitione iactet. Diuina perinde omnes, atque humana ſcire profitentur. Cœli ambitus, ſiderum ortus & occaſus, Solis Lunæque circuitus, tempeſtatum omnium viciſſitudines, elementorum inter ſe rationes. Nam illa multò abſurdiora prætereo, quæ fremebundus ipſe, ac gemens audiebam:

ſolos Philoſophos ſapere, ſtultos cæteros, inſanos, amentes, furioſos eſſe. Viden' tu hanc florentiſſimam ciuitatem? hæc quanta quanta eſt vix vnum alit liberum: ſerui omnes & fugitiui. Quid tu mihi Maiores commemoras? Cedo vel vnum qui ſit hominis appellatione dignus. Felix Græcorum natio! hæc ſola verè ingenuos, verè liberos, verè diuites, verè ſapientes, hoc eſt demum homines habet. Hæc ego aut quiſquam alius qui paululum viri habet, ferre poſſit? hæc impunè iactari audiam? hæc agitari in foro? hęc apud Principes ciuitatis in deliciis eſſe? his infici adoleſcentum ingenia? Quanquam ſunt hæc fortaſſe leuiora, nec mali multùm præter ſtoliditatem, & inanitatem continent. Quid iſtud? Remp. ne attingat ſapiens: ſubducat ſe ciuitatis fluctibus, atque in portũ ſe recipiat: hoc eſt domi otioſus ſedeat, neque vel ſi inteſtinis incẽdiis deflagratura ſit, opem patriæ vllã ferat. Hęc hominis vox eſt an furię? Vos ſi ſerpere iſta longius, ac propagari patiamini, non multos fore intelligitis, qui hæc auidè complexuri ſint?

qui, vt primum domeſticorum laborum, ac militaris operæ pertæſum fuerit, otium & ſecuritatem appetant? qui Reipubl. curam abiiciant? Egóne vt pro meis ciuibus diſcrimen adeam? obiiciam me hoſtium telis? inuigilem ſaluti omnium? interim ſtultus ab iis habear? illudar? contemnar?

At enim prudentiores ex iis nonnulli (neque enim æquè omnes inſaniunt) negant à Republ. abſtinere Philoſophos oportere. Quin illud potiùs contendunt; eos ſolos & ſapientes eſſe, & ad gubernacula ciuitatis admouendos, qui aut Philoſophi ipſi ſint, aut Philoſophorum in omnibus conſilio, atque arbitrio regantur. Malè igitur hactenus putandum eſt à Diis immortalibus huic eſſe imperio conſultum: parúmque omninò vidiſſe, qui id non animaduerterit, aut huius Vrbis Parentem, ac conditorem, aut reliquos, quorum ope conſtituta, & amplificata ad hoc vſque tempus perſeuerat. Sed horum vanitatem arrogantiámque cognoſcite. Conſeruandi, ſtabiliendique imperij rationem penes ſe ſolos eſſe dictitant:

ſolos id noſſe Philoſophos. Quomodo igitur tot tantiſque præſidiis inſtructi ſuum illud retinere non poſſunt? Quid tandiu egregij illi Magiſtratus faciunt? Cur non exerunt ſeſe, atque afflictas Reip. ſuæ opes, & oppreſſum illud veteris dignitatis ornamentum reſtituunt? Cur ne à ſeruitute quidem prohibere Ciues ſuos poſſunt? Illi igitur Diuini, ac ſingulares homines, atque omnium rerum diſciplinis exculti iampridem fracti à nobis, ac ſuperati imperium cum libertate perdiderunt. Nos rudes ſcilicet & barbari, ac rerum omnium ignari, dominamur illis tamen, ac iura legéſque deſcribimus.

Quibuſnam igitur gradibus ad tantam amplitudinem Reipubl. fortuna prouecta eſt? Illis ne quæ iſti vnica tuendæ atque amplificandę dignitatis adiumenta prædicant, hoc eſt otio, quiete, morum omnium legúmque deſpicientia? an labore potiùs, noſtrorum hominum diligentia, ſtudio, aſſiduitate, virtute bellica, legum & inſtitutorum obſeruantia? Sic enim à Patribus noſtris, ſiue verè, ſiue fictè, non

absurdè tamen proditum accepimus: Mortuo huius Vrbis conditore, ab eodem ipso homini ex agro redeunti ita esse denunciatum: se quidem pro egregiis suis meritis, atque virtutibus in Deorum immortalium cœtum esse translatum: hanc verò à se conditam Vrbem non alia ratione posse, quàm bellicæ rei studio propagari: Viderent proinde ne vllo vnquam tempore militaris ille ardor consenesceret: Demum ita haberent; tum illam esse collapsuram, cùm pluris otium atque cessatio, quàm rei militaris exercitatio valeret. Atque horum sanè alterum P.C. iampridem experti sumus: alterum ne hoc tempore contingat, summoperè cauere debemus. Quid enim aliud est quo se ciuitas nostra de tam obscuris initiis ad tantum imperij splendorem excitarit, vt non iam Italiâ se solâ contineret; sed totum iam penè orbem peruaderet, quàm cum gloriæ & immortalitatis studio coniuncta armorum bellíque tractatio? Quàm est autem hoc tempore formidandû, ne otiosorum hominum con suetudine, ac sermonibus militari in

nostrorum animis alacritate restincta, paulatim incidantur imperij nerui, pereatque decus illud omne, quod partim nostra, partim Maiorum nostrorum est virtute possessum. Itaque vt olim Troianis (quorum è genere ortum habuimus) plus Græcorum artes, ac fallaciæ, quàm illa decem annorum obsidio cladis attulit; sic nunc, quorum arma virtute superauimus, eorum ne nobis calliditas fraudi sit vehementer pertimesco.

Nam quid ego cõmemorem, quod vos ipsi non sine summo, vt opinor, dolore sæpius vidistis, Græculi isti quo iam in loco apud nostros Imperatores esse cœperint? Quis hoc amplius ferat, duci à sagato duce palliatum hominem, prolixa barba, corrugatis naribus, contracto supercilio, è quo cœlum ipsum pendere videatur? Quis hoc, inquam, tolerabile putet; audiri inter armorum strepitus, in medio belli discrimine ineptissimos homines ab eo viro, qui Reipubl. personam circumferat? cui sit grauissimarum rerum, ac totius huius imperij moles imposita? hos haberi in deliciis?

in oculis ferri? omnia ex eorum arbitrio, nutúque tractari? Vbi est illa virtus disciplináque Maiorum? vbi militaris seueritas? In labore otium; in periculis secessum; in quotidiano mortis periculo amœnitatem oblectationémque consectari? Atqui non in exercitu duntaxat à Principibus viris studiosè ista tractantur; sed domi quoque, quo id commodius est, ab hoc ipso Ordine, à Senatoribus sũma cum voluptate vsurpantur. Regnum mehercule apud nos Græcorum, ac Philosophorum agitur: idque ab huius Ordinis Principibus tanquam à capite exorsum: ab eo ad reliquum ciuitatis corpus, velut morbus quidam illius insaniæ peruadit. Iam enim magistros harum nugarum, ac professores habet amplissimus hic Ordo. Ita paulatim eorum amentia infatuati sumus, vt nouo in hac Vrbe exemplo è Senatore doctor; è Principe ciuitatis Philosophus factus suis in ædibus Scholam, ac ludum aperiret. Ac nisi pudor eum aliquis retineret, iam opinor pro clauo atque toga pallium: pro mulleolis crepidas aut baxeas ha-

beremus. O rem non modò dictu fœdam, ſed & inſperatam, atque improuiſam! Hoccine vt vnquam mihi perſuaderem; tam repentè abiici huius Ordinis ſplendorem, vt pro Senatoribus togatos Philoſophos in his ſubſelliis viderem? Me autem quid dico? Vos appello præſtantiſſimi Imperatores! quorum armis, ac virtute fracta Græcia huic primùm Imperio paruit. Vos, inquam, cùm hæc de Republica cogitabatis, cùm vos immaniſſimis bellis, præſentiſſimis periculis caput obiiceretis: cùm denique Græcorum populos in Patriæ veſtræ poteſtatem redigeretis, futurum hoc vnquam credidiſtis; vt plus à vobis in otio victa, ac debellata Græcia quàm in bello armata, atque infeſta metueretur? Vos ſi ab hac victoria intellexiſſetis tantum Reipubl. damni ac periculi affuturum, vt tranſlatâ in Italiam Græciâ Romam Athenæ commigraſſe viderentur, tantis laboribus redimendum Imperij decus, ac comparandum putaſſetis? Abeant illi ſanè potiùs, & ſuas Athenas nauigent; patriámque commutent Græcia; vt quorum ſe

consuetudine moribus, institutis ac doctrinis efferunt: eorum se demum habitu, ciuitate ac legibus obstringant. Dura vox (inquit) at quanto illa durior? Corrumpantur in hac Vrbe ciuium mores: peregrinis ritibus imbuantur: extinguatur flos in Rep. virtutis: Populus ille foris victor, domi ab inertissimis opprimatur: Græcia denique Romam transportetur.

Atqui laudari apud illos nescio quē Lycurgum audio; qui in Vrbe sua legem aliquando tulerit, quâ lege peregrinis omnibus sit ciuitatis mœnibus interdictum: nec finem prædicandi huius instituti faciunt, quo tametsi externarum commoditatum copia præcideretur; caueretur tamen in perpetuum Reipubl. legibus, moribúsque ciuium: ne præpostero aliquo nouitatis studio patria viuendi ratio disciplináque paulatim obsolesceret. Quinetiam apud eosdem ferunt, ne pilum quidem Philosophi posse reperiri; nec otioso cuiquam, aut à domesticis, bellicísque occupationibus vacuo esse licere. Quas ob causas & in hanc vsque diem perstare hanc ciui-

tatem, & toti aliquando Græciæ, atque ipsi etiam Asiæ terra maríque præfuisse. Ego verò quòd inertes, quod otiosos, quod postremò Philosophos pati non possunt, vehementer probo. Quod nullum sibi cum externis commercium esse volunt, nec multùm sapienter, & nimis arroganter fieri ab illis censeo. Horum igitur alterum innitemur modò (Patres Cõscripti.) Pellantur ab huius Vrbis mœnibus otiosi homines, Philosophi excludantur. Cæteros inter nostros ita demum viuere patiamur, vt nihil ab iis ad eorum quibuscum viuent perniciem redundet.

Ita ne verò ? tu Philosophos eiicias? tu Philosophiam repudiandam censeas ? tu illam informatricem vitæ, conseruatricem legum, magistram virtutum funditus repellas ? tu nihil iuuenibus nostris reliqui facias, quo se domi in pace, atque otio sustentent? tu hæc omnia senectutis oblectamenta, ac præsidia amputes ? Ferenda vox illa esset; si in ea Vrbe viueremus, quæ mediocri rerum statu contenta de se duntaxat tuenda, conseruandá-

que cogitaret. Nunc cùm in ea Rep. nati ſimus, quæ Imperij ſui fines non aliis, quàm Orbis terrarum finibus deſcripſit; primùm nego quemquam otioſum eſſe oportere: Nego vnquam fieri poſſe, vt aut ſine bello, aut ſine belli expectatione ſimus. An cùm infinitas propemodum nationes legibus diſſimillimas, armis potentiſſimas, crudelitate barbaras, ſpatiis diſiunctiſſimas, partim deuictas, ac ſubactas ægrè coërceamus, partim liberas, & infeſtas ſub poteſtatem noſtram ſubiungere velimus, vllum nobis diem vnquam ſine bello atque exercitu aut illuxiſſe anteà viuimus, aut viſuros in poſterum arbitramur? Aut iſta nobis, P. C. deponenda Imperij gloriæque contentio, aut cum armis ac virtute retinenda. Neque enim aliis rationibus, quàm quibus ſemel conſtitutæ ſunt, res magnæ conſeruari, aut amplificari poſſunt. Creuit hactenus vna cum bellicæ rei ſtudio, ac ſeſe protulit Reſp. Ne momento quidem interpoſito ſimul iſtud exoleuerit, concidet, ac dilabetur. Quod ſi vllum vnquam ſpatium, ac temporis interual-

lum dabitur, quo ab armis respirare liceat, siccine deserti ab omnibus rebus sumus, vt aliunde potiùs comparandum, quàm domi quærendum sit quod tunc exerceamus? Me certè auctore quod agatur non defuerit. Habemus enim salubriora multa, & digniora nobis, & nostris hominibus aptiora: quæ ad omnem ætatis partem opportuna, & accommodata sunt. Agros primùm colere, rem domesticam mercatu, pascuis, arborum, ac seminum cultu, cæteróque eiusmodi prouentu amplificare studeant. Est enim hoc viuendi genus cùm innocentissimum, tum Reip. vtile cum primis & salutare. Itaque sic accepimus: Apud Maiores olim nostros ita viguisse, vt non modò in Vrbe commorantibus anteferrentur ij, qui se rusticis operibus dedidissent; sed vt illi inertes, ac desides, & propè ignominiosi; hi contra strenui, gloriosíque censerentur. Tum laus erat illa præcipua, hoc decus; colonum optimum haberi; in propagandis vitibus, serendis arboribus, pecore pascendo, reliquaque rustica procuratione gna-

uum, ac ſolertem videri. Ab his artibus Cincinnatus ille penè oppreſſi Conſulis liberator ad Dictaturam vocatus eſt: hæc C. Fabricius; hæc Curius Dentatus agebat, cùm alter aduerſus Pyrrhum, alter contra Sabinos miſſus qua aratrum ante manu verterant, eadem crudeliſſimos hoſtes ſuperarunt. Nunc omnes hoc ferè tempore patres familiâs falce, & aratro relictis intra muros correpſimus; atque in Circo, atque Theatris potiùs, quàm in ſole, ac campo manus corpúſque verſamus. Sed repetatur ſanè vetus illa laus: conſueſcant operæ atque induſtriæ adoleſcentes noſtri; his occupationibus inſiſtant quibus omnis & animi habetur, & corporis vitæque firmitas: recipiant ſe ab otio & vmbra, vt valentioribus his, ac robuſtioribus vtamur. Nam quid mirum inter has delitias atque in hoc ſeceſſu fractos, atque effœminatos morbis tantùm non aſſiduè conflictari: prius vt domi, foríſque inutiles ſint, quàm iuſtam virorum ætatem expleuerint. Quos ſi durare laboribus, ac ruſtica occupatione firmare voluerimus, di-

cam hoc loco, quod ipse experientia didici: nihil huic ciuitati neque Medicis, neque Philosophis opus admodum futurum.

Verùm esto sanè aliquid domi quoque nostris hominibus propositum, quod ingeniũ iis & industriam acuat. Quid dicendi facultate, & eloquentia pręstabilius? quæ Reip. occupatio vtilior? quæ iustior? quæ ingenuo homine dignior esse potest? In eam igitur cõpellant se homines nostri: linguam suam assidua dicẽdi exercitatione procudant. Leges, Patriæ instituta, maiorum nostrorum dicta, factáque meditentur. Habet hîc quoque quo se nostra ætas oblectet, cùm vtiliùs multo, quàm in Græculorum fabulis; tum honestius sanè atque iucundius. De me quidem istud profiteri possum; cũ nemo sit ab istorum deliratione alienior, tùm paucos esse etiam in hoc ætatis otio minus otiosos. Nam præter agrorum cultum, cui rei à puero sum apprimè deditus, omnia antiquitatis monimenta percurro: Ius omne ciuile, ac Pontificum Augurúmque pertracto. Quas olim causas defendi,

earum nunc orationes perpolio. His omnibus qui ad me rerum suarum caussa veniunt, de iure respondeo. Hæ sunt senectutis exercitationes: hoc industriæ curriculum. In his ita detinetur, atque elaborat animus; vt peregrinas ineptias non magnoperè desideret.

Hoc verò totum philosophandi genus, quàm indignum grauitate nostra! quàm Reip. moribus alienum! quàm porrò inutile ac superuacaneum! Si enim istud ab ea quęritur, quod vel maximè quæri illi ipsi profitentur, vt omni virtute ac probitate animi hominũ imbuantur, quid ad id nobis Philosophis opus est? Aut quid horum nobis sine illâ defuit? Quæ vnquam ciuitas non in reliquis duntaxat gẽtibus, quæ minùs iis disciplinis deditę sunt; sed in media illa Græcia, quæ perpetuò illis abundauit, aut illustriora, aut frequentiora dedit exempla virtutis? Iniuriam facerem clarissimorum virorũ memoriæ, si nostros cum Græcis cõferrem; qui & paucissimi omninò fuerunt; & illi ipsi minimis in rebus mediocri cũ laude versati. Vt quicquid nominis, ac

celebritatis habuerunt, id ſcriptorum ingenio veriùs quàm rerum geſtarum magnitudine ſint adepti. Ecqua igitur in reiuuari ab illorum Philoſophiâ, aut promoueri adoleſcentum noſtrorum induſtria poſſit? Num vt arguti, ac vafri eſſe condiſcant? Quod quidem ex quo audiri illi cœpti ſunt, paulatim vſurpari video. Aut vt omninò eloquentes ſint, ac diſerti? Nimirum id à Græcis magiſtris feliciùs, quàm à noſtris exprimant. Quos ego Magiſtros è neſcio cuius Iſocratis ludo ita ſuos dum viuunt diſcipulos obruere multitudine præceptorum audio, priùs vt ex hac luce migrent, quàm ſuæ illius facultatis periculum facere potuerunt. Dicas hîc apud nos comparari ab iis eloquentiam, vt apud inferos Minoem, aut Rhadamantum flectere dicendo, atque æquiorem ſibi reddere poſſint. Hæc igitur atque his ſimilia, quæ apud illos ſunt, cùm reiicienda, ac contemnenda nobis; tùm ne cui fraudi ſint, grauiſſimo huius ordinis decreto prohibenda atque exterminanda dico.

Quamquam fatebor hoc loco errorem meum, P.C. nec me aliquando quadam animi curiositate ductum negabo; vt quos ego tantoperè probari audieram Philosophorum libros euoluerem. Ita enim sperabam fore, vt ex horum præceptis ingentem aliquem fructum ad vitæ vsum colligerem. Sed dicam quod res est: nihil vnquam mihi aut stolidius, aut contemptius, aut veri sensus inanius visum. Adeò enim omnia perplexa, ita perturbata, itaque incerta sunt, vt ab opinionibus vniuersa, nihil à veritate profectum appareat. Mirabar ego nō solū obscuris, atque implicatis in rebus, sed & in perspicuis, atque planis tantam animorum, ac sententiarum discordiam. Deos hîc immortales legebam humanarum rerum curam capessere: coli se ab hominibus, & honorari velle, ac sacrificiis & ritibus placari: Illîc nostrarum rerum securos audiebam, aut otiosos esse omninò, aut maximarum duntaxat rerum occupatione detineri. Iste animos hominum emori numquam: ille vnâ cum corpore dissolui, ac euanescere

Hæc perſuaderi noſtris hominibus? his imbui liberorum noſtrorum animos? hæc celebrari in omnium ſermone patiemur? hæc apud principes viros in pretio habeantur? his ſe venditent? Nam nimis ſunt illa contrita: ſummam in voluptate felicitatem cõſiſtere; nec aliud ab homine quàm quod pecudis ſit expectandum eſſe. Atque illud quod paulò antè commemoraui: ſapienti perpetuo quodam animi iudicio à Reip. gubernaculis abſtinendum eſſe. Optanda vero res, vt id genus à Repub. abſtineat ſapiẽtum, careatque non ciuitate ſolùm, ſed luce hac qua communi fruimur, conſortióque hominum, ſeque in æternas tenebras coniiciat; aut in ſepulchris diu noctúque deliteſcat: quod à nonnullis eorum factitatum didicimus.

Etiã ne igitur audeant impudentiſſimi homines egregiarũ illarũ ſectarum auctores, duceſq; prædicare? eoſque pro Diis habere qui omniũ nõ modò cõtẽptiſſimi ac ſordidiſſimi, ſed & nequiſſimi extiterint? Nam quid de Socrate loquar, quiem etiam ſapientiſſi-

mum omnium mortalium à DEO pronunciatum esse mentiuntur? Cuius omnes conatus, sermones, cogitata, consilia ad iniquum patriæ dominatũ occupandum referebantur. Quem etiam argutum fuisse ac loquacem ferunt, ac mehercule adolescentum corruptorem. A quo pessimo scilicet homine pessimi fœtus exclusi, Alcibiades, Critias, aliique complures perditi & amentes homines. Neque enim Diogenes illos, & Menippos, aut Aristippos, ac Timones dicere necesse est, quorum omnium improbitas ita percrebuit, vt eorum alij ab impudentiâ & proteruiâ canes dicti, alij à crudelissimo & sceleratissimo humani generis odio osores hominum sint appellati.

Quorum tamen audaciã minùs ego reformidandam arbitror: quòd etsi honestate sit ac decore alienissima istorum professio, caret tamen illecebra omni, ac fucati splendoris specie: vt eo difficilius præclara ac bene nata ingenia attrahere & prolectare possint. Istorum verò factio, qui in huius vrbis visceribus consederunt, atque

inter cæteros Carneadis (Sunt autem inter eos doctrinarum quoque, ac sectarum diuortia) vehementer nobis cauenda, atque extimescenda est. Hũc enim ante aliquot menses coram me disputantem audire memini. Dij immortales! quanta in loquendo vis hominis! quàm profluens ac perennis loquacitas! quàm arguta! quàm ad persuadendum efficax orationis vbertas! Cùm quicquid vellet disputando perficeret: nec vllam rem vnquam adeò absurdam falsámque defenderet, quam non probaret: nullam vel verissimam oppugnaret, quàm non funditùs euerteret. Quis igitur aut negligendos illos, aut tolerandos in Repub. putet, qui nihil non dicendo persuadere possint; quibúsque disputantibus verum nequeas ab eo quod falsum sit secernere? Quamobrem redeant illi eô vnde profecti sunt: nostráque nos in Rep. patrio more ac legibus viuere patiantur. De quibus ita censeo.

Quod A. Postumius Consul verba fecit; vt Carneadi, Critolao, Diogeni Legatis Atheniensium, & Callistrato

Oropiorum Legato ius diceretur: quodque de Atheniẽsium Legatis retulit, qui peregrinos ritus, ac doctrinas in Ciuitatem importarent, ac iuuentutem corrumperent: ob eas caussas Senatui placere: Legatos illos coram citari, deque eorum caussâ cognosci, vt quàm optimo iure inter eos decidatur. Nominatim verò Atheniensium Legatos appellari, iisdem que significari; Senatui non placere coitiones ab iis ác conuenticula fieri, ac palam eos Philosophiam profiteri, Romanósque ciues peregrinis moribus imbuere. Proindéque ita Senatui videri: Legatos Atheniensium tertio post causam iudicatam die extra Vrbem esse: Cæteros qui Philosophiam profitentur, professi sunt, nisi id agere desierint, ante Calendas Martias quarto quintóve lapide Roma abesse: nullúmque post hac ciuem Romanũ, aut ciuis filium, aut vllum omninò ex ciuium Romanorum familiâ Philosophiam discere, docere. Si quis eorũ secus faxit, Senatum existimaturum eum contra Remp. fecisse.

M. ACILII BALBI PRO Philosophis,

ORATIO DVODECIMA.

SÆPENVMERO M. Catonem audieram (Patres Conscripti) non minus ad dicendū eloquentiæ, quàm ad rem bellicā industriæ ac virtutis attulisse. Quod adeo hodierna die sum expertus; cùm ita sit ab eo contra Philosophos disputatū; vt ei nihil ad summam eloquentiæ facultatē deesse videatur, qui tam in re falsa & absurda potuerit esse copiosus. Quamquam ego in hac caussa ita me habeo, vt auctoritatem illius potius, quàm orationem pertimescam. Est enim illius pręcipua quædam cùm in vniuersa Repub. tùm in hoc potissimùm Ordine dignitas; vt quamcunque in partem sese dederit, quodam quasi præiudicio confecta res, atque explorata iudicetur. Sed illud tamen

à vobis precabor, P. C. ne quid in hac causa M. Catonis amplitudo, ne quid vitæ totius grauitas contra innocentissimos homines possit. Rem de se potius apud vos, vti æquum est, quàm ex cuiusquam opinione ponderate: neque ea virtutis præsidia patiamini; quas ad multorum ille salutem adeptus est, ad cuiusquam incommodum aut iniuriam valere.

Et nos M. Catonem esse scimus vt vita moribúsque integerrimum, sic ingenio aliquanto trucem, & oratione paulo duriorem, quàm huiusce Ciuitatis consuetudo patiatur. Qui etsi dicendo nonnihil me cum præclarissimos atque honestissimis viris sit insectatus, quoniam ab insita, & inueterata magis asperitate, quàm maleuolentia profectum illud intelligo, æquo animo feram me ab amico reprehensum, & rem ipsam potius quam priuatum crimen attingam.

Nam quid tandem periculi tantopere à tribus hominibus, nec armatis, nec fauore, aut opibus, aut vllis denique præsidiis ad opugnandã Remp. instructis impendere questus es? In

quo mihi, pace tua id dixerim, parum tibi constare visus es; qui idem hominum genus & abiectum atque cõtemtum feceris, & ad opprimendam nihilominus hanc Remp., atque hunc florentissimi Imperij statũ labefactandum tantum aut animi aut audaciæ cõcesseris. Nam si nihil Philosophorum sectâ inertius, nihil vilius; quid est quòd ab illis tantum sceleris aut animo concipi, aut re ipsa effici posse timeamus? Sin audaces callidíq; sint, & ad audendum paratissimi; cedo quid est ab iis in hanc Remp. commissum? quæ coitiones factæ? qui conuentus habiti? quæ contra nos suscepta consilia? quis per eos subornatus? quis corruptus? Profer facinorum testes, aut vllis omnino indiciis conuince. Nonne his vestigiis ad cognoscenda maleficia perueniri solet? Et eos homines calumniari audes, quibus præter leuissimam suspicionem, ne minimam flagitij quidem vmbram potes obiicere?

At plerique nobiles viri, & adolescentes præsertim eorum consuetudine, ac familiaritate detinentur; hoc

enim vnum eſt à te criminis loco propoſitum. Satin' eſt virtutis, ac ſapientiæ ſtudio, nihil laudis atque honoris tribui? etiam in gnauos & ſtrenuos homines crimen inuidiáque comparatur? Nam quid demum in illo facto reprehendis M. Cato? quid accuſas? Corrumpi adoleſcentes non ſinis? neque ipſe ferendum puto. Retineri vetera ciuitatis inſtituta cenſes oportere? Vehementer probo. Armorum ac campi exercitationem in adoleſcẽtibus requiris? Mihi quoque id non mediocriter placet. Ego ita omnes iudicant, qui aut illa fecerit, aut hæc è ciuitate ſuſtulerit, contra Remp. facere. Nunc factum ſit néc ne à Legatis quæritur: ſi factum ſit, quin contra maiorum diſciplinam legéſque ſit, nulli dubium eſſe poteſt. Quàm hoc igitur ridiculum eſt, quod nemo dubitat, quin ſit peſſimum, tam atrociter conqueri: id verò admiſſúmne ſit, quod eſt in cauſa poſitum tam leuiter attingere. Doce igitur corruptos à Legatis adoleſcentes: crimen eſſe cõfitebor. Doce à patriæ charitate, à parentum cultu, à bellicæ rei, atque

gloriæ ſtudio reuocatos. Nihil quidem in eo facto præſtabo; nec dubitabo quin qui illud admiſerint, ſint omni ſupplicio digniſſimi. Hoc quidē remoto quid in iudicium affers?

At frequentes ad illorum domicilium conueniunt: illos audiunt: cum illis colloquuntur. Quid iſtud habet aut admirationis aut flagitij? Primùm enim quis vnquā Legatos adire prohibitus eſt? Adeant licet; modò ne frequentes. Atqui minùs hoc ſuſpicionis habet (P. C.) Nemo enim tam impudens ſit, tamque ſui oblitus, ac iudiciorum legúmque; qui coram multis Ciuibus ſcelerata in Remp. conſilia moliri audeat? Legatos ſalutandi cauſa conueniunt multi? Solet fieri. Ecqui paulò ē celebriori ciuitate huc Legati veniunt, ad quos videndos atque audiendos noſtrorum concurſus non fiat? Habet enim hoc ex nouitate ipſa cùm expectationem; tum ſplendorem atque dignitatem. Ad nos Legati miſſi. Vnde? Athenis, hoc eſt nobiliſſima ciuitate, atque Imperij quondam, nunc artium doctrinarúmque ſede. Hos igitur ſi quis offi-

ciosius appellet; si adeat; si paulò studiosius alloquatur; quis hoc meritò in suspicionem vocet? aut non potius humanitatis esse ac comitatis existimet? Quid si horum consuetudine, ac sermone (quem vel ipse mirificè probasti) capitur quispiam? si vtilitatis, si voluptatis aliquem fructum hauriat, adeóne ferrei sumus, vt hoc illis ereptum velimus.

Nā quòd pleróſq; homines dicis de abstrusis, ac cœlestibus rebus passim ac temerè disputare: Quæ malùm est asperitas illa, vt in nostrorum colloquia ciuium tam seuerè, tāque inhumaniter inquiramus; ne tātillum quidem vt se commouere possint, quin subinde in notationem nostrā & animaduersionem incurrant? Mimos tu in Scena patienter audias? His in Orchestra sedens arrideas? Horum sale ac facetiis delectere? Eorum denique procacitate ac gesticulationibus Deos immortales placandos esse censeas? Et eos condemnes, qui priuatis in congressibus honestos grauissimis de rebus sermones misceant? qui de Diis immortalibus, de hominis natura,

de patriæ charitate, de Legibus, de ciuili officio, de omni animi virtute atque honestate disputant? Hoc qui improbet quid esse ́vsquam potest, quod probandum atque amplectendum indicet? Nec tu mihi istud acerbius persequere? spargi à Philosophis nescio quas voces, Reip. atque huic imperio perniciosissimas: quibus à Rep. capessenda, aut obeunda militia nostrorũ animi prohibeantur. Sapientem enim à Reip. fluctibus in secessũ ac tranquillitatem, quasi in portum se quendam recipere oportere; est ea quidem Philosophorum vox; sed nec omnium, nec eorum qui apud nos viuunt; ac postremò quorumcúmque ea sit, tùm ab illis demùm probatur, cùm aut aliorum copia suppetit, qui abundè hoc ipsum præstare patriæ possunt: aut non ea Reipub. tempora sunt, quæ eius qui secesserit prudentiam atque industriam requirant: vt non Reip. priuatorum subsidium, sed priuatis ambitio atque effrenata cupiditas amputetur.

Possum ego innumeros percensere, qui illis artibus edocti præclarè ad

modum multa domi, ac foris pro ſuorum ſalute geſſerunt, qui aut oppreſſam à nefariis ciuibus patriæ libertatem recuperarunt; aut ne ab illis opprimeretur armis, ac conatibus reſtiterunt. Sed vno aut altero contentus ero, quorum virtus etiam noſtrorum, ac tuis adeo, Marce Cato! ſcriptis monimentíſque celebratur. Solon ille qui vnus inter ſeptem ſapientes numerari ſolet, cùm Athenis diu homines nullis certis legibus, vſu potius ac populariũ hominum voluntate regerentur, primus ſapiẽtiſſimas leges condidit; quæ ad hanc vſque ætatem perſeuerant. Idemque Piſiſtratum nefariis artibus patriæ ſuæ ſeruitutem molientem conſilio factíſque quoad potuit, verſibus, ac conuitiis quando nihil aliud, potuit, deterrere conatus eſt. Idem, quod ad leges attinet, ante Solonem fecerat olim apud Lacedæmonios Lycurgus; quos tu tamẽ neſcio quomodo à Philoſophiâ abhorrere dixiſti. Atqui fuiſſe Lycurgũ Philoſophiæ non ignarum, & verò ſapientiſſimũ, vt ab eo deſcriptas leges prætercam, diuinum certè ab Oraculo reſpõſum; quod de eodem circun-

fertur, satis ostendit. Quid Dione cla- qui ex Platonis & Socratis disciplinâ prodiens amore tanto Patriæ ac libertatis exarsit, vt cùm apud Dionysium Tyrannum honestissimo in loco esse posset, ne impium in patriâ dominatum videret, primum exilium, mox etiam in eadem liberandâ acerbissimã mortem perpessus est? Quî igitur cõuenit, vt cui hominum generi tam insitũ atque inueteratum est in vniuersum improborũ genus odium, iidem quoad possunt crudelissimam in vrbibus suis dominationem inuadant?

Nisi verò hoc sine risu audire possumus, quod est à M. Catone de Socrate dictum. Credo vt hilaritatem aliquam homo nõ infacetus aspergere. Quid enim Socrate vnquã modestius? quid sapientius? quod illustrius exemplum probitatis ac sanctitatis? quem ab omni libidine alieniorem? quem amantiorem patriæ, quem iuris atque æqui tenaciorem? quem cõstantiorem ciuem, non modò Græciâ totâ, sed vniuerso terrarum orbe fuisse accepimus? Adeóne (non ignarus dicam, quis enim M. Catone sciẽtior) sed dissimulator; sed contem-

[illegible] nostrae fuisti, vt de So- [illegible] velles? Vt de eo [illegible] fama enim apud remotissimas & [illegible] gentes longè latéque per- [illegible] vnquam aut lectum à [illegible] putares.

[illegible]. Hoc quod gratis [illegible] quanto tracalentius? [illegible] esse Graecorum homi- num. [illegible] licentiam, prae- [illegible] Principes viros? O con- [illegible] administrandae Reipublicae [illegible] honestè libeat [illegible] sit; [illegible] liceat, tam [illegible] constringa- tur. Non [illegible] Marcus Cato quibus- cum [illegible] Duces, atque [illegible] non colloqui? [illegible] animum? non [illegible] quod gra- uissimis [illegible] negotiis etiam ab [illegible] solet? Quid [illegible] de cibis eo- [illegible]; quo cui- [illegible], quomodo lo- [illegible], si tibi mole- stum est, [illegible] aliquem appo-

nas, cuius illi ad arbitrium vitam suam ac mores accommodent?

At est illorum hominum perniciosa consuetudo. Quâ tandem in re? An eo segnius in exercitibus nostris militaris res geritur? Num armorum disciplina remittitur? Otiosos scilicet ac desides Philosophia nobis Imperatores fecit, aut parum in conficiendis bellis strenuos? Apud quos verò hoc dicere audeas: Nempe apud eos, qui ea quotidie quæ à fortissimis viris pro Republicâ geruntur animaduertant; qui præclara illorum consilia, cogitata, factáque sentiant. Qui denique recuperatum huius Imperij splendorem, stabilitam Remp. propulsatos hostium impetus, auersos nuper à ceruicibus ac iugulis nostris infestissimorum exercituum mucrones meminerint. Per quos pulsus Italiâ Annibal. profligati Carthaginienses, Africa ipsa subacta. Næ tu cùm in istos tam acerbus sis, Marce Cato! æquo animo ferre non possum. Quamdiu enim eos oppugnas, quorum beneficio integra est ac florens Respublica? quorum operâ hoc ipsum quod viuis;

ptor doctrinæ noſtræ fuiſti, vt de Socrate nobis imponere velles? Vt de eo cuius fama etiam apud remotiſſimas & Barbaras gentes longè latéque percrebuit, nihil vnquam aut lectum à nobis aut auditum putares.

Sed illa mitiora. Hoc quod gratis ab eo dictum eſt quantò truculentius? Iam infinitam eſſe Græcorum hominum, Philoſophiæque licentiam, præſertim apud Principes viros? O conditionem miſeram adminiſtrandæ Reipublicæ, vbi quod honeſtè libeat plenum ſuſpicionis atque inuidiæ ſit; quod etiam infimo cuique liceat, tam ſeuerè in clariſſimis vires conſtringatur! Non pateris Marce Cato! quibuſcum velint conſueſcere Duces, atque Imperatores noſtros? non colloqui? non relaxare tantiſper animum? non otio illo, ac libertate frui, quod grauiſſimis interdum negotiis etiam ab occupatiſſimis interponi ſolet? Quid iam prohibet quò minùs de cibis eorum victúque præſcribas; quo cuíque ludo ſit vtendum, quomodo loquendum definias; aut, ſi tibi moleſtum eſt, pædagogum aliquem appo-

nas, cuius illi ad arbitrium vitam ſuam ac mores accommodent?

At eſt illorum hominum pernicioſa conſuetudo. Quâ tandem in re? An eo ſegnius in exercitibus noſtris militaris res geritur? Num armorum diſciplina remittitur? Otioſos ſcilicet ac deſides Philoſophia nobis Imperatores fecit, aut parum in conficiendis bellis ſtrenuos? Apud quos verò hoc dicere audeas: Nempe apud eos, qui ea quotidie quæ à fortiſſimis viris pro Republicâ geruntur animaduertant; qui præclara illorum conſilia, cogitata, factáque ſentiant. Qui denique recuperatum huius Imperij ſplendorem, ſtabilitam Remp. propulſatos hoſtium impetus, auerſos nuper à ceruicibus ac iugulis noſtris infeſtiſſimorum exercituum mucrones meminerint. Per quos pulſus Italiâ Annibal. profligati Carthaginienſes, Africa ipſa ſubacta. Næ tu cùm in iſtos tam acerbus ſis, Marce Cato! æquo animo ferre non poſſum. Quamdiu enim eos oppugnas, quorum beneficio integra eſt ac florens Reſpublica? quorum operâ hoc ipſum quod viuis;

ptor doctrinæ nostræ fuisti, vt de Socrate nobis imponere velles? Vt de eo cuius fama etiam apud remotissimas & Barbaras gentes longè latéque percrebuit, nihil vnquam aut lectum à nobis aut auditum putares.

Sed illa mitiora. Hoc quod gratis ab eo dictum est quantò truculentius? Iam infinitam esse Græcorum hominum, Philosophiæque licentiam, præsertim apud Principes viros? O conditionem miseram administrandæ Reipublicæ, vbi quod honestè libeat plenum suspicionis atque inuidiæ sit; quod etiam infimo cuíque liceat, tam seuerè in clarissimis vires constringatur! Non pateris Marce Cato! quibuscum velint consuescere Duces, atque Imperatores nostros? non colloqui? non relaxare tantisper animum? non otio illo, ac libertate frui, quod grauissimis interdum negotiis etiam ab occupatissimis interponi solet? Quid iam prohibet quò minùs de cibis eorum victúque præscribas; quo cuíque ludo sit vtendum, quomodo loquendum definias; aut, si tibi molestum est, pædagogum aliquem appo-

nas, cuius illi ad arbitrium vitam ſuam ac mores accommodent?

At eſt illorum hominum pernicioſa conſuetudo. Quâ tandem in re? An eo ſegnius in exercitibus noſtris militaris res geritur? Num armorum diſciplina remittitur? Otioſos ſcilicet ac deſides Philoſophia nobis Imperatores fecit, aut parum in conficiendis bellis ſtrenuos? Apud quos verò hoc dicere audeas: Nempe apud eos, qui ea quotidie quæ à fortiſſimis viris pro Republicâ geruntur animaduertant; qui præclara illorum conſilia, cogitata, factáque ſentiant. Qui denique recuperatum huius Imperij ſplendorem, ſtabilitam Remp. propulſatos hoſtium impetus, auerſos nuper à ceruicibus ac iugulis noſtris infeſtiſſimorum exercituum mucrones meminerint. Per quos pulſus Italiâ Annibal. profligati Carthaginienſes, Africa ipſa ſubacta. Næ tu cùm in iſtos tam acerbus ſis, Marce Cato! æquo animo ferre non poſſum. Quamdiu enim eos oppugnas, quorum beneficio integra eſt ac florens Reſpublica? quorum operâ hoc ipſum quod viuis;

ptor doctrinæ nostræ fuisti, vt de Socrate nobis imponere velles? Vt de eo cuius fama etiam apud remotissimas & Barbaras gentes longè latéque percrebuit, nihil vnquam aut lectum à nobis aut auditum putares.

Sed illa mitiora. Hoc quod gratis ab eo dictum est quantò truculentius? Iam infinitam esse Græcorum hominum, Philosophiæque licentiam, præsertim apud Principes viros? O conditionem miseram administrandæ Reipublicæ, vbi quod honestè libeat plenum suspicionis atque inuidiæ sit; quod etiam infimo cuíque liceat, tam seuerè in clarissimis vires constringatur! Non pateris Marce Cato! quibuscum velint consuescere Duces, atque Imperatores nostros? non colloqui? non relaxare tantisper animum? non otio illo, ac libertate frui, quod grauissimis interdum negotiis etiam ab occupatissimis interponi solet? Quid iam prohibet quò minùs de cibis eorum victúque præscribas; quo cuíque ludo sit vtendum, quomodo loquendum definias; aut, si tibi molestum est, pædagogum aliquem appo-

nas, cuius illi ad arbitrium vitam ſuam ac mores accommodent?

At eſt illorum hominum pernicioſa conſuetudo. Quâ tandem in re? An eo ſegnius in exercitibus noſtris militaris res geritur? Num armorum diſciplina remittitur? Otioſos ſcilicet ac deſides Philoſophia nobis Imperatores fecit, aut parum in conficiendis bellis ſtrenuos? Apud quos verò hoc dicere audeas: Nempe apud eos, qui ea quotidie quæ à fortiſſimis viris pro Republicâ geruntur animaduertant; qui præclara illorum conſilia, cogitata, factáque ſentiant. Qui denique recuperatum huius Imperij ſplendorem, ſtabilitam Remp. propulſatos hoſtium impetus, auerſos nuper à ceruicibus ac iugulis noſtris infeſtiſſimorum exercituum mucrones meminerint. Per quos pulſus Italiâ Annibal, profligati Carthaginienſes, Africa ipſa ſubacta. Næ tu cùm in iſtos tam acerbus ſis, Marce Cato! æquo animo ferre non poſſum. Quamdiu enim eos oppugnas, quorum beneficio integra eſt ac florens Reſpublica? quorum operâ hoc ipſum quod viuis;

modum multa domi, ac foris pro ſuorum ſalute geſſerunt, qui aut oppreſſam à nefariis ciuibus patriæ libertatem recuperarunt; aut ne ab illis opprimeretur armis, ac conatibus reſtiterunt. Sed vno aut altero contentus ero, quorum virtus etiam noſtrorum, ac tuis adeo, Marce Cato! ſcriptis monimentiſque celebratur. Solon ille qui vnus inter ſeptem ſapientes numerari ſolet, cùm Athenis diu homines nullis certis legibus, vſu potius ac populariũ hominum voluntate regerentur, primus ſapiẽtiſſimas leges condidit; quæ ad hanc vſque ætatem perſeuerant. Idemque Piſiſtratum nefariis artibus patriæ ſuæ ſeruitutem molientem conſilio factiſque quoad potuit, verſibus, ac conuitiis quando nihil aliud, potuit, deterrere conatus eſt. Idem, quod ad leges attinet, ante Solonem fecerat olim apud Lacedæmonios Lycurgus; quos tu tamẽ neſcio quomodo à Philoſophiâ abhorrere dixiſti. Atqui fuiſſe Lycurgũ Philoſophiæ non ignarum, & verò ſapientiſſimũ, vt ab eo deſcriptas leges prætercam, diuinum certè ab Oraculo reſpõſum, quod de eodem circun-

fertur, satis ostendit. Quid Dione cla-qui ex Platonis & Socratis disciplinâ prodiens amore tanto Patriæ ac libertatis exarsit, vt cùm apud Dionysium Tyrannum honestissimo in loco esse posset, ne impium in patriâ dominatum videret, primum exilium, mox etiam in eadem liberandâ acerbissimã mortem perpessus est? Quî igitur cõuenit, vt cui hominum generi tam insitũ atque inueteratum est in vniuersum improborũ genus odium, iidem quoad possunt crudelissimam in vrbibus suis dominationem inuadant?

Nisi verò hoc sine risu audire possumus, quod est à M. Catone de Socrate dictum. Credo vt hilaritatem aliquam homo nõ infacetus aspergere. Quid enim Socrate vnquã modestius? quid sapientius? quod illustrius exemplum probitatis ac sanctitatis? quem ab omni libidine alieniorem? quem amantiorem patriæ, quem iuris atque æqui tenaciorem? quem cõstantiorem ciuem, non modò Græciâ totâ, sed vniuerso terrarum orbe fuisse accepimus? Adeóne (non ignarus dicam, quis enim M. Catone sciẽtior) sed dissimulator; sed contem-

ptor doctrinæ nostræ fuisti, vt de Socrate nobis imponere velles? Vt de eo cuius fama etiam apud remotissimas & Barbaras gentes longè latéque percrebuit, nihil vnquam aut lectum à nobis aut auditum putares.

Sed illa mitiora. Hoc quod gratis ab eo dictum est quantò truculentius? Iam infinitam esse Græcorum hominum, Philosophiæque licentiam, præsertim apud Principes viros? O conditionem miseram administrandæ Reipublicæ, vbi quod honestè libeat plenum suspicionis atque inuidiæ sit; quod etiam infimo cuíque liceat, tam seuerè in clarissimis vires constringatur! Non pateris Marce Cato! quibuscum velint consuescere Duces, atque Imperatores nostros? non colloqui? non relaxare tantisper animum? non otio illo, ac libertate frui, quod grauissimis interdum negotiis etiam ab occupatissimis interponi solet? Quid iam prohibet quò minùs de cibis eorum victúque præscribas; quo cuíque ludo sit vtendum, quomodo loquendum definias; aut, si tibi molestum est, pædagogum aliquem appo-

nas, cuius illi ad arbitrium vitam ſuam ac mores accommodent?

At eſt illorum hominum pernicioſa conſuetudo. Quâ tandem in re? An eo ſegnius in exercitibus noſtris militaris res geritur? Num armorum diſciplina remittitur? Otioſos ſcilicet ac deſides Philoſophia nobis Imperatores fecit, aut parum in conficiendis bellis ſtrenuos? Apud quos verò hoc dicere audeas: Nempe apud eos, qui ea quotidie quæ à fortiſſimis viris pro Republicâ geruntur animaduertant; qui præclara illorum conſilia, cogitata, factáque ſentiant. Qui denique recuperatum huius Imperij ſplendorem, ſtabilitam Remp. propulſatos hoſtium impetus, auerſos nuper à ceruicibus ac iugulis noſtris infeſtiſſimorum exercituum mucrones meminerint. Per quos pulſus Italiâ Annibal. profligati Carthaginienſes, Africa ipſa ſubacta. Næ tu cùm in iſtos tam acerbus ſis, Marce Cato! æquo animo ferre non poſſum. Quamdiu enim eos oppugnas, quorum beneficio integra eſt ac florens Reſpublica? quorum operâ hoc ipſum quod viuis;

quod liberos, quod cõiugẽ, quod amicos, quod aras, quod focos, quod libertatẽ, quod patriã denique ipsam aspicis es consequutus? Atque ego quidem P. C. cùm cæteros omnes quos modò dixi, præstantissimos viros, tùm eius gloriæ facilè principem P. Africanum sæpe audiui cùm diceret: pergratum sibi Athenienses fecisse, & multis Principibus huius ordinis, quòd de suis rebus Legatos misissent tres huius temporis nobilissimos Philosophos. Idem C. Lælius vir singulari cùm humanitate, tùm sapientiâ & authoritate, idem L. Furius fortissimus ciuis atque optimus: idem alij innumeri palam profiteri solent. Nec id profiteri tantùm audent, sed re ipsâ declarant; cùm eruditissimos secum homines è Græciâ palam semper habeant. His ego authoribus, his ducibus libenter vtor: hoc quod ab illis tã studiosè geri, ac tractari video, nõ vereor ne sit aliquando ciuitati perniciosum. Valeat sanè quidem apud Adolescentes nostros bellicæ virtutis ac rei militaris exercitatio: sint in cãpo assidui; sint diligentes: consuescãt

aboribus, otium fugiant. Honesta atio: ſed ita, ſi ille diſciplinarum quoque atque ingenij cultus adhibeatur. Nos à naturâ non corpus modò, ed animum etiam accepimus, haud paulò aliquid ſublimius ac diuinius: in quo vera eſt hominis natura poſita. Huic ſi fingendo & informando aliquid otij & temporis conceditur, poteſt illud, non dicam vitio verti, ſed non honori potius ac dignitati tribui? Ego verò ne militarē quidē illū ardorē ine doctrinarū præſidio, vel ſatis tutū eſſe, vel conſtantem arbitror: & conſilio plura ſapientiáque quam, armis perfici ab Imperatoribus video. Quod præclarè ſapientiſſimi homines doctis fabulis indicant: qui ferocem illum truētumque Martem à Pallade ſæpius in certamine ſuperatum eſſe finxerūt: quòd hæc ad armorum vſum ac peritiam, quam cum illo cōmunem habet, prudentiam inſuper ac doctrinam adiungeret.

Addant (inquit) ad bellicas artes diſciplinarū elegantiam, dum Philoſophiam repudient. Hoc quid aliud eſt quàm è ſcientiâ ſcientiam ipſam

eripere? Quid enim vſquam doctrinæ eſſe poteſt, quod non à Philoſophiâ profectum ſit? Quæ vna quicquid vſpiam cognitione capere, aut ingenio aſſequi poſſumus ambitu ſuo, ac quodam velut ſinu complectitur? Ab eaque poſtmodum riuis diſcreta non fontibus exiſtit illa omnis artium, ac literarum varietas. Legum tu mihi ſcientiam commendas? Forenſem illam dicendi vim, & eloquentiam non ſubtrahis? Accipio, amplector: ſed hæc à ſapientiæ ſtudio non minùs quàm à fonte aquulam deriuari intelligo. Illius copiam, ſi bonus eſt, cur nõ facis? ſi pernicioſus, cur iſtius facis?

Doce (inquit) cum Græcorum Philoſophia quid legibus ſit atque inſtitutis noſtris commune. Faciam quod iubes; nec alio quàm tuo ipſius teſtimonio tete conuincam. Tuas, inquam, M. Cato aduerſus te Origines proferam. Recordare quid à te de duodecim tabularum legibus ſit ſcriptum; à quo illæ petitæ; quis earum author; quod in iis conſtituendis maiores noſtri exemplum ſequuti ſint. Dicerem ſi eſſet obſcurum. Illud non

tacebo: Nihil in his esse, quod non è Græcorum legibus trāſcriptum; quod non è Philoſophiâ, à quâ illæ omnes manarūt, arcerſitum ſit, ac profuſum. Quare Græculos iſtos quantùm voles irride; horum ſtudia, ac doctrinam contemne: dum tu tamen hoc vel inuitus fateare; horum tibi exemplo vtendum, horum legibus, ac præceptis in omni vita obtemperandum eſſe. Quid ante Decemuiros? Num à peregrinâ hac, & tranſmarinâ eruditione aut hæc Ciuitas, aut Italia omnis abhorruit? Vnde igitur tanta Pythagoreorum copia cùm alij, in locis, tùm in magnâ illâ Græciâ vel iiſdem Annalibus tuis teſtibus erupit, non modò qui poſt Pythagoram vixerunt, ſed etiam qui ante eum annis permultis idem ſectæ genus, ac diſciplinæ tenuerunt? Quorum è numero Numam Pompilium Regem noſtrum fuiſſe per te didicimus; à quo ſacrorum omnium ritus, quibus in hanc diem vtimur, ex huius Philoſophiæ penetralibus erutos, atque expromptos habemus. Nam illa nimis vetera ſunt: Noſtrum genus è Græciâ ortum, ac pro-

pagatum esse: veterésque Italiæ populos, à quibus primùm iacta huius Vrbis initia ferunt, Pelasgos fuisse; ipsum adeo Æneam, à quo parēs Vrbis, ac conditor Romulus, ab iisdem illis Græcis ortum habuisse. Quare quid est quòd Græcas literas, ac Græcos homines ab hac Vrbe exterminari iubes, à quibus cùm iura omnia legésque; tum generis originem; vitámque ipsam & te, & nos omnes hausisse atque expressisse non dubites? Nihil nobis cùm Græcis commune esse pateris? Suas illos res habere iubes? Redde igitur hanc illis Ciuitatem: Redde sacra omnia, aras, focos: Redde ius omne Pontificium, Ciuile: postremò teipsum. Non vides M. Cato tua ista sententiâ quo nos scelere obstringas? quam Reipublicæ personam imponas? Vsqueeò nos inhumanos ac barbaros existimari vis, vt iis quibus omnia debeamus, ne ipsum quidem huius Vrbis aditum, qui omnibus semper patuit, liberum esse patiamur?

Maiores nostri Latinis atque Hernicis, ac plerísque finitimis quod dif-

ficillimis temporibus in Reipublicæ fide mansissent, eámque leuissimis aliquãdo in rebus opportunè subleuassent, non solùm libertatem, verùm etiam ius ipsum penè Ciuitatis tribuerunt. Nos victâ, ac debellatâ Græciâ, plerisque aliis in seruitutem redactis, suas illi leges, ac Magistratus permisimus: vt de ea Prouincia, ac ciuitatibus quondã florentissimis optimè mereremur. Hoc enim profectò vidimus, communem esse omnibus belli aleam, ac fortunam propositam: ac fortissima quæque Imperia quodam veluti senio confecta, temporis diuturnitate concidere: solam verò hanc, quæ rebus olim præclarè gestis parta sit, gloriam atque existimationem perpetuam, ac sempiternam esse. Quam in victis etiam ac prostratis suspicere, hominum sit parum fortunæ, multum virtuti, ac dignitati tribuentium.

Vos igitur ei nationi, de quâ tot támque pręclara maiorũ vestrorum, ac vestra iudicia extant, tantam infamiæ labem, & ignominiam imponetis? Vos decretis vestris eos oppugnabitis, quorum gratiâ maxima ac difficillima cũ Regibus plerũq; bella suscepimus?

Vos turpiter illius vrbis ciues eiicietis; cuius ſpectata, ac nobilitata virtus tantæ apud omnes mortales authoritatis eſt, vt iam penè extinctum, ac deletum Græciæ nomen huius vnius ſplendore nitatur? Ex quâ doctrina omnis, religio, fruges ipſę, leges denique, ac iura cùm noſtra, tum Orbis totius orta, ac diſtributa credũtur? Quem igitur animum Prouinciis omnibus, ac Ciuitatibus damus, vt de ſuis rebus ad nos referant? vt ad ęquitatem noſtram, fidem, ſapiẽtiam, confugiant? Quem vt parêre imperio noſtro, ſine vi, ſine neceſſitate; ſtudio, ac voluntate malint? Vt illud omnes intelligant; exoleuiſſe iam in Reip. noſtræ moribus priſtinam illam lenitatem, & humanitatem: arceri finibus Italiæ peregrinos: ſuſpectum eſſe externorum hominum aduentum: nullam adeundi quos velis; nullam colloquendi libertatem ſupereſſe. Etenim quis de cætero licere ſibi putet in eâ vrbe verſari, quâ Athenienſium Legati fœdiſſimè expulſi ſint? Aut quis æquo animo videri ſe ab illis ſperet, qui florem illum Græciæ, decus Orbis terra-

rum, artium ac ſapientiæ domicilium ſpretum, ac repudiatum meminerit. At quibus de cauſſis? Quantæ id nobis non ignominiæ ſolùm, ſed inuidiæ fuerit, ſi eò duntaxat pulſos eſſe conſtiterit, quòd artes ac diſciplinas, quòd Philoſophiam nobis importare, ac communicare ſtuduerint? Audiet nimirum orbis terrarum vnam eſſe Romanam Remp. in qua eximia illa ornamenta deſpicatui ducantur: quæ ab illis rebus abhorreat, quarum præcipua in hominum vita commendatio eſſe ſolet.

De quibus ego quoniam video à M. Catone reprehendi, dicendum mihi aliquid hoc loco putarem; niſi iam longius de Reipublicæ noſtræ rationibus famáque ſolicitum cura me rerum grauiorum ab hac oratione reuocaſſet. Quamobrem vt aliis quoque eadem de re quid ſentiant, dicendi tempus non ſubtraham, ſic breuiter cenſeo.

Quod A. Poſtumius Conſul de Athenienſium, & Oropiorum Legatis retulit: Placere Senatui vt iiſdem accerſitis, ac cauſſa cognita, Conſu-

lum, alter ambóue, duobus, aut tribus pluribúſue, ſi ita videbitur, Conſularibus, aut Prætoriis negotium committant, vtíque eos honorificentiſſimè habeant: Ac ne cui eorum, aut ciuium Romanorum fraudi ſit Philoſophiam diſcere, docere; aut omninò cum Philoſophis verſari. Quin potiùs id omne ſtudium è Rep. eſſe arbitrari, ac eos omnes qui ei dediti fuerint, nihil contra Remp. aut leges feciſſe.

ΚΑΡΝΕΑΔΟΥΣ ΥΠΕΡ τῶν φιλοσοφούντων ἀπολογητικὸς λόγος.

CARNEADIS PRO Philosophis

ORATIO XIII.

ΗΜΕΙΣ κοινῇ μὲν ἀπὸ τῆς πόλεως περὶ δημοσίων πραγμάτων ὡς ἡμᾶς ἐπέμφθημεν (ἄνδρες Ῥωμαῖοι) οὐχὶ τῶν ἰδίων πέρι λόγων ὑφέξοντες οὐδενὶ, οὔτε αὖ ληψόμενοι. Νῦν δὲ ὡς γοῦν ὁρῶ, εἰς τοῦτο ἡμεῖς περιέστημεν, ὥστε καὶ ἰδίᾳ περὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀπολογίας δεῖν ἡμῖν. δῆλος γὰρ ἐν τῷ παρόντι ὁ

ἀγὼν ἐνέστη, ὁ μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως, περὶ χρημάτων τε καὶ καταδίκης, ὁ δὲ ὑπὲρ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἡμῶν τῶν ταύτην ἐπαγγελλομένων τὴν τέχνην, ἐπειδὴ εἰς αὐτὴν δοκοῦμεν διαβεβλῆσθαι πρὸς ὑμᾶς. Τούτων δὲ πρὸς μὲν ἄπειροι ῥᾴδιος ὁ λόγος, καὶ οὐ χαλεπὸν ἀποσκευάσασθαι τὸ ἔγκλημα, ἐν ἡμῖν μάλιστα δικαζομένοις, οἷς ἐγὼ περὶ πλούτου ποιοῦμαι τοῦδε βραβευταὶ καθίζεσθαι τοῦ ἀγῶνος. περὶ δὲ θατέρου, τοῦ ὑπὲρ τῶν πεμψάντων ἡμᾶς, ἧττον ἂν θαρρoίην, καί τοι ἐν τούτῳ πολλοῖς πάνυ καὶ μεγάλοις δικαίοις ἰσχυριζόμενος, περὶ ὧν ὕστερον ἡμεῖς ἐροῦμεν. ἀνάγκη γὰρ πρότερον τὰς καθ' ἡμῶν ἐπι-

φερομένας αἰτίας, ἐξ ὑποψίας ὡς εἴη τε ἐπιδιαλύσασθαι.

Οὐ χαλεπὸν δὲ ὥσπερ ἔφην. Φέρε γὰρ τίνος ἕνεκα δι' αἰτίας ἔχετε ἡμᾶς, καὶ ποῖόν τι ἐπιγράφεται τὸ ἔγκλημα; Εἰ μὲν οὖν φιλοσοφεῖν ἁπλῶς οὐκ ἐᾶτε ἡμᾶς οὔτε ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τούτου κατηγορίαν ποιεῖτε, οὐκ οἶδα ὅ, τι χρὴ λέγειν ἕτερον, πλὴν ὅτι ἐλεύθεροι ἡμεῖς ἐσμὲν ἕνεκά τε τῆς φύσεως, καὶ τῆς ὑμῶν φιλανθρωπίας. οἱ λαβόντες ἡμᾶς ὑποχειρίους, οὐ μόνον οὐκ ἀφείλεσθε τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ νόμοις ἐπετρέψατε χρήσασθαι τοῖς πάλαι κατασταθεῖσι, καὶ ἀρχὰς ἐκυρώσατε τὰς ἐπιχωρίους, καὶ τὰ ἄλλα ἀπεδώκατε νόμιμα τῇ πόλει. πρὸς

δὲ τούτοις ἅπασιν, ὃ καὶ μάλιστα
ἴδιον τῆς ἀληθείας, καὶ ταύτῃ
ἐξ ἀνάγκης ἐπεζευγμένον, ἐπι-
τηδεύειν ἡμῖν ὅ, τι ἂν ἑκάστῳ
συμφέρῃ, καὶ οὐδεμίαν ἀνάγ-
κην προστεθείκατε τοῦ ἕτερόν τι
παρὰ τὰ δεδογμένα ποιεῖν. ὥστε ἀ-
δικοῖτε ἂν ἡμᾶς οὐ μετρίως, ἣν
πάλαι τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἐβεβαιώ-
σατε τὴν χάριν, ταύτην κατὰ τὸ
παρὸν ἀφελόμενοι, καὶ ταῦτα Α-
θηναίους ὄντας, οἷς πάτριον ἐπὶ
τὸ φιλοσοφεῖν, καὶ τοὺς λόγους ἀ-
σκεῖν.

Σκοπεῖτε γὰρ τοῦτο, (ὦ ἄνδρες
Ῥωμαῖοι) ἡμεῖς πάλαι οἱ Ἕλληνες
δύο εἴχομεν τὰ πλεονεκτήματα,
καὶ ἐπὶ τούτοις μέγα παρὰ τοὺς ἄλ-
λους ἐφρονοῦμεν, τῇ τε ἀρετῇ τῇ

κατὰ τὸν πόλεμον, καὶ ἀρχῇ, καὶ τοῖς λόγοις. ἀλλ' ἤδη τούτων τὸ μὲν ἕτερον ὁ πάντα καταστρέφων χρόνος, καὶ ὑμετέρα τύχη τὴν Ἑλλάδα ἀπεστέρησεν· καὶ δουλεύομεν ὑμῖν οἱ πάλαι τῶν ἄλλων κρατεῖν ἀξιοῦντες. λοιπὸν ἡμῖν θάτερον, ἡ παιδεία, καὶ οἱ λόγοι. ὧν εἰσέτι γλίσχρως μὲν, καὶ οὐχ ὥσπερ τὸ παλαιὸν, ἀλλ' ὅμως ἀντιποιούμεθα, καὶ μετρίως κατά γε τοῦτο δοκοῦμεν εὐδοκιμεῖν. Ὧν πρὸς θεῶν μὴ ἀφέλεσθε ἡμᾶς, μήτε ἀτίμους ἁπαξαπλῶς ἐθέλετε γενέσθαι. ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι οὐκ ἂν τοῦτο ποιήσαιτέ ποτε, οὔτε ἀξιώσαιτε ἡμᾶς τὴν δὲ περιαιρεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν, καλῶς ποιοῦντες, καὶ τῆς Ῥώμης ἀξίως.

Εἰ δὲ ὅτι ἐν ὑμῖν φιλοσοφοῦμεν, καὶ πρὸς τοὺς ὑμῶν πολίτας διαλεγόμεθα, ἐπαιτιᾶσθε ἡμᾶς, ὃ καὶ μᾶλλον ἡγοῦμαι. πρῶτον μὲν θαυμάζω (ὦ ἄνδρες βουλευταὶ) τί δή ποτε κατηγορεῖτε ἐν τούτῳ τῷ πράγματι. Πότερον ὅτι οὐκ ἀξιοπρεπὲς, οὔτε ἁρμόζον ἐλευθέροις ἀνδράσι; ἀλλὰ πῶς ἂν εἴποι τις τοῦτο; τί γὰρ καὶ μᾶλλον τῶν τοιούτων ἄξιον; ποῖον δὲ χρῆμα τιμιώτερον τῇ πόλει; τίς λαμπρότερος ὁ κόσμος; ποία ἰσχυροτέρα φυλακή; πόθεν γὰρ οἱ νόμοι; πόθεν τὰ δίκαια; πόθεν ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ σύμπαντα, δι' ὧν καθίστανται καὶ μένουσιν αἱ πόλεις εἰ μὴ ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας; ἣν ἐπιτήδευμα ποιούμενοι οἱ νομοθέται, καὶ

πολλὰ ἐντεῦθεν ἐμπεπορευμένοι, ὡς τοὺς δήμους διεκοσμήσαντο, καὶ τὰς ὠφελείας ἐν μέσῳ κατέθηκαν, πολλὰ περὶ μὲν τῶν θεῶν, οὐκ ἐλάττω δὲ περὶ τῶν πολιτικῶν, ἃ ἀνθρωπίνων νομοθετήσαντες, ὧν ἄνευ οὐ μόνον οὐκ ἐνδέχεται εὐδαιμονεῖν τὰς πόλεις, ἀλλ' οὐδὲ ἁπλῶς διαμένειν καὶ ἀντέχειν μέτριον δή τινα χρόνον.

Ἐντεῦθεν ὁρμήσαντες οἱ σοφώτατοι τῶν καθ' ἡμᾶς, ὅ τε Λυκοῦργος, φημί, καὶ ὁ παρ' ὑμῖν Σόλων, ὅ τε τούτων ἔτι παλαίτερος Μίνως τε καὶ Ραδάμανθυς, καὶ ὁ Ζάλευκος, περὶ ὧν πολλάκις ἤδη ἀκηκόατε, φρονιμώτατα τὰς ἑαυτῶν πόλεις διῴκησαν, καὶ τοὺς νόμους κατέστησαν, οἷς ἔτι καὶ νῦν χρώ-

μένοι διαπελοῦμεν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. ὧν οὐδὲ τὰ ὑμέτερα, (ὦ Ῥωμαῖοι) ἀλλότρια, οὔτε ἄμοιρα τῆς ὠφελείας ἐγένετο. Μέμνησθε γὰρ δήπου, τε παρὰ τῶν τῶνδε, ὡς ἀκούω, τῷ Κάτωνι ὑπομνηματισμένων, καὶ παρὰ τῆς ἄλλης ἱστορίας μεμαθηκότες, ὡς οἱ καθ' ὑμᾶς νομοθέται διορθοῦν βουλόμενοι τὴν πόλιν, καὶ τιθέναι τοὺς νόμους, πρέσβεις κατὰ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις πέντε διέπεμψαν, ἐφ' ᾧ τὰ καθ' ἑκάστην νόμιμα διερευνήσαντας, ἐξ ἁπάντων τὰ συμφέροντα συνερανίσασθαι. καὶ δὴ καὶ τὰ ὑπὸ τούτων ἀποκομισθέντα ἡδέως δεξάμενοι ἐχρήσασθε μέχρι τοῦδε. καὶ οὐκ ἂν φαίητε, ὡς οὐχὶ πρέποντα ἢ ἄξια ἐλευθέρων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα. Πῶς οὖν

ἄλογον τοῦτο (ὦ βουλευταὶ) ἀλλὰ μὲν παρὰ τῆς φιλοσοφίας ὠφεληθῆναι τε πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, καὶ διά γ' ὑμῆς ἄχρι τῆς ἐσχάτης, ἀφ' ἧς δὲ ταύτην ἐλάβετε τὴν ὠφέλειαν, τῆς φιλοσοφίας πικρῶς οὕτω κατατρέχειν, καὶ ἀποδιοπομπήσασθαι, ὥστε χρήσασθαι ταύτῃ ἀδεῶς οὐκ ἐπιτρέπειν ἡμῖν;

Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν φιλοσοφίας ἀρκεῖ καὶ ταῦτα ἐν κεφαλαίῳ εἰρημένα. Εἰ δὲ τοῦτο ἀγανακτεῖτε ὅτι πρὸς τοὺς πολίτας ὑμῶν διαλεγόμεθα, καὶ καινὰ εἰς τὴν πόλιν εἰσάγομεν τὰ ἐπιτηδεύματα, τὰ πάτρια τῶν νομίμων καταστρέφοντες, καὶ διαφθείροντες τοὺς νέους, οἶμαι μὲν ἐξ ὧν ἄρτι περὶ τῆς φιλοσοφίας διελέχθην δῆλον εἶναι τοῦτο, ὅτι

οὐδὲν ἐν ἡμῖν καινοτομοῦμεν, φιλοσοφεῖν ἀξιοῦντες, ἀλλὰ τὰ τοῖς προγόνοις ὑμῶν, καὶ ἀρχηγοῖς τῆς ὑμετέρας εὐταξίας νενομισμένα πάλιν ἐπιφέρειν πειρώμεθα. Πρὸς δὲ τούτοις τί δῆ ἔδει παισὶ ξένοις ὄντας ἐν ἀλλοτρίᾳ ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων φιλοφρονηθέντας πολλὰ ἐκλιπαρούντων μεταδιδόναι σφισὶ τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας, καὶ ἐντυγχάνειν ἡμῖν σχολάζουσι, καὶ περὶ τούτων διαλεγομένοις, ὡς οὐδενὸς ἄλλου ἐφιεμένων· πότερον ἀναδύεσθαι ἐχρῆν, καὶ φθονεῖν ἐκείνοις ὧν κἂν τοῖς ἰδιώταις μεταδίδομεν, λόγον ἡμῖν περὶ τούτων διδόναι καὶ λαβεῖν ἀξιοῦσι; ἀλλ' οὐδ' ἂν ὑμεῖς φαίητε. τί γοῦν οὕτω πλημμελοῦμεν, ἢ ἀδικοῦμεν τὴν Ῥώμην; Ἀρχὴ

καταστασιάζομεν τοὺς πλησιάζοντας, ἢ λόγους πονηροὺς διαδιδάσκομεν; ἢ ἐπὶ μισθῷ συνιόντας ἀργυρολογούμεθα; ἢ ἕτερόν τι τῶν μικρῶν ἢ μεγάλων ἐπ' αὐτοφώρῳ εἰλήμμεθα κινοῦντες κατὰ τῶν νόμων; ἀλλ' εἴ τις ὁπωσοῦν ἡμῶν ἔχει τοῦτο καταγινώσκειν, προελθέτω δή, καὶ λεγέτω ὅ τι καὶ βούλεται. ὑμεῖς δὲ χρήσασθε ὡς πολεμίοις ἡμῖν, καὶ τὰ ἔσχατα τιμωρήσασθε, μηδὲ διαίρειν ἀνάσχεσθε τὸ στόμα, ὡς ἀλιτηρίους καὶ ἀποφράδας δή τινας. οὐ γὰρ παραιτούμεθα, οὐδὲ φεύγομεν τὸν ἔλεγχον.

Καί τοι τί δεῖ ταῦτα προερχόμενος τὰ δίκαια μακρὰν ἀποτείνω τοὺς λόγους; Ὁρᾶτε γὰρ ὡς ἁπλᾶ καὶ δίκαια φρονοῦμεν. Εἰ μὲν γὰρ

δι' ὑποψίας ἡμῶν ἡ πάροδος, καὶ ἡ κατὰ τὴν πόλιν ἀναστροφὴ γίνεται, τί δῆτα μέλλετε; (ὦ Ῥωμαῖοι) τί οὐκ ἐκβάλλετε παραυτίκα, ἢ ὧν δεόμεθα τυχόντας, ὥσπερ εἰκὸς, ἀποπέμπετε εἰς τὴν πατρίδα; Ἴστε γὰρ δήπου ὡς οὐχὶ κατὰ γνώμην ἡμῖν ἐγένετο ἡ παρ' ὑμῖν διατριβή· καὶ πάλαι δὴ ἀπαλλάττεσθαι προθυμούμενοι, τέως ὧν χάριν πρὸς ἡμᾶς ἀφικόμεθα, διαπράττεσθαι οἷοί τε οὐκ ἐσμέν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε ἐκαλέσατε ἡμᾶς, καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων διάγνωσιν ποιεῖν ἀξιοῦτε, οὐκ ἂν ἐνοχλοίημεν ἔτι, οὔτε πράγματα παρέχοιμεν ἐνταῦθα ἐπιδημοῦντες. ἀλλ' ἅμα τῷ τῆς βουλῆς ψήφισμα λαβεῖν, οἴκαδε ἐπανελθόντες τοῖς θεοῖς ἀ-

παλλάξομεν, καὶ τῆς ὑποψίας τὴν Ῥώμην.

Περὶ δὲ τῶν πρὸς τοὺς Ὠρωπίους ἡμῖν ἀμφισβητουμένων, ὃ καὶ τῆς πρεσβείας κεφάλαιον ὑπῆρχε, ἀκούετε (ὦ βουλευταὶ) ἃ διὰ βραχέων μὲν, ἐπειδὴ οὕτω κελεύετε, ἀληθῶς δὲ ξυντεμῶ. Ὡς γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ πόλει πρὸς τοὺς Ὠρωπίους ἡ δίκη ἐγένετο περὶ χωρίου δή τινος, οὗ πάλαι κρατούντων ἡμῶν οὐ δικαίως ἀντεποιήσαντο, πολλὰ μάτην διαδικασάμενοι πρὸς ἀλλήλους, τελευτῶντες δὴ διαιτηταῖς ἐπιτρέψαμεν τοῖς Σικυωνίοις τὸ πρᾶγμα, τίμημα ἐπιγραψάμενοι τοῖς ἀδικοῦσι πεντακοσίων ταλάντων. Ὁρισμένης δὲ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἀπ-

ἀμφοῖν ἔδει ξυνελθεῖν τῶν πόλεων, καὶ τὴν δίκην εἰσιέναι, κατὰ τοῦτον μάλιστα τὸν καιρὸν ἰοστησάμενος τοῦ παρ' ἡμῶν χειροτονηθέντος τῆς πόλεως συνδίκου, καὶ ἀπαιτῶν κατὰ τὰ ξυγκείμενα οὐκ ἔχοντος, προσκαλεσαμένων τῶν Ὠρωπίων, καὶ ἐκκλητευσάντων, ὑπομοσάμενοι καὶ ἀναβάλλεσθαι τὴν δίκην ἀξιοῦντες οὐδὲν ἠνύσαμεν, ἀλλὰ καταψευσαμένων τῶν Ὠρωπίων, ὡς δῆτα φυγοδικούντων ἡμῶν ἐρήμην ἑαλώκαμεν, καὶ τίμημα πεντακοσίων ταλάντων καταδεδιητήμεθα. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καθάπερ εἴρηκα, πίστιν ἕτοιμός εἰμι παρέχειν, μάρτυρας ἔχων πάνυ πολλοὺς τῶν παρ' ἡμῖν τότε ἐπιδημησάντων Θηβαίων καὶ Λακεδαιμονίων, οὓς παραλα-

ϐοῦντες παρασησόμεθα, ἂν γε τοῦτο καὶ ἡμῖν ξυνδοκῇ, ἅπαντα μὲν ἀκριϐῶς ξυνειδότας, περὶ δὲ οὐδετέροις μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων σπουδάζειν, ἀξιοπίστους τυγχάνοντας. Ταῦτα δή ἐστιν, ὦ Ρωμαῖοι, τὰ πρὸς τοὺς Ωρωπίους ἀμφισϐητούμενα, περὶ ὧν ὑμᾶς ἐπικαλεσάμενοι, καὶ τὴν παρ' ἡμῖν Ελληνοδικῶν, καὶ Πυλαγορῶν προτιμήσαντες, διακρίνειν τε καὶ ἐξετάζειν τὸ ξυμϐὰν ἀκριϐῶς ἀντιϐολοῦμεν, οἰκτείρειν τε τὰς δυστήνους καὶ πάλαι τοῖς πολέμοις κατατετρυχωμένας Αθήνας, αἳ τοσοῦτον προστετιμημέναι τὸ ὄφλημα φέρειν εἴχονται, πάντα ἅπασιν ἀποδοῦσαι, καὶ οὐκ ἔχουσαι ὁπόθεν ἐκτίσουσι τὴν καταδίκην. Εἴρηται δὴ πρὸς ἀμφότερα, ὦ βουλή, καὶ λό-

γος ὑμῖν ἀποδέδοται τῶν τε ἰδίων καὶ δημοσίων ἐγκλημάτων, ὡς ἐξεγένετο ἡμῖν βραχύτατά τε, καὶ ἀφελέστατα· ὑμέτερον δ' ἂν εἴη τοὐντεῦθεν ἔργον. περὶ τούτων καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς βουλεύεσθαι, καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἂν τῶν τε θεῶν ἕνεκα, καὶ ἀμφοτέρων ἡμῶν, ὡς ἀδεκάστοις προσήκει κριταῖς, τὰ βέλτιστα καὶ ξυμφορώτατα γινώσκετε.

DECII TRIB. PLEBIS aduersus Marcium Coriolanum in Senatu.

ORATIO XIV.

Ex Dion. Halicarn. L. VII. A. V. CCLXIII.

QVANTVM mihi pro hac in vos æquitate moderationéque periculi atque inuidiæ paratum sit, cùm ex summa in vestrum ordinem populi offensione; tùm hesterna illa Collegæ nostri acerrimi hominis ac vehementis actione coniecturam capere potestis. Quod eo quidem grauius & acerbius est P. C. quòd quicquid ea mihi res molestiæ & calamitatis attulerit, id merito aliquo meo commissum, ac prope arcessitum videbitur. Etenim quem mihi Magistratum Pop. Rom. ad defensionem libertatis suæ, ac depellendas iniurias

veſtras mandauerat, eo veſtri cauſa propemodum abutor ad illius offenſionem libertatis & iniuriam. Itaque ſic tanquam partium deſertorem ac transfugam, ſuſpectum me eſſe populo, ac ſummum in odium ac diſcrimen adduci neceſſe eſt. Sed de me ipſo quidem ego videro. Vos P. C. ſi quam à vobis veritatem ac conſtantiã cum ordinis veſtri grauitas, tum iuriſiurandi religio poſtulat, eam in hodierna cauſa ac conſultatione præſtiteritis; erit ſanè cur nec huius me erga vos ſtudij ac conſilij pœniteat: & eandem in poſterum à noſtris humanitatem atque æquitatem affuturam ſperetis. Quanquam hoc quod à me modo condonatum vobis ac remiſſum eſt, video eſſe eiuſmodi, vt obtineri à vobis ſæpiùs ſine ruina aliqua ciuitatis occaſúque nequeat. Quod enim aliud vinculum ſtabiliendæ continendæque Reipub. eſt, quàm iuris ac legum non ad cuiúſque arbitrium expoſita, ſed perpetua ac conſtans authoritas? Quas quidem ſi vt cuique parum commodæ atque opportunæ fuerint, ita commutare ac

derogare liceat, eò res paulatim adducetur, nullum vt libertatis in nobis, nullum Reipub. vestigium supersit. Pudet dicere P.C. mea hoc esse culpa & ignauia, vobis authoribus ac penè cogentibus, commissum; vt sanctissima ciuitatis instituta; præclarissimæ sacratissimæque leges, pulcherrima omnium ordinum consensio, omnia religionum atque auspiciorum iura tollerentur.

Quid enim modo agimus? aut quò vester ille cœtus ac consultatio pertinet? Id nimirũ queritur; ęquum ne sit hominẽ ferocissimum, hostẽ patriæ, publicæ libertatis inimicum, intolerabilem tyrannum ad ciuium suorum iudicium ac legum disceptationem atque arbitrium deduci. Quasi verò nihil ante hunc diem ea de re cõstitutum lege sit: aut, vt ea maximè desit, non sua quemque ratio quid tempori quid æquitati conueniat, apertè commoneat. Num enim ignorari potest P. C. quid ante paucos annos authore Valerio homine & amantissimo patriæ, & ordinis vestri facilè principe, & Consule vna nobiscum decreueri-

tis? Si quæ à Patritiis immissa in plebẽ iniuria atq; imposita foret, eam vt publica actione persequi, ac prouocare ad populum liceret. Hac te igitur lege C. Marti! reum apud populum facio. Quid hæres? quin me vltro sequeris? cur non te ciuibus tuis ac populi iudicio permittis? cur tu vnus omnia repagula legũ, omnia pudoris atque officij iura perfringis? Age verò perfrica frõtẽ. Aude id negare nostri ordinis viris esse concessum. Legem illam rescinde si potes. Qui enim id facere dubites, cuius turbulento ac nefario dominatu conuulsa ac violata sanctissima lex, & sacrosanctæ potestatis authoritas contempta? Obsecro te Tarquini! quousque demum spiritus illos tuos patimur? Num inficiari potes, te ex lege esse ad Populũ à Tribuno plebis citatum? venire te noluisse? violasse maiestatem populi? missos à te apparitores nostros vi ac telis à satellitibus tuis partim disiectos, partim verberibus ac vulneribus affectos? Hæc tam superbè, tam atrociter, tam crudeliter in libera ciuitate gesta, quî tandem homo audacissimè tuerere? Appellari;

te à Tribuno cōtra Senatus voluntatem non licuiſſe? &, quod modo M. Minutius vir ornatiſſimus in concione dixit, nihil ſine huius Ordinis authoritate ferri ad populum oportere? Eſto ſane: fecerit hoc parum prudenter, ac cum nonnulla tua iniuria populi Magiſtratus. Quod tandem ciuis fuit ac priuati hominis officium? Illicóne arma capere? illicò ad vim ac ſeditionem, eáque quæ in perditis ciuitatibus extrema ſunt decurrere? Nunquamne legeras, aut audieras, pleróſque olim in Græcia homines extitiſſe, qui iniuſtè à ciuibus ſuis damnati honeſtè perire mallent, quàm per vim ſe ab eorum manibus atque inimicorum ſuorum atrocitate defendere? Quæro à vobis P. C. Manum mihi plebeio homini ac priuato M. Minutius Conſul iniici iubet; ſiſti me ſibi propter falſas quaſdam ſuſpiciones ac criminationes imperat. Quid facio? Num ad vim repente ac certamen venio? Tumultúmne ac ſeditionem comparo? aut publici Imperij miniſtros contracta ſatellitum manu ac telis ſummoueo? An cùm leges & iu-

nulla de re antè ad populum feratur, quàm eius authores ac disceptatores fueritis. In eo quidem quod dudum vobis authoribus lege pulcherrima ſtatutum ac confirmatum eſt; quid toties vobis moleſtiam ac negotium facimus; aut interpoſitis decretis veſtris publici conſenſus vim ac religionem minuimus? Vtrum tãdem ſi quis media de plebe pulſatum ſe à Patricio atque iniuria violatum queſtus ſit, ei nos aditum ad concionem ſine interpellatione Senatus Tribuni plebis dabimus? Iidem vniuerſę plebi ſuapte in cauſa ſummáq; iniuria ſua negandum putabimus? Iniqua ratio, & cùm ab humanitatis ſenſu, tũ grauitate moderationéq; veſtra nimis aliena; quod in ſingulis ciuibus valet, hoc in omnibus itidem non valere: plúſque vnicuique noſtrum in legibus ad priuati iuris impetrationem, quàm ad publici defenſionem toti ciuitati præſidij eſſe poſitum. Quid ego, inquit, tantoperè deliqui, cur me deferri à vobis oporteat? Primùm hîc tibi ego non dico: dicam ibi vbi opus fuerit. Iniuriam facis. De hac aliâs ſi vide-

apertam contumeliam nostram atque ignominiam erumperent, ne sic quidem stante Rep. ferri à liberis hominibus deberent. Nunc cùm non modò in Senatu; sed in foro ac concione, in ciuium oculis effrænata illa ferocia, & immanitas bacchetur; cùm te tua iuuentute stipatum volitare in Cãpo, vexare plebem, probris ac maledictis lacessere, pulsare Magistratus, minari interitum libertatis, armorum tuorũ & infiniti illius dominatus terrorem ostendere quotidie videamus, taménne diutiùs quàm necesse erit sustinebimus? Mitto cætera. Nolo enim hæc quæ ad illum locum ac iudicium reseruo, agere in præsentia vehementiùs. Nunc P. C. quoniam iurati hodie in hac caussã consedistis, pro communi pace ac Reip. salute quę vobis esse debet carissima, sic breuiter agam vobiscum. Hominem istum, à quo multis se & acerbis iniuriis vexatum & violatum queritur P. R. per me sibi ad iudicium deposcit: nec eum iam vt improbum ac nefarium ciuem, sed vt crudelissimum Tyrannum atque importunissimum

hostem coërcendum arbitratur. Húc tametsi ne consultis quidem vobis, inuitis etiam, ac repugnantibus rapere quamprimùm, ac per vim adducere potuerim, quo sine tumultu, ac seditione res tota conficeretur, potestate Legis vti nolui. Itaque magno meo cum periculo feci, vt vel iniquissima in re vestrum me ad arbitrium atque authoritatem adiúgerem. Nunc quid de hac causa, deque eo homine constituatis, etiam atque etiam considerandum vobis censeo. Neque enim si quid fauore, potentia, artificio, opibus ac copiis in eo contra fidem ac iusiurandum admissum erit, mediocri vestro periculo peccabitur. Errat quisquis facilè speret implicatum illum seueritate legum, ac scelerum suorum laqueis circumretitum sine ingenti aliquo malo, ac calamitate Reip. vlla vi posse ac ratione expediri. Eò nimirum deducta res est, vt si quam iniquitate vestra Ciuitati huic, ac libertati nostræ plagam inflixeritis, ea non simultate atque offensione modò, non distractione Ordinum, non secessione plebis; sed cruore atque interitu Ciuium, sed vtriusuis occasu, sed cō-

muni incendio ac clade reip. miserrima expiari possit. Cessimus P.C. acerbitati vestræ atque iniuriæ, cessimus, quoad ea non vnius hominis; sed Magistratuum; sed totius vestri ordinis fuit. Num iidem priuati istius contumaciam & insolentiam dissimulare poterimus? Vitam mehercule nobis potiùs, quàm hominem illum iudicio nostro ac suffragiis eripueritis.

Postremò vt ab illa legis atque æquitatis contentione discedam: fingite hoc ab vtrisque gratiæ ac beneficij loco postulari: Populo, vt iudicare sibi de ciuis sui capite liceat: Isto ipso, vt per vos iudicium effugiat: vtrius tandem rationem habebitis? Nōdum opinor in ea Rep. viuimus, in qua plus contra leges vnius libidini, ac potentiæ; quam in iisdem tuendis totius Populi studio ac cōsensioni tribuatur. Quòd si me tamen opinio ista, quā de vobis habeo, fefellerit; si in illo quoquo modo retinēdo obfirmati nimiū ac peruicaces fueritis: cauete ne nō tā illius subleuandi studio vehementes fuisse, quàm pro insitâ in plebem malevolentiâ caussam aliquam simultatis vestræ quæsisse videamini.

DE PACE CARTHAginienſibus poſt victum Attilium danda, Deliberatio. A.V. DIII. L. Cæcilio Metello, C. Furio Coſſ.

LEGATORVM CARTHAginienſium de Pace impetranda ad Senatum.

ORATIO XV.

SI vt pleriſque mortalium P. C. ita vobis expreſſa de victis confeſſio, mentio illa à nobis iniecta pacis videtur, nihil erit quod magnoperè vel de tota hac legatione noſtra, vel de impetrandâ à vobis æquitate contendam. Sin probari iſtud poteſt, quamis potius re, quàm imbecillitatis conſcientiâ, aut virium deſperatione in eam nos rationem inductos; ſapiẽtiæ veſtræ erit, quid vtriſque com-

muniter expediat videre; iuſtitiæ, nolle quod vnius magno alterius damno interſit ambitioſè decernere. Quare hoc initio dicendi à vobis deprecor P. C. illud poſtulo, quæ à me dicēda ſunt, de ſe potius, deque vtriuſque ſtatu populi, quàm ex aliorum more, aut ſua cuiuſque fiducia ponderetis.

Bellum XIV ferè iam annos terra maríque geritur P. C. non longinquitate magis temporis, quàm viciſſitudine moleſtum. Hoc etſi perquam graue nobis eſt, quid enim quod res eſt fateri quiſquam dubitet? idem tamen & vobis non minùs difficile accidiſſe ſentio. Nec, ſi ſuperiora æſtimemus, tanta eſt hactenus illata Reip. noſtræ clades, vt non bonam illius partem viciſſim accepiſſe, poſtremò certè in Africâ victi à nobis ſuperatíque videamini. Quod non à me vel exprobrandæ calamitatis, vel arroganter oſtentandi noſtri cauſa dictum putatote: eò verò ſpectare, vt, quod antè dixi, non metu belli fractos, ſed communis boni deſiderio impulſos eò deſcendiſſe iudicetis. Satis ad hoc bel-

lum ſuſtinendum vel animorum Carthaginienſibus, vel virium ſupereſt; necdum Deorum beneficio ad eam fortunam venimus, vt non ſine aliorum voluntate conſulere nobis, aut rebus noſtris prouidere poſſimus. Quid vos igitur à nobis pacem poſtulatis? Quò veſter ille in hanc Vrbem aduentus? quo oratio pertinet? Si belli nondum pœnitet, cur arma deponitis? Cur victoriæ ſpem, ac gloriæ contentionem abiicitis? Quærendum de illa conſilij mutatione fuerat tunc, cùm pace adhuc integra bellum vobis indiximus; cui vel honeſtiſſimè ſuſcepto quamlibet, dummodo tolerabilem pacis conditionem arbitror præferendam. Nunc quod placere vtriſque deceat, priùs à nobis eſſe tentatum; & concordiæ, ac pacis ſtudio quod fieri ab alterutro oportuit anteuertiſſe, id neque pudori, ac dedecori nobis; neque admirationi cuiquam eſſe conuenit. Tam enim mehercule iſtud humanitatis noſtræ eſt, quàm in vobis eiſſe conſtantiæ dicitur, nullum ab armatis hoſtibus fœdus, nullum belli exitum poſtulare. Quod quidem cuiuſmodi ſit nihil diſputo,

neque seruire hac in parte consuetudini vestræ deforme Imperio nostro putabo; dum vos eam esse memineritis vtriusque Populi fortunam, vt ab vtro pax primum impetrata fuerit, nihil admodum intersit.

Satis esse illud, opinor, debet cùm ad purgandum Legationis huius dedecus, tùm ad prouocandam æquitatem vestram, quòd non offensione vlla fracti, non debellati à vobis, nondum in potestatem redacti; sed integri atque incolumes pacem petimus. Etenim si victi obsessique Legatos mitteremus: si humanitatem vestram, ac misericordiam obtestaremur: si vox illa deprecantium, si mulierum eiulatus, si puerorum planctus, communis ciuitatis mœror exaudiretur; credo dandum aliquid postulatis nostris putetis: nec restituere in integrum collapsas res nostras, ac vel in societatem recipere dubitetis. Quod à vobis sępenumerò etiam hostibus factum iis didicimus, quibuscum nullum antè fœdus, nullum ius societatis fuisset. Sed cùm eo tempore petamus, quo nondum belli pigere omninò necesse sit,

a[illegible] petamus, qui antiquo vobis fœdere atque amicitia diu coniuncti fuimus, quid agimus P. C? Possumus aliquando ab armis discedere? possumus caedi, ac sanguini ciuium parcere? Possumus amplissimas ciuitates, florentissima imperia, potentissimas Respublicas à vastitate, atque incendiis eripere? Possumus bellis depositis, sine periculo, de publicis controuersiis disceptare? Possumus sanè. Liceat modo per vos. Nihil erit in Carthaginiensibus morae, quo minùs ratio quaedam inueniatur, quâ ad suum quisque, nullo negotio, sine cuiusquã pernicie, interitúque perueniat.

Omnium primò Siciliâ vobis, vnde illa belli fax erupit, cedere in perpetuum decreuimus. Non quo ad vos pertinere magis illa videatur. Sed vt, quandoquidem primi ad hoc bellicum incendium restinguendam accurrimus, caput ipsum malorum atque originem amputemus. Simul quoniam à vobis violati fœderis, ac perturbatae pacis arguimur, etsi id à nobis constanter refellitur, satius tamen est ficti criminis, vel iniquas

pœnas depẽdere, quàm vel minimam vobis criminandi nostri occasionem relinquere. Cætera inter nos eodẽ iure, quo antè hoc bellum fuimus, permutatis inuicem captiuis, instaurata deinde societate ac fœdere transigemus. Ad hæc Siciliæ insularum adiicimus, quicquid toto Italiam inter ac Siciliam mari continetur. Nos quando ita fatum tulit, veteri possessione pulsi, inclusi litoribus nostris, Romanos terra marique dominantes videbimus.

His si contenti esse potestis P. C. Si vos eę cõditiones mouẽt, quibus nihil vt Carthaginiẽsibus inutilius, sic P. R. amplius, atque commodius esse potest; bellũ iam nullum inter nos erit; totaque res à vi, & armis ad otium ac concordiam deducetur. Quanti à nobis Pop. Rom. societas & amicitia facta sit, animaduertitis; quam citra necessitatem vllam, nullò cogente, tanto cum Reipublicæ damno, Imperiique iactura compensandam duximus.

Quòd si adeò quisquam iratus nomini nostro, veterique adductus odio

& ij petamus, qui antiquo vobis fœdere atque amicitia diu coniuncti fuimus: quid agimus P. C? Possumus aliquando ab armis discedere? possumus cædi, ac sanguini ciuium parcere? Possumus amplissimas ciuitates, florentissima imperia, potentissimas Respublicas à vastitate, atque incendiis eripere? Possumus bellis depositis, sine periculo, de publicis controuersiis disceptare? Possumus sanè. Liceat modò per vos. Nihil erit in Carthaginiensibus moræ, quo minùs ratio quædam inueniatur, quâ ad suum quisque, nullo negotio, sine cuiusquã pernicie, interitúque perueniat.

Omnium primò Siciliâ vobis, vnde illa belli fax erupit, cedere in perpetuum decreuimus. Non quo ad vos pertinere magis illa videatur. Sed vt, quandoquidem primi ad hoc bellicum incendium restinguendum accurrimus, caput ipsum malorum atque originem amputemus. Simul quoniam à vobis violati fœderis, ac perturbatæ pacis arguimur, etsi id à nobis constanter refellitur, satius tamen est ficti criminis, vel iniquas

pœnas depēdere, quàm vel minimam vobis criminandi nostri occasionem relinquere. Cætera inter nos eodē iure, quo antè hoc bellum fuimus, permutatis inuicem captiuis, instaurata deinde societate ac fœdere transigemus. Ad hæc Siciliæ insularum adiicimus, quicquid toto Italiam inter ac Siciliam mari continetur. Nos quando ita fatum tulit, veteri possessione pulsi, inclusi litoribus nostris, Romanos terra marique dominantes videbimus.

His si contenti esse potestis P. C. Si vos eę cōditiones mouēt, quibus nihil vt Carthaginiēsibus inutilius, sic P. R. amplius, atque commodius esse potest; bellū iam nullum inter nos erit; totaque res à vi, & armis ad otium ac concordiam deducetur. Quanti à nobis Pop. Rom. societas & amicitia facta sit, animaduertitis; quam citra necessitatem vllam, nullo cogente, tanto cum Reipublicæ damno, Imperiique iactura compensandam duximus.

Quòd si adeò quisquam iratus nomini nostro, veterique adductus odio

& ij petamus, qui antiquo vobis fœdere atque amicitia diu coniuncti fuimus: quid agimus P. C? Possumus aliquando ab armis discedere? possumus cædi, ac sanguini ciuium parcere? Possumus amplissimas ciuitates, florentissima imperia, potentissimas Respublicas à vastitate, atque incendiis eripere? Possumus bellis depositis, sine periculo, de publicis controuersiis disceptare? Possumus sanè. Liceat modò per vos. Nihil erit in Carthaginiensibus moræ, quo minùs ratio quædam inueniatur, quâ ad suum quisque, nullo negotio, sine cuiusquã pernicie, interitúque perueniat.

Omnium primò Siciliâ vobis, vnde illa belli fax erupit, cedere in perpetuum decreuimus. Non quo ad vos pertinere magis illa videatur. Sed vt, quandoquidem primi ad hoc bellicum incendium restinguendum accurrimus, caput ipsum malorum atque originem amputemus. Simul quoniam à vobis violati fœderis, ac perturbatæ pacis arguimur, etsi id à nobis constanter refellitur, satius tamen est ficti criminis, vel iniquas

pœnas depẽdere, quàm vel minimam vobis criminandi nostri occasionem relinquere. Cætera inter nos eodẽ iure, quo antè hoc bellum fuimus, permutatis inuicem captiuis, instaurata deinde societate ac fœdere transigemus. Ad hæc Siciliæ insularum adiicimus, quicquid toto Italiam inter ac Siciliam mari continetur. Nos quando ita fatum tulit, veteri possessione pulsi, inclusi litoribus nostris, Romanos terra maríque dominantes videbimus.

His si contenti esse potestis P. C. Si vos eę cõditiones mouẽt, quibus nihil vt Carthaginiẽsibus inutilius, sic P. R. amplius, atque commodius esse potest; bellũ iam nullum inter nos erit; totaque res à vi, & armis ad otium ac concordiam deducetur. Quanti à nobis Pop. Rom. societas & amicitia facta sit, animaduertitis; quam citra necessitatem vllam, nullò cogente, tanto cum Reipublicæ damno, Imperiique iactura compensandam duximus.

Quòd si adeò quisquam iratus nomini nostro, veteríque adductus odio

DE PACE CARTHA-giniensibus post victum Attilium danda, Deliberatio. A.V.DIII. L. Cacilio Metello, C. Furio Coss.

LEGATORVM CARTHA-giniensium de Pace impetranda ad Senatum.

ORATIO XV.

SI vt plerisque mortalium P. C. ita vobis expressa de victis confessio, mentio illa à nobis iniecta pacis videtur, nihil erit quod magnoperè vel de tota hac legatione nostra, vel de impetrandâ à vobis æquitate contendam. Sin probari istud potest, quauis potius re, quàm imbecillitatis conscientiâ, aut virium desperatione in eam nos rationem inductos; sapiētiæ vestræ erit, quid vtrisque com-

muniter expediat videre; iustitiæ, nolle quod vnius magno alterius damno intersit ambitiosè decernere. Quare hoc initio dicendi à vobis deprecor P. C. illud postulo, quæ à me dicēda sunt, de se potius, deque vtriusque statu populi, quàm ex aliorum more, aut sua cuiusque fiducia ponderetis.

Bellum XIV ferè iam annos terra maríque geritur P. C. non longinquitate magis temporis, quàm vicissitudine molestum. Hoc etsi perquam graue nobis est, quid enim quod res est fateri quisquam dubitet? idem tamen & vobis non minùs difficile accidisse sentio. Nec, si superiora æstimemus, tanta est hactenus illata Reip. nostræ clades, vt non bonam illius partem vicissim accepisse, postremò certè in Africâ victi à nobis superatíque videamini. Quod non à me vel exprobrandæ calamitatis, vel arroganter ostentandi nostri causa dictum putatote: eò verò spectare, vt, quod antè dixi, non metu belli fractos, sed communis boni desiderio impulsos eò descendisse iudicetis. Satis ad hoc bel-

neque seruire hac in parte consuetudini vestræ deforme Imperio nostro putabo; dum vos eam esse memineritis vtriusque Populi fortunam, vt ab vtro pax primum impetrata fuerit, nihil admodum intersit.

Satis esse illud, opinor, debet cùm ad purgandum Legationis huius dedecus, tùm ad prouocandam æquitatem vestram, quòd non offensione vlla fracti, non debellati à vobis, nondum in potestatem redacti; sed integri atque incolumes pacem petimus. Etenim si victi obsessique Legatos mitteremus: si humanitatem vestram, ac misericordiam obtestaremur: si vox illa deprecantium, si mulierum eiulatus, si puerorum planctus, communis ciuitatis mœror exaudiretur; credo dandum aliquid postulatis nostris putetis: nec restituere in integrum collapsas res nostras, ac vel in societatem recipere dubitetis. Quod à vobis sępenumerò etiam hostibus factum iis didicimus, quibuscum nullum antè fœdus, nullum ius societatis fuisset. Sed cùm eo tempore petamus, quo nondum belli pigere omninò necesse sit,

& ij petamus, qui antiquo vobis fœdere atque amicitia diu coniuncti fuimus: quid agimus P. C? Possumus aliquando ab armis discedere? possumus cædi, ac sanguini ciuium parcere? Possumus amplissimas ciuitates, florentissima imperia, potentissimas Respublicas à vastitate, atque incendiis eripere? Possumus bellis depositis, sine periculo, de publicis controuersiis disceptare? Possumus sanè. Liceat modò per vos. Nihil erit in Carthaginiensibus moræ, quo minùs ratio quædam inueniatur, quâ ad suum quisque, nullo negotio, sine cuiusquã pernicie, interitúque perueniat.

Omnium primò Siciliâ vobis, vnde illa belli fax erupit, cedere in perpetuum decreuimus. Non quo ad vos pertinere magis illa videatur. Sed vt, quandoquidem primi ad hoc bellicum incendium restinguendum accurrimus, caput ipsum malorum atque originem amputemus. Simul quoniam à vobis violati fœderis, ac perturbatæ pacis arguimur, etsi id à nobis constanter refellitur; satius tamen est ficti criminis, vel iniquas

pœnas depēdere, quàm vel minimam vobis criminandi nostri occasionem relinquere. Cætera inter nos eodē iure, quo antè hoc bellum fuimus, permutatis inuicem captiuis, instaurata deinde societate ac fœdere transigemus. Ad hæc Siciliæ insularum adiicimus, quicquid toto Italiam inter ac Siciliam mari continetur. Nos quando ita fatum tulit, veteri possessione pulsi, inclusi litoribus nostris, Romanos terra marique dominantes videbimus.

His si contenti esse potestis P. C. Si vos eę cōditiones mouēt, quibus nihil vt Carthaginiēsibus inutilius, sic P. R. amplius, atque commodius esse potest; bellū iam nullum inter nos erit; totaque res à vi, & armis ad otium ac concordiam deducetur. Quanti à nobis Pop. Rom. societas & amicitia facta sit, animaduertitis; quam citra necessitatem vllam, nullo cogente, tanto cum Reipublicæ damno, Imperiique iactura compensandam duximus.

Quòd si adeò quisquam iratus nomini nostro, veterique adductus odio

ferro persequendas nihilominus iniurias arbitretur; si quis vsque eò Carthagini infensus erit, nihil vt cum stante ea, atque incolumi commune ciuibus suis esse velit; dicam quod est non supplicibus præsertim, nec abiectis dictu graue quidem, sed ad mitigandam offensionem vestram aptissimum; hoc igitur dicam; abundè vestro in nos odio esse satisfactum: satis inquam pœnarum vobis eorum sanguine persolutum, quibus auctoribus impulsi ad hoc bellum sumus; quorum consilio, auctoritate, dominatu pene regio turbulentis illis temporibus in eas tempestates inuita, ac gemens Carthago præcipitata est. Nolite enim credere bellum illud ciuium omnium voluntate conflatum. Illi, illi, qui tum scelere atque audacia plurimum poterant: qui in Senatu, in foro, in iudiciis infinitum sibi dominatum pepererant: qui in perditorum atque egentissimorum hominum factione ac studiis, quos bonorum spoliis, ac publicis direptionibus pauerãt, regnũ sibi constituerãt; illi, inquã, quæso pro humanitate vestra atten-

dite, mœrentem ac detrectantem patriam, ac quiduis potius, quàm extrema illa experiri conantem ad id bellum impulerint. Horum si quod properàti nimirùm belli crimen est, neque enim suscepti omninò fateri possumus, scitote culpa esse commissum. Ciuitas ipsa pacis ac quietis appetens, cùm maximè ab iis motibus ac tumultibus aliena semper fuit; tùm nouissimè, vbi eâdem quam excitarant flammâ consumptis iis seditionis facibus, paululum respirare cœpit, quamprimùm ad pristini se fœderis ac societatis vestræ studium erexit. Quamobrē tametsi nihil eo bello acerbius tulimus; habenda tamen eidem gratia est, quòd eius beneficio perditis ciuibus, quasi onere quodam leuata atque è naufragio emersa Respub: portum tandem malorum suorum aliquem respexit; qui si hodie viuerent, Legatos in hac vrbe nullos videretis. Ergo quæ paucorum furore pestis excitata est, sublatis auctoribus, sopita per nos ab innocentium capite propulsetur.

Atenim suspecta vobis Punica fides est. Plurimùm, mihi credite, in-

tereſt ad impetratæ pacis fidem, per quos ea primùm impetretur. Qui ſpontè, qui tuti ab iniuria veſtra pacem ab hoſte redimimus, tantis præſertim impendiis datam violaturi vmquam ſumus? Quid quod perpetuitati cauiſſe Deorũ aliquis, & vtriuſq; fortuna populi videtur? Nihil enim erit quod iis, quas modo dixi, exterminatis ciuitatis noſtræ peſtibus, vllã inde diſcordiæ flammam emerſurã aliquando timeatis. Hanno nullus in nobis, nullus Annibal ſupereſt. Qui mihi morte ſua, licet ſceleribus leuiores, at opportunas ſanè, nec hoſtibus magis optandas quàm ciuibus pœnas dederint. Vtriſque certè dederunt. Nam eorum alter in prælio à vobis interfectus; alter cruci à militibus ſuffixus: vterque incredibili bonorum gaudio ſublatus eſt.

Quanquam quid ita diutius diſputo? Violatúmne fœdus à nobis iri creditis? Vndènam verò futurum timetis? Antè enim initum violaſtis. Atqui ſi id à nobis vnquam commiſſum eſt, ſemel eſt certè commiſſum. Adeóne igitur, ſi peccatũ ſemel à ſo-

ciis fuerit, nullus reconciliandæ gratiæ, nullus veniæ locus dabitur? Nihil erit quod vel delictum fatentibus, pœnásque sui sibi criminis constituētibus lenitas vestra sucurrat? Tamne dissimiles sui Romanos repēte factos? Quoties cum Latinis sociis repetitum à vobis fœdus est? Quoties in amicitiā Volsci, Æqui, Hetrusci recepti? Repētite Annalium vestrorum memoriam. Quàm illîc sæpè Campanis maiores vestri, vos postremo Tarentinis ac Samnitibus pepercistis? Quibus nullum vnquam vestri nominis infensiorem hostem, pertinaciorem nullum habuistis; cùm attriti profligatique, vix armis depositis, vix redintegrata pace, atrociores ac crudeliores insurgerent; nihílque ad nouos subinde belli conatus præter indomitum atque implacabile odium afferrent. Neque tamen aut pacem petentibus denegandam vnquam putastis: aut non in pristina societatis iura restituistis. Multati agro, Coloniis receptis, leui tot scelerum piaculo perfuncti, quoad libuit, ad fidem Pop. Rom. amicitiámque receptum habuerunt,

At herculè non portione agri, non oppido aliquo, sed insula tota, præstantissimis vrbibus, amœnissimarum possessionum iactura voluntarias Pop. Romano pœnas luimus.

Nisi fortè pluris vobis Latinus, aut Samnis, aut Tarentinus, quàm Carthaginiensis socius est: aut plus ab illo hoste periculi, quàm à nobis infecta pace metuendum est. XIV iam annos cum Populo Romano de Imperio contendimus. Multos & maximos exercitus sustinuimus. Victi à vobis aliquoties sumus, vicimus nonnunquam. Cùm vos armis, viris, sumptibus, innumeris copiis, infinitis classibus bellum vrgeretis, tot tantisque conatibus non modò restitimus hactenus; sed & Africa postremo tota ac litoribus nostris expulimus. Vt faciliora porrò belli huius reliqua sint, quid dignum vobis pro tot amissis militibus, tot cæsis exercitibus, tot eximiis Imperatoribus quæritis? Noui ingentes vobis esse spiritus; indomitum animi robur, pertinacem magis quàm vtilem fiduciam. Sed non & fortunam perinde vt ani-

mos fingere arbitrij vestri est. In secundis vtriúsque populi rebus pacem dare, amplum vobis ac speciosum est. Quòd si alterius interitu ac ruina sancire dignitatem vestram instituerits, tam concessum à nobis, quam speratum victoriæ fructum euertere vnius diei fortuna potest. Quæ cùm alias incertas habet horribilésque vices, tum nusquam minùs quàm in bello communique Marte respondet. Vtrinque acies, vtrinque vincendi ardor, vtrinque arma corporaque sunt.

Quinetiam exulceratis repudiatæ pacis offensione animis multo quã antè obstinatius potētiúsque resistemus. Non sola vobis sustinenda Carthago erit: nec vnius Reip. opibus æstimare belli huius magnitudinem debetis. Quot infestę Romanis nationes, quot infidi, suspectíque populi sunt, totidem hostes habebitis. Circumspicite Africam inde Libyamque vniuersam; illinc Hispaniam, Galliam, Italiæ mehercule partem, quam ægrè in fide vestra ac potestate retinetis. Horum omnium arma nobis atque auxilia, fi-

mul atque exclusi à vobis fuerimus, adiungemus. Per tot Ciuitatum excidia, tot funera gentium, per orbis terrarum stragem atque vastitatem Romanis de Carthaginiensibus quærenda victoria est. Hoc erit Imperij vestri pretium, nescio crudelius an inuidiosius apud humanum genus futurum. Quanto facilius tutiúsque sine ferro, sine cæde, ac sanguine, sine periculo eò peruenire modo potestis? Optanda à Diis immortalibus bona mens, vt quoad licet, & in integro posita res est, in certa possessione decoris atque imperij potiùs, quã incerta & atroci spe alienæ calamitatis hæreatis. Nos quidem quicquid in nobis fuit cumulatè præstitimus: & sine violati fœderis noxam, siue fatalem patriæ fortunam, siue Deorum in nos iracundiam procurare pro eo ac fieri æquum est studuimus. Vos quid renunciari Carthaginiensibus placeat, seu pacem, seu bellum decernitis, quæso pro vestra sapientia etiam atque etiam consideretis.

M. ATTILII REGVLI à Carthaginienſibus miſſi, contra Legatos.

ORATIO XVI.

NIHIL ab inſita gentis ferocia ſuperbiáque Legatorum abhorruit oratio. Pacem ita poſtulatum venerunt, vt & nobis fortunã noſtram bellicóſque caſus exprobrarẽt; & ſuas ipſi vires non tam magnificè efferrent, quàm earum nobis minas ac terrorem obiicerent. In quo mihi non ſolùm importuni, ſed & ridiculi videbantur. Tã enim vecordes erant ſecũ vt tota oratione pugnarent. Victos ſe eſſe, aut à nobis ſibi admodum metuere conſtanter negabãt: & iidem tamen cùm ſupplices pacem rogabãt; tùm iniquiſſimis eam conditionibus magnáq; imperij iacturâ comparare ſe dicebãt. Quorum alterũ niſi victi à victoribus petere non ſolẽt. Alterum, tanto rerum ſuarum damno idipſum

assequi cupere, si nihil à nobis grauius extimescerent, profectò stultissimum est. Mitto illud quale sit dicere, quod vnâ & violatũ à se fœderis ius nolebant, & perfidiæ tamen suæ vltrò sibi pœnas imponerent. Sed ineptissimorũ hominum inconstantiam, atque vanitatem persequi, habebit & ipsum fortasse stultitiæ aliquid: cùm vos istud præsertim satis agnoscere illorum ex oratione potueritis. Quòd de pace nobiscum facienda, atque instaurando fœdere missos se esse dicũt, hoc verò diligenter attendere vestra P. C. plurimùm interesse arbitror.

Est ipsum quidem pacis nomen per se iucundum, res cùm optanda bonis omnibus, tum salutaris: sed mihi tamen præter cæteros expetenda, qui quantũ in bello miseriæ atque ærumnarum sit præ cæteris sum expertus. Ego itaque, cui pace plurimùm opus est, quem belli tædere imprimis conuenit; cuius fortunarum omnium, libertatis, salutis, vitæ ratio in pace, concordiáque posita est (miraturos vos intelligo, quid de me existimaturi sitis dubito.) Ego inquam Cartha-

giniēſium captiuus, nuper ex ſquallore, vinculis, carcere productus, pacem cum Carthaginiēſibus fieri veto. Rogo vos P. C. ſi cui auditu graue, vel, à Marco Attilio præſertim, dictu incredibile videatur, bonam id in partem accipiatis quod dicam, & non antè quàm de tota re diſputauero, cuiuſmodi ſit iſtud exiſtimare velitis. Cùm dixero, tùm ſi vobis parùm mea oratio probabitur, quod è Repub. eſſe videbitur, ſtatuite; ego ab auctoritate veſtra non recedam.

Equidem ſi vel honeſtè à vobis deponi poſſe bellum, vel ſine Reipublicæ atque imperij detrimento pacem cum hoſte fieri, vel omninò ſaltem fieri poſſe crederem, id vt conſilij vobis caperetis magnoperè hortarer. Sin ego & ſummo dedecore coniunctā eam pacem eſſe, & ab Imperij noſtri rationibus abhorrere; ſi denique coagmentari penitùs non poſſe planum fecero; quid erit quod vltrà Legatos audiendos putemus?

Grauis eſt vobis P. C, ex quo de Imperio ac gloria cogitare cœpiſtis impoſita perſona: Magna prorſus ac

necessaria dignitatis sustinenda ratio. Non illud solùm prouidendum, quod priuatim vnicuique: Dicam liberè; ne illud quidem quod Reipublicæ quoquomodo expediat tenendum est. Illud imprimis spectandum; quæ sit nostris de rebus exterarum quoque gentium, quæ mortalium omniũ existimatio futura. Qui nunc suspensi belli præsentis expectatione, quem res exitum habitura, quove inclinatura sit tantæ moles amplitudinis ac potentiæ, experiri cupiunt. Ita porrò affecti sunt, itaque sentiunt omnes; penes quam Ciuitatem victoria certaminis huius, ac contentionis fuerit; summam in ea potestatis ac dominatus omnium rerum esse oportere. Iam pace inter nos coniuncta, quidnam plerosque de Repub. vestra, ac de huius exitu belli iudicaturos censetis? Audierunt multos iam annos multiplici à nostris euentu gestam in Africa Rempub. fusas terrâ maríque ingentes Carthaginis copias: profligari in Africa bellum potuisse, nisi postremo ictu quodam insperatæ calamitatis repressa in sese victoria constitis-

ſet. Quæ tùm eo cladis noſtræ nuncio accepto hominum de nobis iudicia fuiſſe credibile eſt? Ceſſuróſne repentè Romanos? At mollius ſaltem, ſegniúſque perſecuturos? An ita potius cogitaſſe, itaque locutos eſſe veriſſimile eſt? Nunc demum P. R. ſe virtus illa proferet: Irritatus ea ignominiâ multo quàm antè fortior, ac terribilior exurget. Vlciſcetur ſeſe tamen; nec prius deſiſtet, quàm ſuſceptum poſtremo hoc conflictu dedecus hoſtium cruore diluerit. Si bene eorum animos noui, aut funditùs corruent ipſi, aut magna internecione Carthaginienſium nomen extinguent. Hiccine tum de nobis ſenſus hominum? hæc cogitatio? hi ſermones fuerunt? Ego ne aliter quidem ſuſpicari hoſtes ipſos compertum habeo. Nec id verò obſcurè ſuo illo facto declarant. Qui enim Legatos de pace miſerunt: qui ſponte Siciliâ ac pleríſque inſulis ceſſerunt; qui id antè non fecerunt; ſignificarunt profectò exulceratos & offenſos animos noſtros plus ſibi aliquanto metus ac terroris attuliſſe.

Vos igitur P. C. minui apud hoſtes

ac socios P. Romani dignitatem sinetis? Vos inueteratam de huius ordinis constantia ac fortitudine opinionem euelletis? vos superari hominum rumoribus virtutem vestram patiemini? Non prius denique quàm vlla mentio pacis fiat hærentem adhuc nomini vestro maculam delebitis? Maiores nostri si quando à Volscis aut Latinis victi de pacis conditionbus interpellarentur, tùm demum admittere solebant, cùm victis iis penitúsque superatis acceptum ab illis dedecus plagámque reposuissent. Iidem vero post Caudinam illam luctuosam Reip. tempestatem, cùm à victoribus Samnitibus inuiti leges pacis accepissent, quo ardore? quo impetu? qua pertinacia nefarium fœdus magna hostium strage vindicarunt? Quid nuper proximo bello, cùm à Pyrrho aliquot præliis fracti essent? Sæpiusne missos de pace Legatos, & oblatam Regis amicitiam repudiarunt? Crescentis tùm erant illa Reip. tempora, ac quædam velut incunabula ciuitatis: nec de imperio gloriáque cum exteris, sed de salute ac libertate cum

finitimis certabant. Nondum ad eam amplitudinem prouectâ, tamen quid in tanta imperij maiestate faciendum foret, suo iam tùm posteris exemplo monstrabat. Quam quidem vos hæreditatem nominis & honoris patrimonium non minus quàm alterum illud opum & potentiæ augere, retinere certè multò magis debetis.

Hoc vero tempore, P. C. non pace modò nihil est, sed pacis mentione ipsâ periculosius. Quis enim non intelligit, simul atque auditum nomen pacis ac legationis erit, magnam tota Italia animorum inclinationem futuram? Non tardiores ac molliores socios spes illa pacis efficiet? Non ab armis colonias retardabit? Non delectus celeritatem morabitur? Profectus nuper ad supplendas legiones Consulum alter est; milites per municipia, ac colonias imperati; descripti commeatus; ornata classis; ex ordine omnia parata. In tam maturis tam opportunis rebus omnibus, ecce tibi repentè de pace Legati. Cur tam sero? Cur non antea? Septimus iam ab illa Siciliensi clade mensis agitur.

Toto illo tempore quid actum à Carthaginiensibus est? Tandiu sese domi cōtinuerunt, donec ingentē tota Italia apparatum fieri, nouósque exercitus conscribi, maiorique quàm anteà mole rerum vrgeri à nobis bellum audierunt. Tum demùm Legatos mittunt. Palámne hoc ad retardādos impetus nostros viresque debilitandas iniiciūt? Non pacis aut Legationis conditionem, sed moram belli scitote esse quæsitam. Si vos aut renouandum cum illis fœdus censebitis, aut de bello omninò dubitabitis, vniuersorum hominum studia, quæ diuinitùs incitata modò sunt, languescent ac concident. Nunquam mihi credite, si præsentem opportunitatem neglexeritis, futurum tempus est, quo commodiùs, certiorique cum spe bellum comparetis.

Quid? Pacem igitur cum Carthaginiensibus fieri nolo. Non vtique pacem nolo; sed vincere omninò anteà volo. Volo inustam Reip. labem abstergere, vlcisci sanguinem ciuium; clarissimorum virorum nefariam cædem, fortissimorum Imperatorum crude-

crudelissimam necem persequi volo: Qui Carthaginiẽsium insidiis, ac perfidia circumuenti, vt nobis optima in causa Deorum fiduciam, ac spẽ victoriæ: sic illis vltrices sui sanguinis furias, atque inexpiabilem noxiam reliquerunt. Atque vtinam hoc maximè omnes tempore viuerent! Non segniùs profectò ostentatum ab hostibus fœdus authoritate sua refutarent, quàm iisdem armatis consilio ac virtute bellica restiterunt. Nam quòd à Cæcilio Cos. viro præstantissimo ac fortissimo Imperatore nuper insigni prælio victus in Sicilia Carthaginiensium Dux est Asdrubal, quæ res illos ad pacis fœderísque memoriam lõgo interuallo reuocauit: errat quisquis hac victoria putat recuperatum imperij decus; aut superioris illius cladis notam atque infamiam deletam. Nisi in Africa, in eo ipso gradu, vnde sumus deiecti, collocatos Imperatores nostros, atque in oculis Carthaginis volitare Romanos exercitus audierimus: nisi insulas reliquas, ac mare ipsum, cuius possessionem amisimus, iterum præsidiis nostris obtinebimus:

quàm vultis honestas cum hoste pactiones facite: Adhuc tamen pristini in dedecoris vestigiis, ac reliquiis iacebimus. Mitto terrarum orbis imperium, quod iamdudum huic Ciuitati deorum immortalium fauor ac P. R. fortuna despondisse videtur. Quò vt stante adhuc Carthagine nunquam aspirare poterimus: sic sublata è medio decoris huius æmulâ, victoriæ ille nobis fructus erit certissimus. Ad quem etsi quiescente illa per innocentis vrbis excidium contendere atrox, & inuidiosum fuerit; postquam tamen violati ab iis sæpiùs, ac lacessiti fuimus, nihil iam verendum est, vt ea're simul & famam præstare, & consulere imperio possimus.

Sed hoc ego quia certa spe magis, quàm re ipsa ad nos pertinet, impediri ea pace ac turbari vtcunque perferam: sint modo talia cætera, ex quibus boni aliquid capiam, mali nihil pertimescam. Quænam igitur ea sunt? Sicilia (inquit) vobis cedimus. Accipio: si tanquam à te possessum; beneficij loco: sin iam illud meum est; si nusquam in ea consistere inuito me

potes; ludibrij ac contumeliæ. Tu me in lucro ponere res meas iubes? An nos dignos existimas, quos tam apertè improbéque ludifices? Non illud dico. Sed sine controuersia obtineri à vobis patior. Iam hoc latronum beneficium est; ea se largiri credere, quibus pepercerint. Tametsi quæ potest in iis ipsis retinēdis esse securitas? Quandiu enim classem habebunt: quandiu vagari impunè poterunt, nullum captandæ occasionis atque insidiandi finem facient, quo, simul atque opportunum erit, nauibus ac præsidiis Siciliam reliquasque quas poterunt recipiant. Nos interim perpetuo in metu insidiarum ac tuendi solicitudine versabimur. Nam quòd Siciliam, cæterásque vobis insulas remiserunt, ac pacis mentionem attigerunt, quo id potissimum consilio fecerint cognoscite. Vident callidissimi homines, quod iamdudum affectant, nostrum hoc imperium suis se viribus expugnare non posse. Sentiūt nos proxima illa offensione stimulatos, & recenti hac Siciliensi victoriâ alacriores redditos omni ope ad sese

obruẽdos atque euertẽdos incumbere; non posse hunc nostrorum impetum sustineri. Quare ita apud se ratiocinantur. Relinquenda Romanis Sicilia, quam recuperare non possumus: omittendæ cæteræ omnes insulæ, quarum custodia & molesta nobis est, & frequentibus præsidiis vires nostras atque exercitus distrahit. Hoc illi beneficio illecti ab armis, atque vlciscendi ardore refrigescent. Nos interim classem ingentem comparabimus; Elephantos alemus; delectus tota Africa in supplementum habebimus. Tùm collecto in vnum robore, quo minor suspitio sit, ab Italia bellum auocabimus. Hispaniam primò, cuius magna pars in ditione nostra est, aggrediemur. Inde Gallis aut in potestatem redactis, aut spe præmiorum conciliatis, per eos sui generis omnes, qui Italiam incolunt, ad defectionem sollicitabimus. Ita breui ingenti atque inopinato incẽdio Romam opprimemus. Facile erit veteres hostes cùm authoritate nostra, tùm priuatis odiis adductos in huius belli societatem trahere. Interim Legatos mittemus: pacem ac fœdus postula-

bimus : quorum fidem comõdis nostris, ac rei gerendæ opportunitate metiemur. Hæc ego P. C. moliri iampridem illos, atque hoc Imperiũ occultis cuniculis oppugnare, partim nõ dubiis authoribus, partim coniecturâ, ac certis indiciis compertum habeo. Idque adeo Legatorum oratione patefactum est, qui si à vobis quod vellent non impetrassent, Gallorum auxilia, ac totius Italiæ adiungere sibi in animo esse dixerunt.

Quã est præterea in eorũ cõditionibus illud absurdum! nullã de bellicis sumptibus mentionẽ ab iis esse factã. Pacẽ enim à nobis vtique flagitãt: finire bellũ cupiunt: hoc primi scilicet intulerunt. Æquúmne itaque est præstari mihi belli ab iis impensas omnes? An ego quoties ita illis visum fuerit ærariũ exhauriã? tributa conferam? infinitos sumptus faciã? Mihi HS millies ante hoc bellum in ærario fuit: haud minore summa ex priuatorum bonis contributa, omnia in bellum illud tuum contuli. Quo me ab armis tuis defenderem, quo tuas iniurias repellerem, publicas priuatásque facultates effudi. Nunc abstinere me

bello cupis? Restitue in integrum res meas. Redde quæ abs te in Sociorum prouinciis erepta; quæ populata flammis tuis; quæ pro redimendis captiuis à meis collata sunt.

Atque hæc perinde disputo, quasi nos hæc vna res à pace ac fœdere retardaret. At ego, tametsi cumulatè sese ea omnia facturos receperint, quod nunquam, opinor, facient, ne tum quidem pacem me authore decreueritis. Quid ita? Quoniam nulla esse cũ Carthaginiensibus pax potest: hoc enim de tribus quæ initio proposui, postremo dicendũ est. Quæ potest cũ barbaris, cũ perfidis, cum immanissimis hostibus esse conditio? Ij scilicet Carthaginiẽses sunt, qui plus quàm rebus suis necesse sit societatis iura tueantur? quos æquitatis, quos fidei, quos humanitatis ratio in officij religione contineat? Honestate scilicet ducuntur; respectum habent ad hominum famam; dignitati suæ existimationique seruiunt? Quarum rerum ne appellationem quidem norunt; nedum legibus & institutis didicerunt. Quoties cum finitimis, cum

externis, nobiscū denique datā atque obstrictā iureiurando fidē ruperunt? Quibus nihil tam sanctum, tam inuiolatum, tam religiosum est, quod non immanitas lædat, cupiditas violet, audacia perrumpat. Operæpretium est, si quis vestrûm Carthagine fuerit, Populi mores atque ingenia recordari. Quàm fœda illîc hominum colluuio! quæ sordes! quod cœnum! quæ vbique perturbatio! quantus in publicis cœtibus furor! quæ in priuatis vecordia! quàm nil compositum! nil modestū! nihil ciuitatis nostræ simile! Volitant in foro impurissimi mercenariorū greges; dominantur in concionibus; grassantur in iudiciis; omnia ad effrenatæ plebis arbitrium, nihil prudenter, nihil considerate, nihil ex ratione, legibúsque geritur. Iam in Senatu, vbi grauitati, constantiæque locus esse debet, pleraque raptim ac tumultuosè, non consilio ac sapientia, sed vi ac paucorum gratia & voluntate tractantur. Quare quod potest cum iis fœdus esse perpetuum. Quæ stabilis firmáque pax, qui similiter atque in mari quocúmque furoris ac li-

bidinis ventus impulerit, cæci ac præcipites feruntur? Sed pacisci nihilominus fœdus cum tam leui ac mobili ciuitate inuet. Quod potest huius esse fœderis vinculum? quod firmitatis constantiæque munimentum? Fidem publicam interponent? Quam tùm scilicet dederant, cùm bellum nobis denunciarent? Iureiurando se ac religione deuincient? Quam tum neglexerant, cùm per speciem colloquij Cn. Cornelium nefariè violabāt. Atqui paucorum id fraude commissum: Ciuitas ipsa innocens est. Itane vero? Quorum consilio, ac scelere Lacedæmoniorū ille Imperator, à quo sum iniquissimo in loco superatus, cùm in patriā rediret, est interfectus? O facinus non modò crudele, sed & horribile & inauditum! Potestis ei vos populo fidei quicquam habere, qui in socios atque amicos tāto accepto beneficio tam atrociter atque hostiliter sese gesserit? Qui cuius opera ab hostium telis, ab internecione ciuium, prope à lethi faucibus ereptus fuerat, eundem victorem ac triumphantem perhonorificè dimissum, cùm lacerā in nauem imposuisset, per

destinatos homines miserrimo naufragio perdiderit? Nullius hoc Hãnonis, nullius Annibalis, sed publicũ totius Ciuitatis crimẽ est. Quo illi in hostes animo esse debebũt, si se cõmodi & vtilitatis aliqua spes ostenderit, qui nulla alia re, quàm æmulatione gloriæ, atque inuidiâ ducti hospitem, liberatorem patriæ suæ, penéque alterum vrbis conditorem crudelissimè trucidarunt?

Hîc ego mihi à nonnullis audio funestam illam obiici paucos ante annos plagam, ac calamitatem Reipublicæ: queri quæ tandẽ spes sit Romano Imperatore ac Consule armis & castris exuto, tam forti exercitu deleto, exhausto ærario, idoneos milites conscribi, aut diutius bellum istud posse tolerari. De militum delectu atque ærario nihil dico: Intellectum ex proximis Consulis litteris est, satis esse tota Italia ad id bellum militum ac pecuniarum collectum: vbique colonias omnes ac municipia ingenti cum alacritate omnia præstitisse. De Imperatoris calamitate hoc breuiter purgo. Non eam viribus hostium,

non ducis temeritate, non militum ignauia: sed iniquitate loci, Carthaginiensium perfidia, peregrini ducis cõsilio esse atque auspiciis illatam. Deprehensus per inducias in horridis atque asperis saltibus, vbi explicare agmen vix possem, magis siccitate atque difficultate regionis, quàm armis sum à Xanthippo Lacedæmonio superatus. Quantum ad Carthaginienses attinet, inuicti ad extremum permansimus. Quos omnes nauali prælio, tùm multis expugnatis oppidis, postremò signis cum tribus fortissimis exercitibus collatis cecidimus. Verùm vt Carthaginiensium maximè virtute parta illa victoria sit: Itane angusto animo præditi? ita belli fortunęque ac communis Martis expertes sumus, vt post tot victorias triumphósque Imperatorum nostrorum, post recentem in Sicilia gloriosámque victoriam vetere illa belli offensione concidamus? An quia semel victi à Carthaginiensibus sumus, ne iterum vincamur metuere debemus: Illos cùm toties victi semel victoriam obtinuerint, non vinci iterum in Africa

posse sperabimus? Benè nobis sperandum de Diis immortalibus est; quorum in hac caussa fidem ac religionẽ aduersus perfidos ac nefarios hostes defendimus. Qui mihi recenti illius benignitatis ac victoriæ luce confirmare voluisse animos nostros, atque ad iustissimi belli persequendas reliquias opem suam ac præsidium polliceri videntur.

Quamobrem cauete per eosdem illos Deos cauete, P. C. ne circunuenti ab iis, quod felicibus auspiciis bellum inchoastis, hoc cum infida ac turpissima pace commutetis. Hoc ego prædico vobis, hoc denuntio. Nullum cum ea gente fœdus, nulla societas esse poterit. Dum arma in manibus habetis; dum vires integræ sunt, animi etiam multo, quàm ante fortiores: Recuperate veterem Reip. dignitatẽ; atque eorũ necẽ vindicate, qui pro salute imperióque vestro, vt præcipua gloria sua, sic summo Carthaginiensium flagitio perempti sunt. Magna agitur, P.C. hoc in bello cùm vniuersi P. R. tum huius præsertim ordinis auctoritas atque dignitas:

quàm retinere si turpissimam pacem feceritis, nullo modo poteritis. Agitur Imperij salus, quod iampridem omni conatu delere atque euertere nituntur. Agitur ciuitatum omnium, Prouinciarum, nationum, Orbis denique terrarum de vobis existimatio, quæ tota in huius euentu belli posita, in perpetuum periclitatur. Hæc omnia in vestro arbitrio potestatéque situm est, tuerine & conseruare cum laude ac gloria, an abiicere ac repudiare velitis.

AVLI ATTILII CALAtini De Pace Carthaginiensibus danda.

ORATIO XVII.

QVOD te, M. Attili! post diuturni squallorem temporis velut ab inferis reducem, atque in huius Ordinis lucem excitatum videmus, hoc & Reip. vniuersæ gratulandum; & singulari in nos est Deorum beneficio concessum. Quis enim nostrûm, statim ac te in crudelissimorum hostium venisse potestatem allatum est, cùm patriæ communem hūc occasum, interitúmque non duxit; tum de vitâ tuâ ac salute desperauit? Quos quidem hostes partim natura ipsa ad sæuitiam & immanitatem finxit, disciplina perduxit, domestica cōsuetudo firmauit: partim tot tantáque à te imposita vulnera sic quasi tetram atque efferatam beluam in furo-

possumus? (Marce Attili) aut quid antequam hoc bellum aggrederemur spe ac cogitatione præcepimus? An si tum Siciliâ non dicam cederet, sed aliqua se eius parte contineret hostis; si infestare socios desineret, nunquam arma caperemus? Nunc postquam nihil in ea sibi, vbi vestigium ponat, reliqui facit; addit insularum quicquid Italiam inter ac Siciliam toto illo tractu maris interiectum est, taménne incertam belli spem certissimis pacis commodis præferemus?

Neque verò adeò istud sibi quenquam in animum inducere potuisse miror. Te miror, Attili, cuius, non dicam culpa: absit hoc à me de tanto viro suspicari; sed ductu certè auspiciísque male mulctati paucos ante annos fuerimus; omnibúsque rebus ornatissimos, & instructissimos exercitus amiserimus; eum tamen potissimum inuentum, qui belli acerrimus author & hortator esses. Téne hoc quæso consilij cepisse, vt in quas nos angustias siue tuo, siue Reip. fato paulò antè coniecisti, ex his emergere tam commodè diuinitúsque data

atque oblata occasione, summo Reip. tempore, non fineres? Non hoc prius animaduertisse, quantum tuâ illâ clade adiumenti sit nobis ad hoc bellum ac virium detractum? Quicquid roboris, quicquid spei, quicquid præsidij in nostris exercitibus fuit, hac lethali atque miserrimâ plagâ concidisse? Vt iam suppleri legiones, atque exercitus conscribi placeat, Tyronum delectus habendos, nouúmque militem ferocissimis ac callidissimis hostibus obiiciendum esse? Quid illud? Exhausto ærario, consumptis vectigalibus, exinanitis Prouinciis, tametsi istud ipsum aliquãto tempore liceat, etiamne molem illã impendentis belli tolerare diutius poterimus?

Atenim honestè nisi à victoribus dissolui bellum non potest. Si infracti animo, debilitatíque arma deposuerint; si cum dedecore; si iniquis conditionibus; si primi denique pacem impetrauerint. Sin rogati ab hostibus; multis, & maximis commodis propositis, honestissimis rationibus inducti consenserint, est id non modò non infame, sed & consilij ac dignita-

possumus? (Marce
antequam hoc bellu
spe ac cogitatione
si tum Siciliâ non dica
aliqua se eius parte co
si infestare socios desin
arma caperemus? N
nihil in ea sibi, vbi ves
reliqui facit; addit in
quid Italiam inter ac Sic
tractu maris interiectun
ne incertam belli spem
cis commodis præferen

Neque verò adeò istu
quam in animum induc
miror. Te miror, Attili
dicam culpa: absit hoc à
viro suspicari; sed ductu
ciisque male mulctati pau
nos fuerimus; omnibúsqu
natissimos, & instructissi
tus amiserimus; eum tan
mum inuentum, qui bel
author & hortator esses
quæso consilij cepisse, vt
angustias siue tuo, siue
paulò antè coniecisti, ex
te tam commodè diuin

atque ob...
tempore, ...
animaduertisse ...
de adiume...
ac virium de...
boris, quicq...
dij in nostris exercitibus ...
thali atque miserrima ...
Vt iam supplere legiones ...
citus conscribi placeat, ...
lectus habendos, ...
ferocissimis ac cr...
obiiciendum esse? Quid illud ...
hausto ærario, consumptis ...
bus, exinanitis Prouinciis, ...
istud ipsum aliquāto tempore ...
etiamne molem illā impend...
li tolerare diutius poterimus?

Atenim honeste ... à ...
dissolui bellum non potest. ...
animo, debilitatique arma ...
rint; si cum dedecore ...
ditionibus; si prim...
impetrauerint. Si ...
bus; multis, & ...
propositis, ...
inducti consenserint, ...
non infame, sed & con...

... quod de Car-
... commodum
...arras, parum
...dis homini-
... primùm ea
...;ac non diu
... mobilitate
...os in socie-
...nodi atque
... enim vel
...orum in-
...uitatū so-
...onestate
... (inquit)
... p. Rom.
... vtilitate
..., vel in-
...n pacem
...ō dicam:
... Appio il-
...on dubi-
... paci cum
... restitisse
... nostra si-
...m ingenti-
... admodum
...uerat. Po-
...tiam priua-

possumus? (Marce
antequam hoc bellu
spe ac cogitatione
si tum Siciliâ non dic
aliqua se eius parte co
si infestare socios desi
arma caperemus? N
nihil in ea sibi, vbi ve
reliqui facit; addit in
quid Italiam inter ac Si
tractu maris interiectu
ne incertam belli spem
cis commodis præferer

Neque verò adeò ist
quam in animum indu
miror. Te miror, Attil
dicam culpa: absit hoc à
viro suspicari; sed ductu
ciísque male mulctati pa
nos fuerimus; omnibúsq
natissimos, & instructissi
tus amiserimus; eum ta
mum inuentum, qui bel
author & hortator esse
quæso consilij cepisse, v
angustias siue tuo, siu
paulò antè coniecisti, e
re tam commodè diui

atque oblata occasione [illegible]
tempore, non [illegible] Nec [illegible]
animaduertisse, [illegible]
de adiumenti sit nobis ad [illegible]
ac virium detractum? [illegible]
boris; quicquid spei, [illegible]
dij in nostris exercitibus [illegible]
thali atque misernima plaga [illegible]
V etiam suppleri legiones, [illegible]
citus conscribi placeat, [illegible]
lectus habendos, [illegible]
ferocissimis ac callidissimis [illegible]
obiiciendum esse? Quid illud? Ex-
hausto aerario, consumptis vectigali-
bus, exinanitis Promtuariis, [illegible]
istud ipsum aliquanto tempore [illegible]
etiamne molem illam impendentis bel-
li tolerare diutius poterimus?

Atenim honeste nisi à victoribus
dissolui bellum non potest. [illegible]
animo, debilitatique arma [illegible]
rint; si cum dedecore; si [illegible]
ditionibus; si primi denique [illegible]
impetrauerint. Sin rogati ab [illegible]
bus; multis, & maximis commodis
propositis, honestissimis [illegible]
inducti consenserint, [illegible]
non infame, sed & consilij ac [illegible]

[illegible], quod de Car-
[illegible] commodum
[illegible]arras, parum
[illegible]dis homini-
[illegible] primùm ea
[illegible] ac non diu
[illegible] mobilitate
[illegible]os in socie-
[illegible]modi atque
[illegible]c enim vel
[illegible]torum in-
[illegible]uitatū so-
[illegible]honestate
[illegible] (inquit)
[illegible] p. Rom.
[illegible] vtilitate
[illegible]), vel in-
[illegible]n pacem
[illegible]ō dicam:
[illegible] Appio il-
[illegible]non dubi-
[illegible] paci cum
[illegible] restitisse
[illegible] nostra si-
[illegible]m ingenti-
[illegible] admodum
[illegible] fuerat. Po-
[illegible]tiam priua-

possumus? (Marce Attili) aut quid antequam hoc bellum aggrederemur spe ac cogitatione præcepimus? An si tum Siciliâ non dicam cederet, sed aliqua se eius parte contineret hostis; si infestare socios desineret, nunquam arma caperemus? Nunc postquam nihil in ea sibi, vbi vestigium ponat, reliqui facit; addit insularum quicquid Italiam inter ac Siciliam toto illo tractu maris interiectum est, taménne incertam belli spem certissimis pacis commodis præferemus?

Neque verò adeò istud sibi quenquam in animum inducere potuisse miror. Te miror, Attili, cuius, non dicam culpa: absit hoc à me de tanto viro suspicari; sed ductu certè auspiciísque male mulctati paucos ante annos fuerimus; omnibúsque rebus ornatissimos, & instructissimos exercitus amiserimus; eum tamen potissimum inuentum, qui belli acerrimus author & hortator esses. Téne hoc quæso consilij cepisse, vt in quas nos angustias siue tuo, siue Reip. fato paulò antè coniecisti, ex his emergere tam commodè diuinitúsque data

atque oblata occasione, summo Reip. tempore, non sineres? Non hoc prius animaduertisse, quantum tuâ illâ clade adiumenti sit nobis ad hoc bellum ac virium detractum? Quicquid roboris, quicquid spei, quicquid præsidij in nostris exercitibus fuit, hac lethali atque miserrimâ plagâ concidisse? Vt iam suppleri legiones, atque exercitus conscribi placeat, Tyronum delectus habendos, nouúmque militem ferocissimis ac callidissimis hostibus obiiciendum esse? Quid illud? Exhausto ærario, consumptis vectigalibus, exinanitis Prouinciis, tametsi istud ipsum aliquãto tempore liceat, etiamne molem illã impendentis belli tolerare diutius poterimus?

Atenim honestè nisi à victoribus dissolui bellum non potest. Si infracti animo, debilitatíque arma deposuerint; si cum dedecore; si iniquis conditionibus; si primi denique pacem impetrauerint. Sin rogati ab hostibus; multis, & maximis commodis propositis, honestissimis rationibus inducti consenserint, est id non modò non infame, sed & consilij ac dignita-

quàm retinere si turpissimam pacem feceritis, nullo modo poteritis. Agitur Imperij salus, quod iampridem omni conatu delere atque euertere nituntur. Agitur ciuitatum omnium, Prouinciarum, nationum, Orbis denique terrarum de vobis existimatio, quæ tota in huius euentu belli posita, in perpetuum periclitatur. Hæc omnia in vestro arbitrio potestatéque situm est, tuerine & conseruare cum laude ac gloria, an abiicere ac repudiare velitis.

AVLI ATTILII CALAtini De Pace Carthaginiensibus danda.

ORATIO XVII.

QVOD te, M. Attili! post diuturni squallorem temporis velut ab inferis reducem, atque in huius Ordinis lucem excitatum videmus, hoc & Reip. vniuersæ gratulandum; & singulari in nos est Deorum beneficio concessum. Quis enim nostrûm, statim ac te in crudelissimorum hostium venisse potestatem allatum est, cùm patriæ communem hũc occasum, interitúmque non duxit; tum de vitâ tuâ ac salute desperauit? Quos quidem hostes partim natura ipsa ad sæuitiam & immanitatem finxit, disciplina perduxit, domestica cõsuetudo firmauit: partim tot tantáque à te imposita vulnera sic quasi tetram atque efferatam beluam in furo-

rem ac desperationem impulerant. Quare non potest sine egregia aliqua Deorum in hanc Vrbem voluntate esse factum; vt qui te armatum paulò antè perditum ac profligatum cuperent, iidem victum, & in potestatem redactum saluum & incolumem esse vellent. Sed cùm publicè, tùm priuatim alius esse poterit gratulandi locus. Hoc cuius hodierna primùm die caussa conuenimus, quoniam id à me ante omnia flagitari video, pro eo atque huiusce loci, & officij ratio postulat, paucis tamen complectar.

Ego te, Marce Attili, qualē in omni vita tua fuisse didicerā, talē ex hodierna tua oratione esse cognoui. Magno te semper animo præditū, ac non minus in aduersis fortem, quàm in prosperis temperatum, atque æquabilem credidi. Nec dissimilem te tui ex tam egregia animi magnitudine perspexi. Qui enim tanta tua ac Reip. calamitate nequaquam territus, nihilo segniùs persequendum bellum, nec vllam pacis mentionem admittendam putasti; declarasti profectò altissima te quadam mente esse præditum, qui

nullis casibus infringi aut labefactari possit. Sed hoc pace tamen dicam tua, nimis alieno præ te tempore tulisse; nec tam honesta quàm inani gloriæ contentione ductus parũ quid è Rep. imperióque nostro esset, prospexisse videris. Neque ego is sum qui vtilitati potiùs, quàm dignitati seruiendum putem. Sed hoc tamen video; nullam nisi in salua atque integra ciuitate dignitatem retineri.

Quanquam quid in ea pace turpe? quid Pop. Romani maiestate minus dignum? quid ab huius grauitate Ordinis alienum est? Equidem quòd ea iniecta hostibus mens est, vt hoc maximè tempore pacem à nobis peterẽt, id summa Pop. Romani felicitate factum arbitror. Quòd eas pacis conditiones proponunt, quibus ne victis quidem ampliores ferre possumus, incredibili Deorum immortaliũ in nos amori pietatíque tribuo. Quo minùs (P.C.) dubitare de ineũdo hoc fœdere debetis, quod præter spẽ expectationémque nostram accidit, vltrò vt ab infestissimis hostibus obiiceretur. Quid enim optare aliud ex illo bello

possumus? (Marce Attili) aut quid antequam hoc bellum aggrederemur spe ac cogitatione præcepimus? An si tum Siciliâ non dicam cederet, sed aliqua se eius parte contineret hostis; si infestare socios desineret, nunquam arma caperemus? Nunc postquam nihil in ea sibi, vbi vestigium ponat, reliqui facit; addit insularum quicquid Italiam inter ac Siciliam toto illo tractu maris interiectum est, taménne incertam belli spem certissimis pacis commodis præferemus?

Neque verò adeò istud sibi quenquam in animum inducere potuisse miror. Te miror, Attili, cuius, non dicam culpa: absit hoc à me de tanto viro suspicari; sed ductu certè auspiciisque male mulctati paucos ante annos fuerimus; omnibúsque rebus ornatissimos, & instructissimos exercitus amiserimus; eum tamen potissimum inuentum, qui belli acerrimus author & hortator esses. Téne hoc quæso consilij cepisse, vt in quas nos angustias siue tuo, siue Reip. fato paulò antè coniecisti, ex his emergere tam commodè, diuinitúsque data,

atque oblata occaſione, ſummo Reip. tempore, non ſineres? Non hoc prius animaduertiſſe, quantum tuâ illâ clade adiumenti ſit nobis ad hoc bellum ac virium detractum? Quicquid roboris, quicquid ſpei, quicquid præſidij in noſtris exercitibus fuit, hac lethali atque miſerrimâ plagâ concidiſſe? Vt iam ſuppleri legiones, atque exercitus conſcribi placeat, Tyronum delectus habendos, nouúmque militem ferociſſimis ac callidiſſimis hoſtibus obiiciendum eſſe? Quid illud? Exhauſto ærario, conſumptis vectigalibus, exinanitis Prouinciis, tametſi iſtud ipſum aliquãto tempore liceat, etiamne molem illã impendentis belli tolerare diutius poterimus?

Atenim honeſtè niſi à victoribus diſſolui bellum non poteſt. Si infracti animo, debilitatíque arma depoſuerint; ſi cum dedecore; ſi iniquis conditionibus; ſi primi denique pacem impetrauerint. Sin rogati ab hoſtibus; multis, & maximis commodis propoſitis, honeſtiſſimis rationibus inducti conſenſerint, eſt id non modò non infame, ſed & conſilij ac dignita-

tis pleniſſimum. Tu verò (Marce Attili) qua nos tandem ſpe ad hoc bellum inuitas ? Victoriæ? Quid ſi nunquam vicerimus ? Quid ſi etiam turpiùs victi poſt hac aliquando fuerimus ? Amplitudinis atque imperij ? At hoc non modo periculoſum, ſed & dubium atque incertum eſt. Cur non potiùs quod tanto cũ diſcrimine cõparari à nobis iubes, id ſponte conceſsũ, ſine armis, ſine metu ac periculo accipis ? Meúmne igitur vt ab illis accipiã? Tuum, inquis M. Attili? Quî potius quàm illorum ? Neque enim à nobis Siciliam æquius eſt quàm ab illis obtineri; & vtcumque poſtea factum ſit, certè antequam nobiſcum contenderent, in eius poſſeſſione conſtiterunt. Quid inſularum quicquid Siciliæ proximum eſt, non priùs obſederunt, quàm nos eò exercitus mitteremus? Et harum tamen omniũ ſeſe ditione abdicant: quibus inuitis, tanta præſertim varietate belli ac viciſſitudine, ęgrè eas in fide populi Romani retinere, ab hoſtium verò armis & incurſionibus defendere nullo pacto poterimus. Imo, inquit, & Car

thaginem vna delebimus. Vtendum nobis ea occaſione eſt, quoniam primi bellum intulerunt; eorum excidio ac ruina ciuitatis huius fortuna conſtituatur. Aſpera horribiliſque vox; neque à moribus ſolùm noſtris, ſed & omni cultu humanitatis abhorrens. Hæccine amplificandi imperij ratio digna P. Romano, digna huius ordinis æquitate, digna Maiorum noſtrorum virtute, digna huius inſtitutis diſciplináque Reip. eſt? Hoc tu ſuadere nobis? huius author eſſe tam atrocis, tam crudelis conſilij potes? Non ita maiores illi noſtri, quorum tu exẽplis abuteris. Qui cùm Italiam nondum haberent: cúmque multò maior tuendæ Reip. ac procurandi ratio imperij vrgeret, ſæpe Socios iiſdem quibus ante legibus in ſocietatem atque amicitiam receperũt. Hę enim domeſticæ artes erãt; hac moderatione animi ac lenitate veriùs quàm armis ſtetere hactenus Reip. opes; non ambitione ac præcipiti lubricáque dominandi libidine. Enimuerò cruentum atque atrociſſimum bellum, pacem honeſtè facere cùm poſſis, eligere, ne-

farium & inhumanum eſt. Tritum illud vt veriſſimum erat, ita in prouerbium abiit. *Mortales inimicitias, amicitias immortales eſſe debere.* Quanto iſtud magis cum potentiſſimis hoſtibus faciendum eſt, quorum præter cauſam, ſi æqua poſtulantibus defuerimus, etiam arma ac vires horrebimus?

Neque verò ita ſunt nobis omnia domi pacata, ac tranquilla, vt non amicos potius Reip. quàm hoſtes habere Carthaginienſes expediat. Vt à Gallis diſcedam perpetuo ac veteri hoſte, quorum nobis Legati veriſſimum terrorem oſtenderunt; ſatis tu fidei aut conſtantiæ in reliquis Italiæ populis eſſe ſtatuis? Illúdne præſtare audeas, occupatis eo bello ac diſtrictis nobis, nihil Samnites, Lucanos, Tarentinos, Brutios eſſe moturos? Quid Campanos? Quid Etruſcos? Nihílne ab iis nouarum rerum metuendum cenſeas? Ego ne Latinis quidem ſociis nimium confido; quin ſi malè iterum geſta atque afflicta Reſp. fuerit, adiungere ſeſe hoſtibus noſtris, atque in libertatem redire conentur.

Nec illud me mouet, quod de Carthaginiensium perfidia commodum accidisse huic Imperio narras, parum vt deinceps fidei execrandis hominibus habeatur. Quasi nunc primùm ea sint Ciuitatis illius ingenia; ac non diu ante iis moribus, atque ea mobilitate cogniti, pleróſque populos in societatem quâ vi, quâ ſpe commodi atque vtilitatis adduxerint. Hoc enim vel maximè vinculo cùm priuatorum inter ſe neceſſitudines, tùm Ciuitatū ſocietates, multo arctius quã honeſtate copulantur. Sit hoc tamen (inquit) aliis conceſſum. Idémne Pop. Rom. committendum exiſtimas, vt vtilitate aliqua ductus vel inhoneſtam, vel infidam ac minimè diuturnam pacem eligat? De honeſtate plura nõ dicam: quæ eſt eiuſmodi, vt etiam Appio illo cæco indice author eſſe non dubitem: qui proximo bello paci cum Pyrrho faciendæ acerrimè reſtitiſſe dicitur. Quid enim in hac noſtra ſimile? Erat tùm in Italia cum ingentibus copiis Pyrrhus. Non admodum æquas pacis leges propoſuerat. Poſtremò Pop. Rom. amicitiam priua-

tim per Legatos postulanti ita ab Senatu denuntiatum est: Ante omnia Italiæ finibus excederet: deportaret in patriam exercitum: inde si ita videretur, pacem atque amicitiam peteret. Ergo hæc omnia nobis cum Carthaginiensibus integra sunt. Absunt procul ab Italia finibúsque nostris. Pacem ex Africa, ex vrbe sua, qui poscerent hûc nobilissimos Ciues allegant. Dum nihil à me turpe, nihil non honestum, non vtile rationibus meis auferant; de diuturnitate ipsi viderint. Ego me ita comparabo; ita ad omnes insidiarum aditus obseptum, atque obuallatum tenebo; vt si quid occultè moliantur, tutus ab eorum iniuriis sim atque conatibus. Etsi minimè quidem de pacis constantia dubitem; quæ tùm firmissima esse solet, cùm eius vnde potissimum metuitur, magnæ in ea rationes ac necessariæ versantur. Quòd nisi in eorum ita causa fuisset, nunquam tanto suo cum damno ac dedecore de ineunda pace cogitassent. Accedit & illud ad firmitatem pacis atque fidei, quòd non oblata vltrò à nobis; sed magno studio

quęsita flagitatáq; ab illis fuerit. Itaq; nolite dubitare, P. C. oblatas à potentissimo hoste conditiones pacis, saluâ & integrá dignitate vestrâ, diuturno ac periculoso bello præponere: neque cæterarum ad eas quæ sponte, ab illis propositæ sunt, id quod à nonnullis commemorari audio, mentionem vllam facite; quas nescio an sit illis accipere indignius, quàm nobis postulare fœdius, atque iniquius futurum.

M. ATTILII DE CAPTIuis non permutandis.

ORATIO XVIII.

MAGNAS Diis immortalibus gratias habeo (P. C.) quòd eorum beneficio dignum tandem maioribus vestris animum, dignum patriæ splendore, dignum amplissimi Imperij gloria, me adiutore, atque hortatore cepistis. Cùm nihil eo vobis bello honestius futurum; tùm ex animi sententia breui successurum confidere debetis. Hanc mihi spem partim vestra virtus facit, partim Pop. Rom. fortuna, violatíque ab hoste fœderis testes atque vltores Dij. Quibus omnibus ita tamen inniti par est, vt quàm maximè omni ex parte muniti firmatíque sitis. Ac cùm alia ex maiorum nostrorum instituto renouanda Reip. præsidia; tùm militaris imprimis sancienda disciplinæ custo-

dia est; sine qua fortissimos plerumque exercitus ab ignauissimis facilè superatos esse didicimus. Quid ad eã porro fulciẽdam, stabiliẽdámque pristinâ illa seueritate aptius: quæ tanta olim in hoc Imperio fuit, vt ob eam vnam causam clarissimi Imperatores in filios suos atrocissimè interdum animaduerterint? Si illud atrox, aut crudele videri potest, quod cùm paucorum iactura, vniuersæ Reipub. bono est, ac salute coniunctum.

Ex eadem illud virtute profectum est, nulli vt vnquam ciuitati viliores captiui fuerint: propterea quòd non modo patria suâ, sed ne luce quidem dignos; libertate certè prorsus indignos iudicarent: qui in hostium potestatem venissent: qui non vita prius hosti, quam armis, castrísque, atque signis militaribus cessissent. Ergo eo vobis vtendum exemplo censeo, nec eos ab hostium seruitute redimendos, in quam turpiter tradere sese, quam honestum vitæ exitum consequi maluerunt.

Dicat aliquis, Non tua id culpa factum? Non tu eius author consilij

fuisti? Certè si quid in ea re ignominiæ est, cui potius quàm Imperatori tribuendum est? Nihil hîc purgandus apud vos sum P. C. nec deriuandi quicquam criminis gratia dicam. Vtcunque gesta res est, nequaquam me ab eorum causa segregabo, nec turpis facti authoritatem defugiam. Ero igitur in hostium arbitrio ac potestate: quo minùs id molestè cæteri ferant: meóque exitio patriæ dedecus abolebo. Discant exemplo nostro milites vestri, nullum in acie, prætérquam in virtute, ac manibus, esse perfugium. Documento erimus generi humano, pugnantibus Romanis aut victoriam, aut necem esse propositã. Mediam inter eas fugam nusquam nisi ad hostes patere. Qua quidem opinione nihil vel ad terrorem hostiũ efficacius, vel ad nostrorum animos excitandos præsentius fieri potest. Aut herculè vbi in prælio paulo acriùs ex aduerso pugnabitur, plena extẽplo fugientibus castra, ac dedentibus sese hosti videbitis. Multum, mihi credite, ad insequentis belli magnitudinem refert, de vestra virtute

hostium existimatio. Sed si quem tot ciuium iactura moueat; intelligat non eos esse ciues desiderandos, quorum nisi dissimiles cæteri fuissent, nullum iam Imperium haberemus.

Quanquam quid ego milites meos, quid meipsum accuso? Vt enim optimi simus, quanto in pluribus maiorẽ animi virtutẽ hic noster casus efficiet? Quid quod recuperandis nobis haud minor, vel simili, vel maiori etiam fortitudine captiuorum numerus restituendus est, & quidem ciuium, ac longe domi suæ non modò nobilitate, sed & virtute atque ætate florẽtissimorum? Quibus non tantum est patriæ, quantum illorum in patria desiderium. Quod adeo ex ista Legatione cognoscere potestis. quæ omnis eius vnius rei maximè causa suscepta est: cum exhaustis superioribus præliis Principibus iuuentutis, ac Reipub. flore sublato, nihil præter mercenarios milites, infidum genus ac mutabile, quod opponerent vestris exercitibus haberent. Retinendi igitur illi sunt, quorum iactura magna sit Carthaginiensibus, virium atque

animorum decessio. Non enim illi supplere è ciuibus suis exercitus solēt; nec quæ apud nos est, viget illic iuuentutis disciplina, ac militars exercitatio. Ignaui maxima ex parte domi, atque otiosi resident. Bellum vero per Afros, ac Numidas, aut Hispanorum conducta auxilia, paucis ad Imperatoris præsidium admistis ciuibus gerunt. Horum non pœnitendum numerum missum hûc à me in vinculis tenetis. Quos quidem nolite quęso cum inutili atque ætate potissimum confecto milite commutare. Eiusmodi enim bona pars captiuorum sumus. Reliqui quorum ætas optanda Reipub. foret, aut interfecti in acie, aut in castris à victore oppressi sunt. Nec, opinor, ægrè boni ciues ferre debebunt: si quod vltrò periculosa ac diuturna obeunda militia quærunt, pro patria vt vitam suam profundant, id sibi tandem matura iam ætate, summa cum laude contigerit. Ac plus sanè tanto hostibus præsidio detracto, iacturâ nostra patriæ boni attulerimus, quam erepti, atque incolumes cum armis prodesse

possemus. Postremò de cæteris videritis. Mihi in patria manere nulla conditione certum atque decretum est : nec vt illos maxime redimendos censueritis, quenquam mecum de Carthaginiensibus captiuis permutabitis.

CAII MARCII CAptiui in Attilium.

ORATIO XIX.

NIHIL in tota actione vel laboriosius, vel admirabilius est, quàm quod contra M. Attilium M. Attilij mihi apud vos causa suscipienda est. Eripiendus à me vel inuitus exitio est, in quod, velut desperatione quadam ac furore, sese suosque rapere præcipites conatur. Quid tantum de te commeruimus, Imperator? aut quid tandem militibus tuis succenses? Si non acerbo aliquo fato, ac rerum humanarum vicissitudine victi à Carthaginiensibus sumus; si non per summam perfidiam oppressi ac circumuenti periimus; cuius ea culpa fuit? Nostrane an Imperatoris? At neutrius certè fuit. Neque te, Imperator, accusare possumus; nec tu nobis, opinor, habere potes, quod obiicias; præter commu-

nem exitum ac calamitatem. Fuit hæc luctuosissima quidem, sed fatalis Reipub. plaga; quam deuitare nullius neque consilij, neque virium, aut animorum fuit. Non æquo Marte superati ab Carthaginiensibus campo cessimus. Sed pro hoste fraus, perfidia, violata religionis fides: pro nobis loci iniquitas, regionis inclementia, inopia rerum omnium, repentina ex hostium incursione trepidatio fuit. Neque tamen tot vndique incommodis oppugnati priùs succubuimus, quàm magna exercitus parte deleta, in fœda nostrorum strage, inter cadauerum aceruos fessi, ac languentes ab recentibus atque integris obruti, oppressique sumus.

Vtinam hæc quæ apud vos ago, P. C. Carthagine, apud ipsos hostes agerem, vt victoriæ suæ, sic virtutis nostræ testes optimos! Septem & quadraginta millia in acie stetimus. Cæsa ex iis triginta; fuga elapsa duo, quindecim cum Imperatore capta. Cùm neque vlla per cōfertos hostes erumpendi vsquam facultas daretur; nec authore præsertim Duce nefas arbi-

traremur, tot millibus ciuium trucidatis, aliquem ei cladi Romanum militem superesse. Qua in re si crimen vllum admissum est: si flagitiosum creditur, dedere se hosti infelicissimi exercitus reliquias, potiùs quàm ad internecionem profligari. Primùm acerbum est, duriores vos in vestros ciues, quàm in hostes videri: nec, quod humanitati tribuitur, quam paucissimorum hostium sanguine victoriam comparare; id in suorum præsertim fortissimorum virorum calamitate experiri malle. Deinde neque hoc qualecumque est, absque eius authoritate factum, cui non parere sine summo scelere non licebat.

Scio te, M. Attili, si quis horum modo interroget, quid in ea deditione spectaueris, haud cunctaturum, quin id ciuium tuorum charitate fecisse fatearis. Parcendum nimirum tot militibus, ac fortunæ cedendum fuisse: idque adeo multo esse constantius, quàm belluarum more in aduersa tela procurrentium, in voluntarium ruere, miniméque necessarium interitũ. Præclarè. Quid tu repentè igitur con-

ſilium mutas? Cur quos cædi hoſtium gladiis noluiſti, eoſdem per ſummam crudelitatem atque ignominiam ciuium ſuorum decreto iugulas? Redde nobis illius temporis, atque cladis acerbam, ac luctuoſam ſpeciem. Refer eô ſigna, ac copias tuas. A tergo atque fronte Barbarorum agmina illa circunſtent. Verſemur in noſtrorum cruore, atque cæde; & conſtrato cadaueribus campo, nuſquam fixo gradu conſiſtere, atque ordinem tenere poſſimus. Cur me illinc abſcedere? Cur arma tradere imperas? Sine moriar cum armis potius, quàm abs te ſummo cum dedecore paulò pòſt interficiar. Ad hoc ego abs te reſeruor, vt cum in hoſtium manus venero, indignum me iudices, quem mei ciues redimant? Suum quiſque in rebus aduerſis animum gerit. Me periculo magis famę, ac dedecoris metus, quã vitæ deſiderium ſollicitat? Nos enim ſi redimere nolueritis, non virtute, ac magnitudine quadam animi deſtituti in hoſtium manu: ſed veſtro iudicio damnati, ac reiecti eſſe videbimur.

Non me præterit, quàm viles in

hac vrbe captiui esse soleāt. Sed Maiores tamen nostros audio pretio se, patriamque suam ab Gallis aliquando redemisse. Quinetiam nuper bello Tarentino Legatos de redimendis captiuis ab Senatu missos esse meminimus. Non erant tum difficiliora tempora, nec inopia militum maior, nec terribilior hostis instabat. Neque verò tam cæde atque exitio ciuium, quàm pauore infamis vtriusque fortuna temporis fuerat. Nostra illa calamitas, P. C. vera Reipublicæ clades fuit. Secundum quam tot sponte non minus egregios ciues, quàm strenuos milites hosti prodere, hominum erit nihil de humanitate communi, parum de Reipublicæ periculo, ac belli huius magnitudine cogitantium. Pacem necne cum Carthaginiensibus facturi sitis nescio. Delectus tota Italia habere Consulem audio; diligentiúsque quàm vnquam antea omnium ætatum, ordinúmque milites conscribi. Quanta redemptis nobis futura est ad eum apparatum accessio? Quatuor enim fermè in nobis legiones habebitis, magnaque ex parte Veteranorum.

Quos cùm cætera omnia, tùm recens hoc libertatis beneficium promptiores pro patria, & alacriores reddiderit.

Ad extremum, ſi nullo noſtro merito adeo ſæuire in nos volueritis, cui nos hoſti relinquitis? Si vincula noſtra, ſi catenas, ſquallorémque militum cernatis: nihilo fœdius ſpectaculum ſtrata illa toto campo Romanorum triginta millia videantur. Vix medius fidius dici poteſt, crudeliórne, ac ſuperbior; an auarior ſit hoſtis, cuius in poteſtate nunc ſumus. Quiquidem deſperata ciuium libertate capitúmque noſtrum pretio, qua tandem in nos crudelitate ſæuiet? Obſecro vos, P. C. per coniuges, liberóſque veſtros, hanc à miſeris ciuibus, quod nullo veſtro damno feceritis, exitij peſtem auertite. Te M. Attili, per fidem erga te noſtram obteſtor; ſi nullo noſtro vitio in communem hanc fortunam ſumus inducti; liceat ab ea per te tandem ciuibus tuis emergere. Redde nos patriæ, cognatíſque noſtris ac liberis, teque tuis ipſum reſtitue. Quorum omnium ſolicitudinē

lachrymasque in huius Templi aditu intueri potes. Hi vos orant, P. C. atque obtestantur, suæ vt orbitatis solitudinisque misereat: vt pro suo vnuscuiusque in propinquos sensu, quanto in mœrore luctuq; sint, intelligatis: eundem, quia soli secundum Deos immortales facere id potestis, vel sui, vel nostri, vel patriæ causa prohibeatis.

ATTILII VXOR AD coniugem.

ORATIO XX.

ATTILI; per ego te hanc dexterã, perq; communes liberos precor; mitte obstinatũ illum in exitio animũ; téque ad pietatẽ, misericordiãq; reuoca Hem! quo te sciens volensq; præcipitas? Quid te patriæ repentè, tuorumque, aut vitæ adeò pœnitet, hanc vt sponte crudelissimis, atrocissimisque suppliciis tute eas perditum? At ego solos hostes pertimueram: solos infestos arbitrabar. Quoties pro tua salute vota, sacraq; suscepi: quoties Deos Deasque de te sollicita fatigaui; hoc vnum precabar: qui tibi malum atque exitium

molirentur, eos vt malè perderent, pessundaréntque. Infelix; pro te ego contra te Deos obsecrabam. Ego cõiugem meum execrabar. Tu me impiam sceleratamque, coniux, facis. Quid crudelius Vrbe capta, vastataq; experiri potui? Si te in acie cæsum, inter conferta tuorum cadauera iacentem audirem: grauis ille quidem, sed vnus simplexque mœror cruciaret. Dolerem quod sæpè dolent aliæ; quod alterutri euenire aliquando necesse sit. Hic quàm acerbus, quàm multiplex, quàm non vsitatus de te dolor est! Nihil de viri morte conquerar. Non acerrimos illos cruciatus, tormentaque carnificum. Vt hæc asperrima sint, ferenda mihi tamen vtcunque ea essent, si vitari non posset: si necessariô, si maximè ab hostib. pati ista cogerere. Nunc me istud exanimat: hoc luctu, dolore, mœrore enecat: per te ista tibi potissimum comparari: inuitos adigi hostes: neminem te ferociorem esse, infestioremque tibi. Ergo quantum in crudelissimis ac barbaris hostibus est, habeo te incolumem, reducemque coniu-

gem saluis omnibus, fortunatísque fruor: nihil quod doleam superest. Per te vnum obtinere ista prohibeor. O infelicem sortem meam! Ego hoc vnquam sperarem, meliores mihi hostes futuros, quàm coniugem meum? Orant ecce, supplicésque petunt, suis vt tete manibus eripias. Tibi quantum in se est libertatem, patriámque restituunt: idem abs te postulat Patria; ciues obtestantur. Saluum te omnes præter te vnum esse cupiunt. O fallaces inanésque spes meas! Ego postquam legatum te mitti in patriam acceperam, videre iamdudum, ac complecti gestiebam: stationes itineris quotidianas, diésque numerabam. Quanto vtilius carere te poteram? Abfuisses vtinam! nec cladis tuæ potiùs, quàm pacis ac fœderis conciliator, atque interpres venisses: Adhuc te tua illa Carthago teneret; quam mihi, quam Patriæ, quam Diis penatibus, quam liberis præfers: cuius quantum in te est, ciuis esse non dubitas. Amabo, quæ ista constantia est? Non furorem atque insaniam veriûs dixeris? Si vlcisci mehercule hostes

placet, quî minus quàm iugulandis tot ciuibus potes? Cur non viuus id potius ac liber aggrederis? Frustra barbaros Pœnos existimabam. Frustra iactari illorum feritatem audiebam. Parcũt illi saltem ciuibus suis. Quanto crudeliores Romani estis, qui ne vobis quidẽ ipsis parcitis? Sed si sæuire in se, perinde atque in suos, virtutis esse creditur: si reuocare ab ea amentia nullius te lachrymæ precesque poterunt: nihil incassum querendo tempus conteram: summa hæc votorum meorum erit. Aspice liberos, & infelicem coniugem: fratres adiice, cognatosque tuos. Agedum tu istos omnes priusquã hînc proficisceris, ferro confice: Tolle generis tui reliquias. Mihi quidem cur vitam eripere dubites? Superstes tibi scilicet esse sustineam. Fac tamen sustineam. Non mihi quauis morte grauior aspectus erit lucis, atque patriæ? Qua fronte? quo vultu matronarum luctum, squallorémque perferam; quarum per te cõiuges vita, ac libertate spoliantur? Non toties emori cupiam, quoties mihi per vrbem gradienti sordidatum

puerorum agmen occurret, te tuósque detestantium? Audire mihi iam matrum omnium voces ac querelas videor: illam à me parentem suum, hanc coniugem, fratrem alteram, alteram natos reposcētem. Viden' hāc? per eius coniugem tuus olim parens captiuus periit: per illum parente, fratre, liberis, caremus. Ita ego omnium onerata conuitiis, dirísque exposita, tanquam communis patriæ lues, ac pestis incedam. Non tanta mihi libido viuendi est. Sequar te vel inuitum, Attili, voluntarij comes interitus, exitiíque particeps. Siue tu in ergastulum compingeris: siue in crucem tolleris, quæcunque te illic manet, eadē mihi carnificina subeunda est. Non quemadmodum sexu; ita animo, constantiáque vinci abs te me patiar. Nec te quidem fortiùs, sed honestius sanè mortem oppetam: cum, quæ tibi in hac causa maxime desũt, meam illam aut verecundia sit, aut necessitas excusatura. Tuam verò quî probare tandem patriæ, ac posteris potes? Quæ vt turpitudinis quamminimum habeat, inest in ea certè acerbissimæ

crudelitatis ſuſpicio? Si is es, qui eſſe debeas, non fruſtra ego lachrymas preceſque conſumpſero. Experiri tamen, quòd vnum ſupereſt, libet, quantum apud te liberorum tuorum aut ſquallor, aut gemitus poſſit. Adeſte filij, patriſque dum licet oſcula petite: expugnate lachrymis eum veſtris, quem niſi omni ope retinueritis, nunc poſtremum hoc videbitis.

ATTILII AD CONIVGEM ORATIO XXI.

FRVSTRA obfirmati in ſententia animi conſtantiã lacrymis veſtris emollire contenditis (tu coniux, vos liberi!) Satis hactenus vobis Attilius vixit. Moriendũ nunc patrię eſt. Nunquã me tam eſſe veſtrũ agnoui, quin plus illi debere me, atque obſtrictum eſſe vellem. Sinite eô me committam, quô Reipub. ſalus, atque Imperij dignitas vocat. Sinite poſtremam hanc vobis hæreditatem gloriæ, ac patrimonium nominis mei relinquam, quo nullum præſtantius dari à me, accipi à vobis poteſt. Non ſi ego debellatis Pœnis, triumphalibus

quadrigis Capitoliũ cum insigni illa laurea inuehar: si coronatorũ militum pompa, omnium plausu & acclamatione prosequente, captiuos antè me Duces traducam, gloriosiorem de hostibus victis, quam de me modo, deque illis pariter triumphum deportem. Verùm mihi solidúmque eo facto decus quæritur, quod nolite quæso retardare lacrymis vestris, aut ignauo luctu minuere: Impedire enim ne mihi quidem ipsi integrum reliqui. Obstrictum hoc patriæ caput est. Sacer iamdudum sum iratis huic Imperio Numinibus, ac deuotus: quorum ego furorem vnius capitis nece procurabo. Quæ per me plaga inflicta Reipublicæ est, ea cruciatu meo atque exitio delebitur. Vos filij documentum de parentis exemplo capite; nihil tam sanctum, tam carum, tam iucundum esse debere, quod non Patriæ caritate, ac communis boni ratione vinci oporteat. Crescite interim sub cura matris, ac tutela Reipub. cui vos discedens, ac moriens committo. Opto animum vobis à Diis immortalibus parentis similem, dissi-

milem fortunam. Te cõiux, per quicquid vſquam ſanctum eſt obteſtor, omnem vt de viri morte, quemadmodum fortem decet, mœrorem abſtergas. Comitem neque te mihi, neque alium quenquam de vobis adhibeo. Cõſolabor me præclari facinoris cõſcientia: quod ego monimẽtum amoris erga patriam mei, exemplum poſteris, decus vobis, atque ornamentum relinquo. Vos me hinc Legati, quandocumque libuerit abducite. Nihil iam in Attilio moræ eſt.

FINIS.

Quæ operarum incuria in hanc editionem irrepsêre vitia, sic corriges.

Pagina 28. *versu* 4. habebat. *pag.* 73. *v.* 7. necessitate. *vers.* 18 deinceps. *v.* 26. potentissimi *pag.* 76. *vers. penult.* titubanter. *p.* 77. seditionibus. *pag.* 79. *v.* 16 quisque. *p.* 80. *v.* 9. declararent. *p* 92. *v.* 21. pepererint. *p.* 93. *v* 5. videtur. *p.* 98. *v.* 1. ac pietatis. *p.* 109. *v.* 24. ille studio. *p.* 110. *v.* 23. eos vtcunque. *p.* 118. *v. antep.* consensu. *p.* 119. *v. vlt.* constantiam. *p.* 123. *v.* 20. offerri. *p.* 130. *v.* 22. apud suos. *p.* 139. *v.* 2. habebat. *p.* 190. *v.* 1. recreantur. *p.* 191. *v.* 22. eo ardentiores insuper. *p.* 212. *v.* 10. celeberrima in vrbe. *p.* 213. *v.* 9 Non ero in vobis. *v.* 17. ad exitum ac portum. *p.* 216. *v.* 4. arbitrarer; equidem. *p* 218 *v.* 6. fingi. *p.* 265. *v.* 3. ad hanc *pag.* 269 *v.* 24 subtrahere. *pag.* 270. *v.* 3 iudicia extiterunt. *pag* 285. *v.* 1. aut ij longè *v.* 4. contemne si potes. *pag.* 310. *v.* 15 viuâ præceptorum. *pag.* 318. *v.* 16. vllam sine. *pag* 316. *Titulum ita concipe.* De pellendis ab vrbe Philosophis deliberatio. Mar... &c *pag* 320 *v.* 13 habeat *pag.* 323. *v.* 2... totum penè orbem. *pag* 329. *v.* 16 antea vidimus *pag.* 334. *v.* 18 potuerint. *pag.* 349. *v* 1. Quid Dione clarius? *pag.* 355. *v.* 15. cum aliis in locis *pag.* 380. *v. vlt.* tuebere. *pag.* 395 *v.* 4. impulerunt. *pag.* 429. *v.* 21. iudice.